

G. PANU

AMINTIRI
DELA „JUNIMEA“
DIN IAȘI

VOLUMUL I

EDITURA „REMUS CIOFLEC“

P R E F A Ț A

Amintirile dela „Junimea” au fost dictate și publicate *sub* formă de articole, treptat, în revista „Săptămâna” între anii 1901—1906. Ele redau atmosfera dela „Junimea”, caracterizează figurile proeminente și prezintă, totodată, un interesant material anecdotic, cu o notă de nostalgie a-acelei epoci atât de bogată în spiritualitate și în creații în toate domeniile literare.

Pe lângă acestea, în amintirile lui, Gheorghe Panu face *subtil* și analitic critica literară a timpului.

El este primul care atrage atenția lumii literare dela noi asupra însemnătății și influenței pe care a avut-o „Junimea”, cea mai aleasă Societate culturală a noastră.

Trimis de M. Ionescu, pe când acesta era ministru, bursier al Statului la Paris, Gheorghe Panu studiază la „Ecole des hautes études”, trece pe urmă în Belgia și își ia doctoratul în drept cu cea mai înaltă mențiune.

Reîntors în țară, îl găsim avântat în aprigi lupte politice. Se alătură de C. A. Rossetti și este ales deputat în constituanta din 1884. Nemulțumit de întocmirea Constitutiei (el fiind pentru largirea legii electorale) demisionează din Cameră.

Creiază cotidianul „Lupta”, care face în ziaristică o revoluție. „Lupta” era o armă puternică, cea mai răsunătoare tribună pentru propagarea ideilor generoase și a cauzelor drepte.

În 1888 scrie, în fuga condeiului, „Portrete și tipuri parlamentare”, în care caracterizează și zugrăvește minunat oamenii politici ai epocii.

Cu o vastă cultură, cu o mare putere de gândire și cu o ironie pe cât de pătrunzătoare pe atât de fină, Gheorghe Panu scrie mult dar totdeauna sub porunca unei convingeri.

În articolele sale și la tribuna parlamentară, atacă, cu o deosebită originalitate și mare competență, cele mai diferite probleme. Ion I. C. Brătianu spune despre dânsul : „În împrejurări de grea cumpănă, la probleme cu esențială înrâurire asupra viitorului societății noastre, Gheorghe Panu, cu cuvântul și cu pana, cu creerul și cu inima și-a pus puterile întregi pentru propășire pe căile cele mai sigure”.

„Cu inteligența sa limpede, cu cultura sa vastă și precisă, el despica, pătrundea și lămurea chestiunile cele mai complexe ale vieții obștești.

„Simplicitatea voită a procedurilor sale făcea să apară și mai minunat finețea și vigoarea argumentației sale, și da o deosebită autoritate expresiunii gândirii sale”.

Și ca orator, Panu ocupă un loc cu totul deosebit. Genul său oratoric este foarte just caracterizat de I. G. Duca:

„Genul său oratoric era unic și cu totul personal. El nu entuziasma auditorul. El îl minuna prin pătrunderea spiritului său de analiză, îl subjugă prin puterea logicei sale implacabile și-l delecta prin ironia sa fără pereche. Ceeace dădea elocinței sale o pecetie deosebită e că nu se mulțumea să afirme ideile lui, el arăta celor ce-l ascultau cum a ajuns la concluzia dată, te făcea să urmărești raționamentul lui pas cu pas și să asisti la elaborarea cugetării sale veșnic luminoasă și veșnic originală, așa încât ieșiai de acolo înălțat sufletește, fiindcă te învâluia într'o atmosferă de artă și intelectualitate”.

Ca om politic Panu este apreciat chiar de adversari. Tache Ionescu, pe care Panu l-a atacat fără cruțare, scrie despre el: „Panu a fost una din cele mai frumoase inteligențe pe care le-am întâlnit în România. Raționamentul lui te strângea ca într'un clește și se poate califica drept o gimnastică de logică. Oratoria lui Panu, deși el avea o mare greutate de expresiune, producea o puternică impresie, pentru că se părea că asisti la

însăși concepțiunea ideii. Foarte adesea paradoxal, ca toți cei a căror inteligență predomină logica verbală. Nici un orator în România și nici un ziarist nu mânuia mai cumplit decât Panu, ironia. Imaginile lui chiar, de altfel originale și foarte nimerite, procedează din ironie”.

Suflet cinstit și caracter independent, Panu n'a știut să practice ipocrizia. De aceea politica l-a decepționat. Spre sfârșitul vieții, se retrage la „Săptămâna”, revistă pe care zece ani de-a rândul o scrie singur.

Aci seamănă, în toate domeniile gândirii, cugetările sale.

Tratează probleme economice, agrare și financiare, scrie cronici literare, teatrale, muzicale, etc. Spiritul său de adâncă observație îl face să scrie despre viața animalelor pătrunzând în psihologia lor.

În ultimii doi ani ai vieții, se reîntoarce la studiul istoriei. Sdruncinat de decepții politice, caută în aceste studii să-și reînvie idealul tinereții. Publică „Cercetări asupra vieții țăranilor în veacul trecut” și „O încercare de mistificare istorică”.

„Săptămâna” încetează odată cu el, răpus de o grea boală.

Credem că aducem o contribuție în domeniul cultural punând, după atâția ani, la îndemâna publicului cititor această parte din scrierile lui Gheorghe Panu și că, totodată, împlinim astfel o lipsă care se simțea de mult.

15 Decembrie 1942

EDITORUL

Note biografice. Gheorghe Panu, nepot de fiu al căminarului Ștefan Panu și fiu al maiorului Vasile Panu este născut la Iași, la 3 Martie 1848. Face studiile la Academia Mihăileană și Universitatea din Iași și apoi în Franța și în Belgia.

Profesor, magistrat, avocat, ziarist scriitor, este ales în multe rânduri ca reprezentant în corpurile legiuitoare. El moare la 6 Noembrie 1910.

PARTEA I

PRIMA MEA SCRIERE CRITICĂ

La fiecare banchet de aniversare a înființării societății *Junimea*, d. Iacob Negruți avea specialitatea ca să stabilească în mod exact data întemeierii *Junimei* și totuși în curs de vre'o 14 ani nu a reușit complet să o stabilească! De ce? **F**indcă îndată ce oratorul — bine înțeles într'un discurs umoristic — determina o dată oarecare, o droaie de întrerupători, vociferând, îi aruncau cele mai energice desmăntiri. Oratorul oboșit și dominat de un tumult asurzitor, era nevoit să se așeze și să renunțe la restul cuvântărei.

Atunci, ca un mijloc de conciliare, se scula d. Vasile Pogor și striga: „Domnilor nu vă mai certați degiaba, de la data înființării societății noastre, căci părerile sunt așa de împărțite încît pentru o societate atât de disciplinată ca a noastră, (la cuvântul *disciplinat*, un ura! colosal ieșea din piepturile tuturor) acest lucru este mărul de discordie; de aceea eu propun să votați următoarea dată asupra căreia cred că avem să convenim cu toții... Să convenim, domnilor, că originile *Junimei* se perd în noaptea timpurilor...

În toți anii această propunere era aclamată și consacrată.

Soluțiunea însă nu mulțumea pe toți. D. Iacob Negruți, cel mai recalcitrant, protesta *in petto* și urma cu investigațiunile mai departe, — așa că în cursul acelor mulți ani, a ajuns la oarecari descoperiri destul de însemnate asupra originii *Junimei*, însă nu de tot complete.

Așa, d. Negruți a stabilit deocamdată anul înființării:

acela de 1863. A ajuns domnia-sa deasertinea să stabilească și luna, luna februarie — mi se pare; a ajuns să stabilească și locul unde s'a zămislit ideea, anume în dreptul unui fânar de lângă poarta bisericii Trei-Sfetitelor. Ca să se stabilească acest fânar, controversa a durat mai mulți ani. D. Maiorescu pretindea că ieșind din curtea școalei normale, unde era director, împreună cu d. Pogor, într'o seară s'au oprit amândoi în dreptul fânarului amintit și acolo le-a venit ideea înființării unei societăți; d. Pogor însă pretindea că a mers împreună cu d. Maiorescu până la un alt fânar, acel din dreptul bisericii catolice și că acolo le-a venit geniala idee. După multe apeluri la memorie și după lungi discuții, d. Pogor a sfârșit prin a se ralia la părerea d-lui Maiorescu.

Prin urmare, anul, luna și fânarul erau determinate. Asupra zilei însă a acestei memorabile date, societatea *Junimea* n'a putut să se învoiască niciodată, ea era împărțită în două tabere, absolut ireconciliabile. Una pretindea, expresia de astăzi, că fericitul eveniment a avut loc într'o Miercuri, cealaltă, într'o Vineri. Unii se intitulau Mercuriști, ceilalți Veneriști. Vă puteți închipui la câte glume și jocuri de cuvinte dădeau loc aceste două denumiri.

Și în urma multor și multor discuții furtunoase, tot părerea d-lui Vasile Pogor fu găsită mai bună, că de vreme ce societății *Junimea* nu i-se putea determina ziua de naștere, atunci e mai preferabil să se declare că originea ei se pierd în noaptea timpurilor!..

Acestea le-am aflat eu după ce am intrat la *Junimea*, prin anul 1872. Am susținut și eu una din aceste păreri, măcar ca nu aveam — intrat târziu — nici un element sigur de discuție.

z

Drept vorbind, amintirile mele personale nu pot să se ridice dincolo de 1872, prin urmare ar trebui să încep cu memoria lor dela această dată. Ar fi o lacună.

De altmintrelea, crescut în școalele dela Iași, *Junimea* nu îmi era necunoscută, așa că îmi amintesc de ea încă de când eram copil. cu suvenirurile mele personale și cu faptele pe care mi le-am explicat pe urmă, voiu putea reconstitui trecutul.

Eram de 13 ani, în clasa a treia a liceului, când am auzit și am cetit pe mici afișuri, că: în sala Băncei României din strada Goliei — astăzi casele lui Weisengrun — un tânăr învățat, nou sosit, Tit Liviu Maiorescu, va ține o serie de *prelecțiuni populare*. Nu-mi aduc aminte bine dacă d. Maiorescu era tot director la școala normală sau dacă devenise directorul liceului, căci l'am avut după acea câțiva ani director.

Ca băiet curios și studios, în fiecare Duminică la orele 2 eram în sala Băncei, într'un colțișor. Mi-aduc aminte de d. Maiorescu: acelaș de astăzi, se înțelege tânăr; aceiaș dicțiune elegantă și rece; aceleași maniere corecte; aceiaș sobrietate în gest. Cele două sau trei prelecțiuni n'au făcut impresii asupra mea: era vorba de familia în stat și în societate, educația pe baze științifice, etc., lucruri cari nu-mi vorbeau prea mult. Când însă d. Maiorescu a început a trata chestiuni de estetică, frumosul, sublimul și plăcutul, literatura clasică și romantică, talent și geniu, etc., aceste lucruri mi-au deșteptat un mare interes, iar publicul ca și mine a început a umple sala.

De și prelecțiunile acestea erau numite populare, ele nu aveau nimic popular, nici ca subiect, nici ca expunere, nici ca public. Ele erau frecventate de tot ce societatea Ieșeană avea mai ales și mai distins; jumătatea sălei era ocupată de damele cele mai elegante, restul din personagiile principale; prințul lezedeza Grigore Sturza se așeza în fața oratorului, stând foarte des în picioare. Oratorul de multe ori se dedea când trata chestii de psihologie, la demonstrații foarte subtile; de multe ori un sfert de oră nu prea pricepeam ce voește să spună. Ca public, pe lângă cel arătat mai sus, restul era for-

mat din profesori, preoți, elevi de la universitate și de la liceu.

Și fiindcă vorbesc de predilecțiuni, să spun ceva despre ceremonialul, pe care l'a introdus d. Maiorescu în asemenea conferinți și care a rămas și după ce conferințele au fost strămutate în sala universității — și au rămas și până astăzi în uz.

D. Maiorescu venea îmbrăcat în mare gală. Nu sosea de cât cu două-trei minute înainte de ora fixată; venind, căuta ca publicul să nu-l vadă, sau cât de puțin să-l vadă; la scară sărea iute din trăsură — care în genere era cu coșul ridicat, — se furișa incognito prin coridoare laterale pentru a nu fi văzut de public și se introducea în camera ale cărei uși dădeau în salon. La un moment dat — ora fix 2 — un servitor deschidea brusc amândouă canaturile ușei, iar oratorul își făcea subit intrarea. Conferința începea cu cuvintele: „Onorat auditor”.

Acest procedeu personal al d-lui Maiorescu a devenit, mai târziu, nu numai un uz, dar chiar o dogmă, — dogmă care a dat loc la mari discuții iubitorilor de inovațiuni, dar dogma a rezistat la toate atacurile.

Așa, de multe ori, unii îndrăzneți au cercat să înlocuiască fracul prin redingotă, această pretenție a fost considerată ca seditioasă; iar dacă vreun încăpățânat ar fi încercat să pună în practică această reformă radicală, ar fi găsit înaintea sa, în momentul intrării în sală, zece mâni junimiste, care l'ar fi împins înapoi.

Nu se glumește cu asemenea lucruri.

Mari discuții au înveninat spiritul *Junimei* *apropo de dogma*, care consista ca oratorul să rămână invizibil, în tot cazul să nu se pună în contact cu publicul până în momentul conferinței. Unii zeflemești — printre care eram și eu, dar asta mult mai târziu — susțineau că aparițiunea bruscă a oratorului în sală ca un *Deus ex machina*, era cam burlescă, în tot cazul prea teatrală; că șederea oratorului într'o cameră iza-

Lată până la sosirea exactă a minutei când conferința trebuia să înceapă, n'avea nici un sens; în tot cazul semăna cu un fel de priveghere de arme a cavalerilor din evul mediu; că furisarea oratorului prin culoare obscure și nu tocmai igienice, avea ceva ridicol în ea.

Foate aceste obiecțiuni însă, nici nu erau băgate în seamă; nimic din formularul-dogmă nu trebuia să se știrbească.*

Ba chiar odată a avut loc o vie discuție asupra următorului fapt:

După regulă nimeni n'avea dreptul să viziteze pe oratorul care aștepta în sala izolată, de cât numai unul dintre șefi: d. Maiorescu, d. Negruți sau un altul. Această vizită se impunea, probabil, pentru ca conducătorul conferințelor să vadă în ce stare sufletească se află oratorul. I se adresau — mai ales dacă era debutant — cuvinte afectuoase de încurajare, i se ridica moralul spunându-i că este foarte multă lume și aleasă în sală și că-l așteaptă cu nerăbdare, etc. Rolul conducătorului în asemenea ocazie semăna cu acela al preotului pe lângă condamnatul la ghilotină, cu câteva minute înainte de execuție. În adevăr, încurajatorul, înainte de a părăsi pe conferențiar, scoțând ceasornicul, zicea:

— Ei, acum te las, peste trei minute te așteptăm, n'ai să ai emoție, nui așa?

Mi-aduc aminte că mie, ca debutant, d. Iacob Negruți mi-a servit de preot asistent.

La o prelegere, mai mulți amici ai conferențiarului și-au permis să între în sala secretă ca să-l întreție.

Scara, mare scandal la *Junimea*. Cum și-au permis unii ca să înfrângă regulele inflexibile ale protocolului? Iar d. Iacob Negruți — mai marele peste protocol la *Junimea* și păstrătorul tradițiilor imutabile — striga:

— Este un adevărat scandal! Oratorul trebuie să rămână singur, absolut singur; el trebuie să-și reculeagă ideile și să si le pue în ordine.

Un zeflemist:

— Dar bine, el își are ideile puse în ordine de acasă, de vreme ce și-a învățat discursul pe de rost!

— Nu face nimic, răspundea d. Negruți, el poate să-l uite prin distracție...

— Poate omul are nevoie să vorbească cu cineva un moment!

— Sunt eu, Maiorescu sau un altul, și e destul.
Și discuția se închidea.

Reiau șirul.

Cu aceste prelegeri ale d-lui Maiorescu din 1863, societatea *Junimea* este quasi formată. O legătură începe a strânge tot mai mulți tineri distinși.

În adevăr, conferințele acestea ținându-se în postul cel mare până în ziua de Paști (cum sunt concertele simfonice din București), încă de prin Ianuarie 1864 așteptam cu nerăbdare sosirea timpului prelegerilor d-lui Maiorescu, când văzui că de astă dată pe lângă d. Maiorescu se mai anunță încă doi conferențieri: P. P. Carp și Vasile Pogor. *Junimea* era fondată, după proverbul: „tres faciunt collegium“.

Se vede că d. Carp, de pe atunci avea apucături autoritare și dispoziții la șefie—căci îmi aduc aminte că una din conferințele sale era intitulată: „*Trei Cezari*” vorbea de Cesar, Carol cel Mare și Napoleon întâiu. Și îmi aduc aminte că nu eram tocmai în unele privinți de păreri conferențiarului — căci începusem chipurile a avea și eu păreri — eram în clasa a patra și aveam 14 ani. De atunci numărul conferențiarilor s'a tot mărit.

Așa, în anii următori vedem printre conferențieri pe d. Nicolai Mandrea, unul din actualii președinți dela Curtea de Casație, pe d-nii I. Caragiani, Iacob Negruți și Leon Negruți.

O particularitate asupra prelecțiilor populare din 1865:

S'a introdus o inovație, care a rămas mult timp în vigoare la *Junimea*, anume: ca toate conferințele ținute de diferiți oratori să aibă o idee fundamentală, iar subiectele să fie legate între dănsese printr'o legătură generică.

De exemplu: se alegea un subiect mare, căruia i-se da un titlu, precum: *epidemiile morale*, sau *cărțile omeniei*, sau *elemente de viață ale popoarelor*, așa ceva. Odată aleasă tema, diferiții conferențieri trebuiau să găsească subiecte speciale, care să desvolte ideea și să o illustreze, fără a se depărta de dânsa.

Vă puteți închipui câtă greutate și ce discuții furtunoase de mai multe seri urmau, pentru stabilirea subiectelor de conferințe! Vă puteți închipui cum fantesia juca foarte mare rol în găsirea de motive pentru a vârî o conferință sub titlul generic admis..

Conferințele acestea erau cele mai nostime, căci ele dădeau loc la tot felul de discuții subtile și la tot felul de glume.

În general se făceau cu asemenea ocazii oarecare trageri pe sfoară. D. Maiorescu, având în vedere conferințele pe care își propunea să țină venea la *Junimea* și emitea ca idee fundamentală a întregului ciclu, o idee în care intrau perfect conferințele sale speciale. Ideea propusă de d. Maiorescu era primită; când însă venea chestia la ilustrarea ei prin subiecte speciale, necontestat că d. Maiorescu era la largul său ca să-și ia două subiecte. Nenorociți erau însă ceilalți conferențieri, care fiindcă nu aprofundaseră ideea fundamentală, erau foarte încurcați ca să aleagă subiecte în consecvență.

Aceasta a mers odată, de două ori, până când d. Pogor, observând șiretenia, a declarat că d. Maiorescu trebuie recuzat când e vorba a da părerea fundamentală.

Cu aceasta n'au câștigat nimic bieții conferențieri de mâna a doua, căci la ședința viitoare d. Pogor care studiasse în timpul săptămânei o idee fundamentală a venit el să o pro-

pună, făcându-și și el la rândul lui partea leului. De aici protestări energice din partea tuturor, susținându-se că e mai bine ca fiecare conferențiar să-și aleagă subiectul, și să se părăsească ideea fundamentală.

Însă fiindcă și această unitate de idee devenise clasică, bătrânii (?) nu cedară în principiu. De fapt, însă, fiecare își alegea subiectul care voia. Așa, la conferințele cu tema *epidemii morale*, d. Maiorescu își alesese *revoluția franceză*. Este și acesta un mijloc de a explica acea revoluțiune.

Unul din coferențieri, nu mi-aduc aminte cine, propuse ca subiect *epoca lui Mihai Viteazul*. Mare discuție dacă acest subiect este în raport cu *epidemii morale*. Conferențiarul susținea energic că și epoca lui Mihai Bravu presupunea o epidemie morală, cu toate protestările celorlalți. Un altul, — mi se pare răposatul Lambrior — propuse ca subiect *epoca fanarioșilor*. În definitiv propunerile fură admise, așa că în realitate *ideia fundamentală* de conferințe rămase și fu respectată numai de formă, în realitate nu.

Scrind acestea, mi-a venit curiozitatea să văd dacă conferințele aveau la început mai multă legătură cu ideea fundamentală și am constatat că nu. Așa, în anul 1866 văd că d. Maiorescu ține trei conferințe pe o idee fundamentală și anume: *Practica filosofiei elene*; *Viața romană și Mahomed*. Cine știe sub ce idee subiectivă a momentului d. Maiorescu a găsit legătură între aceste trei conferințe. Iar în 1867 văd pe *Faust* al lui Goethe alături cu *Pentateucul* și cu *Dramele lui Shakespeare*.

Voesc să arăt, acum, ceva foarte puțin știut.

În 1866, pe la orele 2, într'o Sâmbătă, eram cu elevii clasei a șasea de liceu în cabinetul de fizică, așteptând pe d. Poni, profesorul. Iată că sosesc externii și ne comunică că Cuza a fost detronat. O mare mâhnire ne cuprinde; lecțiunea s'a ținut mai mult de formă, vădit că elevii ca și profesorul erau

preocupați de acest mare eveniment. Prelecțiunile populare care coincideau, cum s'a văzut, cu luna Februarie, deja începuseră. Mai erau încă nouă conferințe de ținut; fură ținute numai șapte. Două, cele din urmă, nu avură loc, din cauza acestor evenimente. Ghiciți cine erau acei doi conferențieri? Unul era d. Leon Negruți, care fu numit, mi se pare, prefect; cel de al doilea era d. *Dimitrie Sturza*, care fu numit ministru de lucrări publice, în ziua în care trebuia să țină conferința.

Iată-l deci pe d. Dimitrie Sturza printre junimiști; îmi pare rău că nu-mi aduc aminte de titlul conferinței ce trebuia să țină.

Ce înseamnă jocul evenimentelor!

Dacă căderea lui Cuza nu ar fi avut loc atunci, dacă conferințele s'ar fi ținut toate, prin urmare și d. Sturza ar fi ținut-o pe a sa, cine știe ce s'ar mai fi întâmplat! Poate legătura literară ce era pe cale a se stabili între d-nii Dimitrie Sturza, Carp și Maiorescu, s'ar fi întărit, până a face din acești trei oameni un trio politic!

Dar iarăși se pare că evenimentele, ori-cât sunt ele de puternice, nu pot înlătura cele ce trebuie să se întâmple, fatalitatea! Așa îmi explic (vorbă să fie) cum după atâția ani și întâmplări, interesele politice au făcut o apropiere între cei doi conferențieri: Petre Carp și Dimitrie Sturza.

*

Eram în clasa a șaptea, când, în 1867, apar „*Convorbirile literare*”. Societatea era deja formată de patru ani și, fără ca să fi avut încă un organ, ea contractase cele mai violente animozități în Iași. Prin apariția *Convorbirilor*, aceste animozități se întind nu numai în toată țara, dar și peste frontieră, în Transilvania și în Bucovina.

De aceea cred că este bine să fac o ochire asupra stărei literare, artistice și politice în momentul apariției *Convorbirilor*, pentru a exercita animozitățile.

Erelecțiunile populare, de și se continuau de patru ani, nu făcuseră mulți adepți în Iași. Mai întâi, aveau aerul de a trata cam peste picior pe un public mai dinainte considerat ca ignorant. După aceea, de și subiectele erau filosofice cele mai multe estetice și istorice, totuși conferențiarilor nu scăpau nici o ocazie de a adresa răutăți stărei politice de atunci de la Iași.

În întrunirile de la *Junimea* se făceau tot felul de zeflemele asupra oamenilor politici din localitate, asupra spiritului exagerat de naționalism, asupra autorilor cu reputație de pe atunci. A doua zi, în Iași, se știa cât s'a răs și pe ce temă s'a răs la *Junimea*. Aceasta irita spiritele.

Dar ceea ce mai cu seamă a făcut de la început o separațiune spinoasă între micul grup de la *Junimea* și restul orașului, a fost chestia Domnitorului străin sau pământean, pusă la 1866 după detronarea lui Cuza.

Cuza nu avea partizani prin stratul politic ieșan de toate nuanțele, dar era foarte iubit de gloate. Mai ales militarilor îl adorau și puțin a lipsit, a doua zi după detronarea lui Cuza, ca armata să se miște. Șeful garnizoanei era mi se pare, colonelul Duca, un cuzist înfocat, dar un spirit timid și moderat; ofițerii inferiori erau gata să mobilizeze regimentul; tatăl meu, care era maior, luase chiar toate măsurile. Colonelul Duca însă nu a crezut de cuviință să răspundă acțiunii de detronare de la București printr'o altă tot militară, de reintegrare la Iași.

Răsturnarea însă a lui Cuza a adus o mare turburare în spirite. Iașul, care începea deja a fi părăsit și neglijat, își perdu cu totul cumpătul când văzu că singura speranță a Moldovei, Cuza, dispărea. O propagandă teribilă începu „De acum Muntenii au să ne înghită, avem să ajungem robi Muntenilor, ne trebuie un Dōmn al nostru”.

Astfel de elemente au putut să înceneze sângheroasa comedie de la 3 Aprilie 1866, care deja avea în frunte pe un pretențent la domnie, pe Niculai Roznovanu.

Aceste evenimente, cum zic, puseră pe tapet chestiunea Domnului pământean sau străin.

Se știe că atât guvernul provizor cât și toate spiritele cuminți și luminate, erau pentru un Domn străin. Membrii societății literare *Junimea*, se puseră cu energie în fruntea acestei propagande, făcând întruniri particulare, umblând în toate părțile, pentru a convinge lumea de neșesitatea unui Domn străin.

Domnii Maiorescu, Pogor, Carp, etc., înființară o gazetă — i-am uitat numele — în care se susținea cu mare căldură această idee.

Zadarnică încercare. Iașul, prin tradiția lui, prin starea spiritelor și prin ideile politice dominante, era pentru Domn român. De la elevi până la profesori, această idee era susținută cu înverșunare.

Mi-aduc aminte că noi elevii în liceu nu aveam altă treabă toată ziua și toată noaptea, de cât a lucra pentru un Domn pământean. Ziua fabricam afișe mari pe pânză sau pe hârtie, scrise cu caractere mari caligrafice, cu inscripțiile următoare: „Domn român voesc Români”. „Nu ne trebuie Domn străin”. „Românul stăpân în casă la dânsul”. Apoi, noaptea, câte două-zeci — trei-zeci săreau gardurile internatului, ne împraștiam pe toate străzile orașului și păzindu-ne de sergenții de oraș și de patrule, lipeam acele proclamații.

Nu știu dacă erau două-zeci de elevi în liceu, cari să fie partizanii Domnului străin; printre aceia era George Negruți, fratele mai mic al d-lor Leon și Iacob Negruți de la *Junimea*. George Pavlov și alții. Discuții interminabile zădărniceau recreațiile și orele de lucru. Bietul George Negruți se lupta ca un leu în contra noastră. Din când în când el ne lua pe câte unul în parte, doară ne-ar putea convinge, în patru ochi. Odată el mă luă într'un colț al clasei și îmi zinu următorul limbaj:

— Bine, Panule, tu ești băiet deștept, cum se poate să fii de aceeași părere cu gogomanii ceia ?

Deja cuvântul de *gogoman* era introdus la *Junimea* căci G. Negruți îl auzise desigur de la frații săi.

— Ei, scumpul meu, îi răspund, or fi proști, dar vorba luată-t'oi proști dar mulți! Pe urmă, nu înțeleg cum un Domn străin ar putea să se asimileze, etc., etc.

Adică i-am repetat toate clișeurile care atunci erau în curs.

— Cum? Crezi tu, că poți gândi mai bine de cât *Maiorescu* și de cât *Carp*?

Deja cultul și admirația începuseră a se întemeia în *Junime*.

Reprezentanții ideii de Prinț român erau în gruparea numită *Fracțiunea liberă și independentă*, ai cărei fruntași erau frații Tacu, A. D. Holban, Alexandru Gheorghiu, frații Corjescu, Theodor Lateș și alții, toți elevii și discipolii lui Simion Barnuțiu.

Cu această ocazie s'a început o luptă de moarte între fracționiști și junimiști, luptă care s'a întins pe toate țărmurile și a degenerat chiar până în lupte cu caracter personal.

Junimiștii, în această luptă, erau reprezentați prin d-nii *Maiorescu*, *Carp*, *Iacob Negruți*, *Leon Negruți*, *Vasile Pogor*, *Nicu Gane*, *Ianov*, *Mișu Corne*, etc.

Ideea de Domn român, pornise din școala *fracționistă* care era inspirată cum am zis, de Simion Barnuțiu.

L'am zărit și eu de mai multe ori pe Barnuțiu. Barnuțiu era profesor de filosofie, originar din Transilvania, jucase un rol însemnat în mișcarea de acolo de la 1848 și ținuse un discurs rămas celebru în câmpia Blajului, la o mare întrunire românească. Cursurile universitare la început se făceau la liceu, cum se zicea mai înainte școala *Mihăileană*. Jucându-mă prin curtea externatului, vedeam pe la orele două pe un bătrân slab, cu o figură blândă, cu un aer foarte modest, în spate cu o pelerină cenușie, furișându-se printre

elevi și intrând în cancelarie. Noi, când îl vedeam, suspendam jocurile, rămâneam aproape neclintiți și-l urmăream cu ochii până când dispărea.

Vre-un nou venit întreba:

— Cine este aista, măi ?

— Cum, nu-l cunoști ? Aista e Barnuțiu, cel mai învățat om, care știe toate tainele lumii...

— Aveam un fel de respect religios noi elevii cei mici pentru dânsul, respect pe care desigur îl căpătasem prin tot felul de istorisiri extraordinare ce ajunseseră până la noi despre acest mare învățat, atât din Transilvania de unde era de origine — cât și la noi din țară.

Această teroare respectuoasă la niște copii s'ar mai fi înțeles. Lucrul însă extraordinar este că Simion Barnuțiu avea o influență așa de irezistibilă asupra studenților și elevilor lui, încât îi ipnotizase, le inoculase în cap fanatismul ideilor lui; vorbeau ca dânsul, se îmbrăcau ca dânsul, mergeau ca dânsul, nici mai încapă îndoială că gândeau ca dânsul. Frații Tacu și Theodor Lateș erau expresiunea acestei școale. Trebuie să te duci cu mintea în timpurile vechi până la Socrate sau la filosofii stoici cum a fost Epictet, sau la Isus Christos, pentru ca să întâlnești un devotament așa nemărginit și necondiționat al învățăcelilor pentru învățator — căci în limbajul lui Barnuțiu nu există cuvântul de elev sau student, ci acela de învățăcel.

*

Barnuțiu era profesor de filosofie, însă în același timp era profesor de drept public sau mai bine, cum zicea el, de dreptul public. În această calitate, în cursul lui, atinge chestiile de organizarea statului. Prin urmare, când se ivește la 1866 chestia domniei vacante, deja de mult Barnuțiu se pronunțase în cursul său în contra prințului străin, în pagini foarte caracteristice și foarte curioase.

Isi poate cineva închipui cu câtă furie *fracțiunea liberă*

și independentă, discipolă a lui Barnuțiu, intră în luptă pentru prințul pământean. în contra junimiștilor partizani a prințului străin !

Barnuțiu în dreptul public, era un simplu utopist; el punea la început niște premise, din care trăgea conclusiuni riguroase, independent de timp, împrejurări, popor, etc. Cartea lui nu e nevoie de citit, este destul să citești cele cinci cuvinte cu care începe, iată-le: „Dereptul Românilor este dereptul roman”. Scurt și cuprinzător; pe urmă vin deducțiile.

În chestia prințul străin, Barnuțiu susținea că alegerea de Domn Român ține de dreptul natural, iar nu de cel public, și că prin urmare, este destul ca un singur Român să fie, contra prințului străin, pentru ca prinț străin să nu se așeză pe tron.

Vă puteți închipui ce raporturi înveninate de luptă s'au stabilit între jurimiști și fracționiști.

De atunci epitetele de: vânduți străinilor, cosmopoliți, trădători de țară, au fost aplicate junimiștilor, în special d-lui Maiorescu. Partidul naționalist era așa de tare, în cât a izbutit să trimeată în constituantă pe Dimitrie Tacu și pe Teodor Lateș cari, conform preceptelor magistrului lor Barnuțiu, votară singuri din toată constituanta, în contra prințului străin.

*

Să vedem acum care era starea literară în genere în țară. Ideea fundamentală de la care porcedau toți care se ocupau de chestiuni de literatură, filologie, istorie, era că noi fiind popor de rasă latină, trebuie să ne apropiem de acele origini prin tendința culturai noastre, ținându-ne departe de orice amestec străin. A doua idee era că toți lucrătorii de pe toate câmpiile diferite ale culturai noastre, fiind buni Români, operele lor nu pot să fie decât bune; aceste opere în prima linie trebuie să tindă a înălța trecutul poporului nostru și a-l arăta demn de un rol politic însemnat.

Plecând dela aceste două idei fundamentale, înțelegerea era perfectă mai între toți scriitorii de toate genurile de pe atunci. Așa, toți cari scriau versuri erau cu bună voință primiți și considerați nu atâta ca valoare poetică, cât ca oameni care taie și ei o brazdă în ogorul poeziei românești. Aproape nu se cunoștea ce este o critică literară, în sensul strict al cuvântului. Toate poeziile erau bune, unele bine înțeles mai bune, altele bune — poezii rele nu existau, toți poeții compunând un fel de confrăție, în care se menajau reciproc.

În istorie, ceea ce se lucrase era mai serios; multe obscurități ale istoriei române fuseseră în parte elucidate. Deja d. Hâșdău începuse a tipări *Arhiva istorică*, Papiu Ilarian *Tesaur de monumente istorice*. Nu mai vorbesc, bine înțeles, de Șincai, Bălcescu, etc.

Cu toate aceste și în istorie o idee domina, aceea de a ascunde adevărul istoric, când el nu ne este favorabil, a denatura ușurel evenimentele în favoarea noastră și a înălța cu orice preț neamul. De aici, bine înțeles, ca consecvența istoria nu mai era o specialitate, ci mai mult o vocațiune. Oricine avea de zis ceva de bine despre Români, își lua un subiect ca să-l trateze. Așa se explică cum de exemplu Bolintineanu poetul a scris o serie de mici opusculi istorice precum și biografii, între altele și a lui Ștefan cel Mare; cum Misail a scris pe aceea a lui Vasile Lupu și a lui Matei Basarab; cum Aricescu Filimon, etc., s'au ocupat de asemenea chestiuni, fără să fie absolut preparați pentru aceasta.

Așa am învățat noi în liceu, în acel spirit am fost crescuți; iar în politică am fost adăpați de preceptele școalei fracționiste.

Mi-aduc aminte că profesorul meu de istorie, Mihael Buznea, un om foarte cum se cade, era încurcat în explicații când venea la vre-o înfrângere a Românilor sau la vre-un act umilitor din istoria noastră. Iată unul:

Este un moment când Ștefan cel Mare, având nevoie de ajutorul Polonilor în contra Turcilor, se duce în lagărul re-

gelui Poloniei și acolo renoește jurământul de vasalitate, pe care îl neglijase mulți ani. Profesorul meu adăuga, spunând aceste, că Ștefan cel Mare a pus ca condiție ca să presteze acest jurământ în cortul regelui, față numai cu demnitarii principali ai regatului. Regele acceptă, însă nelealitatea poloneză recurse la o șiretenie. Ei întocmiră un cort a căreia pânză se putea desface prin tragerea unei sfori, întocmai ca o cortină. În momentul când Ștefan cel Mare pune genunchiul la pământ ca să jure fidelitate Leșilor, un poloa trase sfoara, pânzele cortului se abătură în toate laturile, iar armata polonă întreagă văzu pe Ștefan la picioarele regelui...

N'am controlat niciodată de atunci faptul, ca să văd ce adevăr conține el. Il recomand istoricilor. Dar mai că m'aș prinde că este invenție patriotică pentru a explica jurământul de supunere, de care este vorba.

În filologie, — zic filologie, ea însă nu exista — latinismul domina și prin urmare etimologismul.

Fonetismul, reprezentat foarte curios de Aron Pumnul din Bucovina, nu avea trecere. Școala transilvăneană reprezentată prin Cipar, Laurian, etc., era în plină tărie. Derivații ca Slatina de la Stelatina, Bistrița de la Bistercea. Târgoviștea de la Târgu-Vestei, etc., erau generalmente admise.

*

Am zis la început că *Convorbirile* apar în 1867; tot în acel an am eșit din liceu cu ideile ambiante, prin urmare dușman al *Junimei*.

Nu simțeam nici o atracție pentru *Junimea*, din cauza spiritului disprețuitor și al aerelor superioare ai membrilor acelei societăți. Cel care pe atunci îmi era mai antipatic, era d. Iacob Negruți, cu mersul său țănoș și cu modul de a tranșa scurt lucrurile. Această idee mi-am schimbat-o, în dată ce l'am cunoscut mai de aproape.

Conferințele d-lui Maiorescu mă atrăgeau ca subiect, ca mod de expunere și ca doctrină ele însă nu-mi plăceau ca

tendință, tendință, care reeșia din conferințele sale cele mai obiective, erau o desconsiderare a adversarilor, a acelor care nu gândeau ca domnia-sa.

Dealtmintelea, deși era profesor la Universitate, însă manierele sale reci făceau ca cel mult să ai numai stimă intelectuală pentru talentul și cunoștințele sale.

În fine, trăind în lumea profesorală — căci m'am făcut imediat profesor — lume cu idei dușmane mișcării literare de la *Junimea*, evident că nu puteam să am simpatii pentru această societate, mai ales auzind zilnic tot felul de declamații pe tema străinismului, a cosmopolitismului în contra membrilor ei.

Simțeam însă ceva curios în mine: aveam porniri contra acestei societăți, aveam dorințe să combat teoriile lor, dar nu aveam posibilitate, neștiind cum să combat și neavând o bază oarecare.

Tovarășii mei fracționiști, în mijlocul cărora trăiam, nu-mi puteau da nici un ajutor. Fără supărare, ei erau ignoranți, foarte ignoranți. În filosofie erau încă la filosofia lui Krug — cam aceasta ne-a predat-o și Theodor Lateș în liceu; iar în materie de artă, estetică și literatură, aproape nici o cunoștință.

Superioritatea junimiștilor era zdrobitoare din acest punct de vedere. Inferiori pe tărâmul politic, unde fracționiștii erau foarte tari, ei își luau revanșa pe terenul literar și pe acela al cunoștințelor culturale. În afară de d-l Maiorescu, care era *hors concours*, se aflau acolo spirite delicate și culte precum era a lui Vasile Pogor, spirite cu fundament serios cum era a d-lui Carp, cultură literară ca a d-lui Iacob Negruși, etc.

Am simțit în mod instinctiv, că deprinzându-mă cu lipsa de studiu a tovarășilor mei fracționiști, voiu rămânea un simplu fracționist toată viața, și atunci am început a mă

pune pe studiu și a ceti în toate ramurile cărțile cele nouă apărute.

Era la Iași, și este încă, un librar, Dimitrie Daniil, care ne furniza nouă, adică lui Lambrior, Conta, Alexandru Xenopol, mie, etc., toate cărțile în vogă în știință sau din cele mai vechi, cu renume.

Am început a-mi procura și a soarbe pe Guizot, Thierry, Thiers și pe deasupra istoria civilizației de Bukle, Macaulay, Carlyle, etc.; în filologie, știința limbajului de Max Müller, gramatica limbilor romane de Diez, gramatica comparată de Bopp, etc. În filosofie și artă, Herbert Spencer, Darwin, mai cu seamă Auguste Comte și pe deasupra Taine.

Am început însă serios a mă ocupa de istoria Românilor, adunându-mi tot materialul care pe atunci se putea aduna.

Taine cu operele sale estetice, filosofia artei în Italia, în Olanda, etc., mi-a deschis cel întâi orizontul în materie de estetică, dându-mi un criteriu de critică.

Incepeam în fine a mă desgheta și a simți oare-care idei formându-mi-se în creier, începeam a mă înarma, a putea lupta și combate teoriile junimiste. Puteam și eu cita autori. Cercul belferesc văzând aceasta, începu a mă cultiva mai de aproape, destinându-mă ca un viitor luptător în contra Junimei.

Cum am simțit că am puține aripi, m'am și aruncat, eu tânăr și obscur, în bătălie. Erau pe atunci un fel de gazete săptămânale de ale căror titluri nici nu-mi mai aduc aminte. D. Maiorescu ținuse o conferință intitulată, *Formă și Fond*, conferință absolut întemeiată, dar cu ocazia căreia d-sa a îndreptat mai multe săgeți politice adversarilor din localitate.

Ajutat de teoriile estetice ale lui Taine, am și întocmit o critică, în care punând la contribuție arta renașterii în Italia arta flamandă, etc., căutam să răstorn conferința în chestie.

Un amic fracționist îmi ia manuscriptul și se duce la ga

zeta fracționistă — mi se pare *Patria* — al cărei director era acerbul domn A. D. Holban

D-l Holban era un neîmpăcat dușman al junimiștilor... pe atunci, dar era un om foarte curios și atunci — ca și acum. Nu știu de ce, măcar că articolul meu era îndreptat în contra d-lui Maiorescu, totuși l-a refuzat, zicând că el conține paradoxe estetice. D-l Holban nu s'a ocupat niciodată de asemenea chestii, dar probabil că în cazul meu avea dreptate.

Atunci m'am adresat imediat la una din ciupercile-gazete de care am vorbit, și într'o Duminică mi-am văzut prima mea lucrare tipărită: „*Despre formă și fond*”, critica conferinței d-lui Maiorescu. Trebuie să spun că am păstrat în acel articol un discret anonim, dealmîntrelea nici nu era nevoie, fiind cunoscut numai de câți-va amici.

*

Cercul fracționisto-barnuțian în care trăiam, a fost entuziasmat. Pentru prima oară, probabil, *Taine* era pus la contribuție în Iași, pentru prima oară d-l Maiorescu era combătut pe alt teren de cât pe cel politic.

Dar, bucurie completă nu se poate. Câți-va fracționiști, precum Alexandru Gheorghiu și alții, veniră să mă feliciteze, însă adaugară:

— D-le Panu, articolul e minunat, păcat însă că nu ai adoptat ortografia d-lui Barnuțiu.

— Apoi, d-le Gheorghiu, eu încă n'am nici un sistem ortografic, dar vădit că înclin către fonetism.

— Rău, rău, căci fonetismul face că nu se poate observa legătura dintre limba latină și cea română.

— Pardon, i-am obiectat — tare pe știința limbajului de Max Muller și pe gramatica limbelor romanice de Diez — îndată ce cine-va cunoaște legile fonetice, după care cuvintele originale se transformă, atunci e tot așa de sigură de-

rivația unei limbi dinr'o alta inițială, după cum 2 și cu fac 4.

— Poate să fie așa, dar tot e mai lămurit pentru public ca să scrii acua de cât apă.

Această conversație a fost pentru avânturile mele științifice un duș foarte rece.

Un alt fracționist, felicitându-mă, mi-a zis:

— Evident că în critica d-tale erai legat de titlul pe care d-l Maiorescu îl dase conferinței sale: *Formă și fond*; cât mai corect însă ar fi fost, dacă-ți intitulai critica d-tale cu cuvintele mai latinizate de: *Partea formativă și fundamentul*.

Am înțeles iarăși că are să-mi vie foarte greu lupta în contra *Junimei*, făcându-mă campionul unei mișcări literare cu principii ca cele arătate mai sus, căci în realitate ea se reducea la câteva formule latiniste și barnuțiane.

A DOUA MEA SCRIERE CRITICĂ

De la începutul aparițiunii *Convorbirilor*, fuseseam un cititor asiduu. Eram în clasa a șaptea și prin urmare în stare ca să judec lucrurile. Întâiul număr al *Convorbirilor* începuse cu un studiu critic a d-lui Maiorescu: *Despre poezia română*. Criteriile pe care d-l Maiorescu le dădea acolo, după care erau să se judece valoarea poetică a unei lucrări evident că erau nouă și bune pentru mine. Cu toate acestea lucrarea m'a izbit în mod defavorabil. D-l Maiorescu lua la răfuială estetică pe toți poeții în vază, vechi și noi, din țară și din părțile locuite de Români.

Mai toți poeții noștri, vechi și noi, precum: Sion, Tăuș Boliac, Barontzi, Pelimon, Asachi, Aricescu, Orășeanu, Văcărescu, apoi cei din Transilvania: Momuleanu, Mureșan

etc., aveau în critica d-lui Maiorescu bucăți pe care le dădea ca rele exemple în poesie.

Acest lucru evident că mă nemulțumia; dar de altă parte nu puteam să nu recunosc că criticul avea în cea mai mare parte, dreptate. Bieții poeți patrioți și lucrători asidui ai literaturii române își găsiră un criticător, pe care nici sentimentul patriotic, nici acel de solidaritate față cu străinul, nu-l mișcau. Ceea ce nu-mi plăcea mai cu seamă în criticile d-lui Maiorescu, era mai ales acea satisfacție involuntară, care răsărea de câte ori avea norocul ca să poată semnala o bucată literară mediocră pe fond patriotic și național.

Însă d. Maiorescu era destul de imparțial și în același timp destul de abil pentru ca să nu îmbrățișeze, în critica sa acerbă, absolut pe toți poeții. El a exceptat și s'a grăbit să excepteze pe fruntașii noștri poeți de atunci: pe Alexandri, Bolintineanu — până la o dată oarecare din faza sa literară — și pe Alexandrescu. Acest lucru mă tulbura, căci în liceu noi cu toții citeam și admiram pe Alexandri, pe Alexandrescu și mai cu seamă pe Bolintineanu. Nu știu pentru ce, dar chiar și acuma cred că Bolintineanu a fost mai mare poet de cât Alexandri. Poate aceasta se explică prin persistența unei idei căpătate în tinerețe. Nu mai puțin adevărat că, de și nu am controlat-o din nou; totuși parcă inspirațiile lui Bolintineanu aveau aripi mai mari de cât acele ale lui Alexandri.

Prin urmare, când d. Maiorescu se punea pe asemenea teren, criticând pe poeții de ocazie sau pe cei secundari și citând ca exemple de regulă estetică versuri din Alexandri, Bolintineanu și Alexandrescu, d. Maiorescu devenia greu de combătut și vrând-nevrând trebuia să recunoști că are dreptate. Recunoșteam aceasta, dar cu oarecare ciudă, îmi părea rău că d. Maiorescu are dreptate.

*

Un lucru era pus în evidență în contra școalei *Convorbirilor*, de toți cei atacați — și cei atacați cum s'a văzut erau

numeroși. Toate foile politice și literare din țară și din Transilvania ridicaseră mânia aruncată de d. Maiorescu iar polemicele începură a se angaja în mod foarte violent, de la cele dintâi luni ale aparițiunii *Convorbirilor literare*. *Trompeta Carpaților*, *Arhiva filologică*, *Columna lui Traian* a d-lui Hășdău, *Federațiunea*, *Familia*, *Transilvania*, gazete de peste munți, ripostară.

Partea cea slabă a *Convorbirilor* era producțiile literare originale poetice. O literatură străină publicului era dată ca exemplu: traduceri din Heine, Uhland, Lesing, etc., erau de o fractură nouă și de un spirit care nici astăzi nu a reușit să stăpânească poesia noastră. Publicul le-a luat nu atât ca modele de poezie, ci mai mult ca o provocare a sentimentului național și poetic al Românului.

De altă parte, poeții care scriau la *Convorbiri* și prin urmare aveau aprobarea d-lui Maiorescu, nu erau de o reală valoare. Cel mai fecund era d. Iacob Negruți, care și-a recunoscut singur neapținutudinea, prin faptul că a renunțat la această carieră beletristică. Astăzi poeziile d-lui Negruți pot fi considerate ca niște *păcate ale tinerețelor*, în deosebire însă de *păcatele tinerețelor* ale tatălui său, Constantin Negruți, care au rămas.

Ce să mai zic de poeziile lui Ștefan Vârgolici, de ale lui Vasile Pogor, Pruncu, Ianov, Leon Negruți, Bodnărescu, Miron Pompiliu, Brociner.

Din toată acea pleiadă numai Șerbănescu a rămas în literatura română.

Eminescu nu apare de cât în al patrulea an al *Convorbirilor Literare*.

Despre toți poeții de mai sus, voi vorbi pe larg când voi ajunge cu aceste amintiri la intrarea mea în *Junimea*.

Dealtmintrelea, în ceea ce privește pe Vasile Alexandri — a cărei aparițiune la *Junimea* din când în când, o voi descrie la timpul anumit — bucățile pe care le dă acest poet la începutul *Convorbirilor*, nu sunt de prima calitate. Așa în

anul întâi și al doilea al *Convorbirilor* producțiile lui Alexandri sunt slabe de tot; această slăbiciune nu este relevată de d. Maiorescu, cum ar fi fost relevată dacă s'ar fi remarcat la alt poet.

Mi-aduc aminte că am fost izbit de o poezie a d-lui Alexandri, un fel de imitație după genul lui Bolintineanu, foarte slabă, care ne servea nouă profesorașilor ca să criticăm spiritul de parțialitate a d-lui Maiorescu. Uitasem cum era intitulată și care era conținutul acelei poezii. Intr'adins am căutat în *Convorbiri* și am găsit-o în anul al doilea: *Calul cardinalului Batori, 1599*. Este pur și simplu o copilărie.

Toate acestea mă încurcau, și faptul că aveam păreri politice deosebite de acelea ale *Junimei*, întreținea în mine resentimentele contra *Convorbirelor*.

O ocazie se ivi pentru ca aceste dispoziții să se manifeste din nou.

În 1868, când eram la Universitate, iată că apare în *Convorbiri*, o lucrare capitală: *Rienzi*, tragedie în 5 acte, de d. Bodnărescu, în versuri albe. Era întâia lucrare fundamentală a *Convorbirilor*. Când am citit-o, am rămas decepționat complet, lucrarea nu avea nici o valoare.

Dar, să intru în oarecare detalii. În materie de tragedie eram, pe cât e cu putință unui tânăr, la largul meu. În liceu studiasem toată literatura dramatică din antichitate până în timpurile moderne: Sofocle, Euripid, Terențiu, Racine, Corneille, Molière, Shakespeare, Lope de Vega, Schiller, Goethe, etc., pe toți aceștia în traducere franceză, împreună cu Dante, Ariosto, Torquato Tasso în limba italiană, plus dramatici francezi contemporani. Pe toți îi înghițisem — în mod indigest bine înțeles — în cei trei ani ai cursului superior. Nu mai rămâne îndoială că Voltaire, Diderot, Volney și Jean Jacques Rousseau nu fuseseră uitați.

Citeam seara, citeam în vacanțe, citeam în orele de recreții, citeam în timpul cursurilor care nu mă interesau, sau

pentru care puteam să mă prepar în ultimele luni ale semestrului. Discuțiile teoriei tragediei clasice asupra celor trei unități, a unității locului, a timpului și a acțiunii, îmi erau familiare. Revoluția pe care o făcuse Shakespeare în această privință o cunoșteam și o aprobam.

Prin urmare, când apare tragedia d-lui Bodnărescu, *Rienzi*, toată ființa mea a vibrat de nevoia unei critici.

D. Bodnărescu alegând ca subiect *Rienzi*, se hotărea de mai înainte la o încercare dezastruoasă; era o operă peste puterile sale, căci ea fatalmente trebuia să fie pusă în comparație cu alte tragedii asupra aceluiaș subiect, comparație pe care nu putea să o suporte *Rienzi*, al d-sale. În adevăr, un autor francez, *Drouineau*, a făcut pe la 1826 o tragedie, *Rienzi*, ale cărei calități sunt recunoscute, și vestitul autor englez, *Sir Bulwer Lytton*, mai în urmă a compus un roman istoric *Rienzi*. Înainte de Bulwer Ricard Wagner, ilustrul compositor german, făcuse și el un libret, *Rienzi*.

Când a apărut *Rienzi* de d. Bodnărescu, întâmplarea făcuse că eu cetisem cu câteva săptămâni înainte, romanul istoric al lui Bulwer. Și măcar că acest roman are multe defecte, dar e foarte mișcător, iar acțiunea foarte dramatică.

Era un noroc mare pentru mine.

În prefața traducerei franceze a romanului lui Bulwer, se vorbea și de tragedia franceză a lui Drouineau.

Imediat alerg la Dimitrie Daniil librarul și comand această tragedie.

Despre libretul lui Wagner și chiar despre Wagner însuși, n'aveam nici o cunoștință, numai mai târziu am aflat lucrul.

Până când a apărut actul al doilea în *Convorbiri literare*, mi-a și sosit tragedia *Rienzi* a autorului francez. Am așteptat ca să apară cele 5 acte ale d-lui Bodnărescu pentru ca să fac critica.

Nu-mi aduc aminte în ce jurnal am tipărit această critică, nici n'o am — după cum n'am nimic din ce am scris, nea-

vând obiceiul de a colecționa, fie scrierile mele, fie ale altuia, când apar în gazete — dar mi-aduc aminte foarte bine fondul criticii mele și mai că ași putea să spun că și astăzi aș iscăli-o.

Iată în ce consista critica mea.

Mai întâi căutam să stabilesc care este partea originală a poetului, și comparând lucrarea cu cea a lui Bulwer și a lui Drouineau, constatam că d. Bodnărescu nu pune aproape nimic de la sine, și puținul pe care-l pune era nenorocit. Așa, țin minte bine desnodământul.

În romanul lui Bulwer, copilul lui Montréal, pentru a răzbuna moartea tatăului său — o figură eroică și melancolică a unui cavaler semi-aventurier, semi-bandit din evul mediu — ucide pe Rienzi, binefăcătorul său.

În Drouineau, Montréal-fiul joacă un rol nobil și cavaleresc, provocând pe Rienzi la duel.

În tragedia d-lui Bodnărescu, Montréal, cavalerul aventurier, se furișează în piața Capitolului, printre public, și când Rienzi se apropie, îl ucide mișelește, lucru care se depărtează și de la adevărul istoric, cât și mai cu seamă de la logica dramatică și caracterul personajului.

Nu știu dacă la *Junimea* s'a citit critica mea, știu însă un lucru, că fracționiștii au admirat-o de politeță, fără să-i dea altă importanță. Iar un profesoraș mititel și veninos, mi-a spus:

— Panule, lasă pe Bodnărescu deoparte cu tragediile lui, dă-i la cap lui Maiorescu pentru ideile lui antinaționale.

A TREIA MEA SCRIERE : O SATIRA ÎN VERSURI

Cei ce au cetit *Convorbirile*, poate știu un lucru foarte nostim, anume, că eu am publicat câteva traduceri din *Sone-*

tele lui Petrarca. Da, nici mai mult, nici mai puțin, de cât sonete din Petrarca. Eram un mare admirator al lui Petrarca, pe care îl citisem în original. Se înțelege că preferam din el mai mult *in v.ta di Laura* de cât *in morte di Laura*.

Nu cred însă să știe mulți că am compus și o satiră politică în versuri, intitulată *Boericale*, satiră la adresa tot a *Junimei*. Iată acest curios incident din tinerețele mele. Este cea întâi manifestare politică a mea, cu dânsa am început a face politică.

Cel mai neobosit scriitor de la *Convorbiri* era însuși redactorul lor, d-l Iacob Negruți. De la cel întâi număr d-sa începe a publica *poesi, lirice*, — inferioare fie zis în treacât — traducții din *dramele lui Schiller, còpîi de pe natură*, idile în versuri și sub forme de dialog de teatru, romane *călătorii*, etc.

Genul în care a reușit real este desigur al *còpîlor de pe natură*, în care zugrăvea un caracter, desvelea un colț social comic, își bătea joc de prejudecată sau reprezenta o scenă reală ridicolă.

Trebue să spun că d. Jacques Negruți avea pasiunea politică dezvoltată mai mult de cât ori care, și că rar făcea sau scria ceva, fără ca în dos să nu fie preocupăția de a lovi în adversar.

Era dușmanul neîmpăcat al fracționiștilor, iar fracționiștii îi plăteau înapoi cu aceeași monedă.

Era conservator adânc, conservator ruginit chiar. Așa, mi-aduc aminte teoria pe care o desvolta de multe ori la *Junimea*: superiorul are totdeauna dreptate față de inferior. „Exemple: Când mitropolitul e în ceartă cu un episcop, mitropolitul are dreptate; când episcopul se sfădește cu protopopul, episcopul are dreptate; când protopopul se ia de păr cu un popă, protopopul are dreptate; când prefectul se sfădește cu subprefectul, prefectul are dreptate; când caporalul bate pe soldat, caporalul are dreptate”.

Acest spirit, natural că-l aducea și în politică.

În 1866 se știe că începe regimul nostru reprezentativ serios în țară. Liberalii din Iași intră cu energie în mișcarea constituțională, ei încep agitația electorală cunoscută : vizitează pe alegători pe acasă, le cere voturile, fac întruniri publice, combat pe adversari, mai cu seamă pe reacționari ; cu alte cuvinte bucătăria regimului constituțional începe a funcționa.

Pe atunci era un obicei foarte nostim la Iași, în chestii de întruniri politice: ele erau contradictorii. Ambele partide, sau toate partidele veneau, oratorii se succedau la tribună întocmai ca la Cameră, unul pentru, altul contra; discuțiile erau violente, dar foarte interesante. Publicul își manifesta simpatiile pentru un partid sau o persoană, fără însă să înădușe glasul adversarului. Acest obicei s'a continuat până la 1884. De câte ori nu am avut combateri de această natură cu d. Mârzescu, cu d. Aslan, etc. Aceste întruniri se țineau în sala mare a primăriei.

Junimiștii, adică d-nii Maiorescu, Carp, Negruți, Pogor, etc., nu veneau la asemenea întruniri pe cari le disprețuiam; ca conservatori, împreună cu ceilalți conservatori, ei făceau întrunirile lor în case particulare, precum în saloanele d-lui Mavrocordat, Pașcanu, etc.

D. Iacob Negruți mai cu seamă, își exercita verva, ridiculizând practica electorală, cu toate că în realitate era pasionat de politică cum am spus și era cel mai înfocat agent electoral conservator (în sensul bun al cuvântului), și acel care știa să se insinueze mai mult printre alegători. De aceea foarte multe din copiile sale de pe natură vizează politica, ridiculizând pe cetățenii militanți liberali, pe profesori cari erau în fruntea mișcării fracționiste și pe căpetenii

Noi ceștilalți din câmpul opus, deveneam furioși la asemenea atacuri, în care literatura era numai un pretext.

În 1871 d. Iacob Negruți publică o copie de pe natură intitulată *Electoral*, care era o adevărată ridiculizare și, trebuie să o spun, — cu mult spirit și umor — a vieții po-

litice a liberalilor din Iași, imitând genul satiric eroic al lui Boileau în *Le Lutrin* și altor satiriști celebri. D. Iacob Negruți începea cu o descriere majestuoasă și serioasă a locului unde acțiunea eroico-comică avea a se petrece și apoi continua povestind o întrunire la primărie: alegerea președintelui, cererea de cuvânt a diferiților oratori, exagerațiunea în limbajiu și în idei, oratori vehemenți și furioși, etc. etc. Printre oratori figura de exemplu d-l *Sugilă*, al cărui nume denota apucăturile, *Tiberiu Lehăescu* profesor de la liceu, un agent electoral cu ciomagul în mână numit *Ciobănică*, un cetățean turmentat *Năstase Pătlăgică*, etc.

Se înțelege că această satiră a avut mare efect în Iași. Bezedeia Grigorie Sturza făcea mare haz. Fraționiștii și liberalii erau ploați; fiecare designa pe *Sugilă*, pe *Tiberiu Lehăescu*, pe *Năstase Pătlăgică* și pe alții.

M'am hotărât să răzbun onoarea instituțiilor constituționale batjocorite de această satiră, și am răspuns printr'o *alta*, tot în versuri, numită *Boericale*.

Nu-mi aduc aminte de cât vag de aceste *Boericale*. Iși poate închipui cine-va că mare lucru nu a putut să fie de ele, mai ales în comparație cu *Electoralele* d-lui Negruți! Mai întâi, fiindcă un răspuns pe aceeași temă și cu aceleași proceduri are totdeauna mai puțină valoare de cât atacul; de alta parte fiindcă d. Negruți avea de îndrepta mînuirea versurilor. Cu toate acestea, *Boericalele* au avut succes în lumea interesată. *Tiberiu Lehăescu*, profesorul de la liceu, mi-a strâns mîna scuturându-mi-o așa de tare, în cât era să mi-o demită din umăr. Onorabilul *Pătlăgică* mi-a făgăduit votul său, când îmi voi pune candidatura, „căci văd că ești băiet bun și că ai viitor”. *Ciobănică* m'a întrebat dacă n'ar fi nimerit să-și exercite ciomagul pe spetele d-lui Negruți. Iar *Sugilă* (căci, o mai repet, toată lumea a înțeles la cine făcea alusie d. Negruți), fiind într'o stare anormală, adică nefiind în starea lui obicinuită, mi-a zis:

— — Domnule Panu, să-l păzească D-zeu pe țișganul

acela (țiganul acela era d. Iacob Negruți) ca să mă întâlnească când voiu fi în bune dispoziții...

Tiberiu Lehăescu, strângându-mi mâna, cum am spus mă-a zis următoarele:

— Infierând *Electoratele*, ți-ai făcut datoria de bun român și de cetățean; cu voiu răspunde vândutului aceluia la străini, de la tribună. De la tribună eu polemizez cu adversarii mei; la cea întâi ocazie îl voiu provoca de la înălțimea tribunei, ia dacă nu va ridica mânușa, îl voiu trata de Iaș.

CURENTE LITERARE

Ăceste *Boericale* m'au făcut să încep a mă interesa de politică și a urmări mai de aproape politica societății *Junimea*, căci vădit că de la 1870 *Junimea* începe a face politică. Am spus cum junimiștii luaseră o atitudine franc dușmănoasă în contra mișcării literare și politice dominante. Ei purcedeau în estetica lor, aproape de la principiul că sentimentul național nu poate să fie un element emoțional într'o lucrare poetică, și că din contră, este un sentiment de nevaloare.

Ăcest lucru se poate înțelege că lovia în însuși baza activității literare de pe atunci; era un fel de estetică internaționalistă, care voia a se introduce și a înlocui pe cea în favoare, eminentă naționalistă.

Apoi se mai introduceau și alte principii de critică: Lessing intra în arenă, precum și tot criticismul clasic modern.

Un acerb și neînduplecat critic în contra mișcării literare de atunci, de sigur era d. Carp. În adevăr, d. Maiorescu, în criticele sale, păstra acel ton rece, deși incisiv, iar critica sa deși amară, răutăcioasă, însă avea politeța în aparență. Pe urmă, trebuie s'o zic, d-l Maiorescu în criticele sale totdeauna își rezerva și asigura o mică porțiță de retragere.

Din contră, d-l Carp era un critic impetuos, care se năpustește asupra adversarului și-l lovea drept, fără să-și rețic întru nimic mâna. La d. Carp o operă era sau a capo-d'operă sau o nulitate, mijlocie nu exista; ori Shakespeare sau La Fontaine, ori neantul.

Așa, chiar din anul întâiu al *Convorbirilor*, d-l Carp publică o critică a dramei d-lui Hășdău, *Răzvan și Vidra*, atunci apărută. D-sa începea critica prin un atac violent în contra autorului dramei. Această dramă era numită o elucubrațiune, zicea d-sa; motivul aparițiunii acestei drame atribuit *unei boale*. D. Carp se înfură de la început în contra succesului piesei; publicul, care gustase drama, era maltratată și considerat ca complicele d-lui Hășdău. Aristot era pus la contribuțiune, iar d. Hășdău era acuzat că s'a abătut de la regulele dramatice ale lui Aristot.

Ceva mai mult, pentru prima oară Schopenhauer apărea și d. Carp cita din celebrul filosof, care este țelul unei drame; iar ca final, criticul sfătuia în mod disprețuitor pe d. Hășdău că ar fi mai bine să se întoarcă la redacția lui *Aghiufă*.

Aghiufă fusese un jurnal umoristic, redactat de d. Hășdău.

Evident că d. Carp se înșela. Se înșela asupra valorii lui *Răzvan*, dramă care a rămas, și care pe lângă defectele ei, are calități de prima ordine, pe care criticul era dator să le pună în evidență ca și defectele.

Evident, că aprecierea pe care o făcea despre d. Hășdău, era absolut nedreaptă și pasionată. Locul enorm pe care d. Hășdău l'a ocupat și-l ocupă și astăzi în literatură și știință, este o dovadă. Și d. Carp nu putea să aibă în tot cazul scuza, cum că d. Hășdău nu se manifestase în destul până atunci. *Răzvan și Vidra* era cu mult superioară tuturor lucrărilor de pe atunci, iar activitatea începută de d. Hășdău în *Columna lui Traian*, etc., erau semne vădite de ceea ce omul era în stare să facă.

Dar pe bietul Gheorghe Sion poetul, ce crud l-a maltratat d. Carp ! Aici, bine înțeles, cu dreptate.

Sion, ca un bun român ce era, publică *Una sută și una fabule*, ca vai de capul lor, fie zis în treacăt. D. Carp ia condeiul și-i administrează o teribilă critică. Bietul poet e pus în comparațe cu La Fontaine și puteți să vă închipuiți ce pățește. Apoi dezastrul aceuia este și mai desăvârșit când îi discută opera din punct de vedere a definiției fabulei dată de Lessing.

Ceea ce revolta mai cu seamă pe d. Carp, era prefața autorului, în care nenorocitul îndrăznise să spună că scriind acele fabule, s'a gândit că printrînsele poate însufla patriotism, liberalism și religiozitate. D-nul Carp sfârșia prin a spune că fabulistul publicând opera sa și-a bătut joc de public.

*

Ei bine, aceste lucruri revoltau opinia publică în contra *Junimei*; tonul casant, disprețul suveran, în afară de dreptatea sau nedreptatea cauzei, acestea supărau. Mai supăra faptul că se căuta a se scoate, cum am zis, din literatură, sentimentul patriotic, preocuparea morală de a produce un bine. Acuma, când mă uit înapoi, pot să definesc lămurit lupta între tendința junimistă în literatură și cea naționalistă de pe atunci.

Literatura de atunci avea ca principiu arta pentru un scop oarecare, social, politic și naționalist; pe când junimăștii vroiau să introducă *arta pentru artă*.

Cine avea dreptate? Avea dreptate în parte *Junimea*, fiindcă prea se făcea din literatură un simplu mijloc de propagandă; și avea mai cu seamă dreptate, fiindcă cea mai mare parte din literații de atunci, nu erau oameni de talent. Dacă ar fi fost oameni de talent, mișcarea *Junimei* ar fi fost nimicită de la început, sau poate nici nu ar fi luat naștere.

Avea dreptate și partida naționalistă, fiindcă junimiștii prea voiau să facă din literatură un fel de sport intelectual din care scoteau cu precugetare oarecare sentimente, precum este cel al naționalismului, etc., desigur foarte emoționante și ele și capabile de a da naștere unei literaturi.

*

Cât timp *Junimea* atacase poeții inofensivi, precum Sion și poeții morți, precum Văcărescu — literatura din Transilvania, care inspira mare interes la noi — i-a mers bine și nu a deșteptat furtuni.

Când însă *Convorbirile* încep a ataca oameni de valoare ca d. Hășdău, ca V. A. Ureche, etc., atunci lupta se angajează serios și două tabere adverse se formează.

D-nul Hășdău, polemist emerit și lucrător neobosit, intră în luptă înconjurat de o pleiadă de tineri din care mulți de talent. Școalei junimiste din Iași i se ridică o altă școală literară în București; între cele două capitale începe un războiu literar în regulă. Mai pune și faptul că sentimentul de separatism era în aer, ceea ce făcea ca cei din Iași să caute a compensa inferioritatea situației lor politice prin superioritatea lor literară.

În această luptă ce se angajase, *Junimea* reușise să atragă în partea ei pe cel mai ilustru dintre poeți, pe Alexandri, care aproape la fiecare pas era lingușit la *Junimea* și în *Convorbirile literare*. *Junimei* îi trebuiau un literat însemnat, care să-i servească de pavilion; lui Alexandri, omul cel mai îngâmfat din lume, îi trebuia un cerc de oameni de valoare care să fie în acelaș timp și adulatorii săi. Este drept că Alexandri nu neglija nici pe cei din București. În acelaș timp pe lângă lucrările care le dădea „*Convorbirilor*” nu uita a întreține cel puțin din când în când, cu colaborare sau, și revistele din București, precum *Revista Contemporană*.

Gruparea de la București începe a se agita febril; pe lângă *Columna lui Traian* a d-lui Hășdău, gazetă politică

dar care avea o mare parte rezervată literaturii și istoriei, apar mai multe foi ale căror titluri denotau spiritul deosebit de acela al *Convorbirilor literare*.

Așa, „*Columna lui Traian*” era un program întreg; apare mai târziu foaia „*Societatea pentru învățătura poporului Român*”, mai apare apoi *Foaia societății românismului*. Mai în toate aceste reviste, d-l Hășdău își are locul întâiu. În *Foaia societății românismului* încep întâiași dată a scrie d-nii G. D. Teodorescu și Grigore Tocilescu.

*

Eu urmăream toată această mișcare din fundul unei catedre de la gimnaziul Alexandru cel Bun din Iași. Foarte curioasă și nedefinită era starea mea sufletească. Toate simpatiile mele politice erau pentru partidul naționalist, însă o parte din simpatiile mele literare le avea necontestat *Junimea*. Dar le avea în mod foarte straniu. Ceea ce îmi plăcea la *Junimea* erau teoriile estetice și preceptele; exemplele prin care însă voiau să illustreze acele teorii și comentariile ce se făceau asupra operilor criticate, îmi dispăceau.

Pe urmă, eram izbit de o lacună vădită în mișcarea *Junimei*. *Convorbirile* erau o revistă pur literară. Numai d-l Maioreescu mai lărgea cercul, introducând și chestiuni de filologie și învățământ, încolo numai poezie, numai traduceri, bucăți literare și critici, foarte puține studii.

Pe când dincolo, în lagărul opus, platforma era mult mai largă, toate chestiunile erau abordate în toate ramurile. Cele de mai multe ori rău, câte odată bine, dar erau tratate.

Mișcarea naționalistă avea o vădită superioritate asupra celei junimiste dintr'un punct de vedere istoric. *Convorbirile literare* n'aveau un istoric, nu se ocupau de loc de această chestiune așa de importantă pentru un popor și mai ales așa de importantă atunci. Ba chiar la *Junimea* se trata cu dispreț istoria Românilor. Ce istorie a Românilor este? Care este istoria Românilor? ziceau unii membri. Iar d-l

Pogor, în ironie, repeta foarte des cuvintele: *Les peuples heureux n'ont pas d'histoire*, și explica astfel pentru ce nu avem istorie.

Dincolo, afară de d. Ureche și alții, era un gigant, era d-l Hășdău, admirabil preparat pentru răsfoirea și întocmirea istoriei noastre naționale. Pe lângă cunoștința altor limbi, posedea cunoștința limbelor slavice, indispensabile pentru studierea trecutului nostru. Nu mai vorbesc de cunoștințele generale pe care le posedea.

Era un adversar redutabil pentru *Junimea*.

În lupta încinsă și pe care treptat o voiu arăta, ambele tabere au avut învinși și învingători, victoria însă a fost mai mult în favoarea junimiștilor. Căci evident că d-nii Ureche, Misail, etc., au fost bătuți în această luptă, bătuți cum zice francezul: à plate couture.

Cu d-l Hășdău însă lucrurile n'au stat tot așa. Cu d-l Hășdău a fost un adevărat duel în felul timpurilor medievale: un om luptând într'o încăerare generală, în contra mai multor războinici de odată. Cine a citit *Gerusalemme liberata de Tasso* sau *Orlando furioso* de Ariosto, își poate face idee despre ceea ce voesc să spun. D-l Hășdău era față cu *Junimea* un fel de Rinaldo sau de Orlando față cu Sarasinii.

Cum s'a văzut, d-l Carp a fost cel întâiu care a provocat pe d. Hășdău în critica lui *Răzvan și Vidra*, trimițându-l la *Aghiură*.

D-l Hășdău replică cu atacuri continue la adresa *Junimei*. Acest duel este ilustrat între altele, prin trei păcăleli ale d-lui Hășdău, și prin una pățită de d. Hășdău.

*

Iată-mă în anul 1871, un an numai mă desparte de intrarea mea în *Junimea*. Dar până atunci trebuie să mai istorisesc cum am mai rupt încă o lance în contra *Convorbirilor literare*.

În cei patru ani dintâiu de existență a *Convorbirilor*, acestea nu se deosebiseră prin vre-o publicație poetică mai marcantă; abia în al patrulea an Eminescu apare cu *Venere* și *Madona* și *Epigonii* căci Vasile Alexandri este la început de o sărăcie de invenție disperantă. Ca poeți, niemi, o mai repet, nu se distinsese. Șerbănescu publicase multe poezii, dar de o valoare potrivită; iar Matilda Cugler, ale cărei versuri erau frumoșele, prea simțea de departe școala și pastiful poeziei nemțești.

În 1871 Alexandri începe să publice pastelurile sale, între care și vestitul *Pohod na Sibir*.

D-l Maiorescu crede că, după ce dă rămase prin criticile sale literatura, filosofia, etc., naționalistă, a venit timpul să clădească și să dea țării modeluri literare. Și atunci ne trezim într'o bună dimineată cu o publicație în *Convorbiri*, sub titlul: *Direcția nouă*, faimoasa direcție nouă, așa de mult criticată pe atunci și criticată cu un fond de mare dreptate.

Din cine se compunea, pe terenul poeziei, *Direcția nouă* a d-lui Maiorescu? Din *Alexandri*, *Em nescu*, *Bodnărescu*, iar în parantez — căci era un parantez din *Matilda Cugler*, *Șerbanescu* și *Petrino*.

Avea dreptate d-l Maiorescu să dea studiului său titlul de *Direcția nouă*? Avea dreptate ca, cu d-nii Bodnărescu, Șerbănescu, Petrino și Matilda Cugler, să înfrunte din nou școala naționalistă, dându-i pe aceia ca model? Avea dreptate să pună ca poet pe Hășdău alături cu Tăut, și tuti quanti (expresia domniei-sale)? Avea dreptate ca lui Boliac și d-lui Hășdău să binevoiască a le recunoaște numai meritul de bunișori prozatori? Evident că nu.

Direcția nouă a fost o greșală, a fost cea mai slabă lucrare a d-lui Maiorescu și cea mai parțială apreciere a criticului.

De la *Direcția nouă*, *Junimea* a căpătat definiția de *societate de admirație mutuală*.

În adevăr, a vâri pe Vasile Alexandri în *direcția nouă* a

Convorbirilor, era ceva care nu se putea justifica. Alexandri era în deplină maturitate a talentului său, și cercul literar de la *Junimea* nu avusese și nu a avut asupra poetului nici o influență. *Pastelurile*, genul nou al lui Alexandri, care pare că au determinat pe d-l Maiorescu a-l îngloba în *direcția* nouă, pe lângă că sunt un gen literar de al doilea rang, consistând în simple descrieri de natură moartă aproape — gen aparținând mai mult picturii — dar apoi nu puneau talentul lui Alexandri sub o lumină nouă. În pasteluri cu, Rodica cu cofița pe cap, cu ciobanul cu turma de oi, etc., ca puncte pentru însuflețirea naturei moarte și a întreruperii monotoniei descrierii, găsim tot pe Alexandri din *doine și lacrimi*oare, din *balade*, din *poezii populare*.

Prin urmare, vădit că introducerea în *Direcția* nouă a lui Alexandri era forțată, din cauza sărăciei materialului poetic de valoare a *nouei direcții*.

Ce să mai spunem de Bodnărescu cu *Rienzi* și cu alte poezii, dat ca un adevărat talent și ca model! Ce să mai zic de gingașele poezii ale Matildei Cugler și Șerbănescu, care în definitiv nu aveau nimic în ele ca să indice o școală, o direcție nouă! Ce să mai zic de Petrino, poet bucovinean, a cărei producție era redusă la câteva versuri l...

Încă odată, e vădit că d-l Maiorescu încerca să clădească cu material foarte puțin și cu împrumuturi de material străin, o clădire artificială.

Singurul poet pe care l'a dat în adevăr *Junimea*, era Eminescu. Dar Eminescu al *Venerei și Madonei* și al *Epigonilor*, era încă un poet cu o formă foarte contestabilă, cu antiteze căutate într'adins, cu un pesimism nedrept, care l-a întovărășit toată viața, — dar în sfârșit poet.

Trebue să spun un lucru, pe care l-am recunoscut totdeauna: d-l Maiorescu a avut marele merit de a vedea de la început în Eminescu un poet, lucru ce era foarte greu pentru multă lume, citind confuza sa poezie: *Venere și Madona*, precum curioșii și paradoxalii săi *Epigoni*.

Această constatare a d-lui Maiorescu, opinia publică a venit mai târziu să o consacre, și să o consacre cu laude și exagerări de acele, de care d-l Maiorescu nu ar fi fost capabil. În adevăr, d-lui Maiorescu în *Direcția nouă* îi vine greu, și atunci avea dreptate să puie pe Eminescu imediat după Alexandri, era în aceasta și tămâiere către ilustrul oaspe de la *Junimea*. Pe când admiratorii fanatici de mai târziu a lui Eminescu, nu găsesc laude pentru a diviniza *Venere și Madona și Epigonii*.

*

Direcția nouă m'a revoltat prin spiritul ei nedrept. Nu, mi-am zis, este imposibil ca un critic să maltrateze pe un Hășdău, pe un Boliac, pe un Mureșeanu, pe un Văcărescu, pe un Alexandrescu (nepomenindu-l), pe toți aceștia, precum și pe alții, pentru: Bodnărescu, Șerbănescu, Petrino, Matilda Cugler și Eminescu.

Căci trebuie să spun că Eminescu la început nu-mi plăcuse de loc; nu-mi plăcuse, fiindcă fondul poeziilor lui era fals, nedrept, pretențios; pentru că și mai târziu Eminescu, dacă are inspirațiunea admirabilă și forma frumoasă, însă ca gânditor, dacă nu este mediocru, cele de mai multe ori însă este absurd.

Și dacă pe un poet ca Alexandri îl poți judeca fără a-i analiza gândirea, pe Eminescu nu.

Eminescu a avut totdeauna pretenția de a fi întâi gânditor și pe urmă poet. De multe ori am discutat cu dânsul în această privință. Eminescu, temperament pasionat, nu se gândea atâta când scria la efectul poetic, ci mai mult la susținerea unei idei sau la lovirea unui dușman. Intre *Epigonii* și *Satira*, mi se pare a III-a, dirijată contra liberalilor și contra lui C. A. Rosetti, este cea mai perfectă asemănare; între articolele politice din *Timpul* contra fanarioților, și între fondul întregii sale poezii, nu este nici o deosebire. Eminescu era un reacționar care ar fi voit să trăiască cel

puțin cu două sau trei sute de ani în urmă, și fiindcă aceasta nu poate s'o facă, recurge în *Sărmanul Dionis* la expediientul ca să trăiască măcar în vis în timpul lui Alexandru cel Bun.

Eminescu a fost un poet strălucit, dar straniu; el trebuie să rămâe unic, fiindcă unică și stranie a fost personalitatea sa; el nu poate, nici nu trebuie să creeze o școală. De aceea am considerat în totdeauna ca o absurditate și ca o lipsă de talent, real, silința din partea tuturor aceluia care au căutat să-l imiteze. Eminescu nu a fost un poet al timpului nou, el nu a avut aproape nici o legătură cu contemporanii săi mai cu seamă cu Românii.

*

De sigur că n'am gândit toate aceste la 1871, când m'am hotărât să răspund *Direcției nouă* a d-lui Maiorescu.

Iată un lucru pe care îl regret, acela că nu am păstrat foiața în care a apărut și această a mea critică. Mi-aduc aminte însă de un lucru: că reluam la răfuială din nou tragedia *Rienzi* și constatam cu satisfacere că critica mea în contra lui *Rienzi* fusese justă, de vreme ce și d. Maiorescu în *Direcția nouă* făcea multe din rezervele, pe care le făcusem și eu cu privire la acea piesă. Așa, d. Maiorescu zicea: „In ceea ce privește tragedia *Rienzi*, trebuie să admitem că planul său este greșit în privința catastrofei, *Rienzi* cade ucis de Montréal, fără nici o motivare a acestei ucideri, chiar prin faptele lui *Rienzi*”. Aceeași critică o făcusem și eu.

*

În *Direcția nouă*, d. Maiorescu are o idee nefericită. Chiar de la început d-sa se întreabă dacă România va avea un viitor. Întrebare imprudentă și provocătoare.

La 1871, în starea spiritelor de atunci, un om de talia

d-lui Maiorescu nu trebuia măcar să-și pună asemenea întrebări, și notați că nici măcar nu răspundea la întrebare. Întrebarea era lăsată fără un răspuns afirmativ.

Acest lucru, evident că provoca violente protestări din partea tuturor celorlalți care aveau convingerea adâncă că România are un viitor.

Iată deci o imprudență gratuită. A doua greșală era când d. Maiorescu adauga: „Va putea (România), *părăsind exclusivismul contra strănilor*, să pășească în emulație pacinică pe aceeași cale, pe care civilizația occidentului a adus atâta bine omenirii?”

Curioasă coincidență.

Atunci se făcea apel la literatura străinilor.

Azi se face apel la capitalurile străine.

Și într'un caz și într'altul, eroare ! Și atunci nimeni nu era sistematic contra literaturii străine, dovadă că toți poeții și literatorii naționaliști împrumutaseră cu amândouă mâinile din literatura franceză, italiană, rusască, etc. Și dacă ei nu deschiseseră porțile literaturii germane, acea literatură de mare valoare, este că nu o cunoșteau, neposedând limba. Era o simplă lacună în cunoștințele lor, nu un sistem.

Iar d. Maiorescu, exagerând, avea aerul să cadă în cea-altă extremitate, adică să pretindă — zic avea aerul — că fără cunoașterea și imitațiunea literaturii germane, este cu neputință înființarea unei literaturi românești înfloritoare.

Această pretenție, de și nu era formulată însă, reeșia, poate chiar fără voia d-lui Maiorescu; ea era nedreaptă, și nu era de mirare că a provocat violente protestări precum și acuzări de străinism la adresa d-lui Maiorescu.

Aceste lucruri au dat d-lui Hășdău ocazia ca să-și răz-bune printr'o păcăleală contra lucrării *Diracția nouă* de la *Convorbiri* și de mania imitației poeților germani publicând poezia *Eu si Ea* despre care voi vorbi altădată.

CUM AM INTRAT LA „JUNIMEA“

Îndată ce am început a mă ocupa serios, după eșirea mea din liceu și pe când eram la Universitate, cu studiul a tot felul de chestiuni, am simțit starea mea de izolare în mijlocul *fracțiunii liberale naționaliste*. Nu era un om cu care să mă pot înțelege; nu era o societate literară afară de *Junimea*. Peste tot locul se făcea politică și numai politică, și lucru curios, nu simțiam absolut nici o atracție pentru politică și pentru viața ei, din contră, simțeam dacă nu des-gust, dar desigur indiferență, măcar că aveam convingeri cari erau liberale și naționaliste.

Aveam un singur coleg de școală și prieten cu care puteam schimba idei și impresii, era bietul Alexandru Lambrisor, mort așa de tânăr. Cu dânsul am început a prinde gustul studiului istoriei, de care se ocupa și el; lui îi comunicasem așa numitele mele descoperiri în istoria română, care descoperiri, știți la ce se reduceau? Se reduceau la faptul, că la fiecare pas prindeam pe istoricii noștri în flagrant delict de denaturări de fapte sau de explicări fanteziste a faptelor, toate în purul interes național al mării și cu ori-ce preț a neamului nostru.

Acest lucru mă indigna și foarte adesea vorbiam cu Lambrisor, care și el împărtășia asemenea indignare.

Iată-mă deci adus prin preocuparea mea de a restabili în istoria noastră adevărurile ascunse sau denaturate de școala naționalistă, în direcția spiritului societății *Junimea*, și în special a d-lui Maiorescu, care în definitiv nu tindea la alt ceva, de cât la recunoașterea reală, fie a valorii literare, fie a unui adevăr oare-care.

Așa că situația mea devenea foarte curioasă. Pe de o parte combăteam partea exagerată în direcția tendinței noi;

iar pe de altă parte, când am început să mă ocup cu studiul istoriei, oroarea de minciună și de prejudecăți, mă făcea să mă depărtez de amicii mei politici, pentru a mă apropia de cei fără prejudecăți în materie de aflarea adevărului.

O SOCIETATE ISTORICA

În determinarea predilecției mele pentru studiile mele istorice, d. Hăjdău a fost factorul principal. Ziarul său, *Columna lui Traian*, care avea o parte rezervată publicației documentelor vechi și mai cu seamă *Arhiva* sa istorică, mi-au deschis un câmp cu totul nou. Ajutat și de celelalte colecții și publicații mai vechi, am început a studia cu ardoare istoria trecutului nostru.

Pe lângă Lambrior, mai era Alexandru Xenopol, care se ocupa cu chestiuni de istorie mai mult generală.

Mai era un biet tânăr, Cernescu, care peste doi ani a și murit, bucovinean de origine, care și el era amator în ale istoriei române.

Tus-trei aceștia făceau parte din *Junimea*.

Mai era și regretatul Vasile Tasu, care deși magistrat, însă frecventa *Junimea*. O apropiere naturală s'a făcut între Lambrior, Xenopol, Cernescu și cu mine pe terenul cercetărei istoriei naționale. Într'o seară, Alexandru Xenopol ne poștește la dânsul acasă „ca să mai vorbim”; ședea atunci aproape de piața Sf. Spiridon. Ne-am dus, adică Lambrior, Cernescu și cu mine și am înființat și noi la rândul nostru o *societate istorică*, nici mai mult nici mai puțin. Era oarecum un teren neutru. Eu, mai cu seamă, nu voiam să mă duc la *Junimea* — de altminterlea era și un rezon la mijloc; până mai eri combătusem *Junimea*, iar ideile politice ale mele nu cadrau de loc cu acele ale membrilor acelei

societăți. — Lambrior ar fi înclinat să se ducă la *Junimea*, cum s'a și dus puțin după aceea, fondul ideilor lui fiind, independent de politică, conservator. La acești patru s'a asociat și Vasile Tassu, măcar că nu tindea la specialism, însă ca simplu amator. Iată deci o societate, din care numai eu nu eram junimist. Ea a durat aproape un an, adică până când am intrat și eu la *Junimea*. Această societate a servit ca punte de trecere la cealaltă mai mare, *Junimea*, în care s'a contopit.

Ce frumoase amintiri mi-au rămas de la dânsa ! Ne întruneam regulat în fie-care Sâmbătă, cele de mai multe ori la Alexandru Xenopol. Nu era chestie de istorie generală sau națională pe care să nu o abordăm cu o îndrăzneală de tot senină; discuții interminabile aveau loc.

Pe atunci eșise o nouă lucrare a lui Roessler, scriitor german, care ocupându-se de Români, lua — în polemica dintre Români și Unguri cu privire la locurile ocupate istoricește de Români — apărarea Ungurilor; el servindu-se de izvoarele și de ideile istoricilor unguri, emitea chipurile o nouă teorie, care a căpătat mai târziu numele de teoria lui Roessler. După acea teorie, noi Românii cu toți am locuit până în veacul al XII-lea dincolo de Dunăre, fie împreună cu Bulgarii, fie prin munții Pindului, și că numai prin veacul al XII-lea am emigrat încetul cu încetul în Transilvania, Valachia și Moldova, unde am constituit state și ne-am încheșat ca popor. Această teorie a lui Roessler a fost obiectul a lungi discuții și cercetări în sânul societății. Toți eram contra ei; eu mărturisesc că fiind contra, îmi rămâneau oare-cari îndoeli. Dar vedeți deosebirea: pe când istoricii ceilalți naționaliști — afară de d. Hășdău, bine înțeles — țipau și strigau în contra lui Roessler din spirit naționalist, noi cercetam și studiam chestia numai din punct de vedere al adevărului. Mi-aduc aminte că, chiar am formulat de comun acord un număr de puncte contra acelei teorii.

Cu ocazia acelor discuții am constatat insuficiența cunoș-

tiințelor noastre, și iată cum: În lipsă de documente privitoare la Români, între veacul al IV-lea și al XI-lea cu privire la șederea noastră dincolo de Dunăre, numai studiarea limbii noastre din punct de vedere filologic ar fi putut aduce o lumină oare-care. Roessler înțelesese acest lucru, de aceea se aventurase puțin și pe acest teren. Noi însă, membrii societății istorice, aveam numai cunoștinți generale de filologie, nu cunoaștem limba slavonă, nici cea albaneză, prin urmare neputința noastră de a aprofunda mai departe lucrul, era vădită.

Atunci, cu acea ocazie, a germinat în capul lui Lambrior și al meu, ideea de a studia filologia și de a învăța limba slavonă.

Detaliu caracteristic și de actualitate: Alexandru Xenopol a combătut mult mai târziu pe Roessler, adus mai târziu la această necesitate din cauza profesiunii sale. Fără a lua întru nimic meritul lui Alexandru Xenopol, dar pot să spun că multe din argumentele elaborate în comun, au fost utilizate mai târziu de distinsul nostru istoric.

APROPIEREA INCEPE

Alexandru Xenopol, Cernescu, Tassu și Lambrior, se duceau Vinerea la *Junimea*, iar Sâmbătă ne întruneam noi în societate. Evident, că un fel de legătură se stabilește între mine, singurul care nu eram din *Junimea*, și această societate.

Alexandru Xenopol și Cernescu întrețineau, bine-înțeles întâmplător, pe d. Maiorescu și pe junimiști de lucrările noastre și de spiritul în care ele erau făcute.

De mai multe ori Alexandru Xenopol sau Cernescu mă întrebau:

— Panule, de ce nu vii și tu la *Junimea* ?

— Cum să vin? Nu știți că eu am combătut *Junimea* și mai cu seamă am alte idei în politică !

— Ce are a face aceasta, răspundea Xenopol, în *Junimea* nu se face politică ! Este mai cu seamă Pogor, care cum aude pe Jacques Negruți sau pe Nicu Gane că iau vorbă de politică, imediat ia câte o pernă și le-o aruncă în cap; *sc. Maiorescu* nici odată nu vorbește politică.

— Bine, adăugam, dar eu am atacat pe acești oameni, pe *Maiorescu* și pe *Iacob Negruți* în special ?

— Nu te îngriji nici de asta. Mai întâi *Maiorescu* nu se uită la asemenea nimicuri, poate nici nu știe că l-ai atacat...

— Așa e, dar știu eu...

— Cât despre *Jacques Negruți*, continuă *Xenopol*, este drept că-i mai pătimăș, însă are și el o patimă, mai mare de cât toate, aceea de a avea cât se poate mai mulți colaboratori la *Convorbirele literare*. E destul să-i dai un articol la *Convorbiri*, ca să se împace cu tine pentru tot restul vieții.

Eu rezistam la toate acestea și obiectam:

— În tot cazul mă simt jenat. De altmیتrelea, dacă ei voesc să vin la *Junimea*, pentru ce nu mă invită ?

— A, aici n'ai dreptate, nimeni nu este poftit la *Junimea*, ci numai la aniversările *Junimei*. Principiul pe care este fundată această societate este următorul: Entre qui veut, reste qui peut.

— Principiu comod, dar cam pretențios, ziceam.

— Așa-i, însă ai să vezi, când vei veni la *Junimea*.

Am rezistat încă câte-va luni; în timpul acesta acumulasem mai mult material istoric, pe care nu aveam unde să-l public, căci nici putea fi vorba să public prin gazetele cotidiene: „*Influența polonă asupra istoriei române sau rolul țimbei slavone în cultura noastră*”.

Dar mărturisesc că începusem a avea o mare dorință de a intra la *Junimea*. Sâmbetele des de dimineață mă duceam

la Lambrior sau Cernescu ca să aflu în detaliu ce se petrecuse la *Junimea* cu o seară înainte; iar aceștia îmi povesteau tot felul de scene comice sau de discuții interesante care a-vusesse loc.

De altă parte, evident că *Junimea* ar fi dorit nu intrarea mea personală — căci vă puteți figura că nu eram așa de naiv să-mi închipui că acea intrare ar fi avut oare-care valoare — însă cu intrarea noastră a tuturor membrilor societății istorice, se umplea un gol, golul publicațiilor istorice, care lipsea mai cu desăvârșire până atunci. Este drept, că această lipsă nu o simțeau toți membrii frunțași ai *Junimei*. D. Pogor, etc. nu se interesau de loc de asemenea chestiuni, iar d. Iacob Negruți se interesa mai mult ca redactor al *Convorbirilor literare*. D. Carp se arăta foarte rar pe la *Junimea* și cu spiritul său tranșant, regula istoria Românilor în câte-va cuvinte.

Numai d. Maiorescu înțelegea importanța acestor studii. Dealtmintrelea și atunci ca și acum, sub aparența rece și argumentația didactică, d. Maiorescu, cu toate criticele și diatribele pe care le-a stârnit, era și a rămas în fond un naționalist cald, în felul său însă.

De altă parte, aveam și un fel de scrupule politice: cum să justific eu către prietenii mei politici intrarea mea la *Junimea*? *Junimea* era considerată ca un loc de perdițiune, ca un infern, unde intrând cineva putea să zică pentru toate ideile mari și generoase: adio și lasiate ogni speranza. Nu făceam politică militantă, o mai repet, dar aveam legături cu oameni politici militanți din *fracțiunea liberă*.

Pe lângă aceasta, știam că dacă nu se face politică la *Junimea*, până se adunau membrii, se făcea politică între trei-patru corifei înainte și după ședință. Timpul și ocazia de a se vorbi politică față cu novicii, era mai cu seamă la eşirea de la *Junimea* pe la ora unu de noapte. Auzeam că d. Maiorescu lua binișor pe câte unul sau doi din tineri și întâmplător îi puna în curent de situația politică a momentului.

M'am consultat cu câțiva prieteni, între care și un profesor de istorie, care acum este pensionar — era spiritul poate cel mai conciliant; — acela a recunoscut că am dreptate pentru studiile mele ca să intru la *Junimea*, dar a recunoscut-o cu regret.

Nu mult după aceea, mă întâlnesc pe stradă cu răposatul Scarlat Pastia, un liberal original, care a rămas toată viața sa dușman al *Junimei* și al junimiștilor.

— D-le Panu, am auzit că te-ai făcut junimist ?

— Nu este adevărat, i-am răspuns.

— Dar m'am păzit de a-i spune că gândesc să mă fac.

— Mi-ai luat o piatră de pe inimă, altmintrelea ași fi pierdut toate iluziile ce am despre dumneata.

LA „JUNIMEA“

Intr'o Vineri seară, Cernescu vine la mine zicându-mi:

— Am venit să te iau la *Junimea*. Haide !

Era prin Februarie sau Martie 1872.

— Cu atât mai mult, a adaus Cernescu, cu cât am să citesc și eu o lucrare, la care vreau să fii: Despre *Stenografie și necesitatea ei*.

— Ce, ai înebunit ? i-am zis. Ce legătură este între tine și stenografie ?

— Apoi să vezi; și fiindcă articolul nu este lung, am să ți-l citesc chiar acum.

Și imediat scoase manuscriptul din buzunar și-i dădu citire.

Stenografia și necesitatea ei, era numai un pretext ca bietul băiet să-și arate erudiția. Incepea cu teoria limbelor, ne ducea la scrierea cuneiformă din Niniva, la hieroglificele egiptene, arăta transformarea hieroglifelor în alfabetul Fenic

cienilor, de la Fenicieni trecea la Greci, pe urmă la Etrusci, etc., etc. Apoi o lua din capăt cu scrisoarea de funii și noduri din Peru și Guiana. Venea la Români și la nodurile pe care babele le fac în năframă, cu mare ce, ajungea la Romani și în sfârșit la Francezi și Englezi din timpurile moderne.

Am plecat la *Junimea*, însă am pus o condiție: să mergem mai de vreme, pentru ca să fiu mai puțin jenat, găsindu-mă acolo alții pe mine, de cât eu pe alții.

În acea seară, *Junimea* era la d. Pogor, care stătea în niște case mari părințești, cu imensă curte și grădină — mi se pare strada se zice Patru-zeci de Sfinți; — ferestrele toate luminate, ușile toate deschise. Ne suim sus. Erau doi tineri: unul bine făcut, frumos, cu musteță mică, subțire și cu plete mari; altul mai înalt, slăbănog; cu ochii lipsiți de vioiciune și cam gârbovit. Cel d'întăiu era Eminescu, cel al doilea Bodnărescu.

Cernescu mă recomandă. O salutare rece din ambele părți și atâtă. Eminescu continuă a explica lui Bodnărescu — ființă blândă și pasivă — o teorie stranie, teoria antinomiilor în istoria universală, după teoria lui Kant a antinomiilor, pentru a ajunge să dovedească lui Bodnărescu, că Napoleon I a fost contrariul unui om mare.

În acest moment intră și gazda, d. Pogor, care văzându-mă, fără să mă cunoască, strigă: A, iaca unul nou, are să se bucure gogomanul de Iacob Negruți.

Căci eu pretind, deși mai dăunăzi am avut această discuție cu d. Carp, că cel ce dădea și a dat la *Junimea* porecle și epitete, a fost d. Pogor; și chiar cuvântul de gogoman, adresat junimiștilor, tot lui îi revine. D. Carp însă și azi pretinde a avea paternitatea cuvântului.

D. Bodnărescu se ridicase la intrarea d-lui Pogor; Eminescu de loc, ba avea aerul chiar că-l găsește pe Pogor în propria lui casă inoportun, fiindcă îi întrerupsese argumentarea cu antinomiile. Un grup de trei domni intră.

— Iată și Mirmilic cu negustorul de porci și cu André Chénier, strigă Pogor. Bravo! Mirmilic, ai ceva?

Erau: Melik, profesor de matematici, Ștefan Vârgolici, care fiind mic și gras, căpătase de la Pogor porecla de negustor de porci și d. Naum, a cărui figură blândă și tristă, și ale cărui traduceri mai cu seamă din poezii francezi, îi atrăsese numele de André Chénier.

Melik era un curios tip. Mic, cu musteața roșie, pe care și-o mânca tot timpul, el venia la *Junimea* regulat, foarte regulat, se așeza într'un fotoliu și nu zicea o vorbă toată seara.

— Este ceva de citit în astă seară? întrebă Vârgolici.

— Nu știm, răspunde Pogor, până n'o veni Jacques sau Maiorescu.

Chiar în momentul acela intră și d. Iacob Negruți. Cum intră, strigă: „Știți o noutate? Neculai Ionescu s'a certat cu fracționiștii!”

— Afară, dați-l afară, strigă Pogor, al dracului e Jacques aista, nu poate vorbi două minute, fără să nu vorbească politică... Și luând un colțar de pernă, îl aruncă după Jacques, zicându-i:

— Măi, gogomane, nu înțelegi că aici nu se face politică?

Dar d, Maiorescu nu se arată, toată lumea îl așteaptă.

— Dar ce, Maiorescu n'a venit încă? întrebă un tânăr frumos, cu fața palidă, intrând: era Nicu Gane. Curios, adăugă el, am fost pe acasă pe la dânsul și mi s'a spus că de un ceas a plecat la *Junimea*.

Un răs general isbucni, iar d. Pogor, adresându-se d-lui Nicu Gane, îi zise:

— Bine, Drăgănescule, tot prostii ai să faci tu? Apoi cine caută pe Maiorescu acasă, în seara când toată lumea crede că e la *Junimea*?

În timpul acesta Lambrior și Tasu intrară, furișându-se pe lângă scaune și luând niște locuri modeste, cam în partea unde eram și eu.

— Cine are de scos ceva, să scoată !

Aceasta era expresia sacramentală, cu care se invita cei care aveau bucați literare în buzunar, să le scoată.

Tăcere.

D. Pogor, adresându-se lui Eminescu:

— Ai ceva ?

Eminescu făcu cu capul, nu, foarte desgustat.

— Bodnărescu, Vârgolici, Vernescu, nimeni nimic ? Melik, scoate tu manuscriptul, trebuie să ai vre-un manuscript de aritmetică sau de geometrie!

Atunci observai că Bodnărescu, foarte sfios, pune mâna în buzunarul redingotei căutând ceva. Cernescu nu îndrăznește să scoată manuscriptul cu stenografia, iar Ștefan Vârgolici pune pe masă niște traduceri din Lamartine.

D-l Maiorescu își face apariția.

În timpul acesta d. Bodnărescu reușise să scoată din buzunarul redingotei câteva file de hârtie, pe care d. Jacques Negruți i le și înșfăcă.

D-lor, să începem, zice Jacques Negruți, și tuși de vre-o trei ori, pentru a începe citirea poeziei d-lui Bodnărescu.

— Ce ești nebun ? îi strigă d. Pogor, cu glasul tău oribil vrei să citești ? Și-i zmulge hârtiile din mână.

— Atunci lăsați-mă să le citesc eu, zise autorul.

— Pardon, intervine d. Maiorescu, poetul nu-și citește singur lucrarea.

Bodnărescu se înclină și se așează pe scaun.

— De ce nu citești d-ta poezia? îndrăzni să-l întreb încet.

— Fiindcă Maiorescu zice că poetul nu trebuie să-și citească singur lucrarea, îmi răspunde tot încet Bodnărescu.

La *Junimea* erau numai doi cititori care citeau bine: d. Maiorescu și Eminescu. D. Jacques Negruți, de și citia rău, avea pretenții că citește bine. Această pretenție ridica totdeauna protestări, mai ales din partea d-lui Pogor. Când venia — după cum se va vedea — câte odată d. Carp la

Junimea, voia să citească și el, însă d. Pogor îl împedea cu sila de a ceti, spunându-i: că glasul lui samănă cu zornăitul de stricare de geamuri. D. Pogor cetea bine, însă avea un păcat, se emoționa îndată, peste un minut glasul i se tăia. Din cauza aceasta, d-sa n'a fost niciodată bun conferențiar. Alții nici nu se încercau măcar ca să citească.

D. Maiorescu cetea frumos, subliniind nuanțele cu acel glas plăcut, care a făcut totdeauna farmecul conferintelor sale. Iar Eminescu punea acea melancolie adâncă în glas, care ridica valoarea — chiar mediocră — a lucrării pe care cetea.

Dar revin. D. Maiorescu luă manuscriptul poetului și începu: „*Ce poate fi va fi*”. Acesta era titlul poeziei.

D. Bodnărescu era cunoscut de poet profund și obscur — mai mult obscur de cât profund. — Când se auzi acest titlu de: *Ce poate fi va fi*, o nedumerire generală se zugrăvi pe fața tuturor. D. Pogor își puse arătătorul de la mâna dreaptă pe frunte, se strâmbă oribil, făcând o buză mare, dând semnele unei vii nedumeriri.

Din contră, d. Maiorescu, ca să pună capăt acestui început de glumă pe teme serioase, repetă acentuat și cam emfatic din nou cuvintele: *Ce poate fi va fi*. Auditorul simțise că trebuie cel puțin să se facă că înțelege. Cetitorul începu :

Sub gârboave z'duri de vremi mucezite etc., etc.

Despre ce era vorba ? Poetul își închipuia o ruină impozantă de castel în Carpați; în mijlocul ruinei, un bătrân cu figura sinistă ședea cu un condeiu în mână, gânditor, dinaintea lui era de veacuri o mare carte deschisă, însă cu toate paginile nescrise; de sute de veacuri bătrânul gândeste să scrie ceva și nu scrie nimic.

Și atunci poetul se întreabă: Oare de ce bătrânul nu scrie nimic? El care a văzut formațiunea lumii, aruncarea stelelor în haos și zdrobirea lor, el care a văzut lumea născând și

murind, el care văzuse neantul, el care va vedea noaptea adâncă la disparițiunea universului ! Bătrânul nu răspunde. De odată însă ruinele încep a se mișca și a trosni. condeiul pe care-l ținea de sute de veacuri îi cade din mână. Și atunci, în vre-o 13 versuri, bătrânul răspunde în definitiv: că toate aceste cataclisme sunt nimicuri, este acelaș lucru pe care îl schimbă numai forma... Și... ruinele dispar cu munte cu tot; în urmă rămâne un stâlp negru de fum. Bătrânul și castelul nu se mai știe ce devin.

După cetire, d. Maiorescu făcu o pauză. O tăcere de ghiață cuprinsese întreaga societate. D. Pogor devenise oribil de văzut, atât i se strâmbase figura. D. Jacques Ne-gruși tușea ca să-și dea o continență și să aibă aerul că a înțeles ceva. Membrii societății își dădeau încet, unul al-tuia, cu cotul și se întrebau încet:

— Ai înțeles ceva ?

— Nimic.

— Dar tu ?

— Nici eu.

— Dar tu ?

— Nici eu.

Reoretatul Mel'k se făcuse mic în colțul lui și nici sufla. Nimeni nu îndrăznea să întrerupă această tăcere, până când maestrul nu va vorbi — maestrul era d. Maiorescu.

Alexandru Xenopol, care intrase la cele întâi versuri în sală, cu aerul lui de enfant terrible și cu acea sinceritate naivă, care face fondul caracterului lui, rupse tăcerea și strigă:

— Nu știu, domnilor, dacă d-stră ați înțeles, eu însă n'am înțeles nimic.

Un murmur de aprobare subliniă cuvintele lui Xenopol.

D. Maiorescu gândea, căuta formula.

— Fiindcă, zise d. Pogor, văd că nimeni n'a înțeles, apoi să rugăm pe autor ca să ne spună ce a vroit să exprime și la ce concluzie a vroit să ajungă.

Bietul d. Bodnărescu se făcu roșu ca sfecla — căci era — acum e mort — o natură foarte senzibilă și delicată — văzând că toate privirile se ațintesc asupra lui. Tuși de vre-o trei ori și apoi zise:

— Eu, eu... cu ochii țintiți la d. Maiorescu.

— Fardon, zise d. Maiorescu, poetul nu are dreptul să-și explice lucrarea, aceasta ne aparține nouă. Poetul, odată ce creează bucată sa, ea devine indiferentă pentru dânsul; poetul chiar ne poate rătăci căutând să dea rezoanele sale subiective. Noi trebuie să privim lucrarea sa din punct de vedere obiectiv.

De astă dată, eu am început a da semne de impaciță, și măcar că întâiași dată venisem la *Junimea*, cât pe ce eram să iau cuvântul ca să susțin contrariul. M'am mulțumit ca, plecându-mă iarăși la urechea d-lui Bodnărescu, să-i zic:

— Spune măcar încet, ce-ai voit să înțelegi ?

— Nu pot, Maiorescu spune că poetul nu trebuie să vorbească de lucrarea sa.

Din această încurcătură un eveniment plăcut ne scoate pentru moment. Un servitor vine și deschide ușile unei mari săli din fund; acolo erau servite în abundență ceaiuri, cafele cu lapte, șocolata, prăjituri, cozonaci, etc. Mai toată lumea se ridică, îndreptându-se spre bufet, lăsând în suspens problema, *Ce poate fi va fi*, cu sinistrul ei bătrân.

Căci trebuie să știți că erau câțiva membrii, a căror nume le tac, care nu aveau nici o legătură intelectuală cu *Junimea* și care, se pretindea că vin mai mult pentru ceaiurile și șocolatele de la *Junimea*, de cât pentru literatură. Și lucrul se cam potrivea, fiindcă nu știu cum făceau, dar potriveau totdeauna să vină cu un sfert de oră înainte de servirea ceaiului și plecau imediat după aceea.

În timpul ceaiului, Alexandru Xenopol îl întrebă pe Eminescu:

— Dar tu înțelegi poezia lui Bodnărescu ?

— Dar pe mine nu mă preocupă înțelesul, nu poți să ceri

asta de la toată lumea — eu îs nemulțumit fiindcă versurile sunt proaste.

*

După ce luarăm ceaiul, ne întoarserăm în sala ședinței. Discuția trebuia să se facă asupra: *Ce poate fi va fi*. Instinctual, toți care nu înțeleseseră sensul acestei poezii, sau care nu voiau să ia parte la discuție, nefiind siguri de ce înțeleseseră, se retraseră prin fundul sălei. Așa că într'un moment dat, văzui că în jurul mesei nu erau decât d-nii Maiorescu și Eminescu, pe canapea răsturnat ședea d-l Pogor, iar d. Negruți pe un fotoliu ceva mai departe. D. Bodnărescu se așezase în dosul d-lui Maiorescu, cu o figură senină dar și resignată în același timp; știa că d. Maiorescu îl va scăpa din orice încurcătură și că va eși teafăr din atacurile și ironiile ce le presimțea și cu care era de mult obicinuit.

— Cine e bătrânul din *Ce poate fi va fi*? Pentru ce el nu scrie, și ce înseamnă prăbușirea castelului cu bătrân cu tot — întrebă d. Negruți.

Tăcere.

— Atunci să mai dăm încă odată cetire poeziei, îndrăznește a întâmpina d-l Xenopol.

— Să se recitească, să se recitească, repetară mai multe glasuri.

Era ultima scăpare pentru cei ce nu o înțeleseseră; ei credeau că ascultând încă odată poezia, poate vor prinde ceva din înțelesul ei.

— Pardon, dictă d. Maiorescu, o poezie nu se citește de cât odată, înțelesul ei reese sau nu reese. Dacă nu reese pentru nimeni, atunci e neînțeleasă. Este destul ca unul s'o înțeleagă, ca să nu mai fie din nou recită. Numai după ce discuția are loc asupra înțelesului ei general, numai după aceea să pot face observații de detaliu și, în acest caz, când detaliul este contestat, se recitește partea asupra căreia se contestă exactitatea. Poți să recitești două versuri ce ex-

primă o comparație, pentru a vedea dacă ea este justă, de vreme ce ea poate scăpa la prima cetire; nu poți să reci-tești întreaga poezie.

În timpul acesta d-l Bodnărescu făcea semne vădite de aprobare. Eminescu fixa un punct imaginar în plafond, iar noi d'n galerie ne împărțisem în două tabere: unii, sectarii d-lui Maiorescu, făceau semne că maestrul are dreptate, ceilalți în frunte cu d. Nicu Gane, dădeam semne vădite că nu aprobăm teoria d-lui Maiorescu.

— Cine este bătrânul? Ce voește bătrânul? Și de ce dispare după mii de ani de viațuire contemplativă? întrebă d-l Pogor.

— Bătrânul este indiferent, rolul lui este indiferent, poetul a găsit ocazie prin acest bătrân să facă niște versuri și să pună întrînsele o parte a imaginației sale. Ce voiți mai mult? spune Eminescu. O poezie nu trebuie înțeleasă în totul, continuu, căci dacă toți bucherii de la școală o înțeleg, atunci nu mai este poezie.

La aceste cuvinte galeria începu a da semne de dezaprobare.

Eu, noul venit, cu spiritul meu limpede și logic, am sărit de pe scaun. Mai ales că de la început figura lui Eminescu, cu pletele lui lungi, cu aerul lui de suveran dispreț pentru omenire și pentru ceea ce-l înconjură, nu mă dispusesese de loc în favoare-i.

M'am așezat la loc, gândindu-mă că sunt nou venit.

În timp cât vorbise Eminescu, d-l Bodnărescu continuase a-l aproba ca și pe d-l Maiorescu.

— Bătrânul este Hronos, întâmpină d-l Negruți.

— Hronos? replică d. Pogor, nu cred. Hronos este o idee a noastră, Hronos nu spune nimic. Hronos nu are el cartea veacurilor, Hronos nu discută, pe când bătrânul lui Bodnărescu, după ce mai multe mii de veacuri nu vorbește, apoi la urmă ține un discurs.

Scăparea era numai la d-l Maiorescu.

— Pogor are dreptate — zise în fine d-l Maiorescu — bătrânul nu e Hronos, căci Hronos e o concepțiune a noastră, o concepțiune a antichității grece restrânse și înguste. Bătrânul reprezintă neantul cosmic, care nu piere niciodată, chiar când el dispare pentru ochii noștri.

O respirație de ușurare se simți în auditor, iar d-l Nicu Gane încântat că am scăpat cu toții din încurcătură, strigă:

— Al dracului e Maiorescu, i-a găsit și aici capac! Numai așa voi să știu, dacă Bodnărescu, când a scris această poezie, s'a gândit la asta? Așa-i Bodnărescule?

— Nu pot spune. Maiorescu zice că poetul nu trebuie să intervină în discuția operei sale.

*

Am rămas gânditor, văzând și auzind toate aceste, și îmi ziceam în mine: Ce însemnează subtilitățile unui om, care voește să domineze? E elementar că cel care scrie ceva, fie chiar o poezie, să știe ce scrie. Dacă acest lucru l'ai contesta unui om de știință, unui istoric, unui psiholog, spunându-i: că el nu trebuie să-și dea seama de ce scrie, apoi aceasta ar constitui cea mai mare injurie. Când e vorba însă de poezie — după d-l Maiorescu — îmi ziceam, lucrul se schimbă. Poetul într'un moment dat, are un fel de lovitură de fulger în cap, o inspirație aproape supra-omenească îi vine, ea-i vine sub o formă nebuloasă; poetul nu trebuie să o analizeze și să o clarifice, el trebuie să ia iute condeiul și să o aștearnă pe hârtie. Apoi să o dea imediat comentatorului, adică criticului, ca el să o definească.

Înțelege ori cine că în acest sistem, rolul poetului este nul și acela al maestrului critic tot. Poeții sunt făcuți, nu pentru a crea pentru public opere, ci pentru a ilustra pe criticul, care se va ocupa cu ele.

D-l Maiorescu își făcea prin urmare în *Junimea*, în calitate de critic, partea leului; poeții îi fabricau materialul, pe care d-sa își stabilea și își înălța valoarea sa intelectuală și estetică.

Cu acest sistem d-l Maiorescu împingea la obscurantism și la non sens. Căci poetul ca să scape de o analiză luminoasă și clară, care i-ar fi găsit absurditatea concepțiunii, era încurajat a se arunca în fabricațiuni confuze a unei imaginații laborioase, care scapă analizei, pentru motivul, că criticul înțelege în definitiv ce a voit poetul să spună, substituind sau atribuind lucrării o concepțiune, mai la urmă acceptabilă, dar care avea numai un singur defect — cele de mai multe ori — că ea nu era a poetului, ci a comentatorului !..

Aceste gânduri ale mele, pe care în seara cetirei poeziei, *Ce poate fi va fi*, nu le-am exprimat, fiindcă eram nou venit, aceste gânduri le-am expus mai târziu de multe ori și am avut mari discuții în această privință în *Junimea*.

Cum gândeam eu, gândea majoritatea celor din *Junimea* în forul judecăței lor, și dacă admiteau în aparență teoria contrară, era numai fiindcă d-l Maiorescu o susținea.

STARI SUFLETEȘTI ȘI ESTETICE

Și fiindcă este vorba de acest lucru, e bine să fac o analiză a stărei sufletești și estetice a membrilor *Junimei*.

În *Junimea*, când am intrat eu, erau două curente perfect definite: era curentul german și cel francez. Era felul de a înțelege poezia, după ultimele teorii filosofice la faoare în Germania; era curentul literaturii franceze, mai cu seamă dela începutul veacului al XIX-lea. *Convorb. rile literare* trădau vădit aceste două curente.

Curentul german era reprezentat în *Junimea* prin d-l Maiorescu; iar metafizica era în cea mai mare faoare, și mai cu seamă metafizica sub forma nouă pe atunci, schopenhauriană. Căci în anul când am intrat la *Junimea*, d-l Maiorescu începe a face cursuri la Universitate pe baza

celor două opere ale lui Schopenhauer, anume: *Parerga und Paralipomena* și *die Welt als Wille und Vorstellung*.

Aceste cursuri, care au adus o revoluție în spirite, au dat naștere și la violente critici și acuzări. Mai ales după ce d-l Maiorescu a publicat în *Convorbiri*, aforismele lui Schopenhauer, mai ales de atunci, numele lui Schopenhauer fu amestecat în discuțiile politice, iar junimiștii fură acuzați de cosmopoliți, de iubitori de străini și de propagatori de idei imorale.

D-l A. D. Holban în Iași, era dușmanul neîmpăcat, iar întreaga școală literară naționalistă din București, făcea cor cu mare violență. Era destul ca la o întrunire publică sau într'o gazetă să pronunți, privitor la junimiști și în special la d-l Maiorescu, numele de Schopenhauer, pentru ca mahalagii incuți din sala de întrunire să isbucnească în hui-dueli, iar oamenii ceva mai culți să dezaprobe pe d-l Maiorescu și să-l condamne în efigie.

Metafizica budaistă a lui Schopenhauer, care evident că lovea în sentimentul creștinesc general, dar care în fond reprezintă cea mai înaltă concepțiune de idei morale, întocmai ca și vechea credință budistă, era târită prin toate cafelele, pe la toate întrunirile de mahala — fără ca bine înțeles, să fie discutată.

Acestei școale aparțineau toți cei care își făcuseră studiile în Germania, anume: d-nii Bodnărescu și Eminescu. *Sărmanul Dionis* a lui Eminescu este clădit pe o concepție metafizică cu un amestec de Kantism.

D-l Pogor care își făcuse studiile în Franța, spirit fin și limpede, nu aparținea prin cultura sa acestei școale, însă într'un moment dat devenise budist, nu budist schopenhaurian, ci budist adept al lui Cakya-mouni.

De câte ori la *Junimea* câțva timp se năștea discuția cu tema religioasă sau filosofică, d-l Pogor striga cu dispreț:

— Ce mai umblați, gogomanilor, cu glume de aceste; Buda, budismul, asta-i singura credință și filosofie!

Mai târziu d-l Pogor a părăsit budismul; într'un timp era creștin în sensul lui Chateaubriand, altă dată era înamorat de concepția religioasă a lui Bossuet; un moment dat a fost mi se pare pozitivist à la Auguste Comte, pe urmă adeptul lui Ernest Renan, pe urmă materialist, pe urmă, pe urmă...

Noi ne deprinsesem cu aceste schimbări dese de sistem filosofic ale d-lui Pogor. Mai la fiecare două săptămâni, d-l Pogor venea să susțină alte idei și teorii și era așa de preocupat de noua teorie, încât intrând la *Junimea*, de la ușă începea:

— Mă, nu umblați cu fleacurile voastre. Omenirea nu este menită să facă plăcere lui Jacques Negruți !...

Acesta era semnul că d-l Pogor venea cu o idee nouă, pe care căuta să o introducă în discuție, fără nici o provocare din partea noastră.

Aceste schimbări dese, l-a făcut pe d-l Negruți într'o seară să strige :

— A, Pogor a citit o nouă carte !

Cuvântul a rămas, anume: că d-l Pogor avea părerea celei din urmă cărți citite.

De școala nemțească se mai țineau: d-șoara Matilda Cugler și Scheletii în poeziile lor.

Grupul francez era mult mai numeros. Unii din acest grup erau: Ștefan Vărgolici, Naum, Șerbănescu, etc. Aceștia erau traducătorii asiduși ai lui Lamartine, Victor Hugo, André Chénier, etc.

Mai era un grup, așa putea să-l numesc latinist, grupul Transilvănenilor și al Bucovinenilor, care avusese la bază cultura limbei latine. El cuprindea pe Miron Pompiliu, transilvănean, pe d-nii Strajan, Burlă și Pavel Paicu, acești doi din urmă Bucovineni.

Un singur grup lipsea la început, grupul studiilor istoriei și al culturii române — bine înțeles în mod mai sistematic.

Cu intrarea lui Lambrior și a lui Tasu, aceste studii în-

cepură a fi puse în evidență. Intrând și eu la *Junimea* și începând a publica studii asupra Istoriei Românilor, se completează și acest grup, iar d-l Pogor care dădea porecle la toată lumea în *Junimea*, văzându-ne într'o seară intrând împreună, pe Lambrior, Tasu și pe mine, strigă:

— Iată și cei trei Români.

De atunci cuvântul a rămas, toți ne designau sub numele de: *cei trei Români*.

Această poreclă de *cei trei Români*, denota o stare oarecare a spiritului *Junimei*.

Junimea nu era — cum se zice — străino-filă și dușmană a neamului, dar este drept să spun că nu era nici cald iubitoare de trecutul poporului nostru. Orice om, care era ceva prost, era apostrofat cu numele de *Roman*.

— Ce faci, mă Romane? se zicea în deriziune.

— Am întâlnit mai mulți Romani, începea d-l Negruți. o povestire oare-care.

Se ridiculiza cuvântul de Roman, ridiculizând pe fracționiști și în special pe Bărnutești, care la fiecare pas vorbeau de origina nosatră romară. În răs sau nu, o indiferență — dacă nu chiar un mic dispreț — învăluia toate chestiunile privitoare la origina și cultura poporului Român.

Noi cei trei, am avut foarte multe discuții în *Junimea*, în special Lambrior și cu mine, pentru a scoate din eroare pe d-l Pogor și pe alții zeflemiști, căci ei își închipuiau că trecutul poporului nostru era trecutul unui popor barbar, fără nici o cultură. D-l Negruți, mai mult din spirit de zeflema, abonda în acest sens, însă fără convingere, mai mult ca un fel de modă.

D-l Maiorescu însă căuta totdeauna când nu știa, să-și dea seama în mod exact de chestiunile în discuție.

Acest spirit cam zurbagiu în materie de trecutul nostru istoric, s'a manifestat chiar în cele întâi săptămâni a intrării mele la *Junimea*, cu ocazia trimiterei de către d. Dimi-

trie A. Sturza, *actualul președinte al consiliului*, a unui manuscris în versuri al mitropolitului Dosofteiu.

De pe atunci d-l Dimitrie A. Sturza era un adunător pasionat de cărți vechi românești. Manuscrisul pe care îl trimise d-l Sturza era o *psaltire* în versuri a mitropolitului Dosofteiu, foarte interesantă din punct de vedere istoric și filologic.

Mi-aduc aminte, că Eminescu dând citire unui psalm cunoscut:

La apa Vavilonului
Jelind de țara Domnului
etc.

d-nul Pogor cu toți zeflemiștii începură a râde, spre marea indignare a noastră, a *Românilor*, care luam lucrul foarte în serios.

În fine, ca să sfârșesc cu grupările din *Junimea*, era grupul Alexandri, grup poetic național; pe lângă Alexandri care era sus, sus de tot, apoi venea răposatul Beldiceanu și alții.

*

La *Junimea* erau mai multe porecle care denotau oarecare stare sufletească. Așa, cei care nu luau parte niciodată la discuție și nu aveau nici o însemnătate literară, intrau cu denumirea de *caracudă*. Președintele caracudei era Mișon Pompiliu; din ea făcea parte: Beldiceanu, Pavel Paicu, câțiva pedagogi de la Institutele-Unite, etc. Aceștia se așezau totdeauna prin fundul sălei, nu deschideau de cât foarte rar gura, în genere se mulțumeau să râdă de glumele celorlalți.

Mai erau apoi *cei opt care nu pricepeau și nu înțelegeau niciodată nimic*. Președintele acestora era d. Nicu Gane. Printre aceștia figurau Ștefan Vârgolici, d. Naum, Papa Culianu, etc.

Să nu se creadă că acestora li se zicea: *cei care nu înțeleg nici odată nimic*, fiindcă erau considerați ca proști. Nu, nu am nevoie să zic că d-nii Nicu Gane, Ștefan Vârgolici, etc. nu erau niște proști, din contră. Acești opt nu rămâneau veșnic aceiași, ei se schimbau adesea. Intre acești opt, era de multe ori d. Iacob Negruți chiar și d. Pogor, dar ori cum se schimbau cadrele, președintele rămânea același, d. Nicu Gane.

Ce erau acești opt? Erau, în definitiv, niște oameni cu bun simț, care refuzau cu orice preț de a se preta la toate subtilitățile metafisice, la toate teoriile incoherente, la toate elucubrațiile filosofiei germane, și având conștiință de sănătatea minții lor, recunoșteau cu francheță că nu pricepeu de câte ori d-nii Bodnărescu, Eminescu, Slavici sau chiar Maiorescu, veneau cu bucăți literare care se bazau pe doctrinele confuze și difuze ale acestui fel de cultură germană.

Era bunul simț protestând în contra introducerii în literatura noastră a unui gen neasimilabil cu natura și felul nostru cultural.

Și fiindcă d. Nicu Gane, autor plăcut al mai multor nuvele pe temă românească, avea totdeauna curajul ca să spună la vre-o elucubrație literară a d-lui Bodnărescu sau Eminescu, că nu înțelege, Germaniștii au căutat să-și răzbune pe el și pe ceilalți calificându-i de *cei opt care nu înțeleg nimic*.

Efectiv, de multe ori nu era nimic de înțeles. Pe atunci la *Junimea*, era la modă toată filosofia germană, începând cu Fichte, Hegel, Kant și mai cu seamă Schopenhauer. Raționalismul pur, budaismul, migrațiunea sufletelor cu doctrina metempsichosei, hegelenianismul cu toate deducțiile lui logice, toate se încrucișau în capul adeptilor, producând confuzii uimitoare. Ideea supranaturalului științific — dacă pot să mă exprim așa, — precum și toate concepțiunile vechi și noi despre spațiu, despre timp, cree-

rea omului, considera* ca o jucărie a simțurilor lui, deosebit de *eul* său, dădea loc la lungi discuții.

D. Maiorescu cu spiritul său clar, știa să pună ordine în toate acestea, dar încuraja școala prin exemplul său. Așa de multe ori în lecțiile d-sale de la Universitate, aborda chestiuni de psihologie adâncă, în care individul străbătând prin puterea lui spațiul și timpul, vedea în viitor printr'o silință a mentalității sale, ce se va întâmpla mai târziu cu dânsul. Așa îmi aduc aminte că într'una din lecțiile sale, d. Maiorescu, vorbind de acest fel de divinațiune, — explicabilă după d-sa în psihologie, — dădea de exemplu pe Goethe, care s'a văzut el însuși, fiind încă tânăr, în uniformă de ministru la Weimar, cum a fost peste 40 de ani.

Dar dacă d. Maiorescu știa să pună o ordine în toate aceste concepțiuni, vă puteți închipui ce deveneau toate aceste credințe în capete mai puțin sistemat*ce și cu o comparație mai insuficientă precum erau acelea ale d-lor Bodnărescu și Eminescu.

Junimea suporta filosofia d-lui Maiorescu, ea însă se revolta la elucubrațiunile poetice ale d-lui Bodnărescu și la teoriile extravagante ale lui Eminescu.

Grupul celor *opt*, cu prezidentul lor d-l Nicu Gane, a luat naștere cu asemenea ocazie. Pentru a protesta în contra poeziilor și nuvelilor d-lui Bodnărescu, precum și a propagandei lui Eminescu, s'a format grupul acestuia. Și au fost ocazii, de pildă la citirea unor *epigrame* de d-l Bodnărescu, în care întreaga *Junime*, afară de d-l Maiorescu, devenise grupul *celor care nu înțelegeau nimic și nu pricepeau nimic*.

D-l Maiorescu însă singur perzista a înțelege și a da explicații — unde nu era în realitate nici una — și să pună un sens, acolo unde el nu se afla.

Dar grupul lui Nicu Gane nu dezarma, el era veșnic în deșteptare și de multe ori avea chiar succese. În adevăr

câte odată se citeau elucubrații de așa natură, în cât toată lumea începea să râdă, iar grupul striga în unison, adresându-se către cei care se prefăceau că pricep:

— Ei, voi pricepuților, spuneți care este înțelesul ?

VIATA LA JUNIMEA. MICI TRADIȚII. ZEFEMEUA.

Viața în societatea literară *Junimea* era foarte liberă. Propriu-zis, fiecare își păstra părerile sale, mai cu seamă în politică. Așa, erau membrii foarte independenți de viața și legăturile acestei societăți, — printre aceștia eram eu. Eu mă vedeam cu d-nii Maiorescu, Negruți, Pogor, precum și cu ceilalți membri ai societății, numai odată pe săptămână, Vinerile; în tot restul timpului nici nu-i zăream, de cât doară pe stradă. Niciodată eu n'am fost în timpul zilei sau cu altă împrejurare la d-l Maiorescu sau la d-l Pogor. Singura legătură era cea literară.

Nu era tot așa cu toți membrii, *Junimea* se baza pe două grupuri : Era gruparea de profesori, care înființaseră *Institutele-Unite*, grupare care mai întreagă participa la *Junimea*, precum d-nii Maiorescu, Melik, Culianu, A. D. Xenopol, Ștefan Vârgolici, Burlă, Caragiani, Paicu, etc. Pe lângă aceasta mai era o grupare, care începuse a face politică, având în frunte pe d-nii Maiorescu, frații Negruți, P. P. Carp și Theodor Rosetti, grupare ai căror membrii nu erau în acelaș timp și membrii asidui ai societății *Junimea*. Așa d-l Leon Negruți venea rar la *Junimea*, pe d-l Theodor Rosetti nu știu dacă l'am văzut de trei ori (voi spune mai la vale în aceste amintiri cu ce ocazie); iar pe d-l Carp de vre-o zece ori.

Propriu-zis, membrii societății *Junimea* fără alte legă-

turi de cât cele literare, erau Lambrior, Tasu, Beldiceanu, Cernescu, eu, și încă vre-o șase-șapte.

Eminescu și Bodnărescu aveau și ei legături mai particulare cu corifeii junimiști. Eminescu fusese trimis la studii de *Junimea* și d-l Bodnărescu era mi se pare profesor sau așa ceva la Institutele-Unite.

Din această cauză generală nu prea știu detalii asupra politicei ce se făcea de membrii marcanți ai societăței *Junimea*. Nu eram nici în secretul acelei politici, nici nu se recurgea vre-odată la mine; ba mai mult, junimiștii știau că eu aveam principii liberale. Din această cauză, situația mea devenea câte odată cam grea, la alegeri. Frațiunea liberală din Iași era vecinic în luptă cu *Junimea* politică și literară. Cei întâiu mă numărau printre coreligionarii politici, cei de al doilea printre coreligionarii literari.

O singură dată d-l Maiorescu ne-a vorbit politică, — într'o seară când eșiam de la *Junimea*, care avusese loc la d-l Pogor, — mie, lui Lambrior și lui Tasu. Peste câteva zile erau să aibă loc alegerile generale. Eșisem deja pe strada mare, când d-l Maiorescu apropiindu-se de noi, ne zise:

— Ei, ei, Duminecă alegeri, veniți la vot ?

— Da, răspunserăm noi.

— Ar fi bine să votați pe Iacob Negruți și pe Vasile Pogor. Ei nu se pot compara cu Dimitrie Tacu și cu Alexandru Gheorghiu.

Lambrior și Tasu au făgăduit, eu însă eram foarte încurcat, căci aveam legături personale cu Alexandru Gheorghiu, fostul profesor de economie politică.

I-am răspuns d-lui Maiorescu:

— D-le Maiorescu, trebuie să-ți mărturisesc că eu nu pot sacrifica pe Alexandru Gheorghiu; cât privește pe Dimitrie Tacu, cu care n'am așa legături, în locul lui aș putea vota pe unul din cei doi și te-aș întreba pentru cine...

— Natural că pentru Vasile Pogor, dacă este așa.

D-l Iacob Negruți era sacrificat.

Dar încurcătura mea a fost și mai mare în ziua alegerii. Am fost nevoit să-i mărturisesc d-lui Negruți că nu-l pot vota, lucru care natural că l'a afectat, căci nu se aștepta la una ca aceasta, din partea unui membru al *Junimei*. Trebuie să adaug că d-l Negruți nu a luat lucrul în rău și nu a părut vre-o dată că ține seamă de această mică particularitate.

Ba ceva mai mult. Nu-mi aduc aminte de procedura electorală de pe atunci, dar știu că urna rămase deschisă toată noaptea, pe acele vremi, partidele numeau fiecare câte o gardă ca să păzească urna, mai ales cele din opoziție. Printre păzitorii urnei, fracționistii mă designară și pe mine. Am stat toată noaptea în sala cea mare a curței cu jurați din palatul administrativ; ba chiar mi-aduc aminte că bietul Alexandru Gheorghiu ne trimisese un supu și câteva sticle de vin vechiu excelent; colegii mei de la *Junimea*, mai toți adversarii *fracțiunii*, se uitau cam curios la mine. Iar d-l Iacob Negruți nu s'a putut stăpâni să caute să mă convertească.

Este câțeva zile era ședință a *Junime*. Am simțit un fel de jenă de a mă duce, și cu marea mea părere de rău am rămas acasă. Mi-am închipuit că în lipsa mea se va vorbi despre atitudinea mea politică. A doua zi am întrebam pe Lambrior în această privință. El m'a spus că nici nu a fost vorba măcar de politică și că mai mulți membrii din *Junimea* au întrebam de mine și cauza pentru care am fost reținut acasă.

Prin urmare politica, cum se vede, pe la 1872, nu juca un rol în *Junimea*. Este drept a spune de pe acum că mai târziu, lucrurile luară alt caracter și că cel mai înfocat junimist după d-l Iacob Negruți, era d-l Nicu Gane, pe care mult mai târziu Ioan Brătianu îl converti la liberalism.

La *Junimea* era oarecum intrare liberă.

De aceea foarte adese ori vedeai câte o figură necunos-

cută de belfer (profesor). Asemenea aparițiuni nu lăsau însă urme; venea o seară, venea două, observa că nimeni nu-i dă atenție, belferașul se simțea că nu este la locul lui, neavând nici o preparațiune pentru cercul *Junimei*, și dispărea.

Asemenea membrii sporadici s'au înmulțit mai ales pe la 1872—1873 când d-nii Maiorescu, Pogor, Iacob Negruți, se aleseră deputați. Atunci ca și acum aceleași moravuri. Cum se simțea că d-l Maiorescu poate ajunge ministru, îndată se observa din partea multora, o mare dragoste pentru ședințele *Junimei*. Iar când mai târziu, d. Maiorescu deveni ministru, erau seri în care la *Junimea* domnea o adevărată îmbulzeală. Parcă lucrurile s'au petrecut eri.

A fost însă un membru obscur și mut, care a frecventat *Junimea* regulat vre-o zece ani în condiții foarte curioase. Intrarea lui la *Junimea* a fost rezultatul unei confuzii. Anecdota e nostimă, de aceea o spun. La Iași erau doi profesori numiți Gheorghiu. Un Gheorghiu profesor la Institutele-Unite (a nu se confunda cu Xenofon Gheorghiu) și un alt Gheorghiu profesor la pensionul central de fete. Cu ocazia unui banchet de aniversare a *Junimei*, Gheorghiu de la școala de fete — mi se pare Neculai Gheorghiu — primește invitația din greșală în locul celuilalt Gheorghiu de la Institutele-Unite. În seara banchetului eram cu toții întruniți în sala fostului Jockey-Club, când vedem cu mirare intrând pe modestul profesor Neculai Gheorghiu, în frac, cu cravată albă, mânuși, și ras proaspăt. D-l Iacob Negruți, care era impresariul pentru tot ce privea *Junimea*, se uită curios la dânsul; pe urmă începură încetul cu încetul a se întreba unul pe altul din cei intimi, cine făcuse acea invitație. Nimeni nu putu să deslege enigma. Fiindcă omul venise, evident că nu i s'a făcut nici o observație; Neculai Gheorghiu a petrecut până la vre-o 2 din noapte împreună cu junimiștii.

Tocmai a doua zi se lămurî lucrul. D-l Xenopol ducân-

du-se la Institutele-Unite găsi pe adevăratul Gheorghiu supărat că nu a primit invitație pentru banchet. Totul se explică. Poșta în loc să trimeată invitația lui Gheorghiu de la Institutele-Unite, o înmână lui Gheorghiu de la școala de fete.

Fiindcă nimănui nu-i convenea să spună lui Neculai Gheorghiu că fusese o confuzie, acesta se crezu în drept în urma invitației de la banchet, să freczenteze regulat și ședințele *Junimei*, De aceea, din acel moment, acel profesor venea regulat la *Junimea*, se așeza într'un colț pe un scaun, își ștergea neconținut fruntea, căci transpira mult, și nu zicea absolut nici o vorbă. Mai la urmă noi ne deprinsesem cu dânsul și cu mutismul lui. De atunci el fu invitat sub adevăratul său nume la toate aniversările *Junimei* și timp de zece ani, până când a murit, a fost poate cel mai fidel frecventator al *Junimei*, dar de sigur cel care a făcut mai puțină gălăgie. Tăcea, tăcea, tăcea. Când intra d-l Negruți sau d-l Maiorescu, îl întreba:

— Ce faci, d-le Gheorghiu ?

Bietul om se făcea roș ca racul fiert, mormăia două cuvinte neînțelese și se grăbea ca să-și ocupe locul. Căci acest junimist își avea locul său obicinuit, pe care noi cu toții îl cunoșteam și îl respectam. Era într'un colț și îl dezignam sub numele de: locul lui Gheorghiu.

Avea însă câte odată supărări bietul Gheorghiu. Când veneau, întâmplător, persoane neobicinuite, vre-una din acestea se așeza pe scaunul lui Gheorghiu; atunci noi câțiva zeflemiști și iubitori de lucruri comice, așteptam cu nerăbdare sosirea, ca să vedem ce figură are să facă. Gheorghiu intra, mi-aduc aminte că totdeauna avea o pălărie haute-forme cu margini foarte largi, saluta foarte adânc pe amfitrion și se îndrepta repede și instinctual spre locul său. Când după câțiva pași ridica ochii și vedea că locul său era ocupat, atunci se oprea brusc, se înroșea ca focul

și începea a arunca căutături disperate în toate direcțiile, căutând un alt scaun.

Noi iubitorii de farse începeam a-i striga:

— Poftim aici, d-le Gheorghiu, este un loc liber.

— Ba poftim aici.

— Ba dincoace.

Acest lucru îl amețea complet pe bietul om, sudori începeau a-i curge de pe frunte, și după câteva momente de îngăimeală, se repezia în spre scaunul cel mai apropiat de locul său.

Din acel moment, noi — Lambrior, Tasu, Xenopol, eu — nu mai pretam nici o atenție la tot ce se citea, aveam altă ocupație, aceea de a observa pe Gheorghiu și abia ne stăpâneam să nu râdem ostentativ.

În adevăr, spectacolul era comic. Gheorghiu arunca căutături disperate în spre locul său ocupat, fața lui luând pe rând toate culorile curcubeului. Picături groase de sudoare se vedeau pe fruntea lui, batista funcționa continuu. Când persoana care-i ocupa locul făcea o mișcare, care putea să semene cu aceea a unui om care vrea să se scoale, Gheorghiu tresăreșea și făcea și el aceeași mișcare! Noi râdeam înădușit, lucru care jena și pe cel ce citia în momentul acela și pe cei din prejurul nostru, care nu știau de ce râdem. Câte odată d-l Negruți — cel mai curios din toți — ne întreba încet:

— Dar ce aveți de râdeți?

Noi râdeam și mai tare, până ce l'am pus și pe d-sa în curent.

În genere vizitatorii de natura celor care ocupau locul lui Gheorghiu, nu ședeau până la sfârșitul ședinței; pe la 10—11 persoana se scula și pleca.

Atunci Gheorghiu se scula încetșor și el dela locul lui, și cu pași mari, dar tăcuți, se ducea de-și ocupa mult doritul său scaun; așezându-se, un suspin de ușurare ieșea

din pieptul lui, se mai ștergea odată cu batista pe frunte și cădea în liniștea lui obicinuită.

Odată nu m'am putut stăpâni și ducându-mă în spre dânsul i-am zis:

— Ei, d-le Gheorghiu, te-ai așezat iarăși la locul d-tale!

Gheorghiu surâse cu satisfacere și mormăi ceva. Am înțeles că-mi spunea, cum că este deprins cu acest loc.

Junimea, societate eminentă de tradiție în apucăturile ei, avea mai multe cuvinte și apropouri, care se întrebunțau în anume cazuri, ori de câte ori acele cazuri se iveau. Să vorbesc câte-va din ele.

Motto este bun. — Ce însemna aceasta? Știți că mulți autori au obiceiul de a pune un motto înainte de a începe, adică a cita o frază sau un vers din alt autor. Odată d. Șerbănescu poetul, trimite o poezie: *Primăvara*, care avea de motto următoarele:

O primavera, gioventu del'anno,
O gioventu primavera della vita !..

Metastasio.

Poezia:

Vine, vine, primăvara

era slabă. După ce i se dă lectură, d. Negruți zise:

— Ei, cum o găsiți?

Tăcere.

După câte-va secunde d. Pogor, cu foarte mare gravitate, rostește cuvintele: *Motto este bun.*

O mare ilaritate izbucnește, poezia era judecată și condamnată.

De atunci de câte ori o lucrare era slabă și se întâmpla

să aibă și un motto, totdeauna singura critică care i se aducea, consista în a se spune: *motto este bun!*

Din această cauză, colaboratorii cari erau și membrii ai societății se păzeau ca de foc ca să pue la lucrările lor vre-un motto oare-care.

— *Faul*, — Societatea *Junimea* cu spirit eminentemente la început german, nu putea să nu aibă în vocabularul ei un cuvânt german de întrebuițare zilnică.

Cuvântul *faul* era întrebuițat de câte ori o lucrare, în genere o poezie sau altceva, era slabă, greoaie sau de rău gust. Abia se începea citirea ei și îndată auzai din mai multe părți: *faul, faul, faul!*

Lucrarea era condamnată și nici nu se mai citea până la urmă.

— *Anecdota primează și porco*. — *Junimea* era o societate foarte nedesciplinată — am mai spus-o. Fiecare vorbea când credea de cuviință. Când însă se citea vre-o lucrare, atunci se stabilea tăcere și se păstra până la urmă. Dar când lucrarea care se citea era prea lungă, se înțelege că răbdarea membrilor era pusă la o mare încercare, toți fiind deprinși a-și exprima la moment părerea sau de a schimba glume. Cum să se împace deci aceste două necesități: necesitatea de a păstra tăcere, timp de exemplu de o oră sau mai bine, cu necesitatea impulsivă a membrilor de a întrerupe această tăcere prea îndelungată?

După multe întreruperi intempestive în cursul citirii chemări la ordine și țâstuituri, s'a constatat că este imposibil să nu se permită un mic repaus recreativ, un fel de supapă de siguranță, fără de care atenția auditorului nu mai putea fi încordată. Și atunci s'a admis că se poate face o mică pauză în mijlocul citirei — numai un singur gen de pauză — anume numai pentru istorisirea unei anecdote privitoare la lucrarea care se citea. Această toleranță s'a consacrat prin cuvintele: *anecdota primează*.

Bunăoară, se citea odată o traducere din nu mai știu ce autor, unde era vorba de un pescar.

Deodată Lambrior strigă: *anecdota primează.*

Imediat lectura se întrerupse și Lambrior spuse următoarea anecdotă:

Un pescar fu ademenit de o fată, în cât se înamoră ~~straș-~~nic de ea. Intr'o zi plecând după pește, fata îl rugă să meargă și ea să-i dea și ei o plasă ca să prindă și ea pește; atunci pescarul îi zise: „Ce pește vrei să mai prinzi, când ai prins pe pescar?”

Cel mai tare în anecdote era de sigur d. Negruți, care spunea câte două anecdote de multe ori, în mijlocul citirii aceleiași lucrări. Însă și aici era o chestie delicată. Dacă anecdota reușia, întrerupătorul era ertat, când însă anecdota era proastă, atunci protestări energice se ridicau cu: *faul, faul* din toate părțile.

De la anecdota unuia venea gust și altuia ca să spună o anecdotă. Așa că nu s'ar mai fi terminat cu anecdotele, dar mai cu seamă cu citirea poeziei.

Atunci intervenia d-l Negruți sau d. Pogor, și adresându-se cititorului, îi zicea:

— *Porco, porco!*

Ce însemna aceasta? Aceasta însemna să se continue citirea. *Porco* era o degenare a cuvântului latinesc *porro*.

*

Zeflemeaua era una din caracteristicile *Junimei*. Ea a rămas caracteristica partidului politic junimist, caracteristică pe care a imprimat-o șeful, d-l Carp.

La *Junimea* zeflemeaua era în onoare. Toți făceau zeflemele... adică toți care puteau, căci o zeflemea proastă era primită cu strigăte de: *faul, faul, faul*, iar pseudo zeflemistul rămânea rușinat.

Zeflemeaua se confundă de unii cu ușurătate și mai adeseori cu flecăria.

Ce deosebire!

Flecarul sau caraghiosul este un om cu spirit mărginit, cu pretenții de spirit și cu lipsă totală de simț moral sau mai cu seamă de bună cuviință. El zeflemizește totul și toate, fără spirit, iar cinismul lui trece câte odată de lucru hazliu. Ca să facă să râdă pe ceilalți, el ia în răs pe tată-său, pe mă-sa, pe femeea lui, principiile, pe el însuși.

Un exemplu. Cunoșteam un servitor la liceul din Iași. Intr'o zi văd un individ cu fes în cap, cu canaf lung și cu tunică de soldat, vânzând bragă; observ că individul râde la mine, mă uit și recunosc pe fostul servitor de la liceu.

— Bine, mă, de ce ți-ai pus fesul și tunica?

— Conașule, de caraghioslâc; lumea mă ia de băet cu duh și vând mai multă bragă.

Asemenea tipuri sunt multe.

Zeflemeaua jūnimistă era de altă natură. Ea se exercita pe tema oricărui ridicol ce se observa, fie în societate, fie în literatură, fie în politică. Ignoranța patentă din partea unui pretins savant, fraza umflată și ridicolă emiterea de idei baroce, portul deșanțat și exagerat, totul dădea loc la zeflemele.

Era ceva mai mult. *Junimea* avea un mare album, în care se încadrau toate prostiile publicate sau debitate, fie în presă, fie în cărți, fie în Parlament. În fiecare seară a *Junimei* membrii veneau cu câte vre-o bucată de lipit la album. Se citea și dacă se găsea în adevăr proastă și ridicolă, atunci se reținea; dacă nu, adică nu era decât o simplă banalitate, ea se respingea.

Pe la 1865 albumul era deja gros de 5 degete. Nu-mi aduc aminte cine-l ținea, d. Pogor sau d. Negruți, nici nu știu cine-l are, știu atât că o prostie făcea deliciile d-lui Pogor.

Indată ce bucată se găsea ridicolă, d. Pogor lua hârtia și cu o mare plăcere o lipia cu cocă pe una din paginile albumului.

Când ați ști câți și cine figurau în acel album? Figurau o muțime de ilustrații de pe atunci ale politicei și ale literaturii. Fiindcă *fracțiunea liberă și independentă* publica prea multe prostii, s'a hotărât să nu se lipească decât o singură dată la două săptămâni ca să nu se îngroașe prea tare albumul.

Pentru fracționistii belferi, proști și incuți, spiritul zeflemist al *Junimei* constituia o imoralitate. Iar faptul că bucăți din discursurile lor erau reținute în album, îl considerau ca o lipsă de patriotism.

De multe ori discutam cu un anume fanatic profesor. El îmi zicea:

— Bine, dar acești oameni n'au nimic sfânt, ei își bat joc de țară, de instituțiile țării, de libertățile noastre.

— Dar de loc, te înșeli, îi răspundeam, *Junimea* își bate joc de felul cum se manifestează patriotismul, de felul cum se apără instiuțiile constituționale, de modul cum se laudă libertățile. În totul este bunul simț, dreapta judecată, sentimentul relativității. Fie fondul cel mai respectat, îndată ce clădești pe dânsul lucruri ridicole, *Junimea* te pune la dosar, adică la album.

— Puțin ne pasă, replică cu violență belferul, pe dâșii are să-î pue țara la index, la stâlpul infamiei!...

Și se depărtă furios.

Zeflemeaua a fost și va rămânea, cât timp vor fi oameni de spirit, în ciuda proștilor și a nesăraților.

*

Reiau firul nu atât al amintirilor cât mai cu seamă al impresiunilor mele de la societatea *Junimea*.

În general, cei care fac asemenea lucrare, sunt observatori tăcuți, care stând într'un colț al camerei, în care se discută și se vorbește, notează cu îngrijire tot ceea ce îi izbește; aceia sunt adevărații autori de memorii, la dâșii găsești fapte și date precise și metodă în povestirea celor desvălite, cu fiecare observație la locul ei.

Cititorii au observat că eu nu fac parte din această categorie; niciodată nu m'am gândit, fiind la *Junimea*, ca să rețin ceva, pentru ca în viitor să scriu asupra celor ce am auzit și văzut. La *Junimea* nu stăteam într'un colț, nici tăceam, eram un membru dacă nu turbulent, dar de sigur în veșnică mișcare. Cu mare greutate, pe câțiva, printre cari eram și eu, ne putea ținea în disciplină. Cetitorul era întrerupt de noi adesea, iar Lambrior și cu mine, când puteam să plasăm vre-o răutate, nu ne sfiam de loc.

Până se stabilea liniștea în *Junimea* era o istorie întreagă, iar unul din cei cari se liniștea, la urmă, de sigur că eram eu. După ce d. Maiorescu sau d. Negruți reușea să ne facă să tăcem, începea o altă comedie; ceea ce nu mai puteam spune tare — răutăți, bine înțeles — le comunicam la ureche.

Și atunci se întâmpla următorul lucru: eu comunicam ceva la urechea vecinului meu — în genere vre-o observație privitoare la cel care citea —; vecinul meu o transmitea la urechea vecinului său, așa că gluma făcea rondul tuturor, în cât ajungea până și la caracude. Unii se puteau stăpâni de răs mușcându-și buzele, alții însă începeau a râde, liniștea se turbura, cetitorul se întrerupea supărat, iar Pogor striga, foarte mulțumit de altminteri, de liniștea întreruptă.

— Panu, el e capul răutăților!

Intocmai ca la școală.

D. Iacob Negruți hazarda câteva observații și muștrări, la care d. Pogor răspundea:

— Să tacă „carul cu minciunile!”

*

Trebue să spun că d. Negruți era numit la *Junimea* „*carul cu minciunile*”.

De unde îl venise această poreclă?

Iată de unde.

Intre cei întâi care veneau la *Junimea* era d. Iacob Negruți.

Când intra începea a istorisi tot ce auzise, văzuse, cetise în timpul săptămânei, și acestea le spunea cu haz, cu spirit, exagerându-le astfel, în cât mai nu le cunoșteai dacă le știai și tu. Incepea cu cele ce se petrecuseră în Iași în politică, la tribunal, pe stradă, în gazetele ieșene. De acolo trecea la anecdotele aflate la București, precum și la cele ce i se mai spusese de prin diferite părți. Nimic nu găsea grație înaintea vervei lui: spunea, clevetea, ridiculiza aproape totul. Noi ascultam cu mare plăcere și făceam mare haz.

Se întâmpla câte odată, foarte rar, ca d. Iacob Negruți să vină mai târziu; atunci până la deschiderea ședinței nu era nici o animație. De odată se deschidea ușa și d. Negruți apărea.

D. Pogor striga:

— Iată a venit și „carul cu minciunile”, hai descarcă-le că suntem grăbiți!

*

D-lui Ștefan Vârgolici, pe lângă porecla de negustor de porci, noi și ziceam la *Junimea* și om și om.

Ștefan Vârgolici era profesor de limba și literatura franceză la Universitate. Erudit, muncitor, Vârgolici a dat *Convorbirilor* o mulțime de traduceri din diferiți poeți francezi, spanioli, etc., precum din Musset, François Coppée, Lamartine, Schiller, Lord Byron, Lope de Vega, din poeți greci precum Anacréon, etc. Traducțiile lui erau corecte și conștiincioase.

Lui Vârgolici însă îi venea din când în când poftă să scrie poezii originale, măcar că-i lipseau talentul și vocația; de aceea compunerile sale erau, cele de mai multe ori simple proză rimată, lucru de care noi râdeam și glumeam. E drept că el nu era susceptibil cum sunt în general poeții și nu se supăra pe noi.

Intr'o seară vine la *Junimea* cu o poezie: *Om și om*. Subiectul era de un prozaism și de-o naivitate excepțională. Poetul puna în evidență faptul, că ori care ar fi deosebirea de rang și de situație socială, oamenii sunt tot una... când dorm. Așa, poezia începea cu descrierile unui rege sau împărat, arătând cum împăratul când nu doarme se deosebște de ceilalți oameni, apoi adaugă următoarele:

Ins'a lui p^utere, fală și mărire
Ține numai ziua, el deștept fiind,
Dar vremea cât doarme nu-i deosebire
Intre ei ca rege și un om de rând

Și pe această temă urmau încă vre-o cinci-șase strofe.

Chiar *caracuda* și cei nouă care nu înțelegeau niciodată nimic, s'au revoltat de banalitatea ei.

— Ce dracu, zicea unul din ei, cum că Bodnărescu nu este prea înțeles, — lucru de care ne plângem — nu înseamnă ca Vârgolici să ne dea lucruri pe care și copiii de cinci ani să le poată înțelege.

Iar d. Caragiani adauga:

— Frate, apoi eu știu o cimilitură, care spune același lucru ca și *Om și om*, deși trivială dar nu banală.

— Care? care? întrebau mai multe glasuri.

De câte ori d. Caragiani lua cuvântul, iubitorii de glume și de lucruri sărate deveneau atenți.

— Iată cimilitura, zise d. Caragiani: „Cinel, cinel, ce nevoie face pe împăratul să se scoboare de pe cal ca orice om“?

— *Om și om*, răspunseră în cor cu toții.

De atunci lui Vârgolici îi rămase și porecla de *Om și om*.

*

Dealtmintrelea toți la *Junimea* aveau câte o poreclă, dacă nu și două. Ne distram liberi ca copiii la școală.

Cred că trebuie să rezum încă odată poreclele junimiștilor.

D. Maiorescu avea o poreclă, dar întocmai cum fac copiii la școală care pun porecle la profesori, dar nu îndrăznesc să le spuē. În *Junimea* era cunoscut de *Titu*, între noi și pe dindos îi ziceam *Centrala*.

D-lui Jacques Negruși i se zicea *Carul cu minciunile* — am arătat de ce.

D-lui Pogor i se zicea *Biblioteca contemporană*. Pe acea vreme începuse publicarea *Bibliotecii Contemporane* la Paris, și fiindcă d. Pogor era abonat și susținea părerea celei din urmă cărți apărute în acea bibliotecă, îi rămăsese acest nume.

Lui Lambrior, Tasu și mie ni se zicea: *cei trei Români*.

D-lui Culianu: *Papa Culianu*.

Lui Melik: *Milmelik, Irmilik*.

Lui Miron Pompiliu, transilvănean: *Keșkekemet*.

D-lui Nicu Ganea: *Drăgănescu*.

D-lui Caragiani: *Bine hrănitul Caragiani*.

Căpitanului Bengescu (actualul general Bengescu-Dabija): *Pompier*.

D-lui Naum: *Pudicul Naum*.

Lui Creangă: *Burdăhănosul Creangă*.

D-lui Carp de pe atunci i se zicea *Excelență*.

D-lui Xenopol i se zicea: *Bonne à tout faire*, fiindcă nu era însărcinare sau treabă, la care să nu se ofere de bună voie s'o facă.

D-lui Burlă i se zicea: *rață*, de la o polemică ce avusese cu d. Hașdău asupra originii sanscrite a acestei păsări foarte lacome.

De aceste mi-aduc aminte, măcar că erau și alte multe.

*

Junimea întreținea câțiva tineri în străinătate; așa, d-nu Bodnarescu și mai cu seamă Eminescu au stat la Berlin pe speșele *Junimei*. Mi se pare că în parte și Alexandru Xenopol. Pentru aceasta junimiștii care dispuneau de mijloace cotizau lunar.

O dezordine plăcută și spirituală domnea totdeauna la ședințele *Junimei*, fiecare vorbea ce-i plăcea și tonul dogmatic nu era uzat de cât în discuțiile și chestiile de critică și estetică, încolo libertate complectă.

De aceea, când cineva venea pentru prima oară la *Junimea*, era displăcut surprins, fiindcă se aștepta la ceva și găsea alt ceva. Se aștepta ca să vadă o societate literară gravă, cu statute, președinte și vicepreședinți, fiecare luând cuvântul după numărul înscrierii. Și când colo, ce vedea? Vedea la prima ochire o societate aproape de nebuni, fiindcă veselie, glumele și râsul erau aproape în permanență, iar membrii se tratau între ei cu cea mai mare familiaritate.

Această impresiune a avut-o și răposatul Păulescu, când întâmplător a venit într-o seară la *Junimea*. Păulescu luând cuvântul serios și gânditor, cu mare ce, zeflemiștii au putut să păstreze o figură cuviincioasă. Acest lucru l-a cam simțit Păulescu, și mai târziu, mi-a exprimat mirarea.

Indată însă ce cineva frecventa *Junimea* și se deprindea cu acest gen liber și fără rezervă, se convingea că sub forma ușoară și glumeată se spuneau lucruri foarte serioase și că nu știi dacă a existat în țară vre-o societate literară cu un fond mai serios.

V. ALEXANDRI LA JUNIMEA

Intr'o Vineri, Vasile Tasu veni la mine și îmi zise:

— Diseară să vii numai de cât la *Junimea*; vine Vasile Alexandri.

Era un eveniment. Alexandri venea foarte rar la *Junimea*, însă când venea, atunci ședința lua o solemnitate deosebită. Mai întâi, glumele și aruncăturile de pernă din partea d-lui Pogor încetau; fiecare avea un aer serios și constrâns. De obicei la *Junimea* nu era absolut nicio etichetă nici

un formalism. Nu se știa de statute, de preșident și secretar, fiecare vorbea când credea de cuviință, fără să ceară cuvântul cuiva; câte odată vorbeau trei deodată când era discuție, și poate atunci era discuția cea mai fructuoasă.

Când m'am dus în seara aceea la d-l Maioreșcu unde era *Junimea*, deja la orele 8 și jumătate biroul era plin. Pe lângă membrii obicinuiți ai *Junimei*, mai veniseră și membri care numai rar, din când în când, se arătau la ședințele *Junimei*. Așa printre acești membri, era răposatul Ciupercescu, pe care nu știu dacă l'am văzut de trei ori la *Junimea*, era d-l Gheorghieș Răcoviță.

Locurile erau toate ocupate, a trebuit să se aducă scaune și din alte odăi. Gogomanii, Romanii, Români, caracudele cu președintele lor, d-l Nicu Ganea, toți erau în rânduri dese așezați. D-l Culianu — căruia încă de pe atunci toată lumea îi zicea Papa Culianu — se așezase lângă d-l Melik. Alături se afla d-l Pavel Paicu, care avea mania să facă calambururi oribile, încât, de câte ori făcea vre-unul, toată *Junimea* striga: Prost îi Paicu, dați-l afară! Era Miron Pompiliu, căruia Pogor îi zicea *Mirune*, din cauza originii lui transilvănene. Nu mai vorbesc de cei obicinuiți ai *Junimei*. Toată această lume era cu urechea și cu ochiul în spre ușa de intrare, așteptând pe bardul Moldovei.

Bardul însă nu venea, bardul se făcea așteptat.

D-l Maioreșcu, ca să producă o diversiune în spirite, propuse ca până atunci să se citească ceva.

Deja membrii știau că Alexandri aduce cu sine, pentru citire, o lucrare nouă, o epopee istorică: *Dumbrava roșie* și mai dinainte fiecare își lingea — ca să zic așa — buzele la ideea plăcerii ce are să guste.

Păcatul căzu pe Ștefan Vârgolici. O traducere a lui din Lamartine, nu-mi mai aduc aminte care, trebuia să servească de intermezzo, sau cum zice franțuzul de „lever de rideau”.

— Iar ai venit cu Lamartine? strigă d-l Pogor. Nu înțelegi că Lamartine este poetul cel mai fad și mai plângător din lume?

Eminescu începe a citi traducerea. După vre-o 10 versuri, o mișcare se face; un bărbat scurt de statură, ras, cu mustăți groase și tăietele la capăt, cu un aer mândru, foarte mândru, și cu o căutătură rece, intră în sală. Era Vasile Alexandri, îl vedeam pentru prima oară. Toată lumea se scoală în picioare. Alexandri se îndreaptă în spre d-l Maiorescu, cărui îi strânge mâna, apoi dă mâna cu d-l Negruți și d-l Pogor, iar pe rest îl salută cu o mică înclinare din cap și se așează pe un fotoliu pe care d-l Maiorescu și d-l Negruți i-l pun la dispoziție cu grăbire.

— Vă rog, prezența mea să nu vă întrerupă lectura și ocupația obicinuită, zice d-l Alexandri cu glasul său cunoscut, glas al cărui timbru era cam întunecat, cam răgușit.

Eminescu continuă citirea traducerei lui Ștefan Vărgolici până la capăt.

Se fac câte-va critici de text asupra acestei traduceri. Se întâmplase că eu să cunosc bine acea traducere din *Lamar-tine* — mi se pare *l'Isolement*. Și atunci iau cuvântul ca să spun, că o traducere ca să fie bună, trebuie să păstreze atât forma versului, cât și numărul posibil de cuvinte corespunzătoare, fără amplificație, fără ca să se adauge versuri, pentru a se putea explica ideea.

Și îmi aduc aminte că sfârșeam astfel:

— Bine, evident că traducătorul are voie să amplifice câte odată textul original, dar nu trebuie să se depărteze prea mult de imitația lui servilă. Eu în această privință ași admite o toleranță de 5, cel mult 10 la sută.

Aceste cuvinte făcură să râdă pe junimiști. Iar Alexandri, întorcându-se către mine, cu acel aer ironic și fin pe care-l avea, zise:

— Domnul este financiar?

Vă puteți închipui ce răs a produs această glumă a lui Alexandri! Mai întâi fiindcă era bună, și apoi era făcută de Alexandri. Toți junimiștii își lărgiră gura până la urechi, dând semne de admirație nemărginită, iar Alexandri, care

era simțitor la linguire, deveni vesel și începu a spune câteva anecdote care se întâmplaseră în călătoriile sale.

Alexandri era un admirabil causeur și un povestitor fermecător. Avea o mare suficiență pentru a susține toate, un spirit fin de observație, care-l făcea să întoarcă mai toate lucrurile în glumă și haz. Cu verva și cu spiritul lui ne subjugase. D. Maiorescu cel întâi dădea semnalul hazului și al râsului.

Nu știu cine a atins chestia cafelei; îndată Alexandri a și început a povesti o anecdotă cu cafeaua.

— Eram odată la Constantinopol, urde făcusem cunoștință cu un turc, care îmi vorbea de niște ruine vechi, ce se aflau prin Asia minoră. Fiindcă eram hotărît să fac voiajul în acea parte, l'am întrebat cum se chiamă satul sau localitatea. Turcul mi-a răspuns că nu-și aduce aminte, dar poate să-mi dea o singură indicațiune numai. El mi-a zis: în voiajul d-tale ai să dormi în multe hanuri și ai să bei multe cafele. Unde vei bea cafeaua cea mai bună, să știi că acolo sunt ruinele, fiindcă acolo este un cafegiu care face cafele am n'am băut în tot cuprinsul Islamului.

Având la îndemână numai simplu această indicațiune, am plecat în voiaj. Cum ajungeam într'un sat — căci despre sat era vorba — ceream o cafea; o gustam, era bună — căci în Turcia cafeaua este peste tot locul bună — dar nu mi se părea ceva extraordinar, prin urmare plecam înainte. Din cafele în cafele, ajung în sfârșit la un sat, întreb unde e hanul, mă duc într'acolo și văd afară pe un turc stând turcește cu un ciubuc în mână și cu o cafea alături. Indată ce înțelese că are a face cu un musafir, bate din palme și ordonă unei slugi să-mi aducă o cafea. Mi-o aduse; cum gustai dintr'ânsa am înțeles că aista-i turcul, așa de bună era. Imediat am întrebat în turceasca mea dacă nu cum-va în satul acesta sunt niște dărămături vechi. Iar turcul foarte mulțumit, mi-a răspuns, dându-mi a înțelege că-i așa.

Apoi, Alexandri sfârși zicând: „Vedeți cum se călăto-

rește în Turcia. În loc de guizi sau alte informații, cafeaua ține loc la toate“.

Auditorul a râs cu ostentație de această anecdotă — de almintrelea nostimă.

— Acum, zise Alexandri, să trecem la lucruri mai serioase, și băgând mâna în buzunarul redingotei, scoase un teanc de hârtie în patru: era poemul *Dumbrava roșie*.

Cine nu cunoaște *Dumbrava roșie*? Alexandri îi dădu ceteră într'un mod admirabil. Cetia foarte frumos, punea în evidență nuanțele, glasul lui cam întunecat de bas aproape profund, lua toate intonațiile, făcea să trăiască personagiile din poem și punea în evidență strofele frumoase.

Am ascultat-o cu toții cu o adevărată plăcere.

Dumbrava roșie este o adevărată epopee, după toate regulile artei, adică făcută după calupul vechei epopei homerice. Totul este după program. Capitoul întâi se începe cu un vis, visul lui Albert. Regele Poloniei Albert, primește în vis îndemnul ca să cucerească lumea răsăriteană, se trezește din vis și atunci se întreabă cu mândrie: Incotro să se arunce cu armatele sale? Și își zice:

Moldova este pragul întâiului meu pas

Mi-au plăcut foarte mult două frumoase versuri din această parte. Când Albert spune că după ce va birui pe marele Ștefan, apoi:

Iar lumea îngrozită privind spre răsărit
Vede-va în loc de soare al meu chip strălucit

Vădit că Alexandri în *Dumbrava roșie* nu are o mare concepțiune, genul epopean ne-mai-comportând avânturi ridicăte. Dar nu-i mai adevărat că Alexandri în *Dumbrava*

roșie s'a ridicat la valoarea de mare poet descriptiv, făurind versuri și găsind comparații de o mărime neobicinuită.

După cum în Homer, apoi în Ariosto, apoi în Tasso, apoi în Voltaire, etc., se face revista trupelor cu eroii lor în frunte, Alexandri nu lipsește de a se conforma în *Dumbrava roșie* acestei cerinți clasice. Toporski, Grodeck, Zeusko, Zablotowski, toți eroii poloni înlocuesc în poema lui pe eroii epopeelor trecute.

Al doilea capitol, intitulat *Țara în picioare*, a produs un mare entuziasm la *Junimea*. Descrierea armatei moldovenești cu voinicii săi în frunte, a mișcat inimile celor *trei Români*, chiar și d-lui Pogor îi dispăruse râsul sarcastic de pe buze. Coman da la Comana, un uriaș de munte. Balaurul de la Galu, Cioplan din Pipirig, Velcea bastardul etc., înfierbântau adunarea.

Ne-a venit tuturor surâsul pe buze, când bardul de la Mircești n'a uitat să-și facă localității sale și strămoșilor săi, partea leului, scriind următoarele versuri:

Scheianu și Mircescu, vecini de pe Siret
 Ce s'au bătut cu Hroiot, s'au prins cu jurământ
 Nici chiar sub brațul morței să nu dea îndărăt
 Până n'or intra cu leahul pe al leahului pământ.
 Și *zimbrul de la Scheia* și *zimbrul din Mircești*
 Se duc să iele în coarne pe vulturii leșești.

Asemenea parfumuri, pe care artiștii își trec ei însuși pe la nasul lor, sunt permise. Oare Mozart în Don Juan, în ultima scenă, nu face pe Don Juan să întrebe: „de cine este făcută acea muzică divină?” Și nu i se răspunde: „Că de sigur de Mozart, căci un altul nu poate să se ridice la asemenea muzică sublimă?” De ce Alexandri, într'o epopee națională, să nu vorbească de zimbrul din Mircești, care ia în coarne pe vulturul leșesc? Eroii noștri naționali poartă toți în *Dumbrava roșie* un calificativ ca și eroii antici.

Pe când Homer are pe înțeleptul Nestor, pe Achile cel

iute de picior, pe Minerva cu ochii de bou, etc., în *Dumbrava roșie* găsim pe Tăut cu mintea coaptă, pe Costea cu ochii sumeți, pe Boldur cu suflet îndrăzneț, etc.

După această introducere poetul trebuia să pună față în față ambele tabere: tabăra leșească cu cea română.

Evident că voind să ai stilul eroic și să izbești imaginația cu comparații îndrăznețe și grandioase, nu poți să te ții la aceeași înălțime. Sunt foarte multe umpluturi în aceste două capitole, dar sunt și multe frumuseți. Totul însă este o amintire din viața eroică clasică. Sunt pasaje care amintesc pe Termopile.

— Gorjane ! ce o fi ziua de mâni ?

— O fi la unii mumă, o fi la alții ciumă !

amintește dialogul Spartanilor și cuvintele lui Leonidas când zice: „de seară cinăm în infern“.

Partea care li s'a părut tuturor cea mai slabă, a fost capitoul intitulat: *Ștefan cel Mare*. Cuvântarea eroului e prea lungă, este un adevărat discurs, în care eroul face politică, își laudă bărbăția, este un fel de faimosul monolog lung și fastidios al lui Carol Quintal din Ernani. Dar pe de altă parte câte lucruri frumoase ! Așa, vorbind de Ștefan, Alexandri spune:

T'mpul i-a pus corcană de arg'nt, țara de aur
Și gloria măreață i-a pus coroni de laur.

Sfârșitul — aratul — ne-a lăsat într'o adâncă și eroica zguduire sufletească:

Trecut-au patru secolii din acea zi fatală !..

Pe locurile arate și semădate cu ghindă de stejar, astăzi este sombra pădure de stejar, *Dumbrava roșie*; lângă ea o tabără de care, cu flăcăi români au poposit. Ei se miră.

stând în jurul unui foc mare, pentru ce vreascurile aruncate se mișcă ca șerpii și șueră. Iar un român mai bătrân le răspunde:

Știți voi de ce stejarul arzând, plânge și geme,
(Intrea-bă un Român ager, pe care au nins devreme)
Colea în astă Dumbravă, copacii urieși
Sunt locuiți, se spune, cu suflete de leși.

Necontestat că dacă Alexandri în *Dumbrava roșie* n'a găsit inspirația cea mare, genul literar fiind demodat și cam banalizat, dar desigur că a găsit inspirații de detaliu, s'a ridicat la o limbă eroică, pe care nu a maniat-o încă nimeni așa frumos ca dânsul, cu toate umflăturile și fanfaronadele inerente acestor fel de producții.

Eu, care nu-l gustam întreg pe Alexandri, după ce a citit, cum știa el să citească, *Dumbrava roșie*, am rămas sub un sentiment de admirație, pe care numai timpul și alte incidente l-au șters.

După ce Alexandri sfârși de citit, se înțelege că nu mai fu vorbă de critică, ci numai de laude; fiecare se grăbia ca să reciteze un vers frumos, fiecare căuta să semnaleze o comparație frumoasă. D-l Negruți se repezi ca un leu la manuscrisul *Dumbrăvei roșii*, iar figura lui Alexandri era complet luminată.

Incălzit și el, măgulit în vanitatea lui, bardul bine-voi ca să se apropie și de grupul nostru. D-l Jacques Negruți se grăbi a ne prezinta pe rând, întocmai ca unui suveran, iar bardul merse cu amabilitatea până a întinde câtorva dintre noi chiar mâna. Papa Culiănu se făcuse roș ca sfecla de emoție, el vedea probabil înaintea sa în acel moment toate stelele pe care cu telescopul le vedea din observatorul lui de la Universitate. D-l Melik cât pe ce era să rămâe fără musteață, într'atâta o rodea și o trăgea. Iar Ștefan Vărgolici se făcuse așa de roș, în cât noi toții ne-am temut de o congestie.

Numai grupul poeților neînțeleși și nepătrunși păstra o demnitate care putea să treacă drept o adevărată răceală. Eminescu avea aerul plictisit, de sigur că nu gusta poema, era prea simplă și prea ușoară, imaginile erau prea străvezii, comparațiile prea drepte, nimic transcidental. Cu toate acestea era o parte, una singură, pentru care ierta lui Alexandri lucrarea: era fondul poemului, fond național, punând în lumină faptele strămoșilor. Aceasta era coarda simțitoare a lui Eminescu, pe care de câte ori o atingeai, el vibra în toată ființa sa.

Noi, *cei trei Români*, eșiam triumfători.

— Ei, vezi că se pot scrie lucruri admirabile, pe tema eroilor noștri naționali? aprostrofez pe d-l Pogor.

D-l Pogor nu-mi răspunde, fiindcă era Alexandri de față. Ca ori care suveran — căci și poeții poartă coroană — Alexandri se retrase înainte de sfârșitul ședinței. Abia el scoborâse scările și d-l Pogor, torturat că trebuise timp de două ceasuri să aibă o poză decentă, luă un coltuc de pernă și-l aruncă în capul lui Jacques Negruți, apoi întinzându-se pe canapea, își pusese picioarele pe masă. Toți junimiștii de ocazie se strecurară încet, unul câte unul, iar pe la miezul nopții, *Junimea* își luă fizionomia ei obicinuită.

Pe Alexandri l'am mai văzut de vre-o două ori la *Junimea*. La fiecare dată i-am fost recomandat și niciodată n'a putut să mă recunoască.

Mult după aceea, pe la 1882, mâncam într'o seară la hotel Boulevard, aici în Capitală, cu mai mulți, când Alexandri intră în sală întovărășit mi se pare, de d-l Ianov, se așează la o masă alături cu noi și pentru a patra oară am făcut cunoștință. De atunci nu l'am mai revăzut.

EMINESCU LA JUNIMEA
„Sărmanul Dionis”

Succesul cel mare, pe care l'a avut grupul *fiecărui președinte* era d-l Nicu Gane, a fost cu ocazia cetirii faimoasei nuvele a lui Eminescu, *Sărmanul Dionis*. Această nuvelă a întrecut *ca elucubrație filosofică*, tot ce se produsese până atunci la *Jun.me*a. Și dacă în ea nu ar fi limba, *acea limbă frumoasă* a lui Eminescu, — însă limba cu pretenție și emfatică în *Sărmanul Dionis*, — nuvela ar fi fost considerată ca o extravaganță a unui ascet, torturat de foame, de sete și de abstenență și slăbit prin flagelațiuni zilnice.

Intr'o seară mă duc la *Junimea*, d-l Pogor ne spune:

— Astă seară avem *lectură*, Eminescu citește o nuvelă. Maiorescu care a citit-o, spune că-i o capo-d'operă.

Eminescu, răsturnat într'un fotoliu, ședea plictisit și indiferent la ce se petrecea în juru-i. D-l Maiorescu sosește.

— Ei, Eminescule, zice d-l Iacob Negruți, haide vino și începe.

Eminescu își trage un scaun lângă masă, scoate manuscrisul din buzunar și începe a citi:

„...și tot astfel dacă închid un ochiu văd mâna mea mai mică de cât cu amândoi. De aș avea trei ochi, aș vedea-o și mai mare, și cu cât mai mulți ochi aș avea, cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate acestea născut cu mi de ochi în mijlocul unor arătări colorate, ele toate în raport cu mine, păstrându-și proporțiunea, nu mi-ar părea nici mai mari, nici mai mici de cum îmi par azi. Să ne închipuim lumea“...

Și pe această temă, Eminescu continuă a citi.

Noi, ne uitam unii la alții, *cei opt* devensieră trei zeci, neștiind ce este aceasta și unde are să ajungă. Tocmai târziu, Eminescu începe a ne da explicația acestei metafi-

sice, citind că eroul lui, Dionis, era un copil orfan, îmbuibat de teorii metafisico-astrologice, locuind într'o casă ruinată și având de la părinți o singură suvenir, un portret al unei figuri, semi-bărbătească, semi-femeiască, dar mai mult bărbat de cât femeie, de vreme ce era portretul tatălui său mort tânăr.

Am respirat cu toții. Iată-ne, ne ziceam noi, readuși pe pe pământ; de acum nuvela are să fie nuvelă, să ne așteptăm la intriga ei, căci pe erou îl cunoaștem.

Ce, *treizeci* deveniră iarăși *opt* dezarmând; chiar d-l Nicu Gane presidentul își mai descreși sprâncenile. Iar *caracuda* care fusese cu desăvârșire intimidată de filosofia lui Eminescu, începu a tuși, mișcându-și imperceptibil scaunele ca să se apropie. Mirmilik chiar, uită ca să-și zmulgă musteața.

Ași, era o simplă acalmie. *Cei opt* trebu'au să aibă în seara aceea mult de furcă.

Eminescu reîncepu citirea. Sărmanul Dionis intrând în odaia lui săracă, ia o carte de astrologie și începe, citind, a medita, uitându-se la constelațiunile zugrăvite: „Cine „știe dacă în cartea aceasta nu e semnul, ce-i în stare de a „te duce în lumea, care se formează aieva, așa cum dorești, „etc.“

— Na, iarăși filosofie, zise încet d-l Nicu Gane.

Noroc, că imediat Eminescu începe a citi: „că în fața casei sale era o locuință frumoasă și că pe fereastra desc^{lă} să se aude sunetul unui piano, un glas fraged și plăcut și se zărește chiar silueta unei fete gingașe.“

Aici, din nou ușurarea ne ridică grija; evident că o intrigă amoroasă era să se lege între sărmanul Dionis și fata bogată și frumoasă.

Ași, eroare! Cum dispăre fata de la fereastră, sărmanul Dionis se înfundă în privirea liniilor roșii zodiacale, liniile încep a se mișca și a se învârti cu mare repeziciune, mîntea lui Dionis este târâtă cu dânsese, o mână nevăzută

il atrage în trecut sub vârteșul liniilor zodiacale și deodată sărmanul Dionis vede Domni în haine de aur și samur, stând pe tronurile lor vechi, vede divanuri de oameni bătrâni, popor de oameni creștini intrând în curtea Domniei. Liniile roșii se opresc din mișcarea lor și atunci un glas misterios întreabă pe Dionis:

— Unde voești să stăm?

-- Sub domnia lui Alexandru cel Bun, răspunde Dionis.

Imediat Dionis se vede transformat într'un călugăr numit Dan, răsturnat pe un fân cosit proaspăt, pe un apus de soare.

Eminescu se opri de citit. D-l Pogor făcu o strâmbătură puternică, noi ceștilalți aveam o figură plictisită. În această transformare à la Faust — căci vădit că cartea de astrologie avea o înrudire oarecare cu cărțile vechi în care Faust, în actul întâiu, caută să găsească secretul lumii — nu ni se părea de un interes palpitant. Cu toată osteneala care și-o daduse Eminescu de a adopta un stil fantastic și diabolic de circumstanță, nu izbutise.

Un lucru recunoscurăm cu toții. Recunoscurăm pe Eminescu cu cultul lui pentru Domniile vechi, cu entuziasmul pentru curțile vechi domnesti, cu iubirea lui pentru boerii batrâni, sfetnicii Domnului, cu dragostea lui pentru poporul românesc, pe care și-l figura ca creștin, ca iubind pe Domn și tronul fără margini. Eminescu putea, în vârteșul liniilor roșii din cartea de astrologie, să-l ducă pe sărmanul Dionis în cine știe ce mare imperiu și cine știe sub ce străluciti împărați. Nu, el se multumește a-l duce în trecut numai cu 400 de ani și alege din toți Domniile pe cel mai cuminte și mai așezat, pe Alexandru cel Bun. Putea să facă din Dionis un cavaler strălucit, el îl face călugărul Dan, având pentru ideea creștină dragoste, nu din cauza credinței, ci fiindcă acea credință a fost în trecut credința poporului Român.

-- Bine, ia să ne lămurim? întreabă d. Pogor. Cele ce se petrec cu Dionis, de sigur că Dionis le visează?

— Da și nu, răspunde Eminescu cu convingere. Asta-i o teorie care-i greu de înțeles.

Cei opt, care deveniseră *treizeci și cinci*, începură a râde cu indulgență.

Eminescu continuă cu citirea. Glasul care-l întrebase unde să se oprească, era al meșterului Ruben, autorul cărței, cu care Dionis începe, în calitate de călugărul Dan de subt Alexandru cel Bun, o foarte ciudată conversație asupra metempsichosei și a tuturor cauzelor oculte. Și atunci aflarăm, că adevăratul erou nu era Dionis din veacul al XIX-lea, ci era Dan, călugărul de la începutul veacului al XV-lea, și că el visase numai că este sărmanul Dionis și că trăește în veacul al XIX-lea; că în sufletul omului, timpul și spațiul nemărginit existând, era destul o simplă vargă magică pentru ca el să se transporte în orice veac și în orice localitate.

Cum vedeți, nuvela lua o întorsătură mai mult de cât stranie. D-nul Iacob Negruți — care de obicei, deși cu zâmbetul pe buze, aproba teoriile lui Eminescu —, începu a tuși tare și repetat, făcând din ochi și din mâini semne disperate, că nu este chip de înțeles ceva, și, aplecându-se spre Xenopol, care era lângă d-sa, zise:

— Ce fac eu cu cititorii *Convorbirelor*, când voiu publica nuvela aceasta? Au să-mi întoarcă toți înapoi revista.

Eminescu însă, senin, foarte senin, își continuă lectura:

Călugărul Dan intră în oraș; dar abia pătrunse într'o casă împreună cu Ruben și deodată casa se prefăcu într'o peșteră cu pereți negri, Ruben se zbârci, barba se făcu în furculiță, ca două bărbi de țap, nasul i se strâmbă, el deveni diavolul cu o mulțime de draci împrejur.

De astă-dată, protestările luară un caracter mai pronunțat; aceasta nu mai era fantezie, era pură copilărie. Erau amintirile poveștilor cu draci, cu moara cu draci, etc.

Eminescu însă părea că nici nu observă ce se petrecea în jurul lui, el continua: „Călugănul Dan pleacă pe o uliță strâmtă”...

Aici, o dificultate. Nuvelistul era nevoit să descrie un oraș, așa cum orașul exista în timpul lui Alexandru cel Bun; prin urmare nefiind chestie de metafizică, Eminescu trebuia să dovedească cunoștințe arhitectonice din veacurile trecute, precum și a moravurilor și a costumelor acelor veacuri. Căci de... este ușor să transporti cu mintea pe cineva în veacul lui Alexandru cel Bun, dar e foarte greu să-l faci să trăiască în acel veac. Și meșterul Ruben cu toată astrologia sa, nu putea să-i dea aceste cunoștinți pozitive, de care chiar un nuvelist are nevoie.

De aceea, noi cei trei Români, adică Tasu, Lambrior și eu mine, ne-am deschis bine urechile să vedem cum Eminescu are să ne descrie casele, costumele, etc., din timpul lui Alexandru cel Bun.

Îi auzirăm continuând astfel: „El își grăbi pașii până „întră în târg, pe o uliță strâmtă cu case vechi și hârbutite, „a căror cate de sus erau mai largi de cât cele de jos, așa „încât jumătatea catului de sus se răzima pe stâlpi de „lemn și numai jumătate pe cea de jos. Ceardacuri înalte „înaintate sub șandramale lungi, iar în ceardacuri șed bă- „trânii, etc., etc.”.

— Apoi, stăi, că nu-i așa, întrerupse Lambrior, dumneata descrii un oraș turcesc, arhitectura din veacul trecut. Sub Alexandru cel Bun, Români nu veniseră încă în contact cu Turcii.

Eminescu dădu din umeri și-și continuă citirea. Ce-i păsa lui de adevărurile istorice! Niciodată el nu s'a interesat de aceasta; totdeauna el a avut credința, că omenirea și Români au trăit așa după cum el și i-a închipuit, iar nu după cum ei au trăit în realitate. Mintea lui Eminescu a fost incapabilă de a înțelege vreodată un adevăr care nu

ar fi intrat în sistemul credințelor șale, care nu i-ar fi gădilit o manie a lui, fie filosofică, fie istorică.

Mai departe, Eminescu ne vorbește de case cu acoperământ țuguiet, de cavaleri purtând căciula țurcănească — amintire a costumului de pe portretul lui Mihai Viteazul, — învăluiți în mantale, lucru care provoca râsul nostru al cunoscătorilor în istorie, și vă puteți închipui ce mai cunosători eram chiar noi!

Eminescu continuă, continuă, în mijlocul unei mari plictiseli. Călugărul Dan se uită la umbra sa, umbra se transformă într'o fată, Maria; un dialog drăgăstos urmează între dâșșii. Dan vede clar cum ființa lui se desparte într'o parte eternă și una trecătoare, brațele lui încep a pieri în aer, și cu toate aceste ele capătă puteri uriașe. Deodată călugărului Dan îi vine plăcerea ca să știe toate și să afle toate, în sfârșit îi vine gustul să devie chiar însuși Dumnezeu, și atunci se întreabă: Oare fără s'o știu nu sunt însuși *Dumne...* În acea secundă totul se prăbuși împrejurul lui, ca în *Ce poate fi va fi* a d-lui Bodnărescu.

Dionis, căci Dan dispăruse odată cu prăbușirea, deschise ochii.

Visase? Nu.

Era Dan și visase că-i Dionis? Iar nu. Ce fusese? Ruben era jidanul anticvar Riven, de la care cumpăruse cartea de astrologie; umbra fusese portretul cu ochi albaștri; însă nu visase. Dionis conform migrațiunei sufletelor, probabil că trăise în trupul lui Dan călugărul, în timpul lui Alexandru cel Bun, prin urmare sub o emoțiune puternică și printr'un fel de luciditate retrospectivă și-a adus aminte de traiul lui, acum 400 de ani în urmă...

Păcat că nu-și adusesese aminte și de felul cum erau casele făcute în timpul lui Alexandru cel Bun; aceasta ar fi fost mai interesant.

Necontestat, că Sărmanul *Dionis* are o concepțiune puternică și că este eșită dintr'un cap numai ca acela a lui Eminescu, dar e numai concepțiune. Ca nuvelă, adică ca

descriere, ca intrare în detaliu, ca punere în relief de caractere, ca viață trăitoare, ea este slabă de tot. Se vede de departe că Eminescu nu mistuise bine ceea ce citise și că nu isbutise să dea *Sărmanului Dionis*, măcar caracterul unei nuvele fantastice.

Citirea durase lung timp. A trebuit să luăm ceaiul pe la douăsprezece jumătate.

Nu-mi aduc aminte bine critica d-lui Maiorescu asupra nuvelei, dar știu că a făcut o critică. Cât despre ceilalți, era unanim admis, că ,aparte teoria metempsichosei, nuvela era de o extravagantă neiertată.

D-l Iacob Negruți repetă necontenit:

— Ce au să zică cititorii *Convorbirelor*?

Asta nu l'a împedecat însă, să ia din mânele lui Eminescu manuscriptul și să-l pue în buzunar.

Eminescu, nu a discutat cu noi; rămăsese istovit după citire, se vedea că citind nuvela, trăise viața sărmanului Dionis și avea aerul că chiar la *Junimea* nu era în elementul lui, părându-i rău că nu s'a născut aieva, în timpul bătrânului Alexandru cel Bun.

*

Ne-am despărțit târziu, grupuri, grupuri, am continuat discuția asupra *Sărmanului Dionis*.

Eminescu s'a separat de vreme de noi, ducându-se singur. Rar mergea în tovărășia noastră, mai ales tovărășia mea nu-i placea, din cauza spiritului meu zeflemist. Eminescu era și el în momentele lui bune vorbăreț și glumeț, de și în totdeauna cu o umbră de melancolie, însă nu admitea glumă asupra credințelor și convingerilor sale. Și fiindcă tocmai acele credinți și convingeri puneau în mișcare verva mea, de aceea mă evita, cu toate că reciproc ne stimam. Niciodată n'am avut vre-o discuție displăcută cu dânsul, și când era bine dispus, chiar consimțea să ia o consumație cu noi.

Dar nu pot spune acelaș lucru și despre alții. Eminescu

trata cu mare asprime pe mulți din *Junimea*, iar cuvântul *de proști și ignoranți* era la fiecare pas pe buzele sale. Toată lumea însă îl menaja.

Nu știu, dar parcă era o presimțire în noi toți, că o mare nenorocire era să i se împlină.

COLABORAREA MEA LA CONVORBIRI

Nu trecură de cât vre-o două-trei luni de când intrasem în *Junimea* și *Convorbirile* și începură a publica scrieri istorice de ale mele.

Intrând la *Junimea* aveam deja un mare material adunat pentru publicare, prin urmare nu mi-a fost greu să coordonez o parte din acel material.

Ceea ce mă izbise în citirile mele asupra istoriei Românilor, era o lipsă de sinceritate — lipsă făcută cu bună intenție — în tot ce privește trecutul Românilor, de câte ori acel trecut nu era mare și strălucit, era un fel de ascundere a adevărului, câte odată chiar o falsificare, însă pornită dintr'un sentiment laudabil, dar nici de loc compatibil cu cercetările serioase ale istoricului.

Deși foarte tânăr și cu studii istorice căpătate numai în cursul a câtorva ani, eram totuși în poziție să apreciez și să critic pe istoricii curenți de atunci. Afară de d-l Hașdău, încolo lipsă totală de spirit critic și de apel la izvoarele și documentele originale; totul era compilațiune, începând cu Heliade Rădulescu și sfârșind cu V. A. Ureche. Istoria lui Laurian, de sigur că era mai completă și cea care se referea mai mult la izvoarele originale, dar lipsa de orice spirit științific și predominarea ideii de mărire a neamului românesc, o arunca în aceeași categorie cu celelalte. De aci urma că toți fabricatorii de manuale de istorie sau chiar

de studii istorice, compilau unii după alții aceleași fabule și aceleași explicațiuni fantastice. Constatam cu uimire că nici măcar cronicarii noștri nu fuseseră citați de mulți așa ziși istorici de atunci.

Lambrior și cu mine poate am fost cei dintâiu — excepând pe d-nii Hășdău, Laurian și școala transilvăneană, care se baza pe documente — care în România am căutat să ne dăm seamă prin noi înșine de veracitatea afirmărilor istorice care erau în circulație acum 30 de ani. Și când le-am controlat punându-le față în față cu izvoarele cronicarilor și a hrisoavelor noastre, cu documentele și istoria scrisă de autori poloni, unguri, etc., am rămas încremeniți de spiritul lipsit de orice critică, care domnise până atunci.

Ar fi fost deci natural ca să încep, luând rând pe rând diferite fapte, să restabilesc adevărul, așa cum el rezultă în istorie; dar această lucrare, simțeam că cuprinde într'însa ceva arid și ingrat. Tânăr, cu aspirațiuni de generalizare, cu ambiția de a scoate legi din faptele istorice, așa cum pe atunci era curentul ca istoria să devie o știință, nu m'am mulțumit de loc cu asemenea sarcină și m'am hotărât să încep cu ceva mai mare, cu un studiu de generalizare, în care faptele particulare să-mi servească mai mult a ilustra tema.

Din acest punct de vedere plecând, am scris un studiu, pe care l'am intitulat cu un titlu foarte lung: *Studii asupra atârănării sau neatârănării politice a Românilor în diferite secole*. Titlu pretențios și care arată prin el o aglomerație de tot felul de idei, care se îngrămădeau într'un moment dat în capul meu.

În acel studiu tratam (?) toate marile influențe străine, istorice, culturale, religioase, juridice, influențe de datine și moravuri, pe care le divizam în două părți. Întâia, partea ce o păstrasem de la Romani; a doua, influența slavonă; apoi ca părți secundăre, influența instituțiilor germane din evul mediu asupra noastră, etc., etc.

Mărturisesc și acum că concepțiunea acelui studiu nu era rea, și că această lucrare însă nu e făcută până astăzi

și că ar fi de mare însemnătate să se facă. Astăzi însă îmi dau perfect seamă cât e de grea, câte cunoștințe variate, câtă putere de muncă, câtă vigoare de spirit, trebuie pentru a asemenea lucrare care ar fi mai importantă, sau tot atât de importantă, ca istoria poporului român.

Dar chiar astăzi eu nu văd încă omul pregătit pentru o așa mare sarcină. Unul singur ar fi fost și este încă, d. Hășdău; dar d-lui Hășdău i-a lipsit ceva de care voiu vorbi cu ocazia polemicei mele cu d-sa, apropo de *Istoria crit. că a Românilor*, sau poate mai drept d-lui Hășdău i-au prisosit calități de imaginație și de dialectică, care nu sunt compatibile cu rigoarea raționamentului sobru, necesar în orice cercetare și prin urmare și în istorie.

De sigur că pleiada istoricilor noștri tineri, d-nii Bogdan, Onciul, etc., sunt mult mai în măsură a face această lucrare și chiar o fac în parte.

Vă puteți închipui îndrăzneala unei asemenea încercări, făcută de mine acum 30 de ani. Că eram un tânăr studios? Necontestat. Că citisem tot ce putusem să adun și să înțeleg în limba latină (vechile documente polone și ungare) în limba italiană și franceză, că nu-mi scăpase din vedere ce era tradus din slavonește, este neîndoios. Dar cu aceste elemente era posibil să tratez în condițiuni bune influența slavonă, polonă, medievală, etc., și să sintetizez rezultatul cercetărilor mele? Evident că nu. Astăzi când recitesc acel studiu, zâmbesc la seriozitatea afirmărilor mele de atunci, pe care le credeam dovedite și care și astăzi, vai, au rămas tot nedovedite.

Ceea ce m'a izbit recitind studiul, nu este superficialitatea observațiilor, acele în genere sunt juste, dar insuficiența de a le dovedi și presupțiunea cum că cu cunoștințele pe care atunci le posedam, eu ași fi putut aborda cu modestie orice chestiune!

Dar prin recitirea acelu studiu, pot să afirm că sunt în drept a avea un fel de mândrie retrospectivă; mă mir chiar astăzi, câtă muncă mi-am dat atunci ca să clădesc o lucrare,

care să aibă aerul de ceva — măcar că în realitate nu era. Din ea se vede, cum am cercetat pentru partea medievală cărțile pe atunci în renume cu privire la economia politică (Cibrario), instituțiile medievale (Du Cange), isvoare privitoare la instituția juratorului, adică a juriului german în materie de probă, etc., etc.

Dar numai cu bunele mele intenții și cu serioasele mele silințe pot să mă laud, cu altă ceva nu.

•

Iată cum s'a petrecut lucrul în această privință la *Junimea*.

D. Alexandru Xenopol îi vorbise d-lui Negruți că eu aș posedă un studiu bun de publicat în *Convorbiri*. Un manuscris este totdeauna un lucru prețios pentru un redactor de reviste, prin urmare d. Negruți s'a grăbit să mă îndemne ca să aduc manuscrisul la *Junimea*.

În seara cea întâiu de *Junime*, d. Negruți mă întrebă:
— Ei, unde-i, unde-i? scoate-l!

Era expresia consacrată. Și cu această ocazie, discuția devenind generală, d. Pogor și ceilalți mă îndemnară să aduc studiul, ca să se producă în publicitate și *al douilea român*, de vreme ce unul, Lambrior, deja făcuse începutul în *Convorbiri*.

Trebue să spun că bietul Lambrior publicase un studiu asupra unei cărți a lui Oxenstiern, mare cancelar al Suediei, carte care era în manuscris în toate mâinile boerilor moldoveni în veacul al XVIII-lea.

Am făgăduit că pentru Vinerea viitoare voi aduce studiul. Cum m'am dus acasă, m'am și pus să fac o introducere care să intre în vederile *direcției noi* a d-lui Maiorescu, care să fie pe placul *Junimei* în ceea ce privește zelemeaua la adresa istoricilor noștri naționaliști, dar care în acelaș timp să afirme importanța studiilor istoriei noastre naționale și seriozitatea pe care această chestie o comportă. Cu alte cuvinte sacrificam în aparență gustului de

zeflema, față cu scriitorii noștri — ce era în favoare la *Junimea* — dar afirmam în acelaș timp că istoria Românilor se poate trata în alt mod, serios, și că nimănui nu-i este permis să confunde istoria Românilor cu istoricii români. Mărturisesc că acele concesiuni le-am făcut mai mult ca să scap de ironiile eventuale ale d-lui Pogor, pe care, nou venit, nu mă simțeam încă destulde tare să le înfrunt; iar pe sprijinul lui Lambrior, Tasu, nu prea puteam conta, — Alexandru Lambrior și Vasile Tasu, fiind de natura lor timizi, cel întâiu mai puțin de cât cel al douilea; numai Alexandru Xenopol putea să mă sprijine.

Sosind seara de *Junime*, aveam cu mine manuscriptul. Când am scos din buzunarul paltonului și am intrat în sală cu un manuscript voluminos, foarte voluminos, căci adusesem întreg studiul, o mare îngrijorare am observat pe figura junimiștilor.

Unii s'au mulțumit a zâmbi; alții, cum era Ștefan Vârgolici, care era foarte îndrăzneț când nu era vorba de traduceriile lui din Lamartine, îmi ziseră:

— Panule, ai de gând să ne citești tot manuscriptul?

Această reflecțiune îmi dădu ideea realității. Drept e, că venisem de acasă cu această intenție; și cu presupțiunea ori căruia autor cu privire la opera lui, credeam că chiar *Junimea* zeflemistă va avea răbdarea ca să asculte un studiu, unde abordam atâtea chestii însemnate. Nu-i vorba, eu credeam că și le rezolv în acelaș timp.

Intrebarea lui Ștefan Vârgolici, cum am spus, mă deșteptă, prin urmare îi răspunsei:

— Nu, am să citesc numai introducerea. Dacă am adus întreg manuscriptul, este ca să-l dau d-lui Negruți, care mi l'a cerut pentru *Convorbiri*.

— Așa se poate, adăugă d-l Pogor. În *Convorbiri* se poate publica; asemenea studii sunt mai interesante de citit publicate de cât în manuscript.

I-am ținut seamă d-lui Pogor de această observație de-

licată, de vreme ce cu francheța care domnia la *Junimea*, d-sa putea să-mi spue lucrul verde. Putea să-mi zică:

— D-le, asemenea lucruri nu ne interesează pe toți și pe mine în special mai puțin. În *Convorbiri* vor fi citite sau necitite, treaba fiecăruia.

Alexandru Xenopol, care citea foarte rău, s'a însărcinat să citească introducerea de la studiul meu. Noroc că era scurtă.

În timpul acesta a sosit și d-l Maiorescu.

După citire, s'a încins o discuție relativ la istoria Românilor. D-l Pogor, revenind la tema sa favorită, a început să strige :

— Ce umblați cu istoria Românilor? Nu vedeți că nu avem istorie? Un popor care nu are o literatură, artă, o civilizație trecută, acela nu merită ca istoricii să se ocupe de el.

Zgomotoase protestări din partea mea, a lui Lambrior, Tasu, Xenopol și alții.

— Te înșeli, strigă Lambrior, dacă îți închipui că Români nu au avut o artă, căci ce este altceva Curtea-de-Argeș, Trei-Sfetitele, mănăstirea Putna, Bistrița, etc.? Ce este Cetatea Neamțului și urmele de cetăți de lângă Roman, Suceava?

— Aceasta numiți voi arhitectură? replică d-l Pogor, care mărturisi mai târziu că nu văzuse încă Curtea-de-Argeș. Pe urmă, chiar Panu în introducerea sa spune că cetatea Neamțului este un fort, un castel întărit, făcut de cavalerii Teutoni, când ocupau acele locuri.

— Un popor trebuie să-și cunoască trecutul lui, strigă Al. Xenopol, ori care ar fi acel trecut.

— Ce umblați cu mofturi, ripostă d-l Pogor; pe când Franța produsese pe Molière și pe Racine, Români erau, într'o barbarie complectă.

Își poate închipui cineva cum discuția se învenină tot mai mult. Atunci Eminescu, care ședea într'un colț, se ridică și cu un ton violent, neobișnuit lui, zise:

— Ceea ce numești d-ta barbarie, eu numesc aștezarea și cumințenia unui popor, care se dezvoltă conform propriului său geniu, ferindu-se de amestecul străinului. După d-voastră, atunci Statele-Unite sunt idealul unui popor, iar epoca cea mai glorioasă a poporului nostru, este a Fanarioților ?

Intervenția d-lui Maiorescu devenea necesară. D-sa, cu acel spirit rezervat și metodic, puse capăt discuției, dându-ne nouă, celor trei *Români*, dreptate. D-l Negruți a bondă tot în acelaș sens.

Trebue să spun, că d-l Pogor rămase singur de opinia sa.

Manuscriptul fu luat de d-l Negruți, fără ca restul să mai fi fost citit la *Junimea*. El apăru în vre-o trei sau patru numere consecutive din *Convorbirile literare*.

În acest studiu se afla începutul polemicei mele critice cu d-l Hășdău, asupra *Istoriei critice a Românilor*, polemică care a dat mai târziu loc la o mulțime de incidente, unele mai picante de cât altele.

TRADUCERILE MELE DIN PETRARCA

Am spus în șirul acestor amintiri, cum am fost cetitor și amator asidu al literaturii franceze, spaniole și italiene din veacurile trecute.

În clasa 7-a a liceului ajunsesem să recitez pe de rost scene întregi din Racine, Corneille, Molière și cântece întregi din Petrarca, Dante, Ariosto și Tasso. Mi-aduc aminte cât îmi plăcea cântecul al 36-lea din *Infernul* lui Dante, în care contele Ugolino povestește cum și-a mâncat copiii în închisoare.

La bocca sollevò dal fiero pasto, etc.

Petrarca mă atrăsese de îndată prin dulceața limbei sale și prin efeminarea sentimentelor pe care le exprimă. Este ceva unic poate în istoria literaturii lumii, ca un poet în trei volume mici să se ocupe numai de un singur subiect și acel subiect să fie numai o singură femeie. *In vita di Laura, In morți di Laura*. Acei care n'au cetit pe Petrarca n'au idee sub câte forme, înfinit de variate, poetul cântă un singur sentiment, amorul său pentru acea singură femeie, Laura. Toate sonetele lui se aseamănă din această cauză și tot ce se poate zice ca gentil, ca gingaș și ca dulceros relativ la amor pentru o femeie, le spune Petrarca în versuri armonice, plăcute și efeminate, și toate aceste, o mai repet pentru o femeie care avea vre-o opt copii, dacă îmi aduc bine aminte.

Pentru mine Petrarca a fost interesant din următorul punct de vedere. Cetindu-l, am văzut că toate plângerile, stelele, văile, adierea, luna, văitățile poezilor moderni și în special ale poezilor noștri, toate se găsesc în Petrarca de acum a șase sute de ani. Ași putea zice că Petrarca este părintele tuturor banalităților pe care poezii le-au utilizat și resutilizat și le utilizează și astăzi.

Intr'o seară venind la *Junimea*, am spus că am trei sonete traduse din Petrarca. Mare scandal. Iar d. Pogor strigă:

— Ce Petrarca? Ce ne dez-mormântezi morții?

— Apoi tocmai pentru aceasta doresc să se publice aceste trei sonete, pentru ca să se vadă că poezia lirică de actualitate n'a făcut nici un progres, nici asupra formei, chiar a exprimării sentimentului — care rămâne același bine înțeleș — și că, mai cu seamă dela Petrarca acest gen de poezie a rămas staționar.

Vădit că era o exagerație în ceea ce spuneam; dar când crești să probezi un lucru, de câte ori nu exagerezi!

În fond, însă, aveam dreptate. Și ca să judece și cetitorii, reproduc aceste sonete.

TRADUCERI DIN F. PETRARCA

Caută singurătatea dar amorul îl urmează

S O N E T

Gândind și singuratic câmpia părăsită
Cu pași înceți și leneși măsor neconținut,
Privirea mea spre fugă e vecinic ațintită -
Indată ce vrăo urmă de om eu am zărit.

Alt mijloc nu găsește iubirea-mi nesfârșită
Să scape de al lumii ochiu treaz, neadormit
Căci cruda desperare pe față-mi zugrăvită
Arată cum înăuntru eu ard nemărginit

Acuma numai munte, vălcele și câmpie
Și fluviu și pădure, a mele lungi suspine
Aud, necunoscute de ori cine fiind

Dar nu-i potecă aspră, nici așa de pustie
In care să nu vină amorul după mine
De dânsa împreună nefcetat vorbind.

Depărtându-se de Laura

S O N E T

Meigând tot înainte al meu ochiu rătăcește
In urmă, căci cu totul trupu-mi e obosit
Numai așa, sărmanul, putere mai primește
Să meargă înainte de chinuri amărât.

Apoi gândind la dulcea comoară ce-mi lipsește
La scurta mea viață, la drumul nesfârșit,
Pătruns de grea durere al meu pas se oprește
Și ochii plini de lacrimi îi plec neconținut.

Ș'o indoială-mi vine în plânsul meu ferbinte:
Aceste membre.uscate, lipsite de putere,
De parte de.a lor suflet cum pot a viețui ?

Amorul îmi răspunde: dar nu-ți aduci aminte
Că pe pământ amanții au dulcea mângâiere
De piedecile lumii a nu se 'nlănțui?

După moartea Laurei văzând Valchuisa.

S O N E T

Vale adesa plină de plângeri mult duirose
Părău, a căru' unde cu lacrimi le-am sporit
Pești, fiare din pădure și voi paseri frumoase.
Ce în a mea iubire m'ați întovărășit.

Boare, ferbinte încă de oftări lungi amoroase
Dulce potecă 'n care am fost prea fericit
Colină înflorită cu amintiri voioase
Unde s'acum amorul mă duce obicinuit.

Văzându-vă, și astăzi vă recunosc pe toate
Dar numai eu sărmanul nu mă cunosc pe mine
Din bucurii în jale viața-mi s'a schimbat.

Căci o vedeam, ș'aice tot în astă parte
Mă'ntorc, să văd de unde spre regiuni senine
Lăsând frumoasa haină încet s'au înălțat.

SEMNE DE LUPTĂ ÎNTRE IAȘI ȘI BUCUREȘTI

Până în 1872 am arătat că lupta deja se încinsese între cele două curente literare din cele două capitale ale țării, ciocniri deja avuseseră loc, dar nu luaseră un caracter permanent. Pe terenul pur literar și filologic lupta era deja încleștată bine. Se întâmplă însă ca eu, un neînsemnat tânăr, să pun pae pe foc, să înveninez și să generalizez bătălia — și aceasta cu critica mea în contra *Istoriei Românilor* de Hășdău.

D. Hășdău nu era menajat nici până atunci pe terenul

literar, dar era menajat pe acel istoric, nimeni nu se atinsese încă de istoricul Hășdău. Când apar cele întâi fascicule din *Istoria critică*, toată lumea consideră, și cu drept cuvânt, acest lucru ca un mare eveniment. D. Hășdău este meșter neîntrecut în a prezenta chiar o idee greșită, ascunsă sub citațiile vastei sale erudiții, împodobită cu tot felul de resurse ale unei impozante biblioteci și pusă sub forma seducătoare a dialecticei sale demonstrative.

Când am citit întâi cele două-trei fascicule ale *Istoriei critice*, am rămas pentru moment amețit — atâta și atâta erudiție, aâtea apropouri din istoricii tuturor națiunilor și a tuturor timpurilor. Nu m'am putut desmetici câtva timp. Citind și recitind succesiv fasciculele care apăreau, am început a vedea clar și am pus degetul — după părerea mea — pe defectul cuirasei acestei strălucite lucrări.

Am stat câtva timp la îndoială dacă să fac o critică: mai întâiu fiindcă aveam admirație pentru d. Hășdău, după cum am și astăzi, și al doilea fiindcă personajul era prea mare în raport cu puterile mele; dar am îndrăznit, și într'o seară m'am dus la *Junimea* cu un studiu intitulat: *Despre istoria critică a Românilor de B. P. Hășdău*. Trebuie să spun că atunci când am anunțat acest lucru la *Junimea*, toate figurile au devenit grave iar unele cam neîncrezătoare. Iar d. Maiorescu foarte serios a zis: Hai să ascultăm și să vedem critica.

Punctul pe care îl criticam de la început era o chestie de delimitare între Moldova și Muntenia, precum și sistemul vamal din veacul al XIV-lea. Domnul Hășdău susținea că Muntenia în veacul al XIV-lea se întindea până la Bacău și Bârlad, eu eram de altă părere. Am dat citire criticei mele, ascultată cu mare atenție, din cauza gravității lucrului. Căci se înțelege bine, că nici d-l Maiorescu nici *Convorbirile literare*, nu erau dispuse să angajeze sub numele unui debutant o luptă cu acel înfricoșat adversar — de la care pășise multe — și mai ales o luptă pe terenul istoric, pe care d. Hășdău, cu drept cuvânt, trecea drept invincibil.

Junimei îi era mai la urmă indiferent dacă eu mă voiu face de răs, dar nu-i era indiferent ca gazetele bucureștene să-și bată joc de mișcarea de la *Convorbiri* și să arate ignoaranța celor care colaborează acolo.

Când am sfârșit citirea criticei mele, atunci d-l Maiorescu, cu un gest de convingere, zise:

- Evident că Panu are dreptate.
- Evident că are dreptate, adăugă d-l Pogor.
- Demonstrația este complectă, adăugă d-l Negruți.

În asemenea condiții se hotărî publicarea în *Convorbiri* a criticei mele. Frontul de bătălie, pe care se angajase de câțva timp lupta între ieșeni și bucureșteni, se întinse și mai mult, cuprinzând în el și combatanți istorici.

D-l Maiorescu își dădea perfect seama că tot asupra d-sale va cădea greul, căci toate atacurile adversarilor erau îndreptate asupra d-sale și cel care rezista și riposta la atacuri era iarăși d-sa.

Înainte de a descrie peripecțiile acestei lupte literare, să pun față în față pe adversari.

Gazetele din București, cari duceau și erau să ducă lupta contra *Convorbirilor literare*, erau: *Columna lui Traian* a d-lui B. P. Hășdău, *Trompeta Carpaților* a d-lui Boliac, *Românul*, *Telegraful*, acestea, gazete politice; iar ca revistă literară: *Revista contemporană*, la care colaborau d-nii: Petru Grădișteanu, Vasile Alexandrescu-Ureche, Dimitrie Aug. Laurian, Pantazi Ghica, Sion. Apoi ca debutanți: Grigore Tocilescu și G. Dem. Teodorescu, etc.

Din Transilvania, gazetele dușmănoase erau: *Federațiunea* mi se pare, *Transilvania*, *Albina*, *Curierul*, în frunte cu d-nii Bariț, Babeș, Roman, etc.

Din Iași *Uniunea liberală*, în afară de alte mici gazete amoristice. *Uniunea liberală* era redactată de d. A. D. Holban.

Pe lângă acestea, *Academia Română* care era în mână transilvănenilor.

Cum se vede o coaliție puternică în contra *Convorbirilor*,

sau mai drept vorbind în contra unui singur om, a d-lui Maiorescu.

Marele merit al d-lui Maiorescu a fost că a dus lupta în contra tuturor, mai totdeauna cu succes, în tot cazul fără să-și piardă vre-odată sângele rece și fără a ieși din acel spirit foarte incisiv și amar, dar în definitiv de strictă urbanitate.

Și acest merit este cu atât mai mare, cu cât adversarii de multe ori alunecau pe povârnișul injuriilor, al insinuărilor și mai cu seamă al acuzațiilor nedrepte.

Lupta literară între mișcarea din Iași și cea din București s'a concentrat mai în urmă într'un duel teribil între două reviste: *Revista contemporană* din București, unde toate forțele literare, și științifice se adunaseră, și *Convorbiri literare*.

D-L MAIORESCU SE DESEMNEAZĂ PENTRU MINIST. DE INSTRUCȚIUNI PUBLICE

Mulți își închipuiesc că d. Maiorescu a fost dela început un reacționar încăpățânat. Este eroare. Citească cine-va discursurile d-lui Maiorescu din cei dintâi ani ai politicii sale și va vedea că d. Maiorescu a fost mai mult un doctrinar și încă un doctrinar luminat. Crescut și educat pentru profesorat, cu cultură distinsă în materie de învățământ, nu este de mirare că d. Maiorescu, să se fi interesat de la început de chestiile relativ la instrucție, mai cu seamă fiind și d-sa profesor și mai ales profesor în o școală de unde ieșeau învățători. Căci d. Maiorescu a fost întâiașii dată profesorul și directorul școlii preparandale Vasile Lupu de la Iași, adică a școlii normale de învățători.

Acum 30' de ani, — lasă că învățământul lăsa în genere mult de dorit, — dar miniștri de instrucție propriu-zis nici nu existau. Ministerul de instrucție servea, ca un om poli-

șic oare-care să poată intra în cabinet, fără nici o preocupare de specialitatea aceluși ministru. De altminterlea, pe atunci el nu avea nici o însemnătate — poate din această cauză. Era și în România, ceea ce de altminterlea fusese și în Franța, lucru pe care Scribe l'a caracterizat în una din piesele sale — nu-mi aduc bine aminte în care. — Scena se petrece între un postulant de ministru și între un om puternic al zilei. Omul puternic al zilei îl întreabă pe postulant:

— Cam ce ministru ai pofti ?

Personagiul îi răspunde:

— C'est seulement pour commencer, un petit ministère, un ministère de rien du tout... le ministère de l'Instruction publique.

Pentru ași face cine-va o idee că nu era altă preocupare de cât cea politică, să dau câte-va nume de miniștri de instrucție care au fost în cei dintâi ani după suirea regelui Carol pe tron. Iată: Dimitrie Cariagdi, Dimitrie Brăteanu, Ioan Strat, Dimitrie Gusti, Alexandru Papadopol-Calimach, Alexandru Crețescu, Gh. Vernescu, etc.

Dar să mă întorc la d. Maiorescu.

În 1870 era ministru de instrucție adversarul de moarte al d-lui Maiorescu, regretatul Mârzescu, pe care M. Kogălniceanu îl băgase în ministerul lui Dimitrie Ghica, și care a rămas și după retragerea lui Kogălniceanu, sub Golescu. Ce fel de politică se făcea atunci nu știu, nici nu are interes, dar atâta pot spune, că generalul Florescu, care era conservator, dădea sprijin ministerului Golescu, probabil fiindcă în acel ministru figura și colonelul Gheorghe Manu precum și I. Cantacuzino, conservatori.

Vădit că *Junimea* din Iași și d. Maiorescu în special nu puteau să fie partizanii unui guvern din care d. Mârzescu făcea parte.

D. Maiorescu caută cel dintâiu, o ocazie ca să-și arate părerea și vedem pentru prima oară, după al patrulea an al *Convorbirilor literare*, politica introducându-se în această

revistă, sub forma de chestie de învățământ. *Invățământul primar amenințat*, era titlul unui articol scris de d. Maiorescu și care era o critică în contra guvernului de atunci, a majorității Camerei, a generalului Florescu și bine înțeles a ministrului de instrucție Mârzescu, căruia însă autorul nu-î făcea onoarea ca să-i amintească numele.

Ocazia i-a fost dată d-lui Maiorescu. Iată în ce împrejurări: După propunerea generalului Florescu, Camera a admis ca preoții de sat să țină loc și de învățători, prin urmare era un fel de suprimare indirectă a învățământului laic la sate.

D. Maiorescu se ridică — și cu drept cuvânt — cu putere în contra acestei măsuri; dar nu aici este interesul. Interesul este în cecece voiam să spun, adică cu privire la credințele politice ale d-lui Maiorescu și la pasiunea politică care transpiră în articolul *Invățământul primar amenințat*. Din acest punct de vedere, acest articol este cea dintâi manifestare politică a *Convorbirilor literare*. Nu pot să mă opresc a nu cita un pasaj din acel articol al d-lui Maiorescu:

„Cu d. general Florescu și cu partizanii d-sale naturali, nu avem de discutat în această privință. *Argumentele d-lor sunt argumentele partidelor reacționare și pietiste din toate statele*. Față cu ele ne mrginim a accentua în opozițiune *rad cală principiile liberale ale statului modern*, și la ideea „că religiunea este pe linia cea mai dintâi și mai vin celelalte“ răspundem, *că în stat religiunea nu este pe nici o linie, ci trebuie să rămână afacere comunală sau privată*.

„Mai curând am fi dispuși a exprima pe larg *admirațiunea noastră pentru inocența acelor deputați și reprezentanți ai guvernului*, care, crezându-se progresiști liberali în principiile d-lor s'au înrolat totuși în majoritatea recrutată de d. general pentru propunerea sa. Inșă coloanele acestei reviste au buna deprindere de a nu admite politică militantă și ne opresc astfel a aduce un tribut de recunoștință publică acelor bărbați plini de merite și de cunoștințe“.

*

În adevăr, în *Invățământul primar amenințat*, d. Maiorescu declară că este incompatibilitate între știință și supranaturalul din religie, care trebuie exclus din școli. D-sa în zadar încearcă să împace puțin lucrurile, mărginind religia la simple dogme și lăsând explicațiunile lumii și a lucrurilor numai științei; de fapt d. Maiorescu se punea în adversar al supranaturalului religios și tocmai în acest supranatural consistă religia și sistemul ei filosofic.

Iși poate închipui cine-va câte șiroaie de cerneală și valuri de declamație a stârnit acel articol !

Imediat întreaga societate *Junimea* a fost taxată de ateistă, în realitate lucrul n'a fost așa. *Junimea* a fost de parte de o societate compusă din atei, așa putea zică că numai d. Maiorescu era ateu, ceilalți nu. Așa d. Pogor în vremurile cele mai bune era panteist. Membrii care-și făcuseră studiile în Germania, sau erau teiști în sensul filosofiei pure germane, sau panteiști moderni. Cei care-și făcuseră studiile în Franța erau spiritualiști, prin urmare teiști ca sistem filosofic. Lambrior și cu mine eram pozitivști. Pozitivismul este drept că exclude ori-ce explicațiune supranaturală, precum și ideea de Dumnezeu, dar el nu o combate sistematic; ideea de Dumnezeu este indiferentă acestui sistem, câtă vreme nu intră în cercul preocupățiilor sale pozitive; unii erau chiar religioși practicanți.

Însă a fost destul ca cel mai principal membru, d. Maiorescu, să profeseze ateismul, fie chiar sub forma de speculație filosofică, pentru ca și această temă să fie exploatată și reexploată în contra *Junimei*.

Dar să urmez firul tendințelor politice a d-lui Maiorescu. La 1871 d. Lascăr Catargiu formează primul guvern conservator. D-nii Maiorescu și Iacob Negruți sunt aleși deputați ai majorității. Iată cariera politică a d-lui Maiorescu deschisă.

La instrucție este numit ministru generalul Tell un om

foarte cum se cade, un caracter, dar care numai la instrucție nu era locul său.

Evident că toată pătura cultă conservatoare și mai ales clasa profesorală este jignită de asemenea numire. Generalul Tell se pune a conduce ministerul de instrucție militărește: legi, regulamente, nu existau pentru d-sa. Om cu voință de fer, lipsit de ori-ce deprindere de proceduri de detaliu, el taie în dreapta și în stânga la ministerul de instrucție, după cum îi convine.

Un fapt între altele. Pe atunci era foarte la ordinea zilei chestiunea ortografiei; erau mai multe sisteme: sistemul etimologic cu mai multe variante, cu variantă pur latinistă, cu alta mai îndulcită de cursul vremilor; era sistemul fonetico-etimologic; în puțină favoare se afla cel fonetic curat. De aici o babilonie întregă în ceea ce privește ortografia cărților de școală și a gramaticelor. Academia începuse elaborarea unui dicționar pur etimologic, care însă n'avea nici o trecere în opinia publică.

Ministrul Tell avea în consiliul permanent pe d-nii: Alexandru Orescu, Aron Florian, A. Marin și D. Petrescu. Intr'o bună dimineață generalul se hotărăște ca să dea un ordin de zi pe școli pentru a fixa ortografia, și ajutat de consiliul permanent încheie un proces-verbal, din care nu mă pot opri a reproduce o parte din el:

„*Modificarea unor forme ale zicerelor*“.

„Substantivele derivate de a treia declinațiune latină fac „nominativul în limba română ca ablativul în cea latină, „precum: *professore, revisore, pontifice, carnifice*, s. c. l.

„Adjectivele participiale, derivate de la a 2-a și a 3-a „conjugare latină, fac după regula precedinte, nominativul „ca ablativul latin; dar după analogie se scriu și se pronunță „*iute*, precum: *presințe, absinte, putinte, existente, dependențe, descendențe*, ș. c. l. Asemenea se scriu și se pronunță și substantivele formate din acele adjective participiale, precum: *presință, absință, existență*, ș. c. l.“.

Evident că lucrul se preta la ridicol, dar pe atunci nu

era o enormitate. În adevăr, când nu existau nici savanți, nici filologi serioși, nici o academie competentă în acea materie, mi se pare că ministrul de instrucție publică putea în legea lui, să stabilească pentru școli o ortografie oficială, fără nici o pagubă pentru cine-va.

Dar de, d-l Maiorescu simțea cu drept cuvânt că d-sa ar fi fost de o mie de ori mai competente la instrucție de cât generalul Tell, de aceea *Convorbiri literare* sub titlul: *Direcția*, nouă își bate joc în mod foarte plăcut de generalul Tell și colaboratorii săi, spunând cu această ocazie lucruri foarte rezonabile.

Și fiind-că vorbesc de generalul Tell ca ministru, să completez tabloul cu oare-care amintiri personale.

Eram numit profesor de istorie la gimnaziul Alexandru cel Bun din Iași. În cancelarie făceam mult haz de circularile generalului și de ordinele sale. Odată generalul vine la Iași în inspecție și ordonă ca toți profesorii să se prezinte la d-sa, la hotelul *Glantz*, unde descinsese. Directorul ne pune în vedere acel ordin și ne adaugă oral: că va fi pedepsit aspru cel ce nu se va supune. M'am revoltat de această măsură militarască și nu m'am dus cu ceilalți profesori la hotelul *Glantz*. Ministrul întrebă pe director pentru ce profesrul de istorie nu este acolo; bietul director ca să mă menajeze i-a răspuns că sunt bolnav.

— Bolnav? a întrebat ministrul, bolnav așa în cât să nu poată veni?

— Nu, d-le ministru, dar destul de indispus.

— Să i se dea un avertisment, de vreme ce nu este pe patul de moarte.

Și am primit avertismentul. Dacă generalul Tell afla de refuzul meu de a veni de sigur că mă destituia, măcar că căpătasem catedra prin concurs.

Căci bravul general nu se jena de a călca sau în tot cazul de a interpreta foarte autoritar legea instrucției de la 1864. Așa, generalul Tell a dat afară de la liceul din Botoșani pe Lambrior și pe Constantin Dimitrescu, — mi se pare — actualul rector al Universității din București; nu-mi

aduc aminte din ce cauză i-a destituit, dar știu că din motive cu totul arbitrare.

Exasperarea în contra procedurilor generalului Tell era foarte mare în corpul profesoral, iar pe atunci profesorii erau foarte puternici ca influență politică. Când noi profesorii din Iași am auzit de darea afară a lui Lambrior, ne-am întrunit cu toții ca să protestăm. Această agitație era condusă de regretatul Mârzescu, cu care am făcut atunci pentru prima oară cunoștință și cu care am avut de la început un incident.

Mârzescu bine înțeles prezida și trona cu autoritatea unui superior (era profesor la Universitate) față cu mo-deștii belferași de gimnaziu. Era în discuție forma pe care s'o dăm protestului, și atunci am luat cuvântul și mi-am arătat părerea mea, care era contrară aceleia a lui Mârzescu.

Mârzescu se uită la mine cu oarecare dispreț, și-mi zise :

— D-ta ești prea tânăr ca să te amesteci în discuție.

La care îi răspund ← îmi aduc perfect aminte:

— Ei și dacă d-ta ești mai în vârstă, urmează că ai dreptate?

Mârzescu se plecă către un alt profesor și întrebă:

— Mă rog, cine este băetul ăsta îndrăzneț?

Am făcut ministrului Tell un protest monstru, iscălit de profesorii liceului și gimnazului din Iași, liceului din Botoșani și liceului din Bârlad.

Generalul Tell în furia sa vroia să ne destitue pe toți, dar i s'a observat că aceasta ar însemna închiderea școalelor din Moldova. Atunci s'a hotărît ca să ne dea câte un avertisment, în care ne înjura aproape.

Mârzescu căuta să ne adune pentru a protesta din nou și în contra avertismentului; agitația ar fi luat un caracter pur politic, am refuzat de a-l urma pe această cale.

Dar ceea ce preta la anecdote pe socoteala ministrului, era faptul că acest om foarte cum se cade, cu un spirit reacționar, dar în fond drept, era dus prea departe de zelul de a îndrepta școalele. Așa, asista pe la cursuri. pune

întrebări la diferite materii speciale, se înțelege că întrebările nu erau nimerite, iar reflecțiile pe care le făcea erau departe de a fi conform științei.

Toate aceste lucruri creau în jurul generalului Tell la instrucție o atmosferă din ce în ce mai intolerabilă.

În schimb, d-l Maiorescu, prin studiile sale, prin cunoștințele sale, prin scrierile sale, se designa tot mai mult ca înlocuitorul generalului Tell. Membru al majorității conservatoare, dușman al liberalilor și mai cu seamă al fracțiunii liberale din Iași, d-l Maiorescu duce în Cameră animozitățile sale locale și dovedește de pe atunci acel spirit de parțialitate, care a întunecat totdeauna, în mare parte, această frumoasă inteligență. Așa, ajuns în Cameră, cu ocazia discuției bugetului, propune împreună cu d-l Negruți desființarea catedrei de economie politică și de drept public de la Universitatea din Iași și înlocuirea lor prin alte două catedre, de istoria națională și de limba română. Evident că propunerea nu era rea în fond, ea avea însă un defect capital, ea tindea să lovească în doi adversari politici: în Alexandru Gheorghiu și Gheorghe Ureche, fracționasiști.

Și lucru curios, această idee de a suprima catedrele adversarilor politici nu este părăsită, și îndată ce d-sa ajunge în 1874 ministru, o execută. De acolo o mare agitație în contra d-lui Maiorescu în corpul profesoral, mai ales liberal; de acolo i se trage în mare parte și căderea d-sale de la minister prin un vot de blam.

O DISCUȚIE ASUPRA ALEGEREI DE SUBIECT PENTRU PRELEGERI POPULARE

Eram de vr'o 8 luni la *Junimea*, când d-l Jacques Negruți într-o seară ne spune:

— Știți că trebuie să ne gândim pentru prelegerile din
Ianuarie viitor.

Era prin Decembrie 1872.

D-l Negruți avea grija tuturor chestiilor care priveau
Junimea, el se gândea la aniversările *Junimei*, el la prele-
gerile populare, el la totul.

— Vrea să zic, strigă d-l Pogor, trebuie să ne gândim
la subiect, și cu mâna făcu la frunte semnul de cugetare.

— Dați-mi voe, domnilor, zice Alexandru Xenopol,
chestia prealabilă va fi și anul acesta unitate de subiect,
sau fiecare conferențiar își va alege subiectul preferat?

— Unitate de subiect, strig d-nii Pogor, Negruți.

— Varietate de subiect, replică Xenopol, Lambrior și
cu mine.

Se începe o discuție, discuție inevitabilă în fiecare an,
care se termina totdeauna prin prevalarea ideii de unitate
de subiect.

De ce? Mai întâiu fiindcă pentru această idee era d-l
Maiorescu; al doilea fiindcă majoritatea membrilor *Junime*
era dintre aceia care nu țineau conferinți. Și fiindcă nu
țineau conferințe, le plăcea mai bine unitatea de subiect,
ei neavând să sufere de ea, sarcina fiind a conferențiarilor.

Din contră, membrii conferențieri de mâna doua, cărora
li se impuneau subiectele, nu erau de loc mulțumiți ca să
fie puși sub teascul unității de subiect, care le lua iniția-
tiva individuală și-i făcea să țină o conferință despre un
subiect pe care de multe ori trebuiau să-l prepare ad-hoc.
Iată de ce Alexandru Xenopol era totdeauna contra, iar
noi, Lambrior și cu mine, veniți de curând, ne uniserăm cu
ideea lui Xenopol.

Domnul Maiorescu ia cuvântul:

Unitatea subiectului trebuie menținută, ea este folositoare
pentru public, căci i se prezintă într'un sistem bine coor-
donat un ciclu în care aceeași idee reappare sub multiplele
forme ale activității omenesti, imprimând creerului noțiun'

exacte asupra fenomenelor sociale, morale și fizice dintr'o direcție dată.

Pontiful vorbește.

— Vrea să zică, d-lor, să ne gândim până în săptămâna viitoare, fiecare la câte un subiect, repetă domnul Pogor, și ședința fu ridicată.

*

Vinerea următoare, *Junimea* era în complect. Totdeauna ședințele în care se fixau subiectul prelegerilor populare, erau interesante.

În cursul săptămânei mă încercasem să mă gândesc și eu la vre-un subiect de prelegeri; combinasem mai multe teme pe cicluri luate din istorie sau din literatură, dar pe urmă m'am gândit că asemenea cicluri nu vor fi primite la *Junimea*, din cauză că nu erau destui specialiști, fie pentru tratarea chestiunilor de istorie, fie pentru tratarea chestiunilor de literatură lumei. Am renunțat la ele și m'am dus la *Junimea* ca să aud propunerile celorlalți.

Propunerea subiectelor era totdeauna întovărișită de scene foarte hazlii. Te trezeai că vine câte unul cu subiecte așa de curioase, în cât întreaga societate sau protesta sau izbucnea în râsete. Așa, nu știu cine a propus de subiect: *Piscurile înalte ale pământului și marii ghețari*.

D-l Maiorescu a propus ceva, de care nu mi-aduc aminte. Lucrurile se încurcau rău și se prevedea că nu vom putea ajunge la un rezultat satisfăcător, când d-l Pogor strigă:

— D-lor, am găsit, subiectul va fi *Omul și natura*.

Se face tăcere.

— Bine, bine, *omul și natura* zice d-l Negruți, dar cum, dar ce? *Omul și natura* e vag.

— Nu înțelegi, gogomanule, ripostează atunci d-l Pogor, *lupta omului cu natura*.

— Atunci, adaugă d-l Nicu Gane, titlul să fie: *Lupta omului cu natura*.

— Ganea ista va fi totdeauna un burghez replică d-l

Pogor. Nu înțelegi, omule că *lupta omului cu natura* ar fi burghezesc, ceva de băcălie, pe când *omul și natura* este ceva mai înalt, mai literar.

Un mic parantez. Din cauza spiritului său așezat, d-l Gane era numit Drăgănescu. Drăgănescu era un bacal rămând din Iași.

De aceea când intra d-l Nicu Gane la *Junimea*, d-l Pogor uitându-se la dânsul striga:

— Icre moi sunt?

— Este răspundeam noi.

Inchid parentezul.

D-l Maiorescu găsi propunerea d-lui Pogor *omul și natura* bună și subiectul pentru prelegerile viitoare fu adoptat.

D-l Negruți, care totdeauna se înțepa cu d-l Pogor, făcu reflecția:

— Subiectul e bun, trebuie să fi cetit Pogor o carte nouă.

— Am cetit pe Darwin, gogomanule.

— Atunci lucru se explică.

Oarecari detalieri. Pe atunci *Junimea* și noi câțiva în special eram sub imperiul cetirei a patru autori: Herbert Spencer, Darwin, Drapper și Bukle. Iar eu în special mai aveam și pe Auguste Comte, al cărui adept filosofic mă declarasem. Consideram pe Spencer inferior lui Auguste Comte și făceam mare haz de osteneala zadarnică ce-și dădea Spencer, ca să dovedească că el nu a luat nimic de la Auguste Comte și că clasificția științelor făcută de dânsul se deosebește de clasificția lui August Comte. Bukle și Drapper ne făcuseră să întrevădem oare-care legi fatale ale dezvoltării omenirii.

Despre *Origina speciei* a lui Darwin și revoluția care a făcut în ideea de dezvoltare fizică a omului nu mai vorbesc, lucrurile fiind cunoscute.

— Pogor are cuvântul ca să explice subiectul, zice d-l Maiorescu.

D-l Pogor se îngălbeni și vocea începu a-i tremura, căci

această particularitate o avea — am mai spus-o deja — să se emoționeze îndată ce trebuia să vorbească, ascultat de câți-va oameni.

— Ideea mea este următoarea: Omul a fost la început un animal ca toate animalele, prin urmare a trebuit să aibă o mare luptă cu natura ca să ajungă ceea ce este. Cred că în aceste prelegeri trebuie fie-care să se ocupe de una din victoriile sau descoperirile omului care l'au ajutat să ajungă unde este. Prin urmare este vorba de primele descoperiri ale omului.

— Care? întrebă unul.

— Apoi *focul*, de exemplu.

— *Arma de silex*, adăugă altul.

Se încinse o discuție generală, fie-care propunând câte o descoperire din timpurile primitive ale omului.

La urmă căzurăm de acord asupra următoarelor subiecte: *Focul, arma și unealta, luntrea, plugul și locuința*. Erau puține. Mai adaugă la acestea *Privirea teoretică* cu care se începeau prelegerile — care era făcută totdeauna de d-l Maiorescu — făceau în totul șase prelegeri. Aceste subiecte fiind foarte speciale, nu atrăgeau pe nimene. După multă discuție se mai adause încă trei: *scrierea, arta morala și știința. Morala și știința*, fu propusă de d-l Maiorescu ca concluzie la seria prelegerilor.

Vine rândul ca să se designeze conferențiarii. Toată lumea fugea de subiectele *focul, arma primitivă, luntrea și locuința*. Ștefan Vărgolici care nu era un obicinuit conferențiar, se grăbi să-și ia *scrierea*. D-l Pogor, care propusese cu toate aceste subiectul, își alese *arta*. Noi cu toții protestarăm, căci *arta* nu arată lupta cu natura, ci din contră o imitație a naturii. D-l Maiorescu — cum am spus — își luă *morala și știința* sub care putea să spună orice. În lipsă de altceva, d-l Negruți luă *plugul*. Rămăseseră deci cele patru subiecte, pe care nu le luase nimeni. D-l Maiorescu uitându-se la noi zise:

— Ei, ei, cine ia *focul, arma, corabia*, (pentru a îndemna

pe amatori, d-l Maiorescu prefăcuse *luntrea în corabie*), *locuința*?

— Eu iau *focul* se hotărî d-l Xenopol, care era omul de bună-voință și gata de a lua orice subiect ce i se oferea.

— D-le Lambrior, d-le Panu, nu luați vre-o conferință? *Junimea* trebuie să prezinte în fie-care an debutanți, trebuie să debutați.

Lambrior se scărpină puțin în cap — căci avea acest obicei, — eu stăteam pe gânduri.

— Dacă e nevoie, iau eu *arma*, zice Lambrior.

— Ce să fac, am zis, trebuie să iau și eu atunci *corabia*.

Rămânea *locuința*. Pentru *locuința* nu mai erau amatori, toți insistară pe lângă d-l Burlă ca să o ia el; acesta refuza, i se dădură tot felul de motive pentru a-l decide s'o primească.

— Tu ești filolog, i-am zis, și limba sanscrită are să te ajute foarte mult după etimologia cuvântului primitiv de *locuință*, ca să găsești ceva de spus.

D-l Burlă primi, dar fără chef, dovadă că nici nu ținu conferința, pe care tot omul de bună-voință pentru asemenea treburi, d-l Xenopol, o ținu în locu-i.

*

Am plecat de la *Junimea* foarte preocupat, și tot drumul precum și toate noaptea m'am gândit la subiectul conferinței, pe care trebuia să o țin ca debut.

Ce era să vorbesc eu despre *luntrea primitivă*, despre descoperirea *luntrei*? Era ușor de zis că descoperirea *luntrei* s'a făcut cu ocazia observării din partea omului a celui întâiu trunchiu de copac plutind pe apă; era ușor de adăogat că omul primitiv a trebuit întâi săse agațe de un trunchiu prefăcându-l în *luntre*; iată *luntrea* deci inventată. Dar pe urmă? Cu aceste ipoteze simple nu poți face o conferință, nici să ții pe auditor o oră sub efectul vorbirii tale. Trebuia un subiect de o oră și nu-l găseam.

Luând de conferință *luntrea*, intrasem după expresia lui Molière: într'o adevărată galeră.

A doua zi des-de-diminează m'am dus la Lambrior pe care l'am găsit asemenea tot așa de preocupat de conferința ce trebuia să fie: *arma și unealta primitivă*. După ce ne-am plâns unul altuia, Lambrior mă întrebă: ce-i de făcut?

— Hai să comandăm oarecare cărți.

— Care?

Aici era greutatea.

Cu câteva luni înainte citisem relațiuni despre voiajurile lui Livingstone în Africa, care pasiona pe atunci lumea, după cum mai târziu au pasionat explorațiile succesivilor săi Stanley și alții. Mi-am zis că de vreme ce Livingstone a vizitat triburi africane în cea mai primitivă stare, din relațiile lui voiu căpăta idee despre *luntrea* primitivă, iar Lambrior despre *arma și unealta*, și ne-am grăbit amândoi să comandăm: *Voyage et recherches d'un missionnaire dans l'Afrique méridionale* precum și lucrările mai noi pe atunci: *Relations de l'exploration du Zambèze et de ses affluents*.

Dar acest lucru nu era suficient; ne trebuiau cercetări asupra omului primitiv, asupra omului preistoric din care am fi putut trage foloase pentru conferințele noastre. Aveam idee vagă despre cercetările preistorice care erau în mare favoare pe atunci; citeam prin reviste și dări de seamă descoperiri ce se făceau asupra animalelor preistorice și asupra omului preistoric. Mi-aduc aminte că mă pasionam și eu asupra discuțiilor ce aveau loc asupra unui schelet găsit în straturi preistorice la Menton. Antropologiștii se împărțiseră în două: unii susținând că scheletul este omul preistoric pe când alții contestau acest lucru. Trebuia deci să comand cu orice preț vre-o lucrare de asemenea natură, în interesul prelegerei mele. M'am dus la librarul Daniel și am cerut cataloage și m'am pus a le foileta, când spre marea mea bucurie dau de un uvraj proaspăt numai de

câțiva ani apărut: *L'homme avant l'histoire*, de Lubbock eram scăpat!

Comand telegrafic la Paris; mai comand încă vre-o 3—4 cărți relative la corabia în antichitate, în evul mediu, etc. Imi sosește Lubbock și constat cu durere, că mare lucru nu cuprinde cu privire la subiectul meu. Despre armă erau multe: arma de silex, arma de fier, epoca bronzului; despre locuință de asemenea: locuințele lacustre și altele. Despre luntre nimic sau aproape nimic, căci ce urme putea să fi lăsat, după zeci de mii de ani, un copac scobit sau așa ceva?

Iată-mă deci nevoit să-mi fac conferința despre luntre și corabie pe simple ipoteze ale mele, ipoteze care nu se pretau la mari desvoltări, căci trebuia jumătate de ceas să vorbesc de luntrea primitivă ca să ajung pe urmă la timpurile istorice.

Acum vedeam cu toții ce subiect sec și ingrât servea de temă la prelegerile noastre. În adevăr, până atunci și după aceia chiar, precum și astăzi, în conferințele de la Ateneu, subiectele se aleg asupra lucrurilor cunoscute, sau asupra cărora se pot face cercetări pozitive; dar să ai curajul ca să te hotărăști a întreține un auditor ales și cult despre lucruri ca: inventarea focului sau utilizarea lui, de unealta primitivă, de luntrea preistorică, etc., evident că era o aberațiune.

Era ușor de zis pentru cei care ne încurajau că n'avem de cât să ne punem noi, conferențiarii, în mintea omului primitiv, pentru a găsi cum acel om a putut să ajungă la aceste descoperiri. Lucrarea fiind numai de ipoteză și de ipoteză de pur raționament, fără nici o bază de observațiune reală, fiecare poate înțelege că asemenea ipoteze puteau să fie copilărești sau chiar ridicole.

Cam acest lucru s'a întâmplat. Au fost poate prelegerile cele mai slabe din cursul șirului de ani al prelegerilor *Junime.*, slabe și seci. Ele ar fi putut să aibă succes dacă conferențiarii ar fi alunecat pe tema imaginației și a poe-

ziei, sau ar fi avut darul elocvenței și al oratoriei. Ce era să facem noi, Lambrior și cu mine, care nici nu eram oratori, nici nu credeam de demnitatea noastră ca să ne aruncăm în desvoltări poetice?

De aceea rezultatul a fost cum am spus mediocru. Toți noi cei cu grelele subiecte de mai sus, nu am avut succes și ori câtă silință ne-am dat n'am putut să ne desbrăcăm de actualitate ca să ne punem în pielea omului primitiv. Așa, Alexandru Xenopol a susținut în conferința sa: „că descoperirea focului a fost pentru om cu atât mai prețioasă, cu cât el nu avea ca celălalte animale pătrunderea ageră a vederii și că omul primitiv devenea orb odată cu sosirea nopții.” Idee absolut greșită, căci omul primitiv simplu animal, a trebuit să aibă vederea tot așa de desvoltată ca orice animal sălbatec. Lambrior a susținut ideea că: „armele s'au schimbat în raport cu puterea fizică a omului, iar disparițiunea scutului și a pilului roman se datorește slăbirei fizice a corpului, — idee foarte contestabilă dacă o coroborezi cu alte împrejurări. Iar eu am susținut enormitatea: „că omul primitiv neputând bine înota, era împiedecat ca să treacă râurile mai mari până ce nu și-a descoperit luntrea primitivă”. Zic enormitate, căci toate animalele în stare naturală știu să înoate, prin urmare și omul.

DEBUTUL MEU DE CONFERENȚIAR

Dar să povestesc debutul meu ca conferențiar. Am mai vorbit în aceste amintiri despre formalismul prelegerilor populare; să mai adaug ceva. Erau lucruri sacramentale de la care un conferențiar nu trebuia să se abată, chiar în întocmirea conferinței sale. Așa, în orice prelegere oratorul trebuia să întrebuițeze două comparații mari și frumoase. Oratorul trebuia să o lanseze pe cea dintâiu cum intra în subiect, pentru a încălzi sala; aceasta în definitiv nu era absolut indispensabilă, dar era bine pentru cine putea să

o găsească; prelegerea însă trebuia să sfârșească printr'o comparațiune pusă în termeni aleși, fără de care nu era prelegere. Publicul deprins cu asemenea proceduri, aproape știa momentul în care oratorul are să lanseze comparația. El aștepta pe orator la acest moment, întocmai cum așteaptă publicul pe un tenor ca să lanseze pe do din piept.

Eu care nu sunt prea tare în comparații, acest lucru mă chinuia, și de câte ori veneam la *Junimea*, ceilalți mă întrebau:

— Panule, ai găsit comparațiile?

Iar eu plecam capul în jos și suspinam, nu găsisem încă nimic.

În schimb îi întrebam și eu pe ceilalți, pe Lambrrior și Xenopol, dacă au găsit comparațiile lor. Pe Xenopol îl credeam, când zicea nu; despre Lambrrior care avea o fire cam ascunsă, mă cam îndoiam, cu toate denegațiile lui; eram sigur că el își găsisese comparațiile.

În sfârșit, într'o zi gălesc și eu comparația mea. Nu-mi aduc aminte în ce consista precis, știu că era pe tema ro-tunjirei pământului și a faptului, cum omul poate pleca de la același punct într'o direcție ca să se întoarcă tot acolo pe direcția opusă.

Eu trebuia să țin a cincea prelegere. Până atunci nu vorbisem încă în public și era să fie foarte greu, căci tradiția mai cerea un lucru: ca oratorul să nu se servească de nici un fel de note, tradiție Maioresciană. Conferențiarul, după o asemenea concepție, era o ființă mai presus de toți ceilalți muritori; după cum am spus, el trebuia să apară brusc ca ieșit din pământ înaintea publicului, ca un fel de Mefistofel. Era îmbrăcat în mare gală, în deosebire de asistenți, el n'avea note, prin urmare, senin stăpân pe dânsul și pe subiect, plutind în regiuni științifice înalte, el trebuia să lase să curgă cuvintele din gură fără nici un efort, și odată cu vorbele valuri de știință, de învățătură și de mărimel Un orator care vorbește după note poate să fie un avocat, un parlamentar, un profesor; conferențiarul însă

e mai presus de avocat, de parlamentar, de profesor, el trebuie să se inspire de subiectul lui, iar izvorul să curgă, să curgă.

Acest lucru aducea ca consecvență obligația pentru orator ca să știe prelegerea pe de rost. De cât, și acest lucru nu înlătura orice pericol, căci dacă într'un moment dat uiți șirul, ce faci? De acest pericol nu au scăpat câțiva. Am văzut conferențieri care într'un moment dat s'au oprit în loc și au stat 2 sau 3 minute fără a putea continua, pentru marea confuziune a lor și a sălei. La ce se gândeau în acele momente? La subiect? Nu, ci la fraza cu care trebuia să continue.

S'au văzut alții, cum a fost d-l Theodor Rosetti, căruia de la început memoria i-a lipsit, și care după câteva minute de mare trudă sufletească n'a putut articula de cât vorbele: „Imposibil” și s'a retras spre marea mirare amestecată de compătimirea publicului, iar d-l Carp, care tocmai atunci tradusese pe *Macbeth*, din englezește și care avea traducerea cu sine, s'a grăbit a ceti publicului câteva scene din *Macbeth* comentându-le.

Mai putea fi un mijloc de preparare și anume: a-ți prepara conferința pe despărțituri mari și a avea materii de vorbit pentru cel puțin un ceas jumătate. Dacă din întâmplare memoria te trăda asupra unei părți, nu făcea nimic, o săreai pur și simplu și treceai la o alta de care-ți aduceai aminte; conferința se cam resimțea ca legătură, dar scăpai de rușine.

În acest mod mi-am preparat conferința mea; dar mai era o dificultate. După dogmă, conferențiarul trebuia să înceapă just la 2 ore și să isprăvească just la 3 ore fără 5 minute, cele 5 minute erau de toleranță. Un orator care ar fi sfârșit la 3 și 5 minute era descalificat. Și să se noteze că oratorul n'avea voie să scoată ceasornicul ca să uite la oră, nici să pună ceasornicul pe masă. Când oratorul învăța conferința pe de rost, era ușor să se conformeze dogmei

căci el o prepara acasă cu ochii la ceasornic ; probabil că de aici a provenit fixitatea timpului conferinței.

Dar când oratorul intra în desvoltări conform unei schițe generale? Cum putea el să nu treacă peste o oră sau să fie până la 3 fără 5? Această dificultate o înlătură d-l Negruți și iată cum.

În Vinerea care precede prelegerea, el se adresa vltorului conferențiar în următorii termeni:

— Ascultă, să știi că am să stau în picioare drept în fața d-tale; d-ta din când în când să te uiți la mine, mai ales în spre sfârșitul conferinței și când vei vedea că eu mișc din picior și tușesc încet, să știi că trebuie să închei. Apropo, să nu uiți comparația...

Mai era o tradiție, aceasta o mărturisesc, detestabilă. Oratorul nu avea dreptul să aibă paharul de apă pe masă. Această tradiție pleca din aceeași idee că conferențiarul este un om aproape supranatural, el vorbește fără efort el nu obosește, glasul lui nu slăbește, gâttelejul nu i se usucă ca la ceilalți muritori. Și atunci se întâmpla un lucru, ca pe la sfârșit glasul să trădeze pe orator, cum mi s'a întâmplat și mie la întâia prelegere.

În dimineața Duminicii în care trebuia să țin prelegerea, eram destul de emoționat, mi se părea timpul lung până la 2 ore fără un sfert, căci îmi calculasem că 10 minute voiu face până la Universitate cu trăsura și 5 minute înainte de începerea conferinței.

Conferențiarul trebuia să se ducă cu trăsura, era o regulă absolută, și cu coșul ridicat dacă se poate, o altă regulă. De ce? Pentru ca să nu vină în contact mai înainte cu publicul, și al doilea pentru ca aparițiunea lui în public să fie neașteptată. Dacă s'ar fi putut găsi un mijloc ca conferențiarul să se scoboare într'un hârzob de sus drept în mijlocul sălei și apoi să dispară pe aceeași cale, odată conferința ținută, de sigur că junimiștii l'ar fi adoptat.

Regulasem ca Vasile Tassu să vie cu o trăsură la 1 și trei sferturi la mine spre a mă lua la Universitate.

Uitasem să spun că cu o zi înainte făcusem un fel de repetiție generală, adică mă dusesem la Universitate ca să mi se arate pe ce căi și culoare ascunse trebuia să mă sui pentru ca să nu fiu văzut de public și să ajung în fața ușei pe care trebuia să o deschid ca să intru în aula cea mare. Căci trebuie să adaug că era oprit ca cineva să întovărășească pe conferențiar în acele culoare destinate numai oratorului. Oratorul avea dreptul ca pe urmă să primească un amic, cel mult doi, în ultimul moment.

Birjarul ridică coșul și mă sui în trăsură cu Tassu ; pe strada Universității ultimii auditori se grăbeau; ajung la scară, sar repede din trăsură, intrarea în aulă era pe scara din stânga, dispar ca un vinovat pe culoarele din dreapta. Cu toată iuțeala ce pun, am fost zărit de vreo câțiva studenți, lucru pe care d-l Iacob Negruți mi l-a reproșat toată viața; trebuia să fac așa ca să nu fiu văzut de nimeni. Ajung în anticamera aulei — era cabinetul de fizică al profesorului Micle — mă uit pe borta cheii în sală și o văd plină, acest lucru mă bucură pe de o parte, dar pe de alta mă cam intimidă. Aud pe cineva că intră, era d-l Iacob Negruți.

— Ai o sală splendidă, toți așteaptă de la d-ta un debut frumos.

— Ce debut frumos cu *luntrea*?

— Ei, ei, repetă d-l Negruți cu încurajare, nu mă tem de asta. Acuma iată: calculează cât timp am să fac eu până voi ajunge în sala de prelegeri și când vei crede că am ajuns, atunci intră.

Și dispăru râzând.

Am stat vre-o jumătate de minut, deschid ușa, și iată-mă înaintea unui public numeros, a publicului celui mai elegant și mai cult din Iași de acum 30 de ani; mare parte din vechea aristocrație și toată lumea frecventa în toalete splendide conferințele inaugurate de d-l Maiorescu. Erau totdeauna cel puțin 70—80 de doamne. Bezedeia Grigore

urta nu lipsea niciodată, afară de aceasta, magistrați, profesori, etc.

Oratorul trebuia să înceapă prin: „onorat auditoriu“, invențiune a d-lui Maiorescu pentru a înlătura franțuzescul: „doamnele mele, domnii mei“.

Incep.

Se înțelege că această conferință n'a fost strălucită, de parte chiar, dar ea m'a clasat printre conferențiarilor cu *stofă*. Junimiștii din sală, așezați în fața mea, îmi făceau figură dulce, ba chiar din când în când câte o mică clacă pentru a fi încurajat. Peste 5 minute intrasem în posesiunea firei mele așa că am spus ce aveam de spus, cu siguranță, fără pretenție și fără fraze de efect. Peste 20 minute, am simțit că se degajează din sală o atmosferă de simpatie. Mi-am recăpătat complect posesiunea, mai ales după ce am observat că am în fața mea figura unui bătrân necunoscut, plină de simpatie și care părea că gustă vorbele mele. Din acest moment n'am mai părăsit de cât rar acea figură simpatică, pe care cu cât o vedeam că simțea mai multă plăcere, cu atât eu căpătam mai multă vervă.

Această observație cred că e cunoscută tuturor celor care vorbesc în public. Greul mai ales pentru neexperimentați, este să-și găsească persoana în public cu care să-și stabilească acea influență sugestivă de la om la om; după ce o găsește, restul sălei îi este aproape indiferent, el are pentru cine vorbi și știe că este cineva care-l ascultă.

Ajung la comparație, o preparasem cu o introducere asupra marilor navigatori, care au transformat relațiile lumii, și când sfârșesc zugrăvind cum: „luntrea primitivă transformată în cursul veacurilor distruge credințe și erori, ridică la viață popoare necunoscute și face să cadă pe al doilea rând popoare cu viață milenară, întocmai“, etc., atunci sala izbucnește în aplauze.

Cu 2 minute înainte d-l Iacob Negruți tușise; era și timpul, gâtul îmi era absolut uscat, atât de vorbire cât și mai cu seamă de emoție.

Am dispărut pe ușa pe unde intrasem, iar pe scările întunecoase am întâlnit prieteni, care veneau să mă feliciteze. M'am scoborât cu dânșii. Regula era, că după conferință oratorul putea să rămâe vizibil, poate chiar schimba oarecare saluturi, dar nu trebuia să se amestece cu publicul, căci chiar după conferință el trebuie să-și păstreze caracterul de semi-zeu față de ceilalți muritori.

De obicei, noi conferențiarii aceștia mai tineri, ne dădeam rendez-vous după conferință la o cafenea sau berărie, unde și alți prieteni veneau pentru a schimba ideile.

*

Particularitatea prelegerilor populare din 1873 a fost că d-l Maiorescu a ținut pentru ultima oară prelegerea înainte de a deveni ministru. În adevăr, în anul viitor, în 1874, prelegerile populare nu l-au mai avut. Ele au rămas pe socoteala noastră, a celor mai tineri și mai mititei; veteranii se retrăsese. D-nii Maiorescu și Pogor erau împreună cu d. Negruți vârați până în gât în politică. Și particularitate curioasă: tocmai în ziua în care d. Maiorescu ar fi trebuit să țină ultima conferință a anului 1874, ca încheere a celorlalte prelegeri, adică la 7 Aprilie, tocmai în acea zi d-sa a intrat în ministerul Lascăr Catargiu.

Și fiindcă este vorba de prelegeri, să vorbesc și de cele din 1874, care au prezentat un interes deosebit.

Am spus că vechii junimiști erau absorbiți de politică. Se prepara încă din 1873 intrarea d-lui Maiorescu în minister. Dacă nu ar fi fost d. Pogor, care deși deputat, — politica totuși nu-l pasiona, — n'am fi avut în cursul anului 1873 unde să ne adunăm la *Junimea*, căci atât d. Maiorescu cât și d. Negruți erau mai totdeauna la Cameră în București. D. Pogor însă nu vroia să strice tradiția, de aceia chiar, când lipsea din Iași se grăbia ca Vinerea să fie înapoi pentru ca *Junimea* să aibă unde ține întrunirea.

Și apropo de aceasta, să semnalez o tradiție. Tradiția

veche-veche, era ca şedinţele *Junimei* să se ţină sau la d. Maiorescu sau la d. Pogor, nici nu era vorba ca să ne întrunim la alt cineva. Cu timpul întâmplându-se ca amândoi să fie împedicaţi, d. Negruţi a insinuat propunerea îndrăznească de a se ţine la d-sa *Junimea* în lipsa celor doi corifei. Bătrânii junimişti, ca d-nii Buicliu, Naum, Vârgolici, etc., primiră cu oare-care răceală această propunere, ei o credeau ca o derogare, ca o decădere. De ce? Fiindcă tradiţia consacrase numai pe d. Maiorescu şi pe d. Pogor.

Cu toate aceste, fiindcă d. Negruţi era al treilea corifeu în *Junimea*, fiindcă era şi redactorul *Convorbirilor literare*, bătrânii se resignară a se obicinui cu ideea că *Junimea* se poate ţine şi la d. Negruţi. Totuşi au fost junimişti reclacitrânţi, care câţva timp nu au voit să meargă la d. Negruţi, preferând să rămână acasă.

Aceste le repet încă odată ca să se vadă cum *Junimea* era o societate în care tradiţia şi ceea ce se apucase mai înainte, ţineau principalul rol.

În 1873 se întâmplă ceva mai grav. De vre-o două ori atât d. Maiorescu cât şi d. Pogor, precum şi d. Negruţi, fură reţinuţi la Bucureşti, şi atunci o gravă chestiune se ivi, o problemă de cea mai mare însemnătate: unde să se ţină *Junimea*.

D. Nicu Gane care, ca vechime şi ca erarchie, venea al patrulea corifeu al *Junimei*, propuse ca *Junimea* să aibă loc la d-sa. O tăcere de ghiată fu singurul răspuns la această îndrăznească invitaţie: junimiştii plecară ochii în jos, luară o atitudine echivocă.

Un îndrăzneţ — acela era totdeauna Alexandru Xenopol — aprobă părerea, şi întorcându-se către noi, ne zise: — Vrea să zică Vinerea viitoare la Nicu Gane?

Nici un răspuns, ci câteva bălbăituri neînţelese. Bodnănescu şi Eminescu, cât pe ce să izbucnească. Ii trăgeam de mânecă pe furiş şi le ziceam să se liniştească.

Eşirăm în stradă. Atunci indignarea izbucni în toată puterea ei.

— Cum? ziceau unii, am ajuns să mergem la Nicu Gane? Am căzut de la Maiorescu și Pogor la Nicu Gane?

— Credeam, strigă Eminescu, că am scoborât ultima treaptă când ne-am adunat la Negruți; iată că din cauza mizerabilei politici suntem nevoiți să ajungem la Nicu, mâine-poimâine poate vom fi obligați să ne adunăm la Burlă sau la Gheorghiu.

Bodnărescu, nu zicea nimic, decât ca o babă bătrână clătina din cap și ofta.

— Ce ai Bodnărescu? îl întrebai.

— Ce să am? Nu vezi că se duc tradițiile, nu vezi că le perdem! Maiorescu era o idee, Nicu Gane nu este o idee, cum să mergem la dânsul? Ne-a părăsit Maiorescu, ce avem să devenim!

Atunci un complot se urzi în mijlocul străzii, cei mai mulți junimiști se hotărâră ca Vinerea viitoare să nu se ducă la Nicu Gane, ca o protestare în contra acestei necalificabile inovațiuni. Conjurații se împrăștiară, iar în urma lor se auzea ca un ecou:

— Auzi, *Junimea* la Nicu Gane!

— Este un scandal.

— Eu nămai viu la *Junimea*.

Sosește Vineri. Noi, Lambrior, Tasu și cu mine, care nu eram adoratorii tradiției — fiindcă eram noi intrați poate — ne duserăm la d. Nicu Gane.

Dar vai, rândurile erau rare de tot; Lipsa Eminescu, lipsa Bodnărescu, lipsa Ștefan Vârgolici, lipsa d. Culiianu, lipsa d. Naum, lipsa d. Buicliu, eram numai câțiva.

*

Reiau firul istorisirii. Când sosi timpul ca să se fixeze prelegerile populare pentru anul 1874, atât d. Maiorescu cât și d. Pogor lipseau, singur d. Negruți era de față. Înțelegeți bine, că noi tinerii eram astfel stăpânii situației.

— Ei, ce vorbim la Unversitate, anul acesta? întrebă d. Negruți.

— Mai întâiu, zic eu, trebuie să încetăm cu subiecte străine și cu absurditatea unității de subiect. Trebuie să luăm subiecte naționale, iar în ele să domine diversitatea.

Cei doi Români, Lambrior și Tasu îmi veniră în ajutor, iar Alexandru Xenopol primi cu bucurie propunerea.

Vechii junimiști însă, în frunte cu d. Negruți, protestară și ne somară ca să arătăm opt subiecte pe tema națională cu privire la cultură și la arte. Mi-aduc aminte că între alții d. Grigore Buciu ne persifla agreabil de mania noastră de naționalism.

— In tot cazul, adause d. Negruți, dacă țineți numai decât la aceasta, căutați o legătură cât de vagă între subiecte. Inșă să știți un lucru: trebuie să găsiți printre d-voastră 7—8 conferențieri, căci dintre noi ceștilalți n'avem să putem ține nimene prelegere, necunoscând lucrurile cu privire la Români.

— Aveți șapte conferențieri? ne întrebă un bătrân junimist.

— Avem, răspuse Lambrior.

— Numără-i.

— Să vi-i număi, adăogai eu,... este Lambrior, este Burlă, este Vârgolici, (acesta făcut un semn de denegare), este Xenopol, este Verusi, sunt eu...

— Ei și mai cine?

— Și d. Negruți, adăogai, pentru *Privirea teoretică*.

Acest lucru păru că satisface pe d. Negruți. Deja pentru conferențieri noi, d-sa lua rolul pe care-l avusese d. Maiorescu. Prelegerea de *Privirea teoretică* totdeauna fusese făcută sau de d. Maiorescu sau de d. Pogor, rândul d-lui Negruți sosise, se suia pe treapta cea mai de sus.

— Haide fie, z'se d. Negruți, dar cum să intitulăm conferințele?

— *Elemente nationale* spusei.

— Bun, subiectul e bun, strigară cu toții în cor.

Acum să venim la conferințele speciale.

Eu care mă gândisem de acasă la subiectul prelegerilor, le și cam întocmisem puțin, de aceea nu mi-a fost greu ca să am aerul că sunt inspirat mai bine de cât ceilalți. Și m'am exprimat astfel:

— Iată, Burlă ca filolog poate să vorbească despre *origina limbii române*; tu Lambrior ce-i putea ține?

— Limba cronicarilor și limba de astăzi, răspunse Lambrior.

— Unul ar putea vorbi despre studiul istoriei, replică d. Negruți. Cui să o dăm?

Apoi uitându-se împrejur vede pe d. Roiu și adăogă:

— Iacă Roiu poate vorbi despre aceasta în calitate de fost profesor de istorie.

Trei conferințe erau deja găsite, mai trebuiau patru.

— D-lor, zise d. Naum, lipsește arta în conferințele d-voastră, nu se poate conferințe populare ale *Junimei* fără să se vorbească de artă.

— Avem să avem și prelegere despre artă, mă grăbii a adăoga.

Și întorcându-mă către Verussi, pictor, îl întrebai:

— Verussi, nu iei o conferință?

— Da, despre *artele plastice*. —

— Bravo, strigarăm noi.

— Xenopol, tu ai putea să vorbești ceva despre muzică, fiindcă ești muzicant?

— Primesc să vorbesc de *muzică populară*.

— Dar tu, mă întreabă ceilalți?

Aici o mică sîretenie. Eu mă ocupasem de vre-o două luni cu poezia populară, aveam deja poezia populară de la mai toate popoarele, mai cu seamă în traducție poeziile populare sârbești și bulgărești, în care ca comparație cu a noastră găsisem lucruri foarte interesante.

De aceea, cu aerul cel mai nevinovat din lume, răspunsei:

— Dacă voiți, eu vorbesc despre *poezia populară*.

— Minunat.

Mai rămânea o conferință de ales, pentru ca ciclul să fie complet. Ne adresarăm cu toții la Ștefan Vârgolici și-l rugarăm să fie și el o conferință.

— Bine, să țin, dar ce? n'am nici un subiect.

Atunci o inspirație veni lui Lambrior.

— Ți-am găsit un subiect admirabil: *teatru de păpuși*. Tu tot ești profesor de literatură și ești familiar cu autorii dramatici

Vârgolici stătu puțin la îndoială, în fine primi.

D-l Buicliu nu se stăpâni să spună încet o răutate: De, zise el, de la Shakespeare până la *Vasile Țiganul, care a mâncat curcanul de la păpuși*, este oare-care drum!...

În urma acestora se stabili pentru prima oară la *Junimea* un program pur naționalist de prelegeri, cu conferențieri aproape noi, afară de d-l Negruți, program format în modul următor:

PRELECȚIUNI POPULARE

Elemente naționale

1	Duminică	10	Februarie	Privire teoretică . . .	<i>I. Negruți</i>
2	„	17	„	Originea și cracterul limbei române . . .	<i>V. Burlă</i>
3	Duminică	24	Februarie	Artele plastice . . .	<i>P. Verussi</i>
4	„	3	Martie	Limba cronicarilor și limba de astăzi . . .	<i>A. Lambrior</i>
5	„	3	Martie	Poezie populară . . .	<i>G. Panu</i>
6	„	17	„	Studiul istoriei . . .	<i>G. Roiu</i>
7	„	24	„	Teatru	<i>Șt. Vârgolici</i>
8	„	7	Aprilie	Musica populară . . .	<i>A. Xenopol</i>

Acest program constituia triumful junimiștilor noi asupra celor vechi, izbânda ideilor naționale față de cele vechi

ale culturii umanitare. Noi *Românii* reușirăm în fine ca să dăm o notă nouă în *Junimea*.

O transformare în spiritul și tendințele *Junimei* se făcuse prin introducerea de elemente noi. Terenul pe care-l căpătaserăm, am știut să-l apărăm și în viitor, căci în 1875, tot după propunerea noastră, programul prelegerilor fu întocmit tot în același spirit și cu aceleași elemente.

În adevăr, anul 1875, fiind un an de zăbucimare politică pentru guvernul conservator, iar d-nii Maiorescu, Teodor Rosetti, Carp, Negruți, fiind absorbiți cu politica, noi căpătaserăm marele succes de a decide pe d-l Pogor să țină și d-sa o conferință în ciclul propus de noi. Tot în acel an, cu mare ce, hotărâsem pe Eminescu să debuteze și el, iar *Privirea teoretică* trecu de la d-l Jacques Negruți la d-l Alexandru Xenopol.

Iată în adevăr programul din 1875:

PRELECȚIUNI POPULARE

Influențe consecutive asupra poporului român.

1	Duminică	9	Februarie	Privire teoretică	. A. D. Xenopol
2	„	16	„	Bizantinii.	. . . P. Verussi
3	„	23	„	Slavonii	. . . G. Panu
4	„	2	Martie	Turcii	. . . A. Lambrior
5	„	9	„	Polonii	. . . St. Vârgolici
6	„	16	„	Fanariștii	. . . V. Pogor
7	„	23	„	Austriacii	. . . A. D. Xenopol
8	„	30	„	Francezii	. . . I. C. Negruți
9	„	6	Aprilie	Germanii	. . . M. Eminescu

Este un proverb:

Când mîța nu e acasă
Șoarecii joacă pe masă

Cam așa ajunserăm și noi, șoarecii. Noi formam majoritatea la *Junimea*, noi emiteam teorii noi, noi discutăm,

elementul vechiu era reprezentat prin d-l Pogor, care era foarte schimbător în părerile sale. Numai d-l Negruți păstra sfânta tradiție, însă se hotăra din când în când să sacrifice noilor tendințe.

Un cuvânt despre conferința lui Eminescu. Nu știu prin ce întâmplare n'am asistat la ea. dar mi s'a spus că a fost deplorabilă. Eminescu nu putea vorbi în public, pe urmă, forma lui era totdeauna foarte grea, iar fraza încărcată de tot felul de propozițiuni incidentale și de digresiuni. Fondul foarte serios, însă de multe ori impenetrabil. Mi se pare că de atunci n'a mai ținut nici o conferință; dealtmintrelea trăind într'o lume aparte, lumea capului lui, Eminescu era indiferent, ba chiar disprețuia toate aceste manifestațiuni pe care el le găsea ridicole.

FIZIONOMIA CĂTORVA MEMBRI DELA JUNIMEA

Scriind bucăți-bucăți aceste amintiri, nu-mi scapă din vedere punctul general, și de multe ori îmbrățișând întreaga mișcare literară și științifică de la *Junimea*, constat ce mare rol au jucat *Convorbirile* și *Junimea* în cultura românească. *Junimea* a făcut cunoscut țarei — vedeți că nu zic cuvântul a produs — oameni de întâia mână, în diferitele ramuri ale activității intelectuale. Prin *Junimea* s'a remarcat Eminescu, unul din cei mai mari poeți ce i-am avut. D. Alexandru D. Xenopol este istoricul cunoscut în străinătate și ale cărui lucrări sînt apreciate în toate centrele culturale din Europa. Conta, care vine mai târziu la *Junimea*, este singurul român care a conceput un sistem filosofic cu toate desvoltările sistemelor marilor filosofi. Nu apreciez sistemul, apreciez concepțiunea, care este mare și unitară, și care dovedește puternicia creierului. D. Carp este unul din cei mai însemnați oameni de stat ai României

moderne. *Junimea* a mai pus în iveală un specialist superior, pe regretatul Alexandru Lambrior, întemeietorul filologiei științifice la noi în țară, acel care a fixat legile fonetismului român și care dacă ar fi trăit, ar fi fost un filolog cu reputație europeană în limbile romanice. Dar despre acesta mă voi ocupa în special.

Nu voesc să uit pe d. Maiorescu, care a fost sufletul acestei mari mișcări și căruia se datorește într'adevăr introducerea metodelor pozitive în critică, în literatură, în artă și în filologie. Cetiți *Convorbirile* până în 1875 și veți rămânea înmărmuriți de activitatea acestui om în toate direcțiile și de siguranța aprecierilor în toate materiile.

Pot zice că fără d. Maiorescu n'ar fi fost *Convorbiri*, n'ar fi fost *Junime*, fără d. Maiorescu și fără d. Iacob Negruți.

La *Junimea* erau foarte multe spirite distinse. D. Pogor era un amator literar, care prețuia mai mult de cât mulți profesioniști și alții. Dar în capul nimănui nu era concepțiunea întemeierii unei școli, ca în capul d-lui Maiorescu.

D. Maiorescu era protectorul și stimulatorul tuturor talentelor pe care le întâlnea, el aduna tinerii, el îi încuraja, el se ocupa de fiecare în parte, el da direcție, și aceasta la început fără nici o altă preocupare. Așa, cititorii acestor amintiri știu că eu criticasem niște conferințe ale d-lui Maiorescu; aceasta nu l'a împedecat ca îndată ce a văzut că am oare-care dispoziții pentru muncă, să nu mă îmbrățișeze. El a trimis pe Lambrior și pe mine în străinătate, fiind ministru. El a făcut același lucru cu d-nii Tocilescu și Teodorescu, reprezentanții școalei dușmane și ireconciliabile, literare și științifice din București, campionii din jurul d-lor Hășdău, Ureche, Petru Grădișteanu și alții.

Dar mă opresc asupra acestui subiect, căci ași avea de spus foarte multe.

D-NEI PAICU ȘI GR. BUICLIU

Curioase tipuri mai erau și la *Junimea*. Toate speci-
nele de Români din toate țările locuite de aceștia, făceau
parte din societate. Așa, Transilvăneni erau, slavă Dom-
nului, destui : Miron Pompiliu, Straja, Slavici, Pop Flo-
rantin, etc. Bucovineni: Bodnărescu, Petrino, Cernescu și
Pavel Paicu; Basarabean, era unul, Popovici; Macedonean,
I. Caragiani, actualul profesor de limba elenă la Univer-
sitatea din Iași. Numai Munteni nu erau; ba și un mun-
tean, regretatul poet N. Niculeanu, un talent deosebit, mort
în floarea vârstei, sărmanul poet care avea o vervă neîntre-
cută pe teme semi-satirice, semi-pesimiste.

Mai era și d. Grigore Buicliu, actualul membru la Inalta
Curte de Casație.

Să vorbesc mai în special de d-nii Paicu și Grigore
Bucliciu.

Paicu era un tip foarte original, subțire și înalt, cu un
gât lung, pe care era așezat un cap mic cât pumnul. Paicu,
deși era filolog, dar era vecinic dispus la glume — foarte
nesărate de altmintrelea — iubind *vișurile* și calamburu-
rile.

Când intra la *Junimea*, un cor puternic striga:

— Iacă Paicu !

Paicu imediat riposta printr'un calambur. Atunci corul,
în frunte cu domnul Pogor, adăoga:

— Prost îi Paicu.

Paicu nu se intimidă și mai adăoga încă o prostie și
atunci corul striga:

— Afară Paicu!

Ca să-și facă cetitorii o idee de calambururile și de felul
de spirit al lui Paicu, să dau un exemplu.

Intr'o seară intră Paicu la *Junimea* și după ce-i salutat

prin inevitabilul: Iacă Paicul — uitându-se la mine îmi zise:

— Bună seara, Panule, tu ești totdeauna afirmativ.

Mirare din partea tuturor.

— Știți de ce Panu îi totdeauna afirmativ? continuă Paicu. Fiindcă numele lui e compus din două negațiuni: din *pas* franțuzește și din *nu* românește; iar două negațiuni știți că fac o afirmațiune.

La acestea un formidabil strigăt de: — Prost îi Paicul răsună în sală.

Paicu, foarte încântat de cuvântul său de spirit, se duse râzând și se așază într'un colț.

Altcineva era domnul Grigore Buicliu. Din seara întâia când am venit la *Junimea* mi-a făcut o foarte bună impresie și mi-a deșteptat simpatia D. Buicliu fusese înainte procuror general la Curtea de apel și lăsase cele mai excelente amintiri. Drept până la severitate, neabătându-se de o linie de la datoria sa, inteligent, cu studii și cu talent de vorbire, el realiza tipul procurorului general de rasă, care a fost odată în Franța mult timp; astăzi chiar, când se vorbește de procurorii generali în Iași, d. Buicliu este dat ca unicul model.

Devenit avocat, el își capătă un loc însemnat, poate primul, în barou, și nu știu prin ce împrejurări devine membru al societății *Junimea*.

D. Buicliu nu era un discutător lung și gălăgios; era un spirit fin, drept și incisiv, care fără a avea o cultură literară întinsă, avea însă acel spirit măsurat și acea intuiție estetică, care ghicia totdeauna defectele unei lucrări precum și meritele ei. Era inamicul exagerărilor, platitudinilor și umflăturilor stilistice.

Lua parte la discuție, însă mai mult printr'o întrerupere sau prin exprimarea unei observații, care mai totdeauna era justă. Farmecul d-lui Buicliu consista însă mai cu

seamă în observații fine și picante, pe care le comunica vecinilor, pe când autorul sau un altul cetia o lucrare; nimic nu-i scăpa acestui fin observator. Eu totdeauna căutam să mă pun în vecinătatea lui.

D. Buicliu a dat și d-sa un articol la *Convorbiri* participând la lupta care se încinsese între *Revista Contemporană* și *Convorbiri literare*, articol despre care voi vorbi altă dată. Era o critică fină, plină de humor, asupra unui studiu juridic de d. George Schina.

BINE HRANTUL CARAGIANI

D. Caragiani profesor de literatură elină la Universitatea din Iași, este macedonean de origină. Era pe atunci — și este încă — un tip foarte simpatic și original. Crescut în plin orient, el rezuma tradițiile și anecdotele tuturor popoarelor din peninsula balcanică și din restul imperiului turcesc, plus cunoașterea clasicilor eleni, din care își făcuse o specialitate.

De aceea era cel mai bogat anecdotist de la *Junimea* Insuși d. Iacob Negruți îi recunoștea superioritatea.

Cu d. Caragiani ședințele nu s'ar mai fi isprăvit, la fiecare pas d-sa întrerupea ca să spună o anecdotă — o anecdotă cu un sârb, cu un bulgar, cu un grec, cu un turc, cu un țigan, etc. Anecdotele îi erau cam lungi, dar foarte hazlii. D. Caragiani le istorisea cu un farmec nespus; accentul care trăda origina sa exotică dădea istorisirii sale un gust mai mult.

Junimea își ținea coastele de răs, iar anecdotele cam pipărate înebuneau de plăcere pe d. Pogor. Ca și la teatru, de multe ori noi ceream la altă ședință ca să repete o anecdotă care ne plăcuse, iar d. Caragiani, ca un artist bine-

voitor, se executa, și ca surprindere plăcută, mai adăuga încă una nouă.

Erau clasice anecdotele d-lui Caragiani. Mai ales *Țigănul și perjele* a rămas legendară. Imi pare rău că e greu de spus.

De ce i se zicea lui Caragiani *Bine-hrănitul Caragiani*? Din cauza traducerilor sale din Homer. După cum în Homer, Achil este denumit *Cel iute de picior*, iar Minerva, *Minerva cu ochi de bou*, tot așa d. Pogor, prin imitație, văzându-l într'o seară pe d. Caragiani intrând pe ușă, plin la față, gras și gros, a strigat:

— Iată și *bine hrănitul Caragianil*

D. Caragiani a dat *Convorbirilor* traduceri din Theocrit (câte-va idile) din Iliada, din Bathrahomyo machia.

Acest simpatic junimist a ținut și o conferință, dacă nu două; dar aci s'a văzut deosebirea între un povestitor drăguț în intimitate, și între un conferențiar.

Anecdotele sunt făcute ca să fie spuse în cerc intim, în dispoziții de a le asculta; spuse însă într'o sală mare cu sute de ascultători, anecdotistul fiind îmbrăcat în frac și cu mânuși albe, ele perd tot farmecul lor.

PUDIOLUL NAUM

D-lui Naum, actual profesor de literatura franceză de la Universitatea din Iași, i se zicea *André Chénier*, fiindcă era un traducător pasionat al acestui delicat poet. Mai toate elegiile și idilele lui André Chénier au fost traduse și publicate în *Convorbiri literare*. Apoi Lamartine, Boileau, (arta poetică), etc., etc.

Când l-am cunoscut întâi pe d. Naum, la 1873, barba și mustățile îi erau albe ca zăpada. Dacă m'ași lua după aceasta, ar trebui să-i dau d-lui Naum vre-o 80 de ani, căci nu părea atunci după albitul părului mai puțin de 50 ani.

Dar erau oameni care cunoscuseră pe d. Naum în 1863 și care afirmau că și atunci era tot cu părul alb. Iată-l deci

pe d. Naum având aparent vre-o 90 de ani, iar cu oarecare calcule și mărturii ași putea să-i împing vârsta aproape până la cea a lui Matusalem. În realitate d. Naum era pe atunci un om tânăr, dar înălbit de timpuriu.

Ne întrebam răsând la *Junimea*; de ce d. Naum a înălbit așa de curând? Și răspunsul era: că desigur sentimentele tandre din poezii francezi pe care i-a tradus, i-au făcut acest serviciu rău.

Mai totdeauna d. Naum avea o traducere cu sine. Era tipul omului delicat, rezervat și timid. Totdeauna se înroșea când lua cuvântul ca să spună ceva, iar glumele cam pipărate ale d-lui Pogor îl făceau să plece ochii în jos și să se înroșească ca o fată mare. De aici porecla de *pudic*.

D. Caragiani îl puna de multe ori la grele încercări în această privință. Într'o seară se vorbea de Aristofan ca de Molierul antichității; d. Caragiani ne zise:

— D-voastră nu cunoașteți încă pe Aristofan. În toate traducerile în limbile moderne, Aristofan este ciuntit, expresiile lui piepiănate, modernizate. Textul câte odată e îngrozitor de cruditate și trivialitate; am să vă aduc într'o seară traduceri textuale din oare-care scene, și veți vedea că verva și spiritul său satiric îmbracă forme foarte pipărate.

Toți aplaudarăm propunerea, iar d. Pogor zise:

— Bine, dar cu Naum ce facem? Cum are să auză el asemenea lucruri, căci are să se supere André Chénier?

— E în stare să nu vie, adause d. Xenopol.

— Asta nu se poate, replică d. Pogor, îndată ce vom vedea că lipsește, vom trimite câțiva din noi acasă ca să-I aducă cu forța.

D. Naum, roș la față, zâmbia cu sfială.

Pentru ședința viitoare d. Caragiani se ținu de cuvânt și ne aduse traducerea textuală a unor scene din nu-mi mai aduc aminte ce comedie a lui Aristofan.

Doi viguroși junimiști se așezară de amândouă părțile

lângă d. Naum ca să-l împiedice de a pleca; iar d. Caragiani începu citirea în hazul general și spre bucuria până la delir a d-lui Pogor.

ION CREANGĂ

Prin 1874—1875 vedem într'o seară că un nou venit se află la *Junimea*.

Noul venit era scurt, gros și gras, cu figura și părul cam castaniu blond, cu gâtul scurt apoplectic și cu figura congestionată, purtând cu stângăcie hainele.

Era Creangă.

La fiecare cinci minute își ștergea sudoare de pe frunte cu o batistă mare, colorată.

Cine era Creangă? În istorisirile lui își spune copilăria. Să-i fac eu pe cât mi-aduc aminte biografia, așa cum l-am cunoscut.

Întâia dată când l-am văzut pe Creangă, era diacon la o biserică oare-care. Pe atunci preoții făceau multă politică; printre aceștia diaconul Creangă excela, era pasionat de întrunirile publice, pe care nu numai că le frecventa, dar în care lua mai întotdeauna cuvântul cu mare succes.

Vorbea frumos. Inzestrat cu o vie inteligență, țăranul Creangă nu-și pierduse prin modestele studii de seminar ce făcuse, limbajul viu, colorat și plin de imagine, popular. Acest fond hrănit la fiecare pas cu anecdote, amintiri, învățăminte din bătrâni, făcea din Creangă un orator de tribună adevărat original și foarte gustat. Creangă era un naționalist fanatic, un dușman neîmpăcat al evreilor, un iubitor al neamului, toate discursurile sale erau pe asemenea temă și vă puteți închipui cât succes aveau.

Manierile și limbajul său liber displăceau autorității bisericesti superioare. După ce în curs de mai mulți ani a

avut diferite încurcături cu Mitropolia, aplicându-i-se diferite pedepse disciplinare, oprindu-l de a sluji, etc., Creangă ia o hotărâre extremă: să se despozească.

Și într-o bună dimineață întâlnesc pe Creangă îmbrăcat în civil. Despopirea lui Creangă a produs un scandal enorm la Iași — și în adevăr era și de ce — în cercurile cunoscute. Știți că este chiar un proverb: „că i s'a dus vestea ca de popă tuns“. Mahalalele strigau la scandal, tagma bisericească ridică mâinile în sus. Creangă, pe lângă diacon, era și profesor la o școală primară. Iată-l pe bietul Creangă amenințat ca să-și piardă și catedra, considerându-se despopirea ca un fapt imoral.

Dar Creangă avea un protector, pe d. Maiorescu. Creangă era un fanatic al acestuia. Diacon, el făcuse școala normală de institutori, pe când d. Maiorescu era d'rectorul acelei școli. Așa se explică legătura lui Creangă cu *Junimea*, căci cu ideile și sentimentele lui, *Junimea* trebuia să fie mai mult antinatică.

Cu mare ce Creangă își păsra catedra,

Până la venirea lui Creangă la *Junimea*, culegătorii și povestitorii de povești erau d-nii Slavici și Pompiu, amândoi transilvăneni. Poveștile lor se resimțeau de această origină; și se într-o limbă grea, de multe ori orașenească, poveștile lor t adau un fel de combinație literare care le stricău farmecul.

Marele merit a lui Creangă a fost că el a scris poveștile sale întoamă, sau aproape întocmai cum ele se spun la țară.

Când a venit Creangă la *Junimea* și și-a citit el singur poveștile, a fost o adevărată sărbătoare. Mi se pare că a început seria sa de povești cu *Soacra cu trei nurori*.

Toți au început atunci a-l ruga pe Creangă să aducă și altele și cât mai curând. Apoi a urmat o serie cu: *Capra cu trei ezi*, *Pungulița cu doi bani*, *Dănilă prepeleac*, *Moș Nichifor Coțcaru*, etc.

În ce consistă valoarea poveștilor lui Creangă? Și cum reușește Creangă ca să fie povestitorul cel mai apropiat de

limba poporului? Căci trebuie să admitem că dacă este ceva fermecător în poveștile lui Creangă, este acel aer de țară, sunt acele expresii plastice, pentru noi cu totul dintr'o altă limbă, sunt acele apropouri naive, acel dialog de o sinceritate primitivă și acele cunoștinți foarte naive și re-duse ale țăranului.

Cum că Creangă era un om foarte deștept, foarte ager la minte, nu mai rămâne îndoială; dar cunoștințele lui nu erau întinse. Creangă a rămas până la moarte țăranul din satul Vânători de lângă târgul Neamțului, și tot ce a învățat și deprins peste fondul cu care a venit la oraș, nu s'a prins, nu s'a asimilat cu dânsul. Afară de cunoștințele căpătate în școala preparandală privitoare la profesiunea de învățător, în colo Creangă a rămas ceea ce fusese.

Aceasta explică succesul ce a avut cu poveștile sale. Dacă Creangă devenea un om cult în sensul nostru, dacă Creangă s'ar fi depărtat de la felul deprinderilor căpătate în copilărie, el ar fi fost un povestitor ca toți surtucarii de orașe. Din contră, cultura neputând să-l domine și să-i schimbe ideile și vorba, Creangă, care avea în acelaș timp și o inteligență vie, a putut să reproducă în limbagiul în care crescuse, poveștile pe care le auzise, fără ca deprinderi nouă și limbagiul nou să le desfigureze.

Un povestitor de povești populare ca să reușească, trebuie să pună pe un țăran de la țară ca să istorisească povestea, iar el să o scrie cuvânt cu cuvânt; altmintrelea este imposibil ca un om care gândește altfel, care vorbește altfel, să poată să reproducă un limbagiu, impresii și imagini care nu sunt din fondul cunoștințelor sale obicinuite.

De aci vine artificialitatea celor mai multe colecții de povești populare. Regretatul Ureche care a scris și povești, este un exemplu izbitor de cele ce spun.

Creangă n'avea de cât să se lase târât de suvenirurile viș și neperitoare ale vieții sale de la țară, pentru ca poveștile sale să fie aproape ca cele ce se ascultă la șezătoare. Dar despre aceasta voi reveni mai pe larg ceva mai târziu..

PRIETENIA ÎNTRE CREANGA ȘI EMINESCU

Din cele întâi zile s'a stabilit mare prietenie între Creangă și Eminescu, sau mai drept Eminescu a fost cuprins deodată de o mare dragoste pentru Creangă.

Eminescu avea, cum am spus, o cultură cu totul de carte. Cu toate acestea, dacă limbajul și ideile erau străine, rămăsese însă la dânsul un fond aproape inconștient de aspirații și de năzuinți naționale. Creangă a trebuit prin urmare să-l captiveze imediat, căci el reprezenta pentru Eminescu tipul românului simplu, natural, nefalsificat de ideile și cultura modernă.

Eminescu ca să poată găsi un tip de român vechiu, își plimbase eroul, *Sărmanul Dionis*, prin veacul lui Alexandru cel Bun, și ca să poată avea înaintea lui case vechi cu cerdacuri largi și cu obiceiuri bătrâne, trebuia să le inventeze. Creangă cu tipul său de țăran îmbrăcat în haine nemțești și cu toate expresiile arhaice care-i presărau vorbirea — repet — îi realiza visul lui Eminescu.

Legătura se stabili astfel, încât pe urmă mai nimeni nu mai văzu pe Eminescu fără Creangă și pe Creangă fără Eminescu, amândoi veneau la *Junimea*, amândoi ieșiau dela *Junimea*.

Noi ceștilalți ne duceam după *Junimea* câte odată, pe la cafețele cele mai cu vază ale Iașului. Eminescu ne-a urmat uneori, însă nu cu mare plăcere. Indată ce cunosc pe Creangă, el se izolă cu totul de noi, dându-se în societatea lui numai.

Ce făceau ei? Unde se duceau? Ce vorbeau oare, zile, nopți întregi?

Ce făceau și unde se duceau, știu. Plecau amândoi și se infundau pe la vre-o crăsmă de prin Tătărași, Păcurari sau

Nicolina, adică prin părțile exterioare ale orașului. Acolo nu se puneau pe băut, cum se pretindea, sau cum se crede, — căci mulți cred că aceasta ar fi ruinat sănătatea și a lui Eminescu și a lui Creangă, — nu; ei se puneau să trăiască o viață care le plăcea lor, viață simplă și primitivă. Era o plăcere pentru ei ca să se așeze într’o odae din fundul unei crâșme, pe lăviți de lemn, cu brațele rezemate de o masă murdară, serviți de un băețel naiv.

Ce făceau ei? Drept masă sau dejun, cereau să le frigă o bucată de pastramă, mai mâncau cârnați cu usturoiu — vai de lume cum era preparați, — ordonau ca să li se aducă o cană de vin, de calitate cum s’ar fi întâmplat, și după ce mâncau pastrama, apoi, înaintea unui pahar de vin, stăteau toată noaptea dacă crâșmarul le da voe. Când crâșmarul vroia să închidă, ei plecau în altă parte a orașului, unde știau că localul stă deschis până în ziuă, și vorbeau, vorbeau, vorbeau, vorbeau, dar și beau.

Ce vorbeau între ei? Nu știu. Eminescu și Creangă rar primeau câte un al treilea în intimitatea lor, dar în închipui ce trebuiau să vorbească. Creangă istorisind povești din bătrâni și dela țară; Eminescu făcând teoriile metafisice și croind visuri cum ar trebui să fie poporul Român. Se înțelegeau, cum se zice, ca gâsca cu rața, îi uneau aceleași aspirații.

‘Câte odată întrebam pe Eminescu:

— Ce vorbești tu tot timpul cu Creangă?

El zâmbia, și cu acea privire vagă și rătăcită, care-i era caracteristică, răspundea în mod evasiv:

— Vorbim și noi ce ne trece prin minte l...

Și atâta tot.

Câte odată Creangă și Eminescu dispăreau câte trei—patru zile; nu se știa ce au devenit. În timpul acesta ei eșiau din oraș pe jos, cutreerău Galata cu târgușorul, treceau în spre bariera Păcurarilor, făceau înconjurul pe la Copou și Aroneanu, dormiau pe o laviță la vreun han sau la vreo crâșmă, mâncau ce găsiu, și erau fericiți.

Când se întorceau, erau de nerecunoscut: hainele neîngrijite, figurile obosite de veghiere, de trudă și puțir de băutură, însă foarte încântați de asemenea excursiuni gata să le reînnoiască a doua zi.

Câte odată noi îi îndemnam să meargă pe la crâșmele noastre boerești; mai totdeauna refuzau.

— Nu, nu mergem, preferăm să ne ducem la chir Costache crâșmarul, de la Nicolina. Să vezi ce păstramă minunată are! Cer, adăugă Creangă, să-mi aducă pe un hârb de strachină vreo trei cărbuni și-mi pun eu singur pastrama pe dâșii de se frige. Apoi este băetul Ghiță, care e un drac și jumătate! Vinu-i cam turbure și cam acrișor, dar bun. Ștăm de vorbă până în ziuă. Nu-i așa Eminescule?

Eminescu, cu figura plină de mulțumire, zâmbea.

Apoi amândoi plecau ca oamenii cei mai fericiți din lume.

D. CARP LA „JUNIMEA“

Eu n'am văzut mai mult de patru ori pe d. Carp la *Junimea*. D-sa nu era un junimist practicant, se vorbea la *Junimea* despre d. Carp, dar d-sa nu se arăta, rămânea între culise. Nu așa a fost la întemeierea *Junimei* pe la 1863. Atunci trio era format din d-nii Maiorescu, Carp și Pogor. D. Carp era pe atunci conferențiar obicinuit; erau timpurile eroice.

În epoca prozaică, istorică a *Junimei*, d. Carp nu se mai arăta de cât foarte rar. De ce? Nu știu. Toată partea activității d-lui Carp, până când intră în ministerul Catargiu, îmi este necunoscută.

Ziceam că din când în când se vorbea la *Junimea* despre d. Carp ca de un membru principal, însă notați pe atunci nu ca de un șef. Auziam pe d. Negruți vorbind cu d. Po-

gor că văzuse în timpul zilei pe d. Carp. Șeful, adevăratul șef, pe atunci, era d. Maiorescu. El era șeful literar necontestat dar era desigur și șeful politic, influența era în jurul D-lui Maiorescu, d. Carp era pe al doilea plan. Mai mult, d. Maiorescu recunoștea în d. Carp un om de merit, dar împărtășia în mare parte părerea comună asupra ideilor *bizare* ale d-lui Carp. Mi-aduc aminte că odată d. Maiorescu ne-a vorbit nouă celor trei *Români*, despre d. Carp și s'a exprimat cam în felul acesta: „Înțelegeți bine că Carp are multe merite, însă trebuie să-l iei cu toate curiozitățile lui“.

Când vorbea așa, vorbea ca un superior despre un colaborator.

D. Maiorescu joacă încă mult timp rolul de șef nedefinit, dar șef real. Așa, în ministerul Catargiu, d. Maiorescu intră cel întâi. De sigur că era ceva politic, de care nu-mi dau seamă, între d. Catargiu și d. Carp, care fusese ministru în cabinetul Manolache Costache, cel prenumit *cloșca cu puț*. Mai târziu, pe lângă d. Maiorescu intră în minister d. Theodor Rosetti și numai după ce d. Maiorescu e nevoit să se retragă, atunci d. Carp îl urmează la instrucție și-i ia locul ca un soldat pe al superiorului.

În adevăr, toată lumea știe că d. Carp, devenit ministru, declară cu mare îndrăzneală la senatul unde d. Maiorescu căpătase votul de blam, că d-sa *este continuatorul operei predecesorului său*.

Mult timp situația a rămas nelămurită între d. Maiorescu și d. Carp, cu privire la șefie. Așa se știe că cu ocazia revizuirii Constituției, la 1878, d. Maiorescu s'a despărțit de d. Carp, acesta fiind filosemit declarat, iar celalt naționalist. Mai târziu s'a organizat partidul conservator, mi se pare pe la 1879, sub șefia d-lui Manolache Costache.

Mult mai târziu d. Maiorescu a început a aprecia calitățile eminente de om de Stat ale d-lui Carp, recunoscându-l francaminte de șef. Cum vedeți d. Carp s'a impus cu greu

șef chiar în sânul *Junimei*, și cât timp *Junimea* a păstrat în principal caracterul literar, natural că șeful trebuia să fie omul cel mai de valoare pe terenul literar și critic.

Dar să mă întorc la chestie.

Intr'o seară, prin Septembrie, nu-mi aduc aminte în ce an, prin 1873 sau 74, eram adunați în *Junimea* la d. Pogor. Aud pe d. Negruți care spune d-lui Pogor:

— Știi că Carp mi-a spus că vine în astă-seară la *Junimea*.

În adevăr, pe când se citea o poezie de a d-rei Matilda Cugler, iată că intră cu mare dezinvoltură un tânăr, cu o brăzdătură în obraz și cu un monoclu. Face doi pași în sală, se oprește, aruncă o căutătură în toate părțile, și cu o familiaritate protectoare, zice:

— Dar ce prostii citiți acolo? De sigur vre-o satiră a lui Negruți, sau vre-o nuvelă a lui Nicu Gane?

— Carp nu putea să nu spue o o obrăznicie, îi răspunde râzând d. Negruți.

D. Carp se îndreptă în spre singura canapea mai lungă ce era în sală, se trânti pe dânsa, își lungi picioarele, își scoase monoclu, ștergându-l cu batista, apoi zise:

— Apropo, care-i Panu, cine-i Panu ?

Cititorii pot să-și închipuiască ce am simțit în mine. Știam mai dinainte că d. Carp era un spirit caustic, neîndurat, îi văzusem intrarea, care nu păcătuse prin vre-o modestie oarecare, după ce făcuse gogomanii pe d-nii Negruți și Gane, iată că acuma întrebă de mine, care de abia de vre-o 4 sau 5 luni începusem a scrie la *Convorbiri*.

Întrebarea d-lui Carp fu primită cu tăcere, toți își îndreptară căutăturile spre mine, d. Carp se ridică puțin pe o mână, își puse monoclu și zise:

— Este cel mai bun critic istoric pe care l'au avut *Convorbirile*.

Atunci situația s'a înveselit, iar eu am respirat liber.

D. Negruți, care ducea răsboi și cu d. Carp, îi zise:

— De unde știi tu asta? Tu nu citești niciodată *Convorbirile*.

— Nu citesc prostiile tale, adică pe *Mihai Vereanu*, dar am citit la țară studiile și criticile lui Panu.

Câți-va junimiști mă arătară și atunci d. Carp, fără a face un pas spre mine, îmi zise de departe și cu un aer protector:

— Continuă a demasca școala de șarlatani de la București și pe cel mai mare farsor pe care l-am avut noi în istorie. pe Hășdău.

După aceea, se tologi din nou pe canapea, scoțându-și iarăși monocul, ca să-l curețe.

Intrarea d-lui Carp a produs o răceală și o jenă. Afară de patru-cinci junimiști vechi, care cunoșteau pe d. Carp și erau deprinși cu manierele sale, restul, marea majoritate, nu-l cunoșteam de cât din auzite. Procedul său cavaleresc și lipsa de orice jenă, naturală că ne impresionase, așa că din ceia ce altă dată domnea veselia și familiaritatea, acestea fură înlocuite printr'un fel de constrângere morală. Erau câți-va cari aveau lucrări de citit ei le băgară cu timiditate în buzunar, astfel că dela un moment la altul nu mai era nimic de citit pentru acea seară.

Dar iată că intră și d. Maiorescu și o discuție de estetică se născu între d. Carp și d-sa, la care nu participă de cât d. Pogor.

Nu-mi pot de loc aduce aminte despre ce s'a discutat, știu atâta că impresia lăsată de d. Carp a fost bună, foarte bună. Se vedea un om cult, cu un spirit viu și pătrunzător. Intr'un moment dat d. Carp se înfurie în discuție, ridică tonul, după cum și acum îi este obiceiul.

D. Pogor își astupă urechile cu mâinile și îi zise:

— Carp vorbește mai încet; când începi a striga parcă se strică toate geamurile de la Palatul administrativ, nu ai coarde vocale, tu ai sfărâmături de geamuri în gât.

Un mare râs izbucni, chiar d. Maiorescu făcut haz — căci

în genere d. Maiorescu nu făcea totdeauna haz de glumele d-lui Pogor sau ale d-lui Negruți, ci își păstra un fel de gravitate profesională.

Am eșit încântat în seara aceea de la *Junimea*, primisem complimentele de la cel mai aprig și dificil critic al *Junimei*. Decât, a fost și un decât, îmi ziceam pe drum: Oare părerea favorabilă pe care o avea d. Carp despre criticile mele, nu era influențată de faptul că d-sa polemizase cu d. Hășdău relativ la *Răzvan și Vidra*, lucrare căreia d. Carp nu-i recunoscuse nici o valoare, trimițând pe d. Hășdău la gazeta umoristică *Aghiuță*, unde zicea că-i era locul ?

Ori cum, de atunci am căpătat o simpatie pentru d. Carp, simpatie care cu toate vicisitudinile mizerabilei politici, nu s'a dezmințit niciodată, și așa putea afirma cu oare-care mici rezerve, că nici din partea d-lui Carp simpatia ce mi-a arătat de la început nu s'a alterat prea-prea mult. Și pentru ca să dovedesc și să confirm acest lucru, voi adăoga încă un detaliu petrecut câți-va ani după aceia.

Era prin 1880 sau 1881, nu-mi aduc bine aminte, mă întorsesem din străinătate și mă întâlnesc la Iași pe stradă cu d. Carp. D-sa se întorsese de la Viena, unde fusese ministru plenipotențiar. Cât fusese acolo ministru se ocupase cu toate chestiunile economice, care începură a fi la ordinea zilei în Austria și Germania. Plecarăm amândoi la plimbare pe jos la Copou și la un moment dat se opri și îmi zise:

— Panule, vrei să faci politică cu mine ?

Și atunci îmi expuse hotărîrea ce luase de a începe să facă politică serioasă și militantă, desfășurându-mi aproape întreg programul economic pe care mai târziu a căutat să-l pună în practică. Cu foarte mare luciditate de vederi, mi-a arătat situația politică a țării și cum în țară nu este de cât un singur om, Ioan Brătianu.

Dar aceasta nu intră în cadrul *amintirilor*.

D. THEODOR ROSETTI

ORIGINA PREMULUI D-SALE MINISTERIAT

Iată încă un alt junimist, care își făcea foarte rar apariția pe când eram eu.

Intr'o seară d. Maiorescu venind la *Junimea*, zise:

— Mi-a citit astăzi Theodor Rosetti un studiu foarte interesant și important, sunt lucruri foarte serioase și bine gândite, l'am angajat ca Vinerea viitoare să vie cu acel studiu.

D. Theodor Rosetti avea o situație privilegiată în societatea ieșană. Cumnatul fostului Domn Cuza, în legătură cu cercurile înalte, bărbat serios, era un om pe care *Junimea* nu putea să nu-l cultive. Au vroit să facă dintr'însul chiar și un conferențiar, dar în această privință n'au reușit. Am arătat în cursul acestor amintiri cum d. Rosetti, apucat de o emoție subită, nu a putut să-și desvolte conferința.

Vinerea următoare *Junimea* era la d. Negruți. D. Rosetti veni, acelaș de astăzi, mai puțin anii, tot așa de afabil și de politicoș. Scoase manuscriptul din buzunar și începu a-i da cetire. Studiul era intitulat: *Despre direcțiunea progresului nostru*.

Ce să vă spun de acest studiu? D. Theodor Rosetti își luase drept punct de plecare acela, de a pune în evidență întreruperea firului istoric prin introducerea prea pripită a ideilor și legilor noi, confuzia ce a rezultat și pericolul care ne amenință. Afară de unele observații juste asupra consecvențelor ce a rezultat, în colo lucrarea dovedea un spirit cu desăvârșire reacționar, un fel de critică nedreaptă și foarte puține idei lămurite, relativ la ceea ce ar trebui de făcut. Așa d. Theodor Rosetti îmbrățișa totul în studiu său, agricultură, căi de comunicație, impozit, dezvoltarea fizică a poporului, dezvoltarea morală, intra în detalii asupra mijloacelor pentru sporirea populațiunii, pentru dezvoltarea economică a țării, pentru dezvoltarea intelectuală. Aborda che-

stia influenței măsurilor economice, pe care trebuie să le ia statul față de particulari; venea la instrucție și constata ori ce lipsă de progres. Cu alte cuvinte era un studiu greoiu, pe o temă complet pesimistă; nimic bun nu se realizase în țara aceasta, starea din timpul regulamentului organic era cel puțin o stare istorică, pe când aceasta nouă nu avea nici o bază, totul era artificial și factice, tot am copiat de la Franțuzi, nimica bun.

Nu știu părerea intimă a d-lui Maiorescu și a celorlalți. De formă lucrarea a fost găsită admirabilă și chiar profundă. Eu bănuiesc astăzi că era în această apreciere și oare-care calcule politice. *Junimea* vroia să-și păstreze un om de marcă cum era d. Theodor Rosetti.

Este drept că în cursul acestui studiu, d. Rosetti tămâia spiritul de la *Junimea*, tendințele societății și chiar pe oare-care membri însemnați. Așa, se vorbea în acel studiu de *beția de cuvinte* a d-lui Maiorescu.

Mie, de pe atunci nu mi-a plăcut de loc acel studiu, tema era dacă nu falsă, dar cel puțin foarte exagerată. D. Theodor Rosetti vroia să dovedească, că în cazul cel mai bun, societatea a rămas tot la starea regulamentului organic și că numai formele s'au schimbat; în locul formelor de boeri, de ciocoi, etc., s'au introdus formele de deputați, senatori, etc. Postulanții au rămas și sub regimul nou ca și sub cel vechiu și așa mai departe.

Deja găsim în acel studiu acea apucătură de spirit care a devenit cu totul banală astăzi, precum: profesorii fără școlari, ofițerii fără soldați, risipă de bani în cheltueli de lux, funcționarismul devenit o boală națională, etc.

Ei bine, cine își închipue că *acest articol* a fost ocazia pentru ca d. Theodor Rosetti să se facă ministru? Zic că a fost ocazie aparentă, căci d. Rosetti avea alte drepturi pentru a deveni ministru; dreptul de om cult din familie boerească și cumnat de fost Domn. Studiul d-sale însă a dat lustru tuturor drepturilor sale reale. În adevăr, d. Maio-

rescu intră în ministerul d-lui Catargiu în Aprilie 1874 influența junimistă începe a se simți, iar atacurile contra guvernului conservator încep a împrumuta și caracterul atacurilor care era îndreptate și în contra *Junimei literare*. În Ianuarie 1875 vedem intrând și pe d. Theodor Rosetti în minister. Și la ce minister? La *lucrările publice*. Pentru ce la *lucrările publice*? Fiindcă în Aprilie 1874 publicase în *Convorbiri* studiul *Despre direcțiunea progresului nostru*, în care vorbea despre căile noastre de comunicație, drum de fer, șosele.

Să nu credeți că este o simplă afirmare, am auzit cu urechile mele la *Junimea* dându-se acest argument. Am auzit junimiști, care aprobând bine-înțeles numirea d-lui Theodor Rosetti, ziceau:

— Pe Rosetti l-au pus la locul lui la lucrări publice, fiind competent; iată-l în poziție ca să-și realizeze programul, pe care l-a dezvoltat în *Convorbiri* în studiul *Despre direcțiunea progresului nostru*.

Și o ziceau cu sinceritate. Ce timpuri fericite!...

ALEXANDRU LAMBRIOR

Pe Alexandru Lambrior și astăzi îl cunosc Moldovenii, chiar generațiile tinere, prin tradiție ca să zic așa. În Muntenia însă unde n'a locuit niciodată, îl cunosc numai specialiștii filologi, și îl cunosc ca pe cel mai mare filolog pe care l-a avut țara până la 1884, când a murit. Cine știe în ce hal de înaltă fantezie sau de ordinară ignoranță era filologia română prin 1872, cine își aduce aminte ce sisteme aproape ridicole filologice, ce concepții cu desăvârșire greșite se împlântaseră în spirite — dealtmintrelea foarte distinse, cum era școala transilvăneană și acea a Academiei Române—numai acela poate să-și facă o idee de înaltă operă

științifică pe care Lambrior o începuse și din care au rămas, din cauza morței sale, numai începuturile, începuturi însă purtând pecetea definitivă a lucrărilor științifice.

Dar n'am a vorbi aici de Lambrior întors din străinătate, după ce fusese elevul serios și strălucit al lui Gaston Paris și al lui Darmsteter la școala de Hautes études de la Paris. Trebuie să vorbesc de modestul profesoraș, care într-o seară s'a dus la *Junimea* ca mulți alții, și a rămas până ce *Junimea* s'a strămutat la București împreună cu d. Maiorescu.

Poate nimeni nu l'a cunoscut mai bine de cât mine, fiindcă am fost colegi nedespărțiți de la clasa I gimnazială — Lambrior făcuse școala primară la Piatra — în liceu, la Universitate și la Paris.

Era un spirit distins și foarte original, original poate mai mult de cât trebuia, fiindcă în fiecare lucru i se părea că vede o parte nouă, neobservată, asupra căreia se asvârlea cu toată ardoarea descoperirilor noi și a propagării lucrurilor inedite. Avea însă un lucru bun, revenea cu toată sinceritatea asupra erorilor de care apoi își dădea seamă, fără să pue nici un amor propriu, calitate aproape exclusivă spiritelor de elită.

Se născuse la țară, trăise la țară. Copilăria sa seamănă cu a lui Creangă. De aceea lui Lambrior i-a rămas totdeauna dragostea pentru țaran, cultul limbei vorbite de țaran, entuziasmul pentru tradițiile, poveștile și literatura poporului, și încrederea că pe aceste baze trebuie să ducem mai departe cultura. Acest lucru i-a determinat cariera de scotocitor al limbei vechi românești și în consecință cea de filolog.

Calificativul ce ne-a dat d-l Pogor la *Junimea*, adică lui Lambrior, Tasu și mie, de cei *trei Români*, nu este exactă; adevărații *trei Români* au fost la *Junimea*: Lambrior, Eminescu și Creangă, ei aveau cultul de tot ce se apropie de țaran și de trecutul lui.

Mie mi s'a dat porecla de *Român*, fiindcă mă ocupam de Istoria Românilor, dar eu eram departe de a judeca cu căldură și cu dragoste viața acestui popor, de vreme ce eram simplu orășan.

Ași putea face următoarea clasificare cu privire la cei trei adevărați Români:

Creangă rămâne țăran povestitor toată viața.

Eminescu se înstrăinează prin spirit și cultură de viața românească, rămâne însă legat prin iubirea aproape inconștientă către trecutul acestei țări, pe care din lipsa cunoștințelor și din cauza viei sale imaginații, îl transformă așa cum îi plăcea. Eminescu iubește un popor român și trecutul acelui popor, așa cum el și-l creează, dar nu cum era în realitate. Deci și aici o simplă concepție de poet și de imaginativ.

Adevăratul român este Lambrior. Pe un fond comun cu al lui Creangă, el se ridică prin inteligența și cultura sa la înălțimea omului de știință care își iubește profesiunea, dar mai ales materialul asupra căruia experimentează. Lambrior a iubit mult specialitatea sa, filologia, dar a iubit-o în mare parte și fiindcă îi dădea ocazie zilnică de a se ocupa de trecutul acelui popor, de limba populară în care găsea formele cele mai curate, de limba actuală, pe care o diseca cu cruzime, voind să triumfeze în contra curentelor nesănătoase. Avea și el puțină imaginație în felul lui Eminescu — după cum am spus mai sus — se entuziasma lesne, pleca iute pe o cale, dar fiindcă spiritul său era disciplinat de la natură și prin studii căpătase disciplina științifică, el știa să se oprească la timp; pe când Eminescu se afunda tot mai mult în închipuirile fanteziei sale.

Din această corelație și afinitate între acești trei oameni, s'a stabilit îndată legătura între ei.

Eminescu niciodată n'a făcut haz de mine, nici eu de dânsul; era prea mare deosebire de caracter, de cultură, și de concepțiuni asupra lucrurilor.

Cu Creangă iarăși n'am avut raporturi, fiindcă bănuia în mine un teoretic crud, căruia nu-i place sentimentalismul sau considerațiile patriotice și naționaliste.

Din contră, lui Eminescu îi plăcea societatea lui Lambrior, și lui Creangă de asemenea; de cât simpatia acestora pentru Lambrior avea oare-care rezervă. Eminescu și și Creangă n'ar fi putut expune față de Lambrior tot ce-și închipuiau și credeau despre poporul român, ei ar fi găsit în inteligența disciplinată a lui Lambrior o stavilă. Il iubeau însă fără a-i căuta societatea, dar când îl vedeau, simțeau adevărată plăcere.

Pe Eminescu probabil că-l jena mult prietenia mea cu Lambrior; mai de câte ori îl întâlnea pe Lambrior, mă întâlnea și pe mine. De la cele întâi cuvinte ale lui Eminescu, care formulau în genere o teorie, eu îl contraziceam, zefle-misându-i părerile. Lambrior mai prudent și natură mai ascunsă, măcar că simțea același lucru ca și mine, ori tăcea, ori abonda cam slab în sensul lui Eminescu. Aceasta îl făcea să creadă că eu sunt un fel de intrus între amândoi, lucru ce nu era de loc adevărat cu privire la Lambrior.

De la un timp m'am hotărît să-i fac plăcere lui bietu Eminescu, așa că atunci când ne întâlneam, eu după câteva minute pretextam o treabă și plecam, lăsându-i pe amândoi, adică pe un imaginativ naționalist și pe un completent interlocutor.

Creangă avea un adevărat cult pentiu Lambrior, mai ales că erau din același județ și foarte aproape satele lor unul de altul. Când era vre'o controversă la *Junimea* despre vreo zicătoare sau un cuvânt popular, între Creangă și alții, cu toții făceau apel la Lambrior; cum afirma Lambrior că se zice, așa rămânea.

FILOLOGIA ȘI LIMBA ROMANA LA „JUNIMEA”

Junimea s'a ocupat foarte mult cu limba și filologia română. După literatură și critică literară, aceasta a fost cea mai principală dintre îndeletnicirile ei. Polemici teribile s'au schimbat pe această temă. Ea a avut în sânul ei distinși cunoscători ai limbei, precum gramatici, ca Pavel Paicu, Ștefan Vârgolici și Quintescu; filologi ca d-nii Burlă și Lambrior, în frunte cu d. Titu Maiorescu.

Căci pe d-nu Maiorescu îl găsim în frunte, atât în literatură cât și în filologie. Dar să mă explic.

Adeyăratul filolog-technic al *Junimei* era d. Burlă; acesta era versat în știința nouă filologică, lua un cuvânt din limba sanscrită, îl ducea prin limbile indoeuropene, îl aducea la limba latină din timpul decadenței și-l scotea nou-nouț în limba română; era metoda lui Bopp din Germania.

Gramaticii se îndeletniceau a stabili regule, a critica pe ale altora.

D. Maiorescu, fără a fi filolog de specialitate, poseda de ajunse cunoștințe pentru ca, cu spiritul lui și cu marele lui bun simț estetic, să poată vedea unde era absurditatea extremelor, să poată stabili o justă mijlocie și apoi să conchidă. Lucrarea sa *Despre scrierea limbei române* este o lucrare nu atâta de erudiție, cât de bun simț și de gust estetic în cercetările limbistice.

Lambrior este la început încă, dar veți vedea îndată că Lambrior abrodează chestiuni încă netratate, sau când susține ideile limbistice ale *Junimei*, aduce argumente cu desăvârșire noi.

Se pasiona *Junimea* pentru asemenea chestiuni? Toți nu, desigur. Erau mulți zeflemiști în frunte cu d. Pogor, pe care aceste chestiuni nu-i interesau de cât din punct de

vedere al ridicolului; din acest punct de vedere însă î^o interesau, găsind un izvor de glume nesfârşite în sistemele filologice ale adversarilor, pe care specialiştii *Junimei* le combăteau. Ridicolul acelor sisteme dădeau ocazie vervei d-lui Pogor să facă apropouri.

În tot cazul asemenea chestiuni nu dezinteresau complet pe nimeni, fie dintr'un punct de vedere, fie dintr'altul.

Astăzi e greu de conceput asemenea interes.

În adevăr, astăzi, de bine de rău, s'a fixat ortografia limbei, un fel de ortografie fonetico-etimologică, în tot cazul nimeni nu dă mare importanţă ortografiei şi felului cum un autor scrie. Pentru ce? Pentru că autorul n'are de cât o pretenţie, ca să exprime ceea ce gândeşte, nu să se prezinte cu un sistem ortografic.

Astăzi chestiile de gramatică sunt numai de domeniul şcolii şi a celor de meserie. Când iese o gramatică, acesta nu este un eveniment de cat didactic, ceilalţi autori de gramatică sar asupra noului venit îl critică mai mult ca chestie de tehnică şi rutină şi nimic mai mult.

Astăzi filologia este o ştiinţă cu totul specială, cu dânsa nu se ocupă decât un număr restrâns de savanţi, ea nu interesează pe marele public, cu toate că această ştiinţă are un interes mare foarte mare, din punct de vedere a descoperirilor care se pot face cu ea pe diferite tărâmurii ale trecutului unui popor, pe tărâmul istoriei, al rasei, al obiceiurilor, al ideii de justiţie în trecut, etc.

*

Nu tot aşa era acum 30 de ani. Pe atunci chestiunile limbei interesau pe toată lumea, nu numai interesau, dar chiar pasionau; toţi oamenii cari se ocupau pe tărâmul intelectual, sau aproape toţi, erau filologi, limbişti, fiecare avea un sistem şi propunea unul. Bine înţeles că cea mai mare parte erau filologi de fantezie, propu'tori de sisteme fan

eziste, dar care deșteptau susceptibilități de amor propriu încalculabile.

Junimea și în aceste chestii a avut notă justă, influențând în bine stabilirea unei ortografii și introducând principii sănătoase și științifice în materie de limbă.

Care era pe atunci starea acestor chestiuni? Și în contra cărui sistem și căror oameni a avut de luptat *Junimea*? Dușmanul, pe care l-a combătut cu înverșunare *Junimea*, în frunte cu d-l Maiorescu a fost școala etimologică transilvăneană, școala adoptată de Academia Română de pe atunci și apoi de ministerul de instrucție. În contra acestei școli, adversarii pe tărâmul literaturii din cele două capitale ale țării, s'au găsit de acord. Mișcarea nouă atât la București cât și la Iași respingea ortografia pe care școala transilvăneană vroia s'o introducă.

Pe lângă sistemul etimologic transilvănean, mai era o școală contrară, dusă tot așa de extrem, sistemul fonetic pur, bucovinean. Cum vedeți Bucovina și Transilvania, prin savanții lor, erau ireconciliabili; unii cădeau în extrem cu etimologismul lor, alții cu fonetismul lor. Oamenii serioși nu puteau să aleagă între amândouă, ci să le combine cel mult, căci acolo era cea mai mare parte de adevăr.

Dar fiindcă aceste chestiuni acum nu sunt cunoscute de cât de specialiști, cred de folos să dau curs amintirilor mele și să schițez acele sisteme, precum și luptele pe care *Junimea* le-a dus cu acea ocazie. Este o pagină a mișcării culturale de acum 30 de ani și mai bine, pagină pe care nu o pot lăsa albă.

ȘCOALA TRANSILVANEANA ETIMOLOGICA. DICȚIONARUL ACADEMIEI ORTOGRAFIA MINISTERULUI DE INSTRUCȚIE

Toată lumea știe un lucru: că până acum, nu de mult, Românii se serviră de literile chirilice, îndată ce începură

a scri românește. Când și unde literile chirilice fură înlocuite cu cele latine? La noi în țară foarte târziu. Așa, eu am început în clasa întâi primară la 1855 a învăța literile chirilice și numai în clasa a doua, la școala de la Trei-Erarhi din Iași, profesorul meu Măcărescu — care a avut pe urmă și o gramatică — a început a ne învăța citirea și cu litere latine. Prin celelalte orașe ale Moldovei, literile latine au fost introduse mai târziu. Prin tribunale cam pe la 1859 și 1860 a început transformarea. Am avut în mână dosare din 1859 și 1860, în care o hârtie era scrisă cu litere chirilice și alta cu litere latine. La liceul din Iași, când am intrat la 1860, am avut colegi din provincie, cari nu știau încă ceti cu litere latine.

În tot cazul, mișcarea latinistă a intrat și s'a generalizat destul de târziu.

Pe cât mi-aduc aminte, din ce am știut odată în această materie, Samuel Klain, cunoscutul scriitor român din Transilvania, a scris întâiași dată o gramatică, prin care a introdus litere latine în limbă, aceasta înainte de veacul al XIX-lea, iar adevăratul propagator al limbei latine a fost Șincal, care a scos pe la începutul veacului, prin 1802—1803, o gramatică română, poate chiar a reeditat gramatica lui Klain — nu pot preciza din memorie. Apoi a urmat o serie de gramatice române din Transilvania, din care cele mai cunoscute la noi au fost *Tentamen criticum* a lui T. Laurian și *Principia de limbă și de scriptură* a lui Cipariu pe la 1841.

Acești doi distinși limbiști au fost obiectul criticilor puternice din partea *Junimei*, *Cipariu* pentru principiile sale, iar Laurian și Maxim pentru dicționarului Academiei, cu redactarea căruia fuseseră însărcinați.

Când mi-aduc aminte sistemele și punctele de vedere din care plecau, îmi vine să surâd. Ei însă erau foarte serioși, ei urmăreau un principiu: latinizarea limbei române. Și erau în aceasta preocupați de sentimentul național, vroind să

arate pe Români ca un popor latin, cu o limbă curată latină, lipsit de orice elemente străine.

Caut într'adins în *Principa de limba și de scriptura* ca să reproduc cu termeni proprii ai lui Cipariu, ce voește să facă din limba română. El zice că: „semtiesce lips'a de a re-„duce limba (rumânească) la una forma mai omogenia, mai „primitiva“ și apoi de „a reînsufleși mortele, uitatele, paresi-„tele forme, cuvente și semnari; a lepeda slovenismii, etc. „și în locul loru a pleni cu termeni luati, candu alte funtâne „ne voru lipsi deîn dialecto romane, a togmi cele împru-„mutate după formele și esemplele ce ne înfacisieaza struc-„tur'a limbei, er'nu dupa linsoretatea buzelor dupa placu-„tulu oriechielor”.

Cu alte cuvinte Cipariu voia să dărăme limba veche, să clădească o alta nouă, cu elemente noi și să o scrie cu de-săvârșire altmintrelea, de cât cum se vorbește. Academia Română intră în curentul acestor vederi, iar d-nii Laurian și Maxim încep a lucra în acel spirit dicționarul românesc.

Ați cetit vreodată acest dicționar? Rar găsești pe ici pe colea câte un cuvânt românesc. el mai mult este latinesc. Așa că la *Junimea* petreceam adese ori. cetind pagini din acel dicționar, așa numit românesc, pe care un român, care nu știa latinește, nu l'ar fi înțeles de loc.

Iată câteva exemple, care ne-au exercitat mult timp verva la *Junimea*: *aborire*: („a naște înainte de timp“) *abluire* *abiecere*, *abscindere*, *acelion*, *addere*, *additare*, *adegre*, *aderrare* (a estima în monetă), etc.

În 1872, generalul Tell, ministru de instrucție, decretează pe această bază o ortografie a școalelor; trebuie să adăugăm că acel ministsru nu mergea până a reproduce sistemul întreg, ci caută a-l mai atenua dar în fond este tot același.

Mai mulți scriitori români adoptară școala lui Cipariu și Laurian, precum Eliade Rădulescu. Barnușiu o răspândit la Iași printre discipoli săi; mult timp fracționiști — partid politic — scriseseră așa.

În contra acestei școli se ridică cu putere d. Maiorescu și pe urmă d. Burlă, iar în urma lor toți oamenii cu bun simț din țară. Opera, pe care *Convorbirile* o făcu în această privință, fu o operă folositoare, ea readuse limba la ce era.

Despre modul cum Lambrior a combătut și el această școală se va vedea mai la vale.

FONETISTI. — A. PUMNUL.

Pe când în Transilvania înflorea asemenea școală, o alta contrară se înființa în Bucovina, iar Pumnul, în gramatica scrisă în nemțește, propăvăduia sistemul fonetismului pur în scriere.

Pumnul susținea că fiecare cuvânt trebuie să se scrie cum se pronunță, fără a se ține seamă de origina etimologică a celui cuvânt.

D. Maiorescu în articolele sale despre principiile scrierei și în o critică a sistemului fonetic, arată imposibilitatea acestui sistem și consecvențele la care el ar ajunge.

Rezultatul a fost că *Convorbirile* au adoptat un sistem intermediar, adăugând pe lângă cele 21 de litere luate de la Romani, mai multe semne pentru diferite sunuri, etc.

Toate aceste discuții și critice ocupau seri întregi la *Jurnimea*. În deosebi, d. Burlă cu articolele sale: *observări critice asupra gramaticii limbii române de Cipariu*, adusesse pe d. Pogor la exasperare.

— Bine, când aveți să sfârșiți cu caraghioslăcurile astea? zicea el.

Drept este că articolele d-lui Burlă erau foarte indigeste. Acest filolog luase principiile lui Cipariu filă cu filă și la fiecare idee sau cuvânt a canonicului autor, el opunea altă părere, altă derivație a cuvântului; incursiunile prin limba

sanscrită erau prea dese, iar forma în care erau scrise, prea sumară.

De aceea când intra d. Burlă la *Junimea*, mai mulți zeflemiști se sculau în picioare își luau pălăriile și întrebau:

— Ai ceva filologie în astă seară ?

Burlă, natură domoală, răspundea râzând:

— Nu.

Atunci zeflemiștii respirau cu satisfacție și se așezau pe scaune.

Însă polemicele d-lui Burlă, care au rămas legendare, au fost cu d. Hășdău. O luptă titanică a doi filologi. Câți autori și câte dicționare și-au aruncat unul altuia în cap campionii l Noroc că și-le aruncau de la distanță. Dar despre această polemică voi vorbi la locul cuvenit.

Ceeace a înveselit mult *Junimea* au fost studiile interminabile și polemicele d-lui Burlă, apropo de cuvântul *rață*. Acest cuvânt, care reprezintă o pasăre foarte lacomă și mândricioasă, a fost purtat prin toate limbile indo-europeene spre marea veselie a membrilor din *Junimea*, care cum vedeau pe d. Burlă că intră, începeau să strige:

— Rață, rață, iaca rața.

Iar d. Pogor, după ce i s'a spus, căci el nu citea asemenea lucruri, cum etimologia cuvântului *rață* derivă de la cuvântul nu știu care din limba sanscrită zise într'o seară:

— Vezi, acum îmi explic gustul particular ce-l simțim mâncând o rață și de care nu-mi puteam da seamă; era parfumul indo-european al rațelor mele din curte.

D. Burlă nu se supăra. Un savant nu se supără de glumele profanilor, el se supără mai cu seamă de observările confrăților. Un savant este um om foarte amabil cu toată lumea; când însă vine vorba ca să discute cu confrății, numai atunci devine feroce.

Articolele filologice ale d-lui Maiorescu erau citite și ascultate cu interes, nu fiindcă erau ale d-lui Maiorescu, dar fiindcă erau scrise clar și elegant, bine gândite și cu concluzii precise. Ceea ce dovedește odată mai mult că nică

o specialitate nu este aridă, că totul atârnă de la om, de la specialist. D. Maiorescu dădea articolelor sale filologice acea turnură literară bine cunoscută și știa să se ridice deasupra chestiilor de derivație, de sufixe și prefixe, și din acel moment el interesa pe toată lumea.

Sistemul prin urmare al *Junimei* era următorul:

Limba trebuie păstrată așa cum a eșit din frământarea poporului, fără a înlătura cuvintele de origine străină, care au căpătat împământenire. Cuvinte noi — trebuie primite numai acele care aduc idei noi, nuanțe noi sau care îmbogățesc realminte limba, iar nu acele, care fără a corespunde la o cerință de mai sus, fac o inutilă și o dublă întrebuințare.

Ca etimologie, limba română în cursul veacurilor a căpătat sunete noi, pentru care trebuie semne deosebite. Însă în ceea ce privește ortografia, nu trebuie să se uite că o scriere este o întrebuințare de semne văzute, cu scop mai mult de a deștepta prin ele anume gânduri și dacă ea, prin natura ei, trebuie să fie în cea mai mare parte fonetică, nu trebuie să se neglijeze că ea trebuie să fie numai până unde sunul exprimă ideea.

*

Intr'o seară Lambrior și cu mine ne duserăm la ora obișnuită la *Junimea*, unde cum ne văzu d. Pogor, ne strigă:

— Veniți, *Românilor*, că am ceva pentru voi. Astăzi m'am suit în pod, unde țin o parte din bibliotecă, să caut ceva, și iată ce-am găsit...

El scoase de sub masă un manuscris de vreo 50—60 de foi și un altul gros de vre-c 500 de foi de hârtie vântată, ordinară, veche.

Ne apropiară cu toții, iar lui Lambrior îi străluceau ochii de veselie numai la ideea unui manuscris vechiu, de care era foarte amator.

Lambrior luă manuscrisul cel mai subțire și citi titlul:

Tălmăcirea românească a lui Oxenstiern, anul 1780, iar cel gros era intitulat: Pilde, povățuri și cuvinte adevărate și povești adunate de d-nealui Vornicul Iordachi Goleșcul, fiul reșosatului banul Radul Goleșcul.

— Lambrior, îi zise d. Pogor, ia vezi ce poți face cu ele.

Ce căuta o carte a contelui de Oxenstiern, suedezul, în pod la d. Pogor, moștenit de la tatăl d-sale?

N'am nevoie să spun că până în veacul al XIX-lea, cărți tipărite erau foarte puține și rare la noi în țară; boerii aveau biblioteci, dar biblioteci în manuscrise. Printre manuscrise curente era și acest fel de filozofie practică morală a contelui Oxenstiern. Cine o introdusese în țară, nu se știe, însă mai multe exemplare se găseau la diferite persoane. Așa, Lambrior a găsit cu această ocazie până la 6—7 exemplare din Oxenstiern. Era un fel de morală curentă, care a trebuit să placă păturei intelectuale din veacul al XVIII-lea. Vădit că poezii Beldiman, Konachi, etc., au trebuit să se inspire din asemenea rare manuscrise, de vreme ce lucrările lor sunt presărate cu maxime și povești asupra omului, asupra bucuriei, asupra întristărei, etc.

Cealaltă carte-manuscris era mult mai interesantă. Erau aproape 500 de pagini des și mărunț scrise, care au trebuit să ocupe un lung șir de ani pe vornicul Iordache Goleșcul, pentru ca să adune așa mare material de pilde, de vorbă, povești, istorioare, etc. și pe care le-a așezat întocmai ca un dicționar în ordinea alfabetică. Vornicul Goleșcu își justifică această mare colecție printr'o vorbă care începea cu cuvintele acestea: „vorba fără glume pare ca bucatele fără sare, etc.”.

Dar această colecție avea ceva particular, avea o parte de glume, povești, istorioare pur pornografice și această parte ocupa, pe cât îmi aduc aminte, aproape jumătate din volum. Nu își poate închipui cineva ce literatură imensă, bogată, pornografică, se afla în manuscrisul vornicului Goleșcul.

Acest lucru atrăsese atenția d-lui Pogor și de aceea el zise :

— Acuma, ia să cetim ceva din pornografiile vornicului Golescul.

La aceste cuvinte pudicul Naum se făcu roșu ca focul și se retrase într'un colț, pe când iubitorii de pornografii, ca d-nii Caragiani, Paicu, etc. se apropiară de masă.

D. Pogor ceti vre-o câteva istorioare, — lăsând genul aparte — foarte nostime. Iar Pavel Paicu, Caragiani și Xenopol, împreună cu noi ceștilați, făcurăm mare haz.

— Păcat, zise d. Negruți, că asemenea lucruri nu se pot publica.

— De ce să nu se publice? zise d. Pogor. Apoi pentru aceasta dau eu manuscriptul d-lui Lambrior!

Mare ilaritate.

— In tot cazul, replică d. Negruți, nu în *Convorbiri literare*, căci se supără duduca de la Vaslui.

Deschid un parantez.

Această expresie, *duduca de la Vaslui*, însemna la *Juni-mea* protestarea cititorilor în contra publicațiilor cam licențioase în revistă. Iată de unde venea origina: Printre abonații *Convorbirilor* se afla și domnișoară dela Vaslui. Odată s'a publicat în *Convorbiri* niște poezii prea libere. Imediat d. Negruți a primit din partea acelei abonate o scrisoare, care zicea foarte gentil, cam următoarele:

„DOMNULE REDACTOR,

„Am cețit numărul din urmă și mărturisesc că poeziile curetare m'au scandalizat. Înțelegeți, d-le redactor, că o femeie poate orice ceti în mod anonim, dar ca să știe alții că ea citește asemenea lucruri nu-i tot una. Ori, d-ta știi că eu sunt abonată la *Convorbiri literare*, prin urmare când se tipăresc asemenea lucruri, forțaminte d-ta îți inchipui că eu le citesc și aceasta mă jenează. Dacă vei continua cu asemenea publicații, voi fi nevoită a mă dezabona și a cumpăra „*Convorbirile*” cu numărul și atunci vei putea publica lucruri și mai pipărate, căci nu vei mai ști dacă le citesc, de vreme ce eu nu voi mai fi abonată d-tale”.

Nu știu dacă această scrisoare a fost trimisă sau nu d-lui Negruți; știu însă că de câte ori se citea pentru *Con-vorbiri* vre-o lucrare cam liberă, dacă era bună o lua, însă totdeauna adăuga:

— Bine, bine, poezia e bună, dar ce fac eu cu *duduca de la Vaslui* ?

Inchid parentezul.

— Știți una, zise d. Negruți, de vreme ce d. Pogor este amator de literatura lui Iordache Golescul, cea pornografică, de ce nu s'ar publica, purtând editura Pogor-Pavel Paicu ?

Pornografiile adunate de vornicul Iordache Golescul nu erau mai grozave de cât alte povești de asemenea natură. Așa, ele nu întreceau *Decameronul* lui Boccaccio, care este aproape o carte clasică; erau ceva mai pipărate de cât *Les cents-nouvelles nouvelles*, care se citeau la curtea uneia din reginele Franței, mi se pare Margareta de Bourbon — și altele în genul acesta. Decât, este un decât, în veacul nostru fondul pornografic a rămas tot acelaș, numai forma de a-l exprima s'a mai subțiat, — și poveștile și zicătoarele lui Golescul erau ca formă de multe ori foarte crude.

*

Dar fiindcă e vorba de acest gen de literatură, să zic un cuvânt.

E sigur că genul în care omul și-a exercitat mai mult verba și spiritul, și a găsit mai multe lucruri hazlii și aporouri, este acel pornografic. Fondul mai tuturor literaturilor populare este pornografia. La țară trei părți din glume, zicători și povești poartă această pecetie. Literatura antică nu cam prea cunoaște deosebire dintre ceea ce este pornografie și ceea ce nu. Grecii și latinii nu se sfiau de a spune lucrurile pe nume și a nu lăsa neexploatăată această parte, care are totdeauna succes, fiindcă se adresează la instinctele eterne ale omului.

Shakespeare nu se jenează a pune trivalități pe scenă. Molière de asemenea. Iar literatura modernă — vorbesc mai cu seamă de cea franceză, pe care o cunosc mai de aproape — excelează în acest gen. Cu toate silințele senatorului Beranger și ale parchetului, în Franța pornografia înflorește. Iar la noi d. Marghiloman, ca ministru de justiție, a trebuit să adauge un aliniat în codul penal pentru protejarea bunelor moravuri.

Dar unul dintre cei mai de spirit și ingenioși pornografi literari a fost de sigur d. Hăjdău, în tinerețe, când se afla încă la Iași. D. Hășdău a fost dat chiar în Judecată la Curtea cu juri pentru atentat la bunele moravuri, din cauza unei nuvele foarte spirituale, dar foarte pornografică, nu mită *Mămuca*. Dar d. Hășdău a eșit ca în totdeauna și din această dificultate în mod glorios, producând scandal și mai mare, chipurile, cu ocazia reprimării scandalului. A fost o adevărată petrecere apărarea d-lui Hășdău în fața justiției.

Știți cum s'a apărât d. Hășdău? A venit cu toată literatura pornografică antică și modernă, cu toți marii poeți și marii prozatori, și ceasuri întregi a cetit bucăți piperate din toți autorii, în cât judecători, procurorii, etc., ziceau într'una: „Destul, destul, ne-ai convins”. D-sa n'a terminat până n'a făcut demonstrația complectă cum că *Mămuca* sa ar putea figura în colecția pentru educația tinerelor fete, față cu grozăviile pe care le citise; d. Hășdău a fost achitat.

Dealtminterea, vornicul Iordachi Golescul, culegând cu îngrijire toate poveștile și zicătoarele pornografice, nu a avut de gând de loc să facă o lucrare imorală, ci din contră o colecție de literatură populară.

Cu această ocazie s'a încins în seara aceea la *Junimea* una din acele discuții vii și interesante: dacă pornografia poate produce lucrări de valoare literară, sau dacă literatura trebuie să se limiteze numai în tratarea subiectelor decente și cu exploatarea sentimentelor morale și educătoare.

Junimea s'a împărțit în două, în discuție. D-nii Naum, Vârgolici, Culianu, Melik, au apărat publicitatea în literatură. Când zic că d-nii: Culianu și Melik au apărat, zic că au dat din cap, aprobând pe ceilalți, căci papa Culianu n'avea obiceiul să-și susțină părerile.

Din contra, d-l Pogor susținea că a lăsa la o parte spiritul și invențiunea unei așa însemnate părți, care ocupă viața omului, este o știrbire.

— Duceți-vă la Păcurari, striga într'un elan mare d-l Pogor, d-voastră voiți să castrați literatura.

Trebue să adaug pentru înțelegerea cetitorilor, că la Iași în Păcurari stau birjarii scopiți, sau scapeții.

Noi câțiva am susținut o mijlocie. Noi am susținut că orice subiect poate fi tratat în artă și literatură, cu o condiție: că cel care-l tratează să caute a nu cădea, fie în trival, fie în obscenitate grosolană, și aceasta nu din punct de vedere moral, ci fiindcă atunci nu mai este artă.

La aceasta, adversarii ne răspundeau că cu teoria noastră n'am tranșat nimic, fiindcă mijlociile nu rezolvă chestiunile și nici nu stabilesc teorii.

— Da, adăugam noi, dar nici adevărul nu-l poți găsi niciodată în extreme.

În timpul acesta Lambrior își luase amândouă manuscrisurile cu dânsul binișor ca să le ducă acasă.

Mai mulți se întrebă la eșire ce are să facă Lambrior cu asemenea manuscrise. În adevăr, manuscrisurile nu erau vechi ca să aibă o valoare din acest punct de vedere; cel mai vechiu era dela sfârșitul veacului al XVIII-lea. Contele de Oxenstiern nu s'a bucurat niciodată de o reputație de mare scriitor, iar o parte din manuscriptul lui Iordachi Gulescul nu-l putea utiliza: partea cea pornografică.

Cu toate acestea, seara viitoare de *Junime* Lambrior veni — și eu care-l cunoșteam foarte bine — constatam că avea un aer curios, nu aerul obicinuit. Câți-va colegi, ca Ștefan Vârgolici, Xenopol, observă și ei acest lucru.

— 'Ce are Lambrior astă seară ? întrebară aceștia. E im-pacient, nervos și cam agresiv.

— Clocește ceva, zise unul.

— Ce să clocească, zic eu, a și scos pui, sunt sigur. Lam-brior trebuie să fi adus ceva de cetit la *Junimea*.

D-l Xenopol îl apostorfa cu tradiționalul cuvânt:

— Scoate-o, scoate-o !

Lambrior făcea nazuri.

INTAIA SCRIERE A LUI LAMBRIOR

Trebuie să zic câteva cuvinte de caracterul acestui or-distins.

Lambrior avea un caracter cam ascuns. El nu era fățarnic-adică nu se prefăcea că simte ce nu simțea, nici nu spunea-ce nu era adevărat, dar ținea în sine ascunse lucruri pe cari ar fi putut foarte bine să le comunice altuia, și pe care nu le comunica din cauza unui fel de modestie, amestecată cu îngâmfare — dacă pot să mă exprim așa.

Lambrior era modest, foarte modest, dar modestia lui as-cundea sub ea sentimentul de încredere în valoarea sa per-sonală, nu era modestia omului care se îndoiește de ceea ce prețuește, ci modestia aceluia care voește să se arate mai puț'n de cât este în realitate. De aceea se întâmpla următo-rul lucru: dacă nu căutai să-l rănești în amorul său propriu, Lambrior era ființa cea mai blândă; îndată însă ce-l atingeai la vre-o coardă simțitoare, Lambrior izbucnea cu o violență, de care nu credeai că e capabil un om, care, de obicei era bun, blând și inofensiv.

În adevăr, era foarte susceptibil și foarte bănuitor; o vorbă aruncată în aer îl neliniștea, crezând că este vorbă de desconsiderare la adresa lui.

De multe ori mă sfădeam cu dânsul în această privință și-i ziceam:

— Bine, mă omule, nu vezi că te superi și te înfurii degeaba pe oameni ? Tu prețuești mult, foarte mult, eu care te cunosc și toți ceilalți cu mine știu lucrul, însă cu aerul tău pâșav și modest, tăcând, neamestecându-te în discuții, cum voești să te prețuiască alții cari nu-ți cunosc valoarea ta ? Produce-te, scrie, vorbește și tu.

— Apoi eu nu voesc să fac pe fanfaronul, nu voesc să întrefiș lumea cu persoana mea.

— Apoi dacă nu voești aceasta, nu te supăra când oamenii nu-ți dau valoarea cuvenită.

Asemenea scene se petreceau, bine înțeles, când Lambrior încă nu era cunoscut decât într'un cerc intim, căci acest fel de nătângie a lui, l'a făcut ca dintre noi, el să fie cel din urmă care a început să publice în *Convorbiri*. De mult Xenopol tratase diferite chestii, de asemenea și eu, iar cele două manuscripte, de care am vorbit mai sus, nu fură pentru Lambrior de cât o ocazie ca să-și expue o serie de idei pe care le avea, adică de atunci de când începuse și el a se ocupa ca și mine de chestii de istorie, de filologie, etc.

În deosebire de mine, lui i-au plăcut totdeauna cărți vechi, manuscripte. Pe când pe mine mă atrăgeau studiile istorice, el avea o mare slăbiciune pentru limba românească și prin urmare pentru filologie.

La *Junimea* erau două curente limbistice. Întâi era curentul dominant al d-lui Maiorescu, care era de părere ca limba să fie scrisă ținându-se seamă de influența culturei noi, recent căpătată, limba *Convorbirilor* și a tuturor literaturilor buni de la Iași, precum d-nii Iacob Negruți, Nicu Gane etc. Era aproape limba pe care o vorbim și scriem astăzi cu neologismele ei. Acest curent era predominant și am vorbit mai sus de dânsul. Celalt era curentul celor *trei*

Români, care voiau să reînvieze limba scrisă în veacul al XVIII-lea și în jumătatea celui al XIX-lea, sau mai drept limba poeților Konachi, Beldiman și a scriitorilor Costachi Negruți precum și Vasile Alexandri înainte de 1858, neadmițând nici un neologism, îndată ce cuvântul românesc sau românizat, exista.

Era o reacțiune extremă, pentru a combate altă extremă: al transilvănenilor și latiniștilor, care, precum am arătat, voiau să alunge din limbă chiar cuvinte românești frumoase, pentru a le înlocui cu neologisme latine sau latinizate.

Lambrior era partizanul acelei școli, el vroia, după cum se va vedea îndată, ca noi să scrim limba pe care poporul o vorbea și pe care o cultivasă poeții și scriitorii din veacul al XVIII-lea și de la începutul veacului al XIX-lea. Partizanii acestei școli însă, partizani mai moderați, erau Alexandru Xenopol, eram și eu până la oarecare punct.

De aceea scrierile noastre din acel timp se simțesc de această preocupare.

Așa cel dintâiu studiu, pe care l'am publicat în *Convorbiri*, am căutat să-l scriu în această limbă: zic că am căutat, fiindcă îmi venea foarte greu să scriu o limbă, pe care n'o vorbeam întocmai. Astfel primul studiu al meu îl intitulasem: Studiu asupra *atârănării* sau *neatârănării* Românilor, etc. Un capitol era intitulat: *Inrâurirea* slavonă.

Dar, o repet, acest fel de-a scrie îmi dădea mare muncă, căci scriind eram preocupat deodată de două lucruri: întâi de cecece am să scriu, și al doilea de cuvintele de care să mă servesc. Natural îmi venea în minte cuvântul de *influență*, trebuia să-l înlătur și să mă gândesc a-l înlocui cu *inrâurire*; în minte îmi venea cuvântul *independență*, trebuia să-l îndepărtez și să pun *neatârănare*. Această muncă merge la un mic studiu, dar nu poate perzista într'o lucrare mai mare.

În adevăr, cât timp am scris studii pur de doctrină și fără polemică, m'am sil't să-mi plătesc luxul unei purități

de limbă în senzul școalei de noi concepută; dar când îmi cetiam articolele publicate, ideile mi le recunoșteam, iar limba parcă era a altuia, nu a mea.

Și cu această ocazie să zic o vorbă de Vasile Conta. El vine în țară din Belgia în 1874. Intr'o zi văd că intră la mine și îmi spune:

— Panule, am cetit studiile tale, sunt foarte bune, dar ce fel de limbă întrebuițezi? De unde ai scos tu limba asta? Ce înseamnă acest archaism? Lasă-l la dracu și scrie cum vorbești, ca toată lumea.

Trebue să adaug, că despre Conta ca junimist voiu vorbi mai târziu, căci acest om superior s'a dus la *Junimea* după ce plecasem eu la Paris și l'am regăsit acolo când m'am reîntors.

Ceeace mă sfătuia Conta să fac, am făcut de nevoe. Când am început a face critica istoriei d-lui Hășdău, o furtună s'a ridicat de la București în contra mea, am trebuit să polemizez, polemici foarte acerbe, după cum se va vedea mai târziu. Și atunci, preocupat ca să răspund și să atac pe adversari, am lăsat deoparte limba curat românească, cu care nu eram deprins și am început a scrie în fuga condeiului limba obicinuită, așa cum mai toți o vorbim.

Lui Lambrior i-am spus:

— Ascultă, omule, știi că m'am hotărât să renunț la propaganda unei limbi curate, căci tare îmi vine greu să fac pe propagandistul. Tu ai trăit la țară, tu cunoști perfect limba țăranului, ești foarte obicinuit cu ea, prin urmare îți vine ușor ca să gândești în această limbă. Eu însă sunt un covrigar de oraș, mai departe decât pe dealurile Galatei și a Cetățuei, iar din partea Basarabiei până la Ungheni, n'am fost. Deci, scriind, trebue să gândesc într'un fel și să traduc apoi gândirea în cuvinte care nu-mi vin de odată în minte. Apoi cu aceasta îmi și mai îngreuez stilul și păcat, fiindcă trebue să răfuesc strașnic pe Teodorescu și Tocilescu, discipolii lui Hășdău.

Acestea le arăt pentru a lămuri scena de la *Junimea*, pe care am să o descriu.

Spusesem că Lambrior venise cu două studii asupra manuscrisurilor pe care i le dăduse d. Pogor.

În seara aceea nu-mi aduc aminte dacă era d. Maiorescu la *Junimea*.

Lambrior citi studiile sale despre limba română veche și nouă, și despre literatura poporană (manuscrisul lui Iordache Golescul), fu ascultat cu atenție, căci Lambrior era stimat și iubit la *Junimea*. După lectură, urma să se facă discuția.

Cel dintâi care luă cuvântul, fu d. Iacob Negruți:

— Bine, Lambrior, d-ta ai lucruri minunate de bune, dar prea mergi departe cu limba veche; adică de ce nu zici *traducător* și zici *tălmăcitor*. Pe urmă, ia dă manuscrisul să caut o frază, care m'a izbit.

În adevăr, d. Negruți citi următorul pasaj: „Ca limbă, care poate sluji de pilduire a celor care vor să mai vorbească și să scrie limba românească și nu ținesc la dărăpănarea ei desăvârșită, fără nici un temeiul poezic propășire“.

— Asta-i ca în psaltire, zise d. Pogor. Căci în definitiv, ce voești? Voești să ne întoarcem la limba de acum 100 de ani?

— Nu voesc de loc, strigă Lambrior încalzându-se, voesc ca să vorbim o limbă curată, iar nu o limbă stâlciată și schimonosită ca cea de astăzi. Când am cuvântul *noroc*, de ce să în'rebuințez pe acela de *fortună*, când am cuvântul de *pr'eten* de ce să-l înlocuiesc cu acela de *amic*, când am *dragostea* ce-mi trebuie *amorul*, când am cuvântul de *dar* pentru ce să introduc pe acela orib'il de *cadou*?

— Dar unele din aceste cuvinte sunt slave, obiectă cu timiditate Miron Pompiliu, care în calitatea sa de transilvă-

nean era partizanul ascuns al limbei lui Cipariu, Laurian și Maxim.

— Slave ? ripostă Lambrior înfuriat. Apoi să-ți dovedesc că cuvintele acestea, deși slavone, sunt mai românești decât ale d-tale latine, fiindcă ele au intrat în geniul limbei noastre, s'au cristalizat; pe când cuvintele d-tale latine sau franțuzești nu le mai poți introduce de cât stricând structura limbei și lovind în geniul ei. Așa, mă întreabă cineva: De unde ai cuțitașul acesta ? In limba poporului răspund: *Il am de dar*. Cu limba franțuzită trebuie să zic: *Il am cadou*. Iată deci că am schimbat construcția, căci trebuie să dau afară prepoziția *de*.

— De ce, continuă Lambrior, *madame* în loc de *doamnă*? Iată ce caraghioz lăc iese ca limbă: Mă adresez cuiva și-i zic: *Să spui doamnei închinăciuni*. Doamna este un substantiv feminin și are terminația feminină. Ia să vedeți cum iese cuvântul *madame* în loc de *doamnă*: *Să spui lui madame X închinăciuni*. Prin urmare iată un cuvânt feminin care în românește are articolul ca substantivele bărbătești. Tot așa-i cu cuvintele Maria, Sofie. Să spui lui Marie, să spu lui Sofie, etc.

Observația lui Lambrior fiind foarte justă, nimeni nu găsi să-i obiecteze ceva.

— Foarte bine, zise Ștefan Vârgolici, și eu sunt de părerea ta, decât trebuie o măsură: până unde să mergem în trecutul limbei ?

— Sunt și eu, continuă Lambrior, în contra archaismelor și a construcțiilor arhaice. Așa de exemplu nu sunt pentru limba zicătorilor și a proverbelor, nu sunt pentru inversiunile ce găsim în cronicari, dar sunt pentru orice formă, care astăzi încă, se poate întrebuința și sunt contra chiar alungării cuvintelor slavone, de care sunt legate idei și cu care s'a format fraze plastice, reprezentând în limbă nuanțe de idei.

— Ești pentru cuvântul *nădejde* și a *a nădăjdui* ? în -

trebă d. Negruți. Mie mi se par cam prea rusești; părăsește-le, Lambrior.

— Ba nu le părăsesc de fel, răspunse Lambrior, din ce în ce mai încălzit, fiindcă dacă le părăsesc înșamnă că trebuie să părăsesc niște expresii foarte frumoase. Așa, pot zice eu „a trage speranță?” pe când zic perfect „a trage nădejde”. Apoi am pierde prin această frumoasă zicătoare: *Cumintele făgăduiește și nebunul trage nădejde*.

Aici *Junimea* izbucni în râs, fruntea tuturor se descreți și glumele începură.

— Bine, hai să-ți concedăm și pe *nădejde* și pe *a nădăjdui*. Dar Lambrior, fii modest, nu abuza de indulgența noastră, nu cere să-ți concedăm prea mult, zise d. Pogor.

— Cuvântul *vreme* în loc de *timp* trebuie să rămâie? întrebă un junimist pe Lambrior.

— Se înțelege că da, răspunse cu vivacitate Lambrior, din cuvântul *vreme* avem *devreme* și diminutivul *devremior*. Se poate ceva mai grațios?

— Apoi cu tine și cu explicațiile tale, toate slavonismele sunt grațioase și necesare, zise Xenopol.

Veselia fiind generală, Lambrior se veseli și el, căci simți că are succes cu exemplele sale și Lambrior era un om foarte curios: o mică contrarietate îl făcea mut și morocănos; îndată ce i se lingusea puțin amorul propriu, atunci devenea de o veselie scânteietoare, cuvintele și glumele curgeau din gura lui, unele mai hazlii de cât altele.

— Am să vă cer, adăogă Lambrior râzând, încă o grație. Să nu sugrumați cuvântul *dragoste*; căci ce ar fi lumea asta fără *dragoste*?

— Ar fi lumea cu amor și tot ar fi, zise d. Pogor.

— Da, replică Lambrior — mai în vervă decât ori când — dar n'ar fi tot una. Așa de pildă: O babă bătrână iubește pe un flăcău. Cum să-l ademenească? În limba poporului este răspuns: Baba va căuta ca să-și facă de *dragoste*. Traduceți cu amorul d-voastră, a-și face de *dragoste*. Poate: ași

face de amor? Apoi, este ceva mai gingaș de cât expresia a se da în dragoste? Intreb la țară pe o femeie: „Da Anica ce mai face? — Ce să facă, s'a dat în dragoste cu Ion”. Vede cine-va doi tineri, un flăcău și o fată, îmbrățișați, îndată mă chiamă și pe mine și mi-i arată: — Ia uite Lambrior cum se *drăgostesc* cei doi. Aveți un echivalent în limba d-voastră cea nouă? E drept că puteți zice de o femeie că e *gentilă* sau că-i *picantă*. Eu prefer să-i zic că are *drăgănele*.

La această tiradă nostimă ca formă și foarte serioasă în fond, *Junimea* izbucni într'o veselie și mai mare. S'a pus la vot dacă cuvântul *dragoste* trebuie să rămâie și cu unanimitate, ba chiar cu entuziasm, se votă menținerea acestui cuvânt.

Așa filologie mai înțeleg și eu, strigă d. Pogor, iar nu sanscrita lui Burlă și sufixele și prefixele din gramatică lui Vărgolici. Bravo Lambrior, să știi că din astă seară ai *dragostea* mea.

Lambrior, din ce în ce mai în vervă adause:

— Este așa de adevărat că odată ce o limbă și-a stabilit structura ei, orice elemente noi intră ca corpuri străine, încât chiar dacă voești să o îmbogățești cu alte cuvinte din limba maternă, încă nouile cuvinte nu mai pot să se asimileze și să facă trup cu cele vechi, măcar că, o repet, pot să aibă aceeași origine. Așa, din cuvintele *titio* și *plecatio* poporul a făcut *tăciune* și *plecăciune*. Poți însă astăzi din cuvintele *natio*, *factio*, să faci *năciune* și *făcciune*, așa cum câțiva caraghioși se silesc? Nu, ci va fi *nație* și *fracție*, cel mult *națiune* și *fracțiune*.

*

M'am întins asupra acestora pentru a arăta ce spirit distins și ce original observator era Lambrior, și cum avea toate aptitudinile ca să devină un mare filolog, dacă ar fi trăit. Evident însă că în fond teoria lui Lambrior cu o limbă

curată românească, era exagerată; el nu voia să fie seamă în ruptul capului de influența irezistibilă a culturii nouă, care vrând-nevrând lasă urme în limbă, în ciuda regulilor și chiar a naturii limbei. De altmintrelea, după ce s'a întors de la Paris, unde a făcut cum am spus cursul la „Hautes études” cu profesorul Gaston Paris, a revenit asupra acestei intransigențe, la sentimente mai moderate și mai juste.

Lambrior în studiile sale, pe care le citise la *Junimea*, a cam abuzat pe socoteala inovatorilor, pentru a-și bate joc de dânsii. Așa pentru ca să se vadă cum literatura pierde din farmecul ei cu neologismele, a pus în comparație o bucată de a lui Eliade scrisă cu neologisme și alta a poetului Konache, dintr'o scrisoare „căt-re Zulnia”.

Nu mă pot opri de a nu reproduce aceste bucăți. Iată versurile din *Oracol la România* a lui Eliade:

De atâția ș'atâția secolî un geniu te protege
 Ca scutitorul angel și mistic ca o sphynge
 Aceasta e credința ce avuși d'eterna lege;
 Că bunele principe dau consequenți mai bune
 Că ceea care semeni, aceea vei culge.
 Licurg spre a'ntări legea în cuget își propuse
 S'abdice la coroană, la interes'umane,
 L'affecțiune, la patrie, cămintle străbune
 Și zice o viți ai Spartei, prunci, virgini și matrone
 Jurați a ține legile intacte, înviolat
 Jurați că numai leg'le au drept de suverane, etc

Acum, iată scrisoarea poetului Konache „Căt-re Zulnia” -

Din toți muritorii lumii cel mai în nenorocire
 Și dintre toți pătimășii cel mai mult în osândire
 Este omul care-ți scrie! Mai pomeneste-l tu oare ?
 Ah! de nu-l vei mai cunoaște de pe slove și scri'soare!...
 Cunoaște-l de pe-^o lui lacrimi ce le ai găsi pe hârtie..

Evident că o bucată nu se poate compara cu cealaltă. Numai Lambrior uită că Konachi a fost poet, pe când Eliade nu.

SAMSON BODNĂRESCU

CHESTIUNI ESTETICE

Nu pot să nu vorbesc din nou de Bodnărescu.

Bodnărescu a fost o adevărată creațiune a societății *Junimea*, în special a d-lui Maiorescu. Și lucru straniu, tocmai poate din această cauză și a fanatismului lui în materie de literatură, era obiectul tuturor epigramelor noastre, la care răspundea prin o tăcere absolut senină. Și tocmai poate pentru aceasta, el a fost cel mai atacat în polemici. Așa *Muza de la Borta rece*, a făcut din el personagiul principal.

Discuțiile estetice se nășteau cu ocazia citirii poeziilor sau nuvelilor lui, discuții care erau vii, aprinse și care țineau toată ședința. De abia Bodnărescu începea să citească câteva versuri, și imediat glasuri de protestare se auziau:

- Iar metafizică!
- Iar pesimism!
- Iar lucruri nebuloase!

Pe urmă discuția începea, Bodnărescu rămânea cu cătețul în mână. Peste un ceas toată lumea uita pe Bodnărescu și versurile lui, toți fiind adânciți în chestiuni de estetică, filozofie, etc. La sfârșitul ședinței Bodnărescu se scula, îi chidea cătețul, necitit întreg.

Cu timp, versurile lui Bodnărescu începură a fi mai limpezi, mai ușor de înțeles, dar fondul de idei îl păstra.

Aceeași filosofie disperată, aceeași iubire de neant, aceeași vagă îngrijire de ce are să fie în cursul nepătruns al veacurilor viitoare, aceeași idee de micimea omului și de trecerea lui neînsemnată în lume, se vedea la acest poet.

Mi-a aduc aminte prin 1874, Bodnărescu vine cu o poezie: *Pe mare*.

Poetul și de astădată se ocupa tot de tainele lumii ca în alte poezii ale sale, dar de astă dată într'o limbă mult mai curată și pătruns de o reală și înaltă inspirație. Fiindcă această poezie frumoasă a dat loc la discuții estetice vii în acea seară, voi începe prin a reproduce partea ei din urmă:

II

De e sară peste lume
Când pe ape rătăcesc,
Toate stele cu mine
Mi se pare că plutesc.

De sunt valuri și mă legăn
Cerul încă-i legănat,
Ca și cum ar fi pe ape
Tot văzduhu 'ntemeiat.

Mă gândesc atunci la taina
Înălțimilor cerești —
Stele cad se stâng în mare
Parcă totu-i din povești.

III

Calea robilor de veacuri
Printre stele ochiul duce,
Și nici una călătoare
Despre dânsa știri n'aduce.

Încotro să meargă oare
Să drumetii c'ne sunt?
Ori pe acolo nu se'ntâmplă,
Cum se'ntâmplă pe pământ?

Carul mic și carul mare
Depărtate stau de aer --
Rătăciți-au vr'un nemeșnis
Și nu o mai poate afla *

O, de este cum se pare.
 El atunci e fericit,
 Printre mii și mii de stele
 E frumos de rătăcit.

Un murmur de generală aprobare subliniă citirea poeziei.

-- Bravo Samsone! (Pe Bodnărescu îl chema Samson) strigarăm cu toții.

— Bravo Samsune! adăogă d. Paicu, care în calitatea lui de filolog și de gramatic, credea că singurul spirit ce se poate face cu o lumbă, este acela de a stâlci cuvintele.

Bodnărescu, care nu era deprins cu asemenea complimente, se înroși până în vârful urechilor de plăcere.

D. Pogor adresându-se celor nouă, care după cum se stie nu înțelegeau niciodată nimic, îi întrebă:

— Ați înțeles și voi poezia lui Samson?

— Înțeles, înțeles, strigară Beldiceanu, Cernescu, etc.

— Și președintele lor Drăgănescu? adăogă d. Pogor.

— Și el, răspuse d. Nicu Gane.

— Chiar caracuda a priceput? mai adăogă d. Iacob Negruși.

— Chiar caracuda, răspuse Miron Pompiliu, președintele caracudei.

Această scenă, ca să fie înțeleasă, trebuie date oarecare detațiuni, sau mai drept, să revin asupra unor detalii deja date.

Bodnărescu era reputat ca cel mai întunecat și nepriceput literat din *Junimea*. Era admis că numai d. Maiorescu pricepea ceea ce el scria.

D-lui Maiorescu îi venea ușor să pretindă aceasta.

În general d-sa făcea o supoziție, o supoziție a sa proprie, ce a înțeles Bodnărescu, și apoi o expunea adăogând sentențios: — „Iată ce a vrut poetul să zică”.

Poetul niciodată nu protesta, nici nu contraria pe d. Maiorescu, și aceasta pentru un motiv de regulă estetică, inventat tot de d. Maiorescu, pe care l-am arătat.

După d. Maiorescu, poetul îndată ce a isprăvit lucrarea, acea lucrare nu mai este a lui, este a cititorilor și a comentatorilor, aceștia sunt singurii competenți ca să spună ce a înțeles poetul; poetul n'are dreptul ca să aibă o părere asupra propriei sale lucrări.

Iată de ce d. Maiorescu înțelegea lucrările lui Bodnărescu, și, iată de ce noi ceștilalți, care nu împărțeam părerea d-lui Maiorescu, nu înțelegeam aforismele sau cum zicea d. Nicu Gane, *anaforalele, epigramele și satirele* lui Bodnărescu-

Erau unele care ajunseseră proverbiale în *Junimea* pentru obscuritatea lor și pe care le știam pe de rost cu toții și cu care îl întâmpinam pe Bodnărescu când intra la *Junimea*. Așa, cine nu știe faimoasa epigramă a lui Bodnărescu, de care făceam atâta haz. Iat-o:

„Sus pe Olimp ori pe Tempe înflorită mă chiamă a mea zână,

„Colo pe pisc, eu între amândouă pe plaiu te voiu duce”

O alta iar nu mai puțină celebră în anele glumelor *Junimei*. Iat-o:

„Sboară pământul din v acuri în veacuri și tot pe ac a cale”.

„Dar și scântea divină în noi liberă fi va cu dânsul”.

Înțelegeți acum de ce, când Bodnărescu veni de astădată cu o poezie limpede și plină de gânduri poetice, frumos spus și clare, *Junimea* în corpore îl aclamă strigând: Bravo Sansoane!

Și lucru curios, mulțumirea d-lui Bodnărescu exprimată la început nu fu de lungă durată, el sfârși prin a crede că poezia n'avea nici o valoare de vreme ce d. Maiorescu netiind acolo nu-și dăduse părerea, și devreme ce chiar

„caracuda” o înțelesese. Acest lucru mi l-a conștientizat mie lășirea de la *Junimea*, cu un aier foarte melancolic.

— Panule, crezi tu că poezia *Pe mare* este bună? Apoi atunci de ce cei nouă au înțeles-o împreună cu *caracuda*? Aștept cu nerăbdare pe Maiorescu să vină de la București, până atunci pun poezia la carantină.

Iată discuția ce a avut loc cu ocazia ceturei poeziei lui Bodnărescu: *Pe mare*.

Printre diferitele curente estetice, care agitau *Junimea*, erau două mari care o separau în două tabere opuse.

Întâiul curent consta a se susține că materialul poetic, de unde un poet poate să-și ia inspirația, este mărginit și anume: din credințele antice mitologice, din credințele și eresurile omenirii, fie și chiar cele populare ale noastre. Iar din contră, știința modernă și toate teoriile și descoperirile noi nu numai că nu sunt un element poetic, dar dimpotrivă ucid inspirația și scoboară nivelul poeziei.

Alt douilea curent, susținea din potrivă că știința modernă și descoperirile ei sunt un puternic material de o inspirație și o fecunditate poetică mare, mult mai mare decât credințele naive mitologice și eresurile băbești, și că poezia viitoare va avea o dezvoltare mult mai înaltă și mai impunătoare de cât cea eșită din vechile credinți.

Întâiul curent era reprezentat prin marea majoritate a *Junimei*, în frunte cu Ștefan Vârgolici, Naum, etc.

Al doilea curent, mult mai restrâns, fusese, adus în *Junimea* de Lambrior și mai cu seamă de mine, susținut în parte de Alexandru Xenopol și mai târziu de Vasile Conta.

D. Maiorescu nu se pronunțase categoric contra nici unui sistem, înclina evident însă pentru cel dintâiu, de vreme ce de multe ori stabilea teoria că: poezia își are materialul ei propriu și nu orice materie sau orice gen de cunoștințe pot da loc la creațiuni poetice. Așa, de câte

ori n'am auzit pe d. Maiorescu susținând că tema patriotică nu poate da loc la adevărate inspirații poetice, materialul fiind impropriu, de asemenea politica și altele. Pe baza acestora condamna întreaga mișcare de poezie patriotică din țară. În această privință avea și nu avea dreptate, după cum voi arăta în curând.

D. Năgruși și el era mai mult partizanul vechei credinți estetice.

Cât despre d. Pogor nu avea o părere pozitivă; d-sa susținea când o teorie când alta, după cum era prezentată mai bine sau mediocru, iar spiritul seu eminentamente estetic, aproba tot ceea ce era frumos și simțit, fără a voi să se încurce în chestii de doctrină și de școală.

*

Ca o consecință a celor două doctrine de mai sus, decurgea o altă deosebire mult mai profundă între noi. Sub influența filosofiei metafizice germane și a unui panteism nou, una din temele preferate ale lui Bodnărescu mai cu seamă, era punerea în versuri a neastâmpărului sufletului omului pentru a afla ce este dincolo de lumea cunoscută. După această școală, ca și după filosofii care o inspiră, omul este vecinic chinuit de întrebarea: Cine a făcut lumea? Cum s'a născut ea? Ce are să devină universul? Ce loc avem noi în lume? etc.

Din contră, adepții filozofiei pozitive al cărui reprezentant eram eu, ne ridicam vecinic în contra acestui fel de chinuri artificiale pe care poeții pretind că le simțesc, căutând a rezolvi problema cauzelor finale și a celor primordiale. Noi nu admiteam ca să se facă oftaturi și plângeri pe această temă, reducând-o numai la oarecare juste proporții.

*

Odată pus în cunoștință cetitorul de acestea, îi va veni ușor ca să înțeleagă discuțiile estetice din *Junimea*.

După citirea poeziei *Pe mare* a lui Bodnărescu, d. Pogorzise:

— Discuția este deschisă, care are de spus vre-o prostie s'o spună.

Ștefan Vârgolici, căruia pe lângă porecla de *negustor de porci* îi mai ziceam noi în *Junimea și om și om*, zise:

— Se înțelege că poezia e frumoasă cu stelele ei călătore și cu întrebarea că ce se petrece pe acolo printre stele; dar eu mărturisesc că mi se pare mai poetică concepțiunea antică, care tăcea din cer o boltă statornică țintuită cu cuie de aur strălucitoare, iar Apolon eșind cu carul său măreț și străbătând cerul cu cursierii lui de foc, era ceva de toată frumusețea.

— Contest am răspuns eu, aceste aprecieri mi se par greșite. Cei antici având un orizont mărginit de cunoștinți, în care eroarea de multe ori domina observațiile juste și având cunoștinți foarte reduse geografice, etnografice, astronomice, etc., inspirația lor nu a fost de cât foarte rar grandioasă, iar poezia lor destul de mărginită ca perspectivă.

Evident că exageram, dar fondul îl cred și acuma foarte just.

— Cum, sări președintele *caracudei*, Miron Pompiliu, dar se poate ceva mai frumos și mai poetic de cât mitologia greacă, precum și ideea ce-și făceau ei de zei, de lume? Dar acele frumoase metamorfoze! Dar credința despre semizeii? Dar lupta între dânșii? Se poate ceva mai frumos!

Aceste cuvinte ale lui Miron Pompiliu fură aprobate de mulți, iar Beldiceanu, Xenopol și alții îmi ziseră:

— Lasă, Panule, nu mai susține asemenea lucruri, aceste sunt paradoxe.

Aceste cuvinte mă înfierbântă și răspunsei cu multă vivacitate.

— Așa, apoi să vă arăt că nu știți ce susțin și că confundați două lucruri deosebite. Eu susțin că cei vechi au

avut foarte puțină fantezie poetică și că noi modernii o avem incomparabil mai mare. Să nu uitați, că ceea ce numiți d-voastră imaginația poetică, la cei vechi nu era fructul fanteziei poetului, ci erau credințele religioase, sociale și cosmice ale lor, era sistemul religios-filosofic al grecilor, în care ei credeau cum credem noi în adevărurile pozitive ale științei. Când din soare făceau un Apolon cu carul său, nu era imaginație pentru dâșii, era o credință; fabulele din mitologia lor erau dogme religioase. Ei credeau în metamorfoză, metempsichosă, în zei, în zeițe, etc., prin urmare poezii lor — afară de cei lirici care descriau și analizau sentimentele și foarte puțin încă și acestea — nu făceau de cât să copieze și să reproducă credințele contimporane. Este ca un poet modern care ar pune în versuri credința noastră despre fulger, despre ploae și alte fenomene meteorologice. Noi modernii care avem alte credințe, luăm drept fantezie poetică credințele celor vechi. Noi găsim în ele poezie, fiindcă nu mai credem întrânsele, cei vechi nu găseau decât adevăruri, partea poetică era foarte puțină.

Această tiradă cam liniști pe cei care se ridicaseră în contra mea taxându-mă de paradoxal.

Atunci d. Pogor se amestecă și el în discuție și-mi zise:

— Foarte bine, dar crezi d-ta că cunoștințele noastre pozitive pot provoca o inspirație poetică? De vreme ce totul e cunoscut, ce-i mai rămâne poetului?

— Mai întâi totul nu poate fi cunoscut în domeniul științei, îi răspunsei eu; pe urmă poezia nu consistă în a inventa teme, ci a exploata o temă cunoscută din puncte de vedere necunoscute, fie de gândire, fie de sentiment. Dacă până acum nu avem poeți mari, în sensul filozofiei pe care susțin, este că adevărurile științifice au fost până acum exploatare numai din punct de vedere utilitar și n'au pătruns nici nu sunt așa răspândite pentru a fi exploatare din punct de vedere literar și estetic.

Discuția continua pe această temă amestecându-se în-

tr'ansa principalii membri, Lambrior și Xenopol, până la oarecare punct susținându-mă, alții combătându-mă.

*

De unde luasem, sau mai drept, cum îmi venise mie această teorie? Căci trebuie să spun — și nu e o laudă — că teoria așa cum o luasem eu și o susțineam, nu o citisem nicăeri. Propriu-zis, era dacă voiți o teorie estetică a mea. Dar când zic a mea, înțeleg ca parte proprie mie ceace în genere aparține unui om, care a cetit, s'a inspirat din lucrările altora, căci nimeni nu inventează nimic din nimic.

Fiindcă cred că este interesant, să spun cum ajunsese eu la aceste credinți estetice.

După cum am arătat deja, eu eram adeptul și admiratorul lui August Comte, a cărei lucrare mare completează și o recitisem (nu ediția cea mică de miss Martineau). Mă pătrunsesem de principiile filozofiei pozitive. Lucrarea lui Auguste Comte scrisă în 1830 prezintă multe lacune, partea psihologică este cu desăvârșire neglijată fiindcă pe atunci nu luase enorma dezvoltare pe care o are astăzi.

Un lucru mă isbise în lucrarea sa filosofică, partea estetică lipsește cu totul. El prezintă un sistem întreg, un sistem complet de credințe, care să înlocuiască pe toate celelalte vechi, un sistem cu care un om cult să se poată mulțumi și din care să poată să găsească un răspuns la toate chestiunile privitoare la om și la lume. Și cu toate acestea, acea parte indispensabilă omului și societății: literatura, arta, poezia, nu aveau în ea teoria estetică, pe care să se bazeze. August Comte se mulțumia în trecut în partea aplicației lui sociale, să zică numai câteva cuvinte. Nu am vreme să le caut, dar sensul lor era cam acesta: „se înțelege că și literatura și arta trebuie să se inspire din același sistem de credință pe care îl are omul cult”.

Aceste două-trei rânduri au fost adevărată revelațiune

pentru mine, întreaga parte neglijată putea fi suplinită prin aceste cuvinte, care exprimau o adevărată teorie.

În adevăr, mi-am zis, sistemul nostru de credințe pozitive, modul nostru de a concepe societatea și lumea, nu au o literatură și o artă complectă. Veniți mai târziu, prin forța lucrurilor, noi am adoptat și ne-am deprins a admira o artă și o literatură care însă nu sunt produsul gândirii și simțirii noastre, ci sunt produsul gândirii și simțirii omenirii înainte de noi, care avea alt sistem filozofic și religios și alte credinți.

Și mi-am mai zis că, este cu neputință ca din concepțiunea ce avem noi despre lume și de adevărurile pozitive câștigate. să nu se poată trage profite artistice, literare pe tema unei fantezii mult mai bogate și mult mai variate.

Iată cum mi-am stabilit teoria, pe care o expusesem la *Junimea* cu ocazia poeziei lui Bodnărescu: *Pe Mare*.

Imi trebuia însă exemple pentru a o ilustra. Am început a le căuta. Pe atunci eșia o revistă *La Philosophie positif ve* redactată de Littré, unul din cei mai iluștri adepți ai lui August Comte. Mi-am zis că trebuie să aibă acea revistă și o parte literară și m'am abonat la ea. N'am găsit mare lucru în această privință, afară de câteva nuvele pe temă pozitivă.

Mi-aduc aminte de una: Un doctor îngrijește pe un epileptic. Se știe că epilepsia face în multe cazuri iresponsabil pe individ. Agravându-se boala, epilepticul prinde ură pe doctorul care îl îngrijea.

Urma în nuvelă o serie de scene foarte interesante, care puneau în relief caracterul maladiv al epilepticului. Țin minte desnodământul acelei nuvele: epilepticul se hotărăște să omoare pe doctorul, binefăcătorul său. Intr'o zi el se ascunde după ușă și când doctorul intră, el îi împlântă un cuțit în piept. Doctorul cade, înainte însă de a expira, el are puterea de a zice, celor ce-l înconjurau:

— „Să nu se urmărească Germain (așa era numele clientului), fiind epileptic, el este iresponsabil“.

Vedeți că tema nuvelei este concepută în alt spirit de cât cel obișnuit, ideea de responsabilitate sau iresponsabilitate era pusă; iar doctorul arăta că convingerea unei credinți medicale este mai tare chiar de cât sacrificiul vieții, explicând la urmă că moartea sa este rezultatul unei cauze pe care o cunoștea de mult, iar nu rezultatul voinței omorâtorului.

Tot din *Philosophie positiv* am aflat numele unei poete, M-me Akerman, ale cărei poezii cu un caracter ce-i drept mai mult social, se deosebesc de elucubrațiile comune poezilor, putând servi până la un oare care punct ca model de literatură nouă.

*

Dar scriitorul, care pe atunci m'a captivat mai mult și mi-a deschis orizonturi nouă în sensul teoriei estetice ce susțineam, a fost desigur faimosul romancier Jules Verne.

Nici atunci, cu atât mai puțin acuma, nu pot lua pe Jules Verne — care în definitiv nu-i de cât un vulgarizator al științei — drept un autor literar, nici scrierile lui nu le pot considera ca adevărată literatură. Aceasta nu împiedică însă ca Jules Verne să nu fie unul din cei întâi care a tras efecte literare dramatice din principii de știință absolut seci.

Nu-și poate închipui cineva ce impresie colosală au produs asupra spiritului meu în 1870, romane care apăruseră până atunci și care au rămas și până acuma fondul geniului lui Jules Verne: *Voyage au centre de la terre*. — *De la terre à la lune*. — *Cinq semaines en ballon*. — *Autour de la lune* etc., au făcut deliciile mele nopți întregi. Citeam aceste lucruri cu un îndoit interes: întâiu cu interesul care se degajă din ele, independent de sistemul de credință, și al doilea, cu plăcerea omului care avea o teorie, a căreia

realizare în parte, în foarte mică parte, mi-o dădea Jules Verne.

Eșit proaspăt din liceu, niciodată nu-mi trecuse prin cap că principii aride ca acele ale căderii corpurilor, ale gravitației, ale atracției și toate celelalte cu privire la electricitate, lumină, căldură, etc., puteau să fie exploatare pentru a pune în mișcare personajele unui roman, fie chiar cu o intrigă cam copilărească.

Dar romanul care confirma credința mea, și anume, că cunoștințele pozitive moderne prezintă o platformă mult mai largă pentru artă și literatură și că imaginația omului modern întrece mult pe a omului antic, a fost: *De la terre à la lune*.

Cum am spus de mult, eu fusesem în liceu admiratorul și a literaturii italiene clasice. Dante, Petrarca Ariosto și Tasso, îmi erau familiari. Cei doi, *De la terre à la lune* a lui Jules Verne, mi-am adus aminte că un poet, cu câteva sute de ani înaintea lui, Ariosto, a tratat același subiect ca și Jules Verne. În epopeea sa: *Orlando furioso*. Ariosto are un cântec *Suțrea lui Astolfo în lună* și atunci m'am gândit să recitesc din nou această ascensiune.

Am recitat din nou pe Ariosto și am rămas izbit de superioritate lui Jules Verne față cu acel faimos poet. Notați că Jules Verne nu e poet, el este, o mai repet, un răspânditor al cunoștințelor pozitive, pe când Ariosto este unul din cei mai mari poeți ai Italiei, cu o imaginație desigur mult mai fecundă și mai strălucită de cât chiar a multor moderni.

Și cu toate acestea, când compari modul cum ambii prezintă suirea în lună, ești isbit de superioritatea unuia față de celălalt, superioritate datorită numai cunoștințelor celor două epoce.

Așa, mi-aduc aminte cum făceam deosebirea pe atunci între acești doi autori și cum se întăria în mine ideea, cum

că cunoștințele moderne, vaste și variate, sunt un material mult mai propriu pentru dezvoltarea imaginației.

Să dau câteva exemple privitor la Ariosto și Jules Verne, exemple pe care le-am prezentat la *Junimea*, cu ocazia altor discuții tot pe acea temă.

Astolfo din *Orlando furioso* se suie la lună în un car cu patru cai roșii ca focul... Este concepția veche a lui Apolon care străbate cerul cu cursierii săi de foc. După credințele de la începutul veacului al XVI-a — cel puțin Ariosto se face ecoul lor, sau poate chiar este invenția lui (nu am timp să controlez) — în spațiul interplanetar domnește un foc etern. Cum face Ariosto ca Astolfo cu caii să treacă prin focul etern? Natural că recurge la miracol, acest expedient antic și modern încă în credințele religioase și populare, prin care se înlătură toate imposibilitățile și se aplanează toate greutățile pentru eroi. Astolfo avea cu dânsul un bătrân evănghelist care permite ca carul să treacă fără să fie atins de flăcări.

Acest lucru Ariosto îl spune în două versuri numai — el așa de prolix. Pentru ce? Pentru că neștiind nimic asupra acelor regiuni și neavând măcar ipoteze cum avem astăzi asupra spațiilor interplanetare, nu putea nici să zică, nici să inventeze alt ceva de cât focul etern, admis pentru infern.

Cetiți toată partea din Jules Verne în care este descris voiajul înainte de a sosi la lună, și veți vedea câte detalii, câte observații, câtă imaginație științifică! Imi aduc aminte — căci n'am cetit de mult pe Jules Verne — cum el exploatează legile fizice aplicate într'un mediu îndepărtat de pământ; cum de exemplu paharele când stau la masă rămân suspendate în aer ne mai având greutate; cum aruncând pe fereastră un câne mort, acesta începe a se învârti împrejurul bombei ca un satelit, etc.

Ariosto nu știa nimic din interiorul lunii decât că și ea

are fluvii, lacuri, câmpuri, munți, văi și s'ar părea că crede că este locuită. Atât.

Ce sărăcie, față de cunoștințele precise, pe care Jules Verne le intercalează asupra lunei, cu ocazia voiajului inventat de dânsull

Dar mă opresc, măcar că ar fi chiar acum un interesant studiu de dezvoltat în această privință. Și trebuie să adaug un lucru: Cu toate că de la 1870 înapoi s'a scris, pe ici pe colea, oare care cărți pe această temă, cu toate că prin lucrările unor savanți celebri, precum Herbert Spencer, s'a arătat superioritatea și din acest punct de vedere a cunoștințelor noastre pozitive, totuși mărturisesc că nu cunosc o lucrare completă în această privință și n'am citit nimic, care să mă satisfacă cu totul.

Și lucrul se explică pentru că lucrarea pe care o doresc nu a apărut încă: omul care ar trebui să-o scrie ar trebui să aibă cunoștinți vase în toate ramurile științei și în acelaș timp să cunoască perfect atât l'iteratura cea veche, cât și cea nouă. Acest lucru se întâmplă foarte rar, savanții nefiind literatori în genere și literatorii nefiind oameni de știință.

Iată cum ajunsesem ca să-mi stabilesc teoria estetică, care de multe ori, atât înaintea plecării mele la Paris cât mai cu seamă după întoarcerea mea de la Paris, a dat loc la interesante discuții la *Junimea*.

Trebuie să adaug că mai târziu *Junimea* asculta cu o ureche distrată ideile sau teoriile nouă, pe care noi cei tineri căutam să le introducem. Epoca de plămădeală de idci și de teorii fusese la *Junimea* între 1865 și 1875. În acest timp teoriile d-lui Maiorescu se cristalizaseră mai în toate capetele, așa că acele teorii erau lucruri admise definitiv și eu cred că nu noi cei tineri și fără autoritate am fi putut să le zdruncinăm, dar chiar un om de valoare și cu mare autoritate ar fi căzut în această întreprindere.

Societățile literare au tinereța și bătrâneța lor, ca orice ființă vie. *Junimea* a dat tot ce putea da ea, mai cu seamă

până pe la 1875. De fapt la acea dată rolul ei este deja sfârșit, măcar că mai are și după aceea vre-o câțiva ani de vitalitate, însă mai mult aparentă.

Cine regretă desființarea *Junimei* de la Iași exprimă o idee mai mult sentimentală, de cât un lucru posibil; *Junimea* nu mai putea să meargă. La sfârșitul acestor memorii voiu arăta lucru pe larg. Mai ales după ce se strămută d. Maiorescu la București, s’au făcut încercări ca ea să continue să existe; zadarnice încercări.

Tot așa de puțin reușite au fost și silințele d-lui Maiorescu ca să întemeeze o *Junime* la București: alte împrejurări, alte persoane, alte idei.

CHESTII DE METAFIZICĂ

Multe și frumoase discuții au mai avut loc la *Junimea*. Când era de față d. Maiorescu și venea din întâmplare și d. Carp, discuția era mai totdeauna pe tema socialo-filosofică, la care noi cei tineri nu participam de cât incidental — fiindcă față de profesori elevii trebuie mai mult să asculte de cât să vorbească.

D. Carp și atunci, ca și acum, era, ca să mă exprim printr’un cuvânt franțuzesc „tranchant”. Intra cu monoculul în ochi, făcea o roată cu privirea-i desprețuitoare, în tot cazul indiferentă pentru cei noui veniți, pentru caracudă, și apoi cu ocazia cetirei vre-unei lucrări, arunca vre-un aforism sau formula vre-o teorie, pe tema căreia se năștea discuția cu d-nii Maiorescu, Pogor și Iacob Negruți.

Noi formam galeria.

Unul care era mai totdeauna de altă părere, era d. Iacob Negruți. D. Negruți îl combătea sistematic pe d. Carp în teoriile sale, și mi-aduc aminte că de multe ori l-am auzit zicându-i d-lui Carp:

— Sistemul tău e foarte simplu și comod: vii din șase în șase lui la *Jurimeea*, scoți sabia din teacă, formulezi sau mai bine inventezi o teorie, tranșezi toate chestiile cu vârful săbiei, condamnă și reprobă tot ce nu-ți convine și apoi pleci. Apoi nu se discută așa l...

— Taci gogomane, tu nu știi să discuți, îi replica d. Carp.

Iar d. Negruți ridica din umeri, se uita la noi, îl arăta pe d. Carp și tăcea, dând a înțelege că-i de prisos ca să mai vorbească.

Din contră, felul de discuție al d-lui Maiorescu era cu totul altul. D'sa își expunea părerea, pe urmă asculta pe contrazicător cu mare atenție și cu multă bunăvoință, chiar dacă acela era unul din cei noui sau vre-o caracudă. După ce contrazicătorul sfârșia, d. Maiorescu, cu un aer foarte liniștit, lua cuvântul și răspundea la toate punctele arătate, și astfel discuția urma cu regulă și cu șir. N'am văzut nici odată pe d. Maiorescu impacientându-se, sau făcând o exclamație, sau luând un aer disprețuitor față de orice și oricine. Pe când cu d. Carp nu îndrăzneai să discuți, iar d-nii Pogor și Iacob Negruți scoteau toate interjecțiile și exclamările limbei, arătându-și către alți membrii părerile lor în cursul discuției d-lui Maiorescu.

*

Când însă lipseau fruntașii și mai cu seama d. Maiorescu, când se întâmpla ca cei bătrâni să fie duși la București la Cameră și rămâneam noi numai, atunci fiecare își dădea curs vervei și ideilor sale, atunci, pot zice, aveau loc discuțiile cele mai interesante, fiindcă se făceau pe teme noi. Iar cei care luau parte la asemenea discuții erau: Alexandru Xenopol, Lambrior, Eminescu, Vârgolici, Grigore Buiclu și eu.

Afară de noi, mai erau încă membri care ar fi putut foarte bine să ia parte la discuție, precum d-nii Naum,

Țicu Gane; dar aceștia împreună cu mulți alți preferau să asculte și numai din când în când să plaseze câte un cuvânt.

În asemenea ocazie am discutat noi chestia pesimismului în poezie și a temei desperate ce adesea era exploatată de Bodnărescu — și până la un oarecare punct de Eminescu — cu privire la neștiința omului de cum s'a născut lumea și cum are să se sfârșească. Și cu aceasta revin la discuția care a stârnit poezia lui Bodnărescu, *Pe mare*, din care am reprodus mai sus câteva strofe.

Pe mine, adept al filozofiei pozitive, această temă mă exaspera, și de câte ori o vedeam pusă în versuri desperate și lugubre, zburcneam și protestam.

La aceste discuții lua parte și Bodnărescu, nu privitor la poeziile lui, ci la credințele filosofice în sine.

— Bine, omule, îmi zicea Eminescu sau Bodnărescu, pe tine nu te interesează marea problemă cum a eșit lumea din haos, ce a fost înaintea ei și ce va deveni? Această idee nu te preocupă, nu te muncește?

— Nu mă muncește de loc, și dacă mă preocupă, este în margini cu totul restrânse. Voi aveți aerul, în poeziile voastre, a arăta pe om muncit de dimineața până a doua zi de ideea cum s'a născut lumea și cum va sfârși ea; aveți aerul că nici nu mâncați, nici nu beți, că sunteți adevărați nefericiți pe pământ, fiindcă nu știți cum s'a creat lumea și mai cu seamă cum are să se sfârșească; faceți din această, preocuparea unică a omului, absorbindu-i gândirea întreagă și aruncându-l în disperare, din cauza neputinței de a deslega problema. Faceți din om un fel de Faust din actul I-ii, când se plânge că a ajuns la bătrânețe fără să dea vre-o deslegare chestiilor filosofice. Ei bine, eu, o mai repet, sunt foarte mulțumit, mă ocup cu o mulțime alte chestiuni și numai din când în când mă gândesc în treacăt la această problemă.

— Apoi atunci, îmi răspundea Eminescu, înseamnă că nu ai capul tăiat pentru asemenea probleme.

— Ba nu, aceasta înseamnă că am o disciplină a minții mele, pe când voi lăsați să vagabondeze ale voastre fără frâu și fără nici o rezervă; și în aceasta consistă superioritatea filozofiei pozitive, adăugam eu, față de metafisică. Marele progres ce a adus știința cu legile ei pozitive a fost, între altele, că a dat minții o normă sigură pentru a judeca lucrurile și fenomenele. Acele pe care a reușit să le explice au intrat în domeniul cunoștințelor; cât despre rest — între care figurează și chestiunile pe care le discutăm acum, — ipotezele, constituesc toată știința, ipoteze bazate pe principii deja cunoscute, dar ipoteze. În asemenea chestii nu-î nimic nici turmentat, nici nenorocit în om; disciplina minții mă face să mă mulțumesc cu cele cunoscute, și să întrevăd pe cele necunoscute sau să mă mărginesc a spune pur și simplu că pentru asemenea chestiuni, știința nu are încă răspuns. Așa de exemplu, relativ la sfârșitul lumii noastre se știe că soarele se răcește încetul cu încetul, când pământul nu va mai avea căldură și lumină...

— Apoi acestea le știm și noi.

— Apoi dacă le știți, de ce nu vă mulțumiti cu dănselle și pentru ce căutați, cum zice francezul, „midi à quatorze heures” ! Să vă spun eu, toată munca și nenorocirea pe care pretindeți în poeziile voastre că o simțiți față cu necunoscutul, este inventată, este ceva artificial, este o temă convențională pe care o găsiți proprie a o exploata. Nu simțiți, ci vă faceți că simțiți, este o neneonestitate literară...

Și pe această temă discuțiile se prelungeau până la miezul nopții, fiecare eșind cu părerea pe care o avusese intrând.

În asemenea discuții, Lambrior, era cu mine.

Cealaltă tabără se compunea mai din tot restul *Junimei*.

POVEȘTI ȘI POEZII POPULARE

Junimea așa cum se formase la 1866 nu iubea poeziile populare și gusta pe jumătate poveștile noastre. Curentul literaturii populare mai pronunțat, l'au adus cei intrați pe urmă, precum Xenopol, Lambrior, Slavici, Miron Pompiliu, Creangă, etc.

De câte ori și mai târziu n'am auzit pe d. Pogor și chiar pe d. Carp vorbind cu dispreț de poeziile noastre populare! Noi le susțineam chiar cu oarecare exagerație, iar d. Pogor ne răspundea:

— Ce-mi vorbiți de poezii populare, poezie descriptivă lipsită de orice sentimente!

Iar d. Carp adăuga:

— Poezii populare!... Ele se reduc la: frunză verde și vântul bate.

Vă puteți închipui protestările noastre. De câte ori se întâmpla o asemenea discuție, când intram acasă căutam, recitind colecția lui Alexandri, bucăți în care un adânc sentiment era fondul însuși al poeziei, sau altele unde un spirit de observație străbătător sărea la fiecare vers. Luam colecția cu noi și data viitoare la *Junimea* citeam poeziile acelea și iar discutam.

De multe ori prindeam pe d. Pogor că discuta a priori, fără să fi citit poeziile; atunci d. Negruți care nu scăpa ocazia ca să se înțepe cu d. Pogor, adăuga:

— Are scuză Pogor că n'a citit poeziile, ele n'au fost tipărite la „Biblioteca Contemporană”.

Iar d. Carp replica sentențios:

— Degeaba umblați cu patriotism, ca literatură populară nu există de cât Iliada lui Homer.

De aici discuții și glume.

Pe mine aceste discuții mă puseseră la ambiție și mai

ales fiindcă aveam de gând să țin o prelegere asupra acestui subiect, am arătat acest lucru. Am căutat prin toate cataloagele și mi-am procurat tot ce am găsit tradus în franțuzește și italienește din poeziile diferitelor popoare. Mi-am procurat în traducție și poeziile populare sârbești și cetîndu-le am constatat o mare asemănare cu ale noastre; de multe ori era evident că acelaș subiect a fost comun ambelor popoare, numai modul de tratare al subiectului diferia; și pe cât mi-a rămas de atunci impresia, poeziile noastre populare sunt superiori ca imaginație și mai cu seamă ca delicateță de sentiment.

Cu toate acestea, oficialmente poezia populară avea un loc însemnat în *Convorbiri literare*, iar d. Maiorescu o admitea ca un gen literar respectabil. Cauza era că Vasile Alexandri întînd aproape de la început în acest cerc literar și bucurându-se de acel prestigiu meritat, de care am vorbit altă dată, *Junimea* nu putea să facă altceva decît să vorbească cu respect și cu oarecare atenuantă admirație, de niște poezii pe care Alexandri le adunase și le prelucrase de multe ori, și din care se inspirase vădit în *Doinele* și în *Lăcrămioarele* sale.

Și se explica foarte bine prevențiunea *Junimei* contra literaturii noastre în genere și prin urmare și contra literaturii populare. Tineri veniți din străinătate, cu educație germană și franceză, sub influența marelui civilizații a acestor două popoare, ei cad pe la 1871 în țară în mijlocul unei literaturi factice, care merita severitatea criticelor d-lui Maiorescu. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu și Alexandri erau singurii care rămâneau în picioare. Necunosători ai istoriei naționale, ai literaturii populare, acei tineri, care înființează *Junimea*, cred că cea mai bună treabă ce pot face în țară, este să traducă din alte limbi, cea națională neavînd modele.

În aceste împrejurări în *Junimea* s'a creat un fel de aforisme: Nu avem literatură, n'avem istorie, nu avem artă.

Și când noi, a doua formație, veniram la *Junimea* cu alt spirit, mai bine înarmați din punct de vedere național, evident că trebuia să se întâmple ciocniri în credințe și în doctrine

Culegători de poezii populare erau mulți la *Junimea*: erau Miron Pompiliu și Slavici pentru Transilvania, Petrino pentru Bucovina; nu mai vorbesc de poeziile populare din România, pentru care erau foarte mulți colectori.

Eminescu era admiratorul poeziei populare; nu doar că o găsea atât de frumoasă, cât mai cu seamă fiindcă era produsul poporului Român, pe care îl iubea în toate manifestațiunile lui, nefăcându-și nici o rezervă. Era un fel de sensibilitatea bolnăvicioasă la dânsul când era vorba de Român. L-am văzut mai ales la un pahar de vin, cu ochii în lacrimi, vorbind de un eres băbesc din popor. Tot ce face, tot ce zice țăranul, pentru dânsul era perfect. De câte ori nu discutam cu dânsul, arătându-i ridicolul susținerilor sale, când admira toate absurditățile populare, numai fiindcă vin de la popor.

Cu poveștile era altă chestie. Poveștile erau gustate la *Junimea* nu ca un gen superior literar, cum nici nu sunt în realitate, ci ca o formă plăcută a unor minți naive și poate chiar ca o amintire a fiecărui din noi din timpul copilăriei.

Povestitori erau: Slavici, Miron Pompiliu, afară de alții de care nu-mi aduc aminte, și mai cu seamă Creangă.

Creangă avea la *Junimea* povești scrise și povești spuse. Acele ce nu le putea scrie și publica din cauză că erau *corozive* (la *Junimea* se înțelegea *măscărăcios*) el le istorisea. Și atunci *Junimea* se schimba în șezătoare — bine înțeles în șezători unde nu erau femei și fete. În genere se alegeau serile în care d. Maiorescu lipsea; d-sa nu gusta acest fel de petrecere pe teme *corozive*. D. Naum, pudic cum era, asculta — și chiar cu multă plăcere. Se retrăgea într'un colț, se înroșia din când în când, dar nu pleca; avea o scuză

în contra pudicității sale, d-sa fiind literat nu putea să protesteze plecând la povestirea de literatură populară.

‘Când intra Creangă la *Junimea* și dacă nu era nimic altceva de făcut, atunci d. Pogor, care gusta cel mai mult dintre noi poveștile sărate ale lui Creangă, îi zicea:

- Creangă, ia spune-ne o povestel
- *Pe ulița mare sau pe ulița mică?*
- *Pe ulița mare*, strigau mai mulți.

O explicație a acestor cuvinte. Păpușerii, (cei cari umblau cu hârzobul cu păpuși în timpul carnavalului) aveau două feluri de piese pe care le jucau; unele corozive și altele pentru copii. Când chemai un păpușar acasă, el se uita întâi la persoanele prezente și dacă nu-și explica bine situația, întreba:

- *Cuconașule, pe ulița mare sau pe ulița mică?*
- *Pe ulița mică* se grăbea stăpânul casei să spună. *Junimea* prefera *ulița mare*, căci celelalte povești se publicau în *Convorbiri*.

Și atunci Creangă începea să spună povestea lui *Ion cel prost* sau chiar povestea lui *Moș Nichifor*, însă cu versiuni și detalii alte de cât în cea publicată.

*

Dar să ajung la o discuție foarte interesantă cu privire la poeziile populare, provocată de d. Xenopol printr'un articolăș al său: „*Ceva despre literatura populară*”.

Pe d. Xenopol îl cunoaște toată lumea; el promitea de pe atunci ceea ce a devenit. Era și pe atunci cel mai fecund scriitor al *Convorbirilor literare*.

Se ocupa de toate și scria despre toate. Nici nu te așteptai cu ce venea la *Junimea*. Era inepușabil, ceea ce făcea bucuria d-lui Iacob Negruți, directorul *Convorbirilor literare*.

— Ascultă Xenopol, îi zicea d. Iacob Negruți, n'am manuscris destul pentru numărul viitor al *Convorbirilor*

— N'ai grijă, că îți voi aduce, chiar mâine trec pe la redacție ca să-ți las ceva.

— Despre ce? întrebam noi.

— Nu știu încă bine, dar desigur că aduc mâine.

Și se ținea de cuvânt. Se ducea acasă, se punea pe scris, scria, scria și a doua zi d. Iacob Negruți avea manuscrisul necesar.

Despre ce n'a scris d. Xenopol în *Convorbiri*? Cum am spus, despre toate: *Studii asupra stărei noastre actuale. Studii asupra vechilor noastre așezăm.nte. Studii economice. Despre artă și literatură. Nenumărate Recensțiuni despre tot felul de cărți. Despre epigramă, filosofie, etc., etc.*

Avea obiceiul pe care l-a păstrat și până astăzi, că să pună pe hârtie tot ce observa, tot ce vedea, tot ce-i venea în cap. Cu o idee fabrica un articol, pe care îl trimetea iute la *Convorbiri*. Orice propunere care i s'ar fi făcut, de întreprins vreun studiu sau de format vreo societate științifică, o primea cu entuziasm. Odată era foarte entuziasmat de ideea d-lui Burlă de a înființa o societate pentru studierea limbei sanscrite. Ceva așa nu cunoștea de cât d. Burlă.

Se înțelege că de pe atunci d. Xenopol era un scriitor neegal; avea lucruri admirabile, dar și lucruri mediocre. Ceea ce-l caracteriză în diferitele sale scrieri însă, este că în ele găsești totdeauna o idee; o idee greșită, bună sau falsă, dar o idee. Niciodată nu scria numai ca să scrie.

De multe ori la *Junimea* trecea în biroul din fund și se punea să scrie ceva. Noi râdeam și ziceam:

— Iată Xenopol care produce o nouă capo-d'operă.

El zâmbea și scria înainte.

D. Xenopol era foarte indulgent în aprecierile și criticele sale; rar la *Junimea* găsea o poezie cu desăvârșire proastă sau o lucrare rea; totdeauna găsea o parte pe care o aproba, în tot cazul niciodată nu era absolut și intransigent în jude-

carea operelor. D. Xenopol se entuziasma foarte ușor și pentru puțin. Aceste două însușiri i-au rămas — precum dealtmîntrelea toate celelalte — și până astăzi. Și azi este indulgent în critică, și azi se entuziasmează pentru puțin

*

Intr'o seară, prin 1872 sau prin 1873, vine d. Xenopol la *Junimea*. Seară foarte săracă, mai nimene nu avea nimic, buzunările d-lui Iacob Negruți erau goale. După ce d. Iacob Negruți își descărcă obicinuitul *car cu minciuni*, d. Pogor întrebă:

— Cine are ceva, să scoată ?

Nimeni nu răspunse.

D. Xenopol vorbea cu d. Burlă într'un colț.

— Va să zică n'avem nimic de cetit ? repetă d. Negruți. Aceste vorbe îl deșteptară pe d. Xenopol din conversația ce avea, și atunci răspunse:

— Ba am eu ceva, am o critică.

— Apoi de ce nu spuneai ? Scoate-o, scoate-o, repetă d. Pogor.

Și d. Xenopol scoase din buzunar vreo trei file de manuscrispt. La vederea acestor trei file, noi începurăm a ne strâmba, zicând:

— Numai atâta ?

Căci d. Xenopol ne obicinuisese cu studii lungi, lungi. E drept a spune în parentez, că și studiile mele istorice precum și critica istoriei Românilor a d-lui Hășdău, erau interminabile; puteam ține recordul lungimei cu d. Xenopol.

D. Xenopol începu a ceti.

Un mic parentez. Deși atunci d. Xenopol scria ceva mai bine, dar aproape tot așa de indiscifrabil ca și astăzi, așa că nimeni nu-i putea citi manuscriptele, trebuia să le citească el

Autorul începe: *Ceva despre literatura populară*.

— Iar literatura populară ? exclamă d. Pogor cu dispreț

— *Porco, porco*, zise d. Negruți.

D. Xenopol puna în articolașul său o interesantă chestie: Cum se naște cântecul, povestea, doina în popor, adică de cine și cum se face aceasă literatură?

La această întrebare răspundea printr'o generalitate: cum că autorul este însuși poporul întreg. Pè urmă mai adăoga ceva mai precis: că autorii acelor cântece, povești și doine, nu există, că un fapt trece din gură în gură, fiecare îi adaugă ceva, fiecare îl îmbogățește, așa că la urmă dacă te întrebi cine a făcut poezia sau doina poți să răspunzi: nimeni.

Tot așa explica d. Xenopol producerea muzicii populare.

Apoi sfârșea, arătând deosebirea între literatura scrisă și cea populară, iar deosebirea cea mai fundamentală o găsea în faptul că: pe când în literatura scrisă opera este a unui singur autor, în cea populară ea nu este a unui singur, ci a mii și mii de autori.

Eu mă ocupasem de această chestie și mult îmi frământasem mîntea ca să înțeleg cum se face o poezie populară și de cine. Mi-aduc aminte că am căutat prin autorii români, cari culeseră și se ocupaseră de poeziile populare, să văd tratată această chestie. Mi se spusese că în *Revista Română* a lui Odobescu, acesta tratase chestia felului cum se naște o poezie populară și comandasem întreaga colecție. Dar n'am găsit nici acolo nimic precis, generalități și numai generalități. Toți făceau mai mult lirism și sentimentalism pe aceasta temă, și tot prin generalități o deslegau cum făcea și d. Xenopol. Cine a făcut poezia populară? La această întrebare se răspundea :poporul. De unde s'a născut ea? Din sufletul poporului Român, se adăoga. Dar aceasta ori nimic este tot una, — îmi ziceam eu atunci, — căci evidenț că poporul, în termeni generali, a creat poeziile populare, și ele au eșit din nevoile și sentimentele lui; dar cum? Iată chestia.

O notiță însă din poeziile populare culese de Alexandri mi-a confirmat părerea pe care mi-o făcusem prin simplu

raționament. Eu îmi ziceam: nu se poate ca poeziile populare să n'aibă și ele un autor, o persoană în carne și oase, căci altmintrelea nu s'ar putea explica unitatea subiectului și dezvoltarea lui logică.

În adevăr, în colecția lui Alexandri mă izbise o poezie sentimentală foarte frumoasă de vre-o 6—7 strofe. În josul acelei poezii, Alexandri punea cam următoarea notiță: (n'am colecția ca să cercetez) „această poezie a fost compusă de o fată anume Smaranda, cu ocazia trecerii peste Prut a unui flăcău pe care îl iubea”. Mai știam un lucru că foarte multe din poeziile cari se cântau la mesele boerști, unde era vorba de fapte de boer și de Domn, erau compuse de lăutari, care jucau rolul de un fel de trubaduri — tot ei compunând poeziile pe cari tot ei le ziceau. Din aceste și alte rezoane ajusesem la concluzia că poeziile populare au și ele fiecare un autor și că singura deosebire între ele și poeziile scrise este: că la cele populare numele autorului se uită cu încetul, poezia capătă cu timpul oarecare modificări de formă nu de fond, și că cel mult alte versiuni înlocuesc compunerea originală.

Asupra acestei chestii avusesem lungi discuții nu la *Junimea*, ci într'o cafenea, unde ne adunam noi câțiva, arume Lambrior, Conta, Verusi, etc. Și în acest cerc divergența era mare între noi; Lambrior susținea teoria d-lui Xenopol, Verusi și cu mine o teorie contrară.

Articolul d-lui Xenopol: *Ceva despre literatură populară* ne prezenta deci ocazia ca această discuție să fie adusă la *Junimea*, iar eu cum se vede, eram destul de înarmat ca să dau atacul.

După ce d. Xenopol sfârșește a ceti, d. Pogor întreabă.

— Cine vorbește despre *lătră'ură populară*?

D. Pogor în genere la literatură zicea *lătrătură*, dar cuvântul îl păstra mai ales pentru cea populară.

— Mă rog, așa întreba, am zis eu, ce înțelege Xenopol cum că în literatura populară nu este un autor, ci mai

mulți? Cum? Adică o poezie populară se naște în mod general, nu trebuie să fie la început un individ care să o compună? Poți concepe în mod material și mecanic ideea unei poezii eșite din sufletul poporului fără un autor, care dacă nu-i știm numele, nu-i mai puțin adevărat că a trebuit să fie la început în oase și în carne, compunând cu creierul și spunând cu gura sa poezia?

Intrebarea așa de naturală produse un fel de mișcare și zăpăceală, căci mai toți, deprinși cu explicații vagi și generale, erau surprinși printr'o întrebare precisă și de pură factură poetică.

— Desigur, răspunse Vărgolici, că poezia începe prin a fi spusă de cineva; dar unul concepe începutul, iar ceilalți o continuă și o completează, așa că la urmă ea nu mai este opera celui întâiu, fiind că foarte puțin făcuse pentru întregul ei, autorul ei primitiv.

Această explicație păru a mulțumi pe mulți, pe mine însă de loc, de aceea am adăogat:

— Ba să mă ertați, eu nu înțeleg de loc lucrul așa; d-voastră aveți aerul a spune că autorul primitiv a compus o strofă sau zece versuri și s'a oprit; că altul a luat acele zece strofe și a mai adaus încă zece dela sine; că un al treilea a compus și el de la dânsul încă zece versuri, și așa mai departe, până s'a complectat poema sau balada, Xenopol are aerul să creadă că și în muzică tot așa s'a întâmplat: unul compunând jumătate de melodie, iar altul restul. Este imposibil a se admite aceasta; totul contribuie a admite din contră, că și poporul a avut și are adevărați poeți, adevărați muzicanți, cu dispoziții proprii pentru aceasta; că ei sunt considerați, în popor întocmai ca și în clasa noastră de poeți, ceilalți mulțumindu-se a le cânta producerile lor. Faptul că ele mai târziu ajung la noi mai alterate, mai modificate de cât cum au fost create, se datorește mijlocului nesigur prin care poezia populară se transmite de la o generație la alta, adică memoriei și amintirii, care nu poate să păstreze

exact opera, cum face tiparul. Cu aceste explicații primesc și eu teoria lui Xenopol, cum că poeziile populare sunt anonime și eșite din sufletul poporului Român.

Discuția a mai continuat mult pe această temă și fiindcă deosebirea între noi era mai mult fructul generalității terenurilor în care Xenopol se exprima, am sfârșit prin a cădea de acord, afară de câțiva recalcitranți, bunăoară ca Ștefan Vârgolici și Lambrior, care nu-și puteau închipui cum *Miorița* sau *Păunașul codrilor* să fie operele unui singur țaran.

Iar noi îi râdeam, făcându-le următoarea obiecție:

— Voi credeți că *Miorița* nu a putut să iasă din creierul unui singur țaran, și tot voi credeți că a eșit din creierul a mai multora, apoi ce-i un țaran și ce-s mai mulți țărani? Nu-i aceeași pătură socială, aceeași cultură, aceeași mentalitate?

Iar d. Pogor încheiă discuția zicând în mod emfatic și sentențios: (Acest toț îl lua în chestii de zile mari):

— Ce tot umblați ridicând la ceruri o poezie descriptivă de o naivitate primitivă! Ce grozăvie coprinde:

„Mioriță lae”

„Lae, bucălae”

Asta-i poezie? ce mare treabă a inventat cel care a zis întâiu;

„Păunașul codrilor”

„Voinicul voinicilor”

și pentru a afla paternitatea unor asemenea versuri copilărești, vă sfădiți, faceți teorii și contra-teorii?

Noi cu toții de astădată protestăm, iar d. Iacob Negruți repeta cunoscuta *șarjă* la adresa d-lui Pogor:

— Mă mir ce vă mirați de părerea lui Pogor! Cea din urmă carte pe care a citit-o din *Biblioteca Contemporană* nu vorbește despre poezia populară la Români!

Apoi ridicam ședința, mergeam pe stradă grupuri-grupuri, de astă dată glumind, fără să mai discutăm, și intram târziu, târziu acasă.

ANIVERSARILE „JUNIMEI”

Intr'o seară, *Junimea* fusese la d-l Pogor. În momentul când eram să plecăm cu toții, d-l Jacques Negruți ne oprește, zicându-ne:

— Apropo, să știți că de Sâmbătă în două săptămâni are loc banchetul aniversării *Junimei*..

— Și a *Convorbirilor literare*? întrebă un nou venit.

— Nu, rectifică d-l Pogor, ci numai a *Junimei*. Noi n'avem nimic a face cu acea revistă proastă, în care Jacques tipărește tot felul de lucruri, care nu se citesc aici. *Junimea* a existat înaintea *Convorbirilor* și va exista și după ele. *Convorbirile* nu pot trăi fără *Junimea*, dar *Junimea* trăește fără *Convorbiri*, ea este eternă.

*

Trebue să fac două digresiuni.

Intâia.

Convorbirile nu erau proprii ale societății *Jun mea*, ci mai mult ale d-lui Negruți, care le dirija și se ocupa de ele. De multe ori se publicau în *Convorbiri* lucrări, care nu se citiseră la *Junimea* sau care citite, se găsiră mediocre sau proaste.

La reproșurile care i se făceau d-lui Negruți, în această prîvință, d-sa răspundea cu drept cuvânt:

— Revista trebue să iasă regulat în atâtea coli. Dacă ar trebui să public numai lucrurile bune, atunci *Convorbirile* ar trebui să iasă cel mult odată la trei luni.

De *Convorbiri*, când ele publicau ceva mediocru, sau

vre-o farsă de a d-lui Hășdău, se lepăda toată lumea; d-l Maiorescu cel întâiu. Așa cu ocazia publicării celei de a doua farse „*la noi e putred mărul*” a d-lui Hășdău, d-l Maiorescu — după cum se va vedea — a făcut o întâmpinare, declarând că d-sa nu răspunde decât de aceia ce subsemnează.

Cu toate acestea, era o legătură între *Junimea* și *Convorbirile literare* necontestat. În cei întâi ani *Junimea* contribuia la întreținerea revistei, și a încetat subvenția numai când *Convorbirile* au început a-și scoate cheltuelile. Ba chiar când *Convorbirile* au început, chipurile, a produce ceva, d-l Negruți, s'a crezut dator ca să comunice acest lucru *Junimei* și să-i propue ca să împartă câștigul între toți.

Așa, într'o seară, d-l Negruți ne zise:

— D-lor, anul acesta *Convorbirile* au adus profit doi galbeni jumătate. I-am adus ca să-i împărțim, adăogă răzând.

Junimiștii răspunseră și ei prin răs.

A doua digresiune.

D-l Negruți, pe lângă directorul *Convorbirilor*, mai era și fact-totum al societăței *Junimea*. Nimic nu se făcea fără d-sa. În toate chestiile, d-sa lua inițiativa. Iubea *Convorbirile*, iubea societatea și era activ și întreprinzător. De aceea, pentru banchetul aniversării tot d-sa luă inițiativa: alegea localul banchetului, stabilea prețul, încasa cotizațiile, etc.

Când cineva avea ceva, care se raporta la *Junimea*, tot la d. Negruți se adresa. D-l Pogor cu indolența sa cunoscută, nici nu voia să audă de asemenea lucruri. Și ceea ce e mai nostim, este că tot el îrvinuia — în glumă bine î. țeles — pe d-l Negruți, că se amestecă în toate.

— Al dracului țiganul ista, zicea, se amestecă în toate.

La care d-l Negruți răspundea:

— Apoi dacă ar rămânea treaba ca Pogor să facă ceva la *Junimea*, de sigur că noi n'ăm avea nici ședință, nici gazetă, nici prelegeri populare, nici banchet. Este, un adevărat lazzarone, deviza lui este „*un dolce farnienti*”.

Iată de ce în acea seară tot d-l Negruți ne înștiința despre ținerea banchetului aniversării *Junimei*.

*

Acest banchet se ținea în toți anii aproape regulat. De când? Nu știu. El avea particularitățile lui, despre care voi să mă ocup.

Am spus că *Junimea* era o societate deschisă, cu deviza cam pretențioasă: „entre qui veut, reste qui peut”.

Nu era de mirare ca într'o seară să vezi pe cineva nou, venind la *Jun mea*. După prezentările cuvenite, noul venit își lua loc și nimeni nu se mai ocupa de dânsul. Câte odată nici prezentări nu se făceau, cei vechi se întrebau încet unul pe altul: Cine-i domnul? Și atâta. Dacă noul venit mai continua încă câteva seri, atunci cunoștința se făcea în mod natural, iar persoana devenea de fapt junimist. Din contra, dacă acest aer de indiferență și de răceală a *Junimei* îl intimidă sau îl supăra pe noul venit, acesta înceta de a mai frecventa Vinerile și nimeni nu se mai ocupa de dânsul.

Câte odată, vre-un membru curios întreba:

— Apropo, ce s'a făcut d-l X?

— Nu știu, răspundea d-l Negruți; nu mai vine la *Junimea*. Il întâlnesc pe stradă, mă salută, dar atâta.

Iar d-l Pogor repeta cu emfază deviza:

— „Entre qui veut, reste qui peut”.

La banchetul de aniversare nu era așa; nimeni nu putea să vină, de cât având o invitație personală, și numai junimiștii serioși sau constanți, vechi și noi, primeau invitație.

Să explic. La literatură, știți că nu se prea îngrămădește lumea, dar la banchete, da. Cu douăzeci și cinci de lei tacâmul, ar fi vroit mulți să-și plătească luxul de a participa la banchetul societății *Junimea*, pentru ca a doua zi să povestească cele auzite și văzute, cu mândrie. De cât, în acest caz, banchetul n'ar fi fost în adevăr al *Junimei*, ci un fel de banchet, fără nici o culoare determinată.

De aceea d. Negruți era foarte riguros asupra invitațiilor. Pe cât mi se spunea, el avea o listă veche de numele celor întâi junimiști. În fiecare an, el consulta acea listă, ștergea pe cei morți, adăoga pe cei noi, iar părăsirea frecventă a *Junimei* din cauze independente, nu făcea să se piardă dreptul de junimist și acela de a fi invitat la banchet.

Așa, un junimist oarecare era nevoit să părăsească Iașul și să se mute la Craiova, de exemplu; natural că nu mai putea frecventa un an sau doi *Junimea*. El primea însă, la Craiova, invitația pentru banchet, și făcea tot posibilul ca să vină. De exemplu, colonelul Cerchez și colonelul Scheletii, erau în garnizoană în diferite orașe, asta nu-i oprea ca să figureze pe lista d-lui Negruți și să fie regulat invitați la banchet.

Pe urmă, era un fel de solidaritate între membrii *Junimei*. Cine fusese junimist practicant, rămânea junimist în ori ce parte locuia. Serile vedeai intrând pe cineva, necunoscut pentru noi cei tineri, dar care era salutat cu strigăte de veselie de cei bătrâni. Era un vechiu junimist, care având afaceri în Iași, nu putea să plece acasă până nu venea să petreacă o seară la *Junimea*. Cam în asemenea împrejurări am văzut odată acolo pe colonelul Cerchez.

*

Revin la preparativele pentru banchet.

— Fiind unii dintre d-voastră noi, zise d-l Negruți poate nu cunoașteți obiceiurile banchetului aniversărei. Ia-tă-le: întâiu trebuie să domnească veselia cea mai mare; cinc nu se simțește că poate fi vesel, să nu vină. Al doilea, trebuie să se facă mult spirit. — fiecare trebuie să fie de spirit...

— Valeu, strigă Miron Pompiliu, șeful caracudei, atunci ce ne facem noi ?

— D-voastră, continuă d. Jacques Negruți răsând, ne

aveți servi nouă, ăstorlalți, ca să facem spirit, și prin urmare tot aveți să serviți la ceva.

Apoi uitându-se la Mirmilik, care-și trăgea teribil musteața, continuă răsând:

— Al treilea, Mirmilik nu-și va mânca musteața la masă căci am comandat un menu foarte copios. Al patrulea, fiecare junimist trebuie să aducă o bucată literară plină de spirit, iar Culianu este special invitat să prepare asemenea bucată, căci toată speranța noastră de veselie o punem în verva lui Culianu și în calitățile sale literare.

Aici Papa Culianu plecă ochii în jos și mormăi ceva. *Junimea* izbucni în aplauze.

— Papa Culianu a vorbit... strigară cu toții, și l-a pus la rezon pe Negruți.

În mijlocul hazului general, d. Negruți continuă:

— Bucățile literare vor fi sărate, pipărate chiar, nu mă tem de duduca de la Vaslui, fiindcă ele nu se vor publica în *Convorbiri*, iar invitație la banchet nu-i trimet. Știu că Pögor are să fie la largul lui, căci el nu poate vorbi două vorbe fără să nu zică vr'o... Naum este obligat să asculte toate compozițiile pipărate și sărate, poate așa va mai pune oare care sare în versurile sale, făcute din lapte cu orez.

Aici d. Naum se înroși, și fiindcă era foarte susceptibil, nu i-a cam plăcut gluma d-lui Negruți.

În timpul acesta d. Maiorescu râdea, apoi cu un aer cam constrâns zise și el:

— Da, d-lor, cu toții trebuie să aducem câte o lucrare.

— Chiar și Bodnărescu o lucrare veselă ? întrebai eu.

Bodnărescu trecea la *Junimea* drept poetul și literatul cel mai sombru, mai toate lucrările sale se terminau cu *pustiu și cu nimica*.

— Desigur că da, adause Lambrior. El ne va citi un pasaj din nuvela sa: „O casă părăsită”.

Era o nuvelă lungă și foarte anostă, plină de reflecții pesimiste.

Bodnărescu începu să râdă, căci cum am spus, el era un om foarte bun, foarte blând și căruia îi plăcea să asiste la veselia altora.

D. Pogor care rămăsese de câteva minute pe gânduri, îi făcu zise :

— Am înțeles acum, maestrul (Măiorescu) are să ne aducă și el o lucrare la banchet.

D. Măiorescu dădu din cap și își trase barbișonul.

— Eu, d-lor, zise d. Caragiani, am să vă spun la banchet din nou povestea „*figanului cu perjele*”.

— Ce dracu, zise d. Negruți, tocmai la banchet !...

Ședința se ridică.

Era la *Junimea* un profesor, Ionescu — care-i mort mi se pare acum — și care luase la serios discursul d-lui Negruți. Eșind în stradă el îmi zise:

— D-le Panu, trebuie cu toții să aducem o bucată comică.

— Ia taci, d-le. i-am răspuns, n'ai înțeles că era glumă și Spiritul nu se comandă.

Bietul om ușurat de această povară, se duse acasă, unde probabil dormi liniștit.

*

Din *Junimea* făceau parte mulți militari. Mai întâi, doi coloneli și anume: colonelii Scheletti și Cerchez; apoi Șerbanescu — mi se pare căpitan pe atunci — și căpitanul Bengescu, actual general în retragere; pe atunci capitanul Bengescu făcea parte din linie, nu din intendență.

Ce înseamnă patima teatrului! De pe atunci d. Bengescu avea această patimă. În 1871 deja scrisese o piesă: *O palmă la bal mascat*, comedie într'un act, publicată în *Convorbiri*. Mi-aduc aminte că cetind-o nu mi-a plăcut, era o co

medie pe calapodul celor franțuzești, îi lipsea însă verva și spiritul; de altminterlea, ca mișcare scenică d. Bengescu arăta de pe atuncea calități.

Amintesc acest detaliu, fiindcă d. Pogor în bucata sa humoristică, cetită la banchetul aniversării, vorbea, după cum voi arăta, și de un *pompier* mare și lung.

Curioasă impresie făcea căpitanul Bengescu asupra d-lui Maiorescu. Maistrul nu găsea nimic de reproșat d-lui Bengescu, însă de câte ori venea vorba de acesta, d. Maiorescu zicea:

— E un băiet bun, dar îi prea lung.

Intrebat odată d. Maiorescu, ce înseamnă acest reproș, de care d. Bengescu nu era de loc vinovat, el ne-a făcut atunci teoria oamenilor lungi, scurți și mijlocii, teorie care natural nu era în favoarea d-lui Bengescu.

*

În Vinerea, în care numai o zi ne despărțea de banchet, *Junimea* era curioasă să afle cine a lucrat pentru banchet.

— Ai lucrat ceva? se întrebau unii pe alții.

Ficcare răspundea: Nu.

Numai d-nii Maiorescu, Pogor și Negruții aveau un aer misterios. Se cunoștea pe figura lor că vor să ne prepare o surpriză.

— Apropo, ne zise d. Negruți, știți că mâine seară o să avem de față și autoritățile: pe prefect și pe primar.

Era în timpul guvernului Lascar Catargiu, d. Leon Negruți devenise prefect de județ și d. Nicu Gane primar.

Fracțiunea liberă și independentă ducea o mare campanie în contra administrației locale, mai cu seamă prin *Uniunea Națională*, dirijată de d. A. D. Holban, pe atunci dușman neîmpăcat al junimismului. D. A. D. Holban calificase cu mare noroc administrația d-lor Negruți și Gane cu porecla de. administrația *negrufigănească*.

— Să vină, zise d. Pogor cu verva sa, însă bine-voiască să nu aducă Leon Negruți pe sub-comisarii lui, nici Nicu Gane pe măturătorii de la Primărie.

BANCHETUL

A doua zi, Sâmbătă seara, membrii societății *Junimea*, invitați, începură la ora 8 jum., 9, a se îndrepta spre localul banchetului.

Banchetul se regulase a fi în casele d-lui Vasile Sculi, atunci hotel și mai târziu Jockey-Clubul. Intrarăm în grup mai mulți, masa era așezată în salonul cel mare, iar pentru lectură ni se rezervase o odăie din fund, la stânga. Odaia din dreapta era închisă. Cetitorii au să înțeleagă îndată de ce amintesc acest din urmă detal'u.

Cu această ocazie am văzut un număr de junimiști vechi, pe care-i cunoșteam numai după tabloul potretelor membrilor *Junimei*, căci trebuie să știți că și junimiștii pozaseră în grup, ca orice societate care se respectă. Printre alții erau: d-nii Ciupercescu, Gheorghieș Racoviță, etc. Acești junimiști se uitau la noi cam curios, având aerul să se întrebe: — Ce caută caracuda asta aici? Iar noi la rândul nostru ne întrebam: — Cu ce au putut servi acești oameni, avocați, moșieri, *Junimei* literare?

Lambrior, Tasu, eu și alții, am fi dorit să se suprimă lectura, să ne punem la masă, căci nouă ne era foame și masa avea un aspect foarte apetisant. Dar sunetul unei *talance* (clopot pentru oi și boi) colosale, ne chemă la lectură.

Și apropo de această *talancă*, pe care d. Pogor o cumpărase expres, d-sa ne-a povestit convorbirea ce a avut-o cu negustorul, și care e de toată nostimada.

Acestui om de spirit i-a venit în gând să se ducă să

cumpere o *talancă*, care să servească de clopoțel la intrarea *Junimei* din seara banchetului.

Intră la un negustor de fierărie, un evreu, la care se găsesc asemenea obiecte.

— Jupâne, îi zise d. Pogor, te rog să-mi dai o *talancă*.

— De oi sau de boi? întrebă evreul.

— Ba de boi, s'a grăbit d. Pogor să răspundă.

Această anecdotă prețuia cât o bucată umoristică și a avut un succes nebun.

La sunetul *talancei* de boi a d-lui Pogor, junimiștii ascultară, ca și cum ar fi fost deprinși cu dânsa toată viața. Intrară în odaia preparată pentru lectură.

— Ei, acum să vă citesc ceva, zise d. Maiorescu, cu acelaș glas care la alții ar părea a fi afectat, dar care la d-sa s'a asimilat atât cu însuși natura-i, încât părea firesc.

Zicând aceste, scoase un caet și începu a ceti. Era o bucată cu pretenție de spirit, în care d. Maiorescu trecea în revistă mai multe incidente de la *Junimea* și în care vorbea și de mai mulți junimiști.

Nu pot să-mi aduc aminte de loc de nici un detaliu din această lectură, dar impresia, atât a mea cât și a celorlalți mi-o amintesc perfect.

Intâi însă un parantez. Orice bucată scrisă pentru banchetul aniversării *Junimei* trebuia să trateze despre *Junimea*, despre *Junimea* intimă, familiară, cu defectele ei; trebuia să fie o satiră, cetită între acei care aveau un rol în ea.

Prin urmare lucrarea d-lui Maiorescu era și ea de această natură. A cetit-o frumos, a căutat să-i dea haz, a subliniat cu măiestrie așa numitele cuvinte de spirit... dar vai!... satira n'a avut efect, ea a provocat zâmbete de complezență, a avut cum se zice un simplu succes de stimă, dar atât.

Admiratorii d-lui Maiorescu, adică cu toții — căci cu toții eram admiratorii d-sale, și cu drept cuvânt, — se uitau pe furiș unii la alții, ridicând din sprincene cu disperare.

Unul dintre noi, chiar avu curajul să ne șoptească:

— Hai să ne gădylim unul pe altul ca să putem râde.

Maistrul care avea totdeauna succes la tribună, în conferințe și în scrieri, când a voit să facă o lectură de intimitate, pe tema veseliei și a spiritului, nu reușise.

De ce? Că să răspund, trebuie să fac o digresiune cam lungă.

•

De ce? Am să afirm o așa numită enormitate: Pentru că d. Maiorescu nu-î om de spirit. Da, are toate fețele inteligenței unui om de valoare, însă îi lipsește fațeta ușoară, briliantă, scânteietoare, care face podoaba efemeră a inteligenței cuiva.

Ar fi de scris o carte asupra acestui subiect foarte curios și complicat.

Sunt oameni foarte inteligenți, fără să aibă ceea ce se numește spirit. Sunt oameni de spirit, dar care nu au inteligență serioasă, care nu pot să meargă mai la fund de suprafața lucrului. Sunt unii care maniază ironia, fără a atinge fondul. Alții, spirite drepte și de bun simț, fără nici un lustru și podoabă. La rar capete se găsesc întrunite calitățile și de fond și de podoabă. Rar oameni au și inteligență profundă și spirit și ironie.

Iată d. Maiorescu. Pe lângă inteligența superioară necontestată, are ironia mușcătoare sau cuvântul de spirit malițios, care lovește, care rănește chiar. Această din urmă parte, necontestat că este un fel de spirit, o față scânteietoare a inteligenței.

Dar aceasta nu e încă spiritul propriu-zis. Spiritul nu lovește, nu rănește, el încântă, delectează, — el delectează chiar pe acela pe socoteala căruia se face. Un om de spirit face spirit pentru spirit, fără vre-o intenție, fără să gândească a mușca pe cineva. Un om de spirit face spirit chiar pe socoteala lui.

Ce este spiritul? Ași fi mulțumit ca să ni-l definească cineva. Aș îndrăzni să zic că este un fel de exagerare de raporturi dintre lucruri cunoscute și știute, pornind însă de la o observație justă; este a pune în lumină viuă o parte neprevăzută din observația unui lucru, lăsând în întuneric celelalte calități ale lucrului; este acea ciocnire a două sau trei idei disparate, apropiate între dânsese în mod artificial și scoțând din acea ciocnire o observație, care normal nu iese din nici una din acele idei, luate separat.

Dar iată-mă pe cale de a da o definiție a spiritului; aceasta m'ar duce prea departe.

De aceea în loc să umblu cu definiții, să iau o cale mai practică, să iau calea exemplilor.

Așa, cine a cunoscut pe Costică Bobeică, știa că era un om foarte de spirit. Dar atât, el era incapabil să facă un raționament de cinci minute; era de spirit fără să aibă o inteligență consistentă.

Neuitatul C. A. Rosetti era și inteligent, dar era mai cu seamă de spirit, și iubea spiritul mai mult ca orice. Pentru a face glume, el lăsa o chestie serioasă, el nu se sătura de societatea lui Costică Bobeică și a lui Mișu Korne. Acesta era o inteligență frumoasă, dar care era în stare să-și dea toată inteligența lui pentru un cuvânt de spirit.

D. Sturza, inteligent, o inteligență foarte serioasă, dar îi lipsește spiritul, și nu știu, poate fiindcă îi lipsește spiritul îl urește, sau îl urește fiindcă i se pare frivolitate. Cu toate acestea, nu este un om care să nu facă câte odată spirit, chiar dacă nu voește. Și pe d. Sturza l-am văzut astă iarnă la Senat făcând spirit pe socoteala celor două partide conservatoare.

Iată d. Carp. Vezi, acesta are și inteligență și spirit, are și adâncime de cugetare și joc strălucit de minte. Iar lumea e deprinsă să întâlnească așa de rar întrunite aceste două calități, încât de multe ori d-lui Carp îi strică când face și spirit pe lângă lucrurile pe care le spune serios. Decât, în

acest caz, mă întreb: Oare această critică ce i se face d-lui Carp, nu pornește din invidia celor care nu au spirit?

Să închidem însă digresiunea.

*

Dar închizând chiar digresiunea și intrând în subiect, am să dau un exemplu și mai tipic cu privire la observațiile de mai sus.

Cel care urmă d-lui Maiorescu în cetirea lucrării sale, fu d. Pogor.

Ei bine, iată tipul omului de spirit, spirit natural, fără pretenție și fără tendință. La d. Pogor spiritul izbucnea în mod brusc, dintr'un izvor absolut curat.

Natural că d. Pogor este un om foarte inteligent, dar n'are acea inteligență consistentă, sistematizată, în care se încrustează ideile și gândirea, adâncind lucrurile și făcând un tot. Superior d-lui Maiorescu într'o privință, necontestat că era inferior în cealaltă.

Succesul d-lui Pogor în acea seară la banchet a fost enorm. Era o satiră scrisă în versuri. Mi-aduc perfect aminte de cele mai mici detalii, dar e greu s'o relatez cetitorilor, fiindcă tema era scabroasă, foarte scabroasă.

Voi atinge totuși chestia, modificând oare cum temă și transformând intențiile.

Așa, d. Pogor își închipuia oare-cum *Convorbirile literare* ca un fel de hotel liber, unde fiecare putea să intre și să iasă fără să dea vre-o socoteala cuiva. Scriitorii de la *Convorbiri* erau figurați ca diferiți călători, care trăgeau în gazdă pentru o zi sau două la hotelul *Convorbirilor*, își așezau bagajele, își băteau joc de hotel și plecau fără să plătească. Nu era aceasta tema, era alta absolut pornografică, dar eu o deghizez sub forma aceasta, căci altminterlea nu a-și putea vorbi nimic.

D. Pogor lua în revistă pe toți care și-au bătut joc de hotel, adică pe toți care au scris în *Convorbiri*, și făcea cu

spirit tot felul de observații asupra genului de scriere și asupra prostiilor scrise.

Se înțelege că pudicul Naum trebuia să aibă rolul principal, căci de, ca pudic, ce căuta în asemenea hotel ! Și atunci d. Pogor, după ce descria platonismul literar al d-lui Naum, îl punea într'o situație mai practică și mai decisivă, și sfârșia cu următoarele versuri:

Iar când este ca să fie

El face... filosofie..

O parte nostimă a acelei lucrări era relativă și la căpitanul Bengescu, actualul general în retragere, membru în clubul conservator numărul *einz*.

D. Pogor, după ce descria halul în care ajunsese hotelul (Convorbirile literare), după ce găzduise atâția și atâția voiajori (scriitori), într'un fel de comizerație pentru hotel, adăoga în versuri, a căror idee era:

„In urma tuturor mai vine și un *pompier înalt și lung* etc, etc.“

Această parte și cea privitoare la pudicul Naum au fost cuiul poeziei și succesul serei.

A mai cetit o bucată, și d. Negruți, care a plăcut foarte mult. Căci trebuie să spun că unul din cei care avea spirit umoristic la *Junimea* și ale cărui bucăți satirice aveau mai mult succes, era d. Iacob Negruți.

LA MASA

Trecurăm cu toții în sala banchetului. Aici iar, conform democratismului celui mai larg, fiecare își luă loc la întâmplare și veselie cea mai liberă începu a domni.

O paranteză. *Junimea* care deșteptase atâtea animozități

în țară din cauza superiorității de cultură și a ascuțimei critice membrilor ei, nu putea scăpa și de reputația că membrii ei iubesc orgiile și se dedau la petreceri și beții.

Când voiu vorbi de lupta între București și Iași, am să mă ocup și despre o satiră bucureșteană intitulată: *Muza de la Borta rece*.

Borta rece era și este o crâsmă renumită, iar Bucureștenii nu crezură a critica mai cu finețe *Junimea*, decât susținând că ședințele acestei societăți se țin la crâsmă de la Borta rece.

Ei bine, și aceasta era o calomnie ca multe altele. Membrii *Junimei* erau de o sobrietate rară în privința băuturii, nu zic aceasta cu privire la sexul frumos.

La banchet d. Pogor mai n'a băut, d-nii Maiorescu, Iacob Negruți, etc., de asemenea. Greul l-a ridicat răposetul Leon Negruți, care era un om, aproape de două ori de înalt și de gras cât d-l Iacob Negruți, și era deci natural ca să mănânce și să bea bine. Greul l-am ridicat și noi cei tineri, care am băuț țeapăn; l-a ridicat Eminescu. Dar eram oameni prea bine crescuți și cuviincioși ca vreunul din noi să treacă măsura.

Ne-am pus la masă la 10 ore și ceva, ne-am sculat la 2. Până la 12 am mâncat și băut, de la 12 încolo s'au ținut discursuri, discursurile cele mai mirobolante, fantastice și glumețe posibile. Nici un toast ceremonios. Nu s'a băut pentru nimeni în mod formal, așa cum se obicinuește la alte banchete. Ne încălzisem cu toții de glume și de veselie.

Cel întâi care a luat cuvântul a fost d-l Iacob Negruți. În toți anii d-sa lua întâi cuvântul. Pentru ce? Pentru ca să facă istoricul societății *Junimea*, să caute să-i determine data înființării, fără să reușească vre-o dată. Când d-l Iacob Negruți cerea cuvântul, o aclamație generală îl saluta, căci toată lumea știa că are să pronunțe același discurs ținut de 14 ani, presărat cu evemintele din urmă

și cu incidentele proaspete. Din acel moment, veselia începea în mare.

— D-lor, încep d-l Negruți, sărbătorim aniversarea *Junimei*. Ca să sărbătorim aceasta, trebuie să știm când s'a născut ea...

— Nu se știe, nu se știe, întrerupseră mai mulți.

— Origina *Junimei* se pierde în noaptea timpurilor, striga d-l Pogor, este o îndrăzneală a o cerceta.

— Dați-mi voe, nu mă întrerupeți de la început, strigă d-l Negruți. Chiar dacă s'ar pierde în noaptea timpurilor, încă avem datoria să mergem până acolo ca să o găsim, dați-mi voe deci ca să vorbesc. La 1862...

Întreruperi.

— Nu 1862, ci 1863...

— Fie 1863, continuă d-l Negruți, Vasile Pogor s'a dus într'o seară la Maiorescu la școala din Trei-Erarhi, nu știu pentru ce. A stat acolo toată seara.

— In ce lună din 1863? strigară mai mulți.

— In luna lui Februarie, replică d-l Negruți.

Mai multe voci:

— Nu în Februarie, nu, nu-i adevărat.

— In sfârșit era iarna, strigă exasperat d-l Negruți. Reîncep. In 1863, iarna, Vasile Pogor se duce la Maiorescu în curtea Trei-Erarhilor, iar de acolo iese împreună cu Maiorescu.

— Era și Carp, replică altul.

— Ba nu era Carp, replică altul.

D. Negruți continuă:

— Discuția care se începuse între Maiorescu și Pogor în casă nu era sfârșită; ca s'o sfârșească ei se opresc în dreptul fanarului din fața clopotniței.

— Nu e adevărat, strigă d-l Pogor, ne-am oprit în dreptul fanarului de la biserica catolică, nu pentru a sfârși discuția ci pentru altă ceva...

Aici un mare hohoț de râs.

D. Negruți continuă:

— Maiorescu susține contrariul. Prin urmare nu știu sub ce impresie erau amândoi, atât știu că lui Maiorescu i-a venit bizara idee ca să înființeze societatea a căreia aniversare benchetuiim....

— Nu lui Titu i-a venit ideea, intrerupse d-l Pogor, ci mie, toate ideile mari vin de la mine.

— Ba lui Maiorescu, intrerupseră mai mulți.

— Această societate, continuă d-l Negruți, a trecut prin multe peripeții.

La acese cuvinte d-l Pogor se sculă cu paha-ul în mână și intrerupând pe d-l Negruți, începu:

— D-lor, nu vă potriviți minciunilor lui Negruți, el nici n'a fost atunci, nici nu știe, vorbește din auzite. Eu chiar, care am fost, nu pot să precizez nimic, nu știu dacă geniala idee a înființării *Junimei* ne-a venit în 1863; nu știu mai la urmă chiar, dacă era vre-un fanar, fie înaintea Trei-Sfetitelor, fie înaintea biserice' catolice; nu știu, fiindcă este foarte mult de atunci, este un veac de om. De aceea, de cât să vă potriviți palavrelor lui Jacob Negruți, să declarăm cu toți că asupra nasterii *Junimei* nu se poate ști nimic, *căci origina ei se pierde în noaptea timpurilor.*

Aclamațiile cele mai călduroase subliniază discursul d-lui Pogor. Iar până la anul viitor, adică până la un nou banquet, rămase ideea stabilită că *Junimea* n'are origină sigură.

Discursurile se succedară discursurilor, însă și aci *Junimea* se deosebia de alte societăți.

Care a avut de spus ceva de spirit pe socoteala producțiilor literare ale altuia, acela a luat cuvântul, arătând în mod comic calitățile literatului și serviciile aduse literaturii române de *Convorbirile literare* și de *Junimea*. Nimeni n'a fost trecut cu vederea, totuși ne-am zeflemisit reciproc. Poeții sentimentali mai cu seamă, au fost obiectul a mari ironii.

În sfârșit d-l Negruți n'a uitat să încline și în sănătatea duducai de la Vaslui.

— D-lor, dacă n'ași avea de abonată pe duduca dela Vaslui, și dacă Pogor ar scrie mai des, *Convorbirile* n'ar mai putea fi cetite în locuri cum se cade. Duduca de la Vaslui este simbolul moralității acestei reviste, pe care Pogor din fericire o profanează foarte puțin și numai din când în când cu proza sau versurile lui scandaloase.

Discursul fu aplaudat. Iar d-l Pogor replică:

— D-lor, romane sentimentale ca *Mihai Vereanu* al lui Iacob Negruți au făcut pe lumea de gust să părăsească cetirea *Convorbirilor*. Această revistă, grație lui Negruți, a ajuns a fi citită numai de fete bătrâne, urâte și sentimentale, ca duduca de la Vaslui....

Animația era generală. Intr'un colț Eminescu, pe care un pahar de vin îl făcea foarte expansiv — căci de natura lui era tăcut — ciocnea și se îmbrățișa cu un junimist nou, proaspăt venit. În mijlocul zgomotului general, am tras cu urechea, fiind pe aproape, să aud ce vorbește Eminescu cu noul venit și am surprins următorul dialog:

Noul venit: — Eminescule dragă, în sănătatea *Venerii* și *Madona*.

Eminescu: — Lasă de oparte *Madona*, să închinăm pentru *Veneri*.

Noul venit: — Și pentru poet și pentru proletar.

Eminescu: — Bravo! Scumpe amice, știi că-mi placii? Apropo, cine ești și cum te cheamă? dragă prietene.

Noul venit: — Mă cheamă Ionescu.

Eminescu: — Poate să te cheme și Brandraburgă, poți chiar să n'ai nici nume, tot prieten îmi ești, să bem!

*

În timpul acesta observ că parcă se prepară ceva. D-l Ciupercescu și încă unul-doi bătrâni junimiști se scoală în mod misterios de la masă și vorbesc cu un chelner, apoi revin și se așează lângă d-l Naum, uitându-se impacienți spre ușa din stânga, din fundul salorului.

Am spus de la început că la stânga sălei banchetului era o cameră, a cărei ușă era închisă. La un moment dat, aud deschizându-se încetitor pe jumătate acea ușă, și două capete de femei, una blondă și alta brunetă, se iviră râzând.

Tablou. Erau două actrițe franceze, dintr'o trupă de operetă, mi se pare a d-nei Keller, care ședeau în acel hotel, două actrițe tinere și frumoșele.

Am înțeles ce vorbise Ciupercescu în mod misterios. Era o farsă care i se prepara lui Naum.

Dar este un proverb care zice: „Nu-i pentru cine' se gătește, ci pentru cine se nimerește“.

D. Pogor zărind pe actrițe se uită la d-l Maiorescu și făcându-i semn, strigă:

— La Centrala! la Centrala!

Atunci *Junimea*, uitându-se la d-l Maiorescu, repetă îndată în cor, formidabil!

— La Centrala! la Centrala! la Centrala!

D. Maiorescu făcu mare haz și primi aceste ovații fără nici o displăcere.

Cu toate aceste, gluma aceasta: „la Centrala“, aducea d-lui Maiorescu amintiri triste, și pentru ca cititorii să înțeleagă și gluma și aluzia să deschid un parantez.

Cu mult înainte, pe la 1862—1863, mi se pare, d-l Maiorescu era să fie victima unei urzeli infame din partea numeroșilor săi dușmani. Venit în Iași, cultura și talentul său impun celor pușini, dar deșteaptă ura în cei neculți, mai cu seamă din cauza ideilor sale cu desăvârșire deosebite. Fraționiști după cum am arătat, îi jurară ură de moarte și căutară să-l lovească prin toate mijloacele.

Iată cum li se prezintă ocazia. D. Maiorescu se însărcină cu predarea unui curs de pedagogie la școala *Centrală*, (școală normală de fete). Tot atunci este schimbată direcția de la acea școală, care începe a urzi intrigi.

Cursul mi se pare ȧra de la 5—6, prin urmare în timpul iernei seara; o mulțime de invențiuni începură a circula în jurul acestui curs, versiuni pe care o ceată de profesori fracționiști le exploatau cu răutate.

Dar lucrurile nu trebuiau să se mărginească aci, răutăcioșii căutară a preciza, și iată ce găsiră. Când d-l Maiorescu se ducea la ora 5 la școala Centrală, natural că stătea 3 sau 5 minute în salonașul de așteptare al directoarei. Sub-directoare era domnișoara R., o fată și bătrână și urată și cam gheboasă. Aceasta îi ieșea înainte și-l primea, deci o mică conversație de câte-va minute, fu punctul de plecare a tot felul de cancanuri și urmă a scandalului.

Un număr de eleve. fete de câte 20 ani, începură a fi întrigate poate chiar din gelozie. Ele începură a spiona pe la uși, a se uita pe borta cheiei și a colporta bucăți de frază, pe care în realitate nu le auziseră, ci le inventaseră ele. Atâta a trebuit pentru ca câți-va belferi (profesori) fracționiști să ia afacerea în mână și să facă o denuntare din cele mai infame contra d-lui Maiorescu.

Nu-mi aduc aminte bine, fiindcă eram copil încă, dar știu că d-l Maiorescu a fost dat în judecată și suspendat pentru imoralitate. Și atunci s'au petrecut fapte în adevăr scandaloase. S'au improvisat martore, fete din școala centrală, care veniră să debiteze mărturii preparate și care prin absurditatea lor se vedeau cât colo că sunt mincinoase. S'apuz totul în mișcare ca un nevinovat să fie condamnat. Afacerea mi se pare că a durat mai bine de un an, iar d-l Maiorescu a arătat și în acea împrejurare o mare tărie de caracter și demnitate. Calomnatorii n'au izbutit.

Și lucru curios și scandalos! Acuzatorii d-lui Maiorescu erau în adevăr vinovați. Câți-va din ei aveau relații cu unele fete de la școala Centrală, din care unele veniră ca martore în contra d-lui Maiorescu.

Iată ce însemna în seara aceea la banchet strigătul: „*la Centrala! la Centrala!*”

Deodată însă mai mulți junimiști se reped la d. Naum îl iau cu forța și-l îndreaptă spre odaia celor două actrițe, care fiind deja înștiințate făceau mare haz de scenă.

Bietul d. Naum, roșu, căuta să reziste, dar mâini viguroase îl împinseră pe ușa camerei actrițelor și o închiseră după dânsul.

Vă puteți închipui hazul nostru.

D. Naum bătea cu pumnii în ușă ca să i se deschidă, făcea eforturi supreme, dar ușa era bine ținută.

Obosit de a mai bate, vuetul încetă, și atunci iată ce se petrecu înăuntru, după spusa celor două actrițe.

Una din actrițe îi zise:

— D-le nu te alarma, noi nu mâncăm pe nimeni, suntem cu toții artiști, d-ta poet, noi actrițe. Voești să facem lectură împreună ?

D. Naum dădea cu capul în semn negativ, roș și turios.

Cealaltă actriță îl duse la un birou și-i zise:

— Iată, scumpe poete, cărți de lectură, alege. Aici am pe un autor clasic latin, pe Ovid, scrierea lui: *Despre arta de a iubi*. Voești să facem o lectură împreună ?

Cealaltă:

— Văd că nu-ți place *Arta de a iubi*... a lui Ovid, să-ți prezint ceva conform gusturilor d-tale, am aici altă artă: *Arta poetică* a lui Boileau. Asta cred că-ți convine ?

Actrițele pretind, dar noi n'am crezut, că d. Naum chiar în situația în care se afla, n'a putut să nu tresară la vederea volumului lui Boileau și chiar a început să declame:

C'est en vain qu'au Parnasse qu'un téméraire auteur
Pense de l'art des vers atteindre la hauteur
S'il ne sent pas du ciel l'influence secrète
Si son astre en naissant ne l'a formé poète

Atât știu că cei cari țineau ușa pe din-afară, au auzit declamații și: bravo ! bravo !

Cealaltă blondă îi prezentă un mic volum, zicându-i:
— Noi îți cunoaștem gusturile, iată gustul d-tale preferat.

D. Naum deschide volumul și citește entuziasmat

Au banquet de la vie, infortuné convive
J'apparus un jour et je meurs, etc.

— Bravo ! Bravo ! am auzit glasurile femeilor.

În fine, când am socotit că gluma este de ajuns, păzitorii au deschis ușa, iar d. Naum se repezi în sală, ros ca focul.

Noi cu toții l'am primit în aplause, cântând în cor versurile d-lui Pogor:

Iar când este ea să fie
El... face... filosofie.

În acest cerc de veselie generală, să descriu ce se petrecea la un colț de masă, unde eram și eu.

—D. Caragiani ne învesclea cu glumele și anecdotele sale, când cu toții i-am cerut să ne repovestească istoria țiganului cu perjele (prunele).

D. Caragiani s'a executat cu plăcere.

Ei bine... adică de ce n'ași spune-o și eu? Anecdota nu e pornografică, ci e simplu trivială, și eu aici sunt mai mult povestitor, prin urmare am o scuză.

Iată anecdota.

Un țigan pleacă de la sat la târg ca să vândă linguri, etc., de ale meseriei lui. La marginea unui sat vede o grădină cu perje foarte frumoase. Țiganul, după ce se uită în dreapta și în stânga și nu vede pe nimeni, sare binișor peste un pârleaz în grădină și-și umple sânul cu perje, apoi o rupe de fugă.

Pe drum începe a mânca; mănâncă țiganul cât mănâncă, însă fiindcă furase prea multe, nu le poate mânca pe toate.

Ce să fac, își zice țiganul, cu acestea cure-mi rămân? Să le duc la târg? Acolo am să am parale, fiindcă am să-mi vând lingurile și pot găsi altele. Ia mai bine să le pun la marginea drumului ca să le găsească cineva.

Țiganul depuse perjele lângă drum și era gata să plece, când o idee măgărească îi veni.

Țiganul începe a rade și zice: Adică de ce nu mi-aș bate joc de cei care vor mânca perjele? Ia să le aghezmuiesc puțin cu aghiazmă de țigan că sunt sătul de aghiazma popii.

Și cum să zic... țiganul se apucă și stropi perjele bine și plecă râzând.

Se duse la târg, dar îi merse rău, nu vându nici o lingură. Parale n'avea, apucă drumul spre sat foarte necăjit. Pe drum îl apucă o foame grozavă, mâncare n'avea. Iată pe țigan că ajunge la locul unde lăsase perjele; găsește perjele toate, nu se atinsese nimeni de ele.

Țiganul se oprește, se uită la ele și își zice: Al dracului! Români, n'au mâncat nici una, o fi mirosit aghiazma țigănească! Dar vezi că Românul îi prost, nu-i ca țiganul. Dacă Românul nu era prost, el trebuia să se uite de aproape, care sunt stropite și care nu sunt stropite, și să mănânce pe cele nestropite, cum am să fac eu..

Și atunci țiganul se plecă jos și începu a lua una câte una și uitându se la ele zi ea. Asta nu-i stropită, și o mânca. Asta iar nu-i udă. Nici asta: asta-i numai puțin udată... Și continua țiganul să mănânce înainte.

În sfârșit țiganul le mănca mai pe toate; rămăsese vre-o patru-cinci, despre care nu putea să rămăe nici o îndoială că nu erau stropite bine.

Țiganului îi era foame, evidența însă era evidentă.

Atunci țiganul își zise. Aestea î-s stropite al dracului, dar dacă ar trece un altul cu le-ar mânca? Atunci de ce să nu le mănânc eu?

Și țiganul le înghiti una după alta repede ca să nu aibă timp să se răzgândească.

Anecdota nu-i mare lucru în sine, se poate face dintr-înșă o fabulă cu morala tradițională la fine, dar modul cum o spunea d. Caragiani, aceea ne plăcea nouă. Este ca și cu cântăreții cei mari: publicul cere să repete bucata, nu pentru frumusețea atâta a ariei, cât mai cu seamă pentru modul cum ea e executată.

Așa era cu d. Caragiani. Aceași anecdotă spusă de un altul n'avea nici un haz, istorisită de d-sa, făcea minuni.

Și fiindcă vorbesc despre trivialități și pornografii, trebuie să spun ceva relativ la acestea.

Junimea nu era o societate pudică. La *Junimea* se făcea destulă pornografie, însă subțire, dar niciodată nu se vorbea despre femei sau despre legăturile sau intrigile pe care membri societății le-ar fi avut. Fiecare se făcea că nu știe nimic, căci *Junimea* era mai înainte de toate o societate de oameni bine crescuți și civilizați și în asemenea societăți nu se obicinuesc asemenea lucruri.

Din când în când oarecare mici aluzii, și încă și acelea foarte discrete.

Așa, de când cu „*Centrala*”, d. Maiorescu avea reputația cam de ștrengar. Această temă se cam exploata în lipsa d-sale, bine înțeles, în glumă și nu de noi cei tineri și mititei, ci de d-ni Pogor, Negruți.

D. Maiorescu avea obiceiul, când era *Junimea*, la d. Pogor sau la d. Negruți, să vie cam târziu; venea pe la 9 jumătate, câte odată la 10 ore, noi ne adunam cam pe la 9. Întârzierea d-lui Maiorescu lăsa d-lui Pogor loc-la băneli.

Am istorisit deja scena când d. Nicu Ganea îl dă de gol fără să voiască, pe d. Maiorescu că nu este acasă la d-sa; acasă, îl credea la *Junimea*, și la *Junimea* nu era.

„JUNIMEA“ CAND D. MAIORESCU AJUNGE MINISTRU

Când d. Maiorescu devine ministru de instrucție, o mare bucurie cuprinde *Junimea* — și nu bucuria căpătuei, căci pe vremea acea nu se lucra, pentru căpătuială — era bucuria și mândria unor oameni de litere, care vedeau pe conducătorul lor literar, ajuns în capul ministerului de instrucție.

Dealtmintrelea, de bucurie interesată nici nu putea fi vorba, vorbesc de membrii permanenți iar nu de cei cari s'au îngrămădit la *Junimea*, după ce d. Maiorescu devenise ministru. *Junimea* nu se formase în scop politic, nimeni, cu câțiva ani în urmă nu se gândise că această societate va putea odată să joace un rol politic. În special d. Maiorescu avusese atâtea dușmani și deșteptase atâtea animozități, încât nimeni în mod interesat nu s'ar fi alipit pe lângă d-sa.

D. Maiorescu ajungând ministru, nu uită de loc *Junimea*, se ocupă de membrii ei și aproape de fiecare în parte cu o delicată atenție. Celor mai nevoiași și meritoși le dă locuri: așa Eminescu fu numit bibliotecar la biblioteca din Iași. altora mici onoruri, n'a uitat pe nimeni.

D. Maiorescu se face ministru la 1874, prin Aprilie, mi se pare. Nici pe mine nu mă uită. Așa, în Iunie mă trezesc și cu mine Bodnărescu, cu delegația ca să mergem și să asistăm la examenele liceului bulgăresc din Bolgrad.

Și fiindcă chestia aceasta bulgărească a revenit zilele aceste într-o câtva pe tapet, cred bine a împrăști survenirile mele în această privință.

*

Prin 1874, adică cu trei ani înainte de războiul ruso-turcesc, o mare agitație exista printre bulgarii de dincolo de

Dunăre. Centrul de unde se răspândea agitațiile era Bolgradul, sau mai drept liceul din Bolgrad. Acest liceu era întreținut din fonduri bulgărești din Bulgaria și rusești. Profesorii erau toți agitatori. Faimosul Stambulov mi se pare că de acolo a eșit. Era o circulație continuă între Bolgrad și Bulgaria. În Basarabia de jos Bulgarii erau ca la dâșii, autoritatea românească era foarte slabă, îi lăsa să facă ce voiau.

D. Maiorescu ajuns ministru, se îngrijește de această situație, și pentru ca să-și dea seamă exact, de ce se petrece la liceul din Bolgrad, se servește de ocazia examenelor, pentru ca să ne delege, pe Bodnărescu și pe mine, să mergem să vedem ce se petrece acolo.

Ne-am dus. Nici nu ne închipuiam că lucrurile vor fi așa cum le-am găsit. Liceul era absolut independent, spiritul de revoltă în contra Românilor era fățiș. Ne-am prezentat ca delegați ai ministerului, aproape am fost refuzați, căci ni s'au refuzat registrele, matricole și orice informațiuni. Cursurile se predau în bulgărește, istoria Bulgariei domina cursurile. Era un profesor de limba română disconsiderat și batjocorit. În acel liceu erau mulți români, din partea Cahulului — adică a nordului Basarabiei românești, — aceștia erau obligați să învețe bulgărește.

Față cu primirea rea ce ni s'a făcut, ne-am plâns prefectului. Prefect era un Moruzzi, un om bun, dar bătăn și moale. Acesta ne-a zis:

— Ce voiți, d-lor, așa sunt bulgarii aici!

Am telegrafiat ministrului, iar d-l Maiorescu a și răspuns imediat prefectului, că dacă nu ni se dă satisfacție și nu ni se pun la dispoziție registre, matricole, etc., atunci prefectul să suspende examenele și să raporteze.

Acest act de energie și-a avut efectul. Directorul ne-a pus la dispoziție ce a crezut el de cuviință: registre în limba bulgărească, — așa că noi n'am fost mai folosiți.

Ași putea scrie o mică broșură, asupra celor ce-am văzut.

auzit și suferit în curs de trei săptămâni, cât a ținut examenele.

Am făcut un raport foarte lung și detaliat, care probabil trebuie să se afle în cartioanele prăfuite ale ministerului.

Mi-aduc aminte că era vorba ca să se ia măsuri serioase în contra acelei scandaloase stări de lucruri, dar... peste trei ani izbucnește războiul ruso-turcesc și pierdem Basarabia.

-

După finitul examenelor, prefectul mă îndeamnă să vizitez Ismailul și partea de jos a Basarabiei, spunându-mi că am să văd lucruri interesante. Ai să vezi, îmi spunea, între altele, colonii din toate neamurile Orientului. Două sate îmi zicea, nu sunt de aceeași limbă: turci, tătari bulgari sârbi, arnăuți, nemți, etc., iar pe ici pe colo sate vechi românești din timpul Moldovei mari și independente

Doream să văd Marea Neagră, încă nu văzusem marea. Inconvenientul, mi s'a zis, este că pe întregul litoral din acea parte a mării nu era de cât un singur sat, Gibrienii locuit de o populație de lipoveni, fanatică și inospitalieră

Cu toate acestea m'am hotărât să fac această excursiune. Prefectul însă mi-a dat un soldat ca precauțiune: întâi, pentru că drumurile erau foarte periculoase, — se ucideau oameni în fiecare zi, ziua mare, — și al doilea fiindcă bulgarii erau foarte agresivi.

Măcar că ce am să povestesc nu intră în amintiri ale propriu-zise, nu mă pot împiedica, fiind un episod nostim.

Ajung la Gibrienii, un sat mare, chiar lângă mare era cam în spre seară. Văzând trăsura, lipovenii închid ușile. Mă duc la primărie, nu găsesc pe nimeni. Mă adresez la mai multe case, proprietarii fug și închid porțile. Caut un Român, nu găsesc nici unul, nu era nici un Român în sat.

Îmi închipuiesc că trebuie să fie o școală și la școală trebuie să fie un învățător. Cu mare greutate găsesc școala.

Abia dau peste învățător, care și el se ascunsese; însă el se ascunsese din alte motive, el credea că vin ca să inspecte școala. Cum mă văzu începu a se ruga să-l iert dacă n'are elevi, nici clasă — lipovenii nevoind cu nici un preț să deie copiii lor la școala românească. Din „d-le inspector” nu mă scotea.

— D-le, îi zisei eu, află că eu nu sunt inspector. am venit să văd marea.

Cu mare greutate îl fac să se convingă.

-- Acum este altă ceva — deocamdată — îi zisei. unde pot dormi aici în sat ?

Învățătorul îmi arată o odaie mizerabilă, singura odaie. și îmi zise:

— D-le inspector, (tot inspector) vedeți unde dorm; aveți însă trăsura, trimiteți-o la satul prin care ați trecut, ca să aduceți pe primar și pe notar, căci primarul și notarul, singurii Români împreună cu mine, nu stau în sat.

Trimesei trăsura și peste un ceas sosi primarul cu notarul. Voiră să uzeze de autoritatea lor ca să-mi găsească o gazdă; imposibil, toți refuzau. Atunci recursei la un mijloc eroic. Soldatul cu baioneta la pușcă intră în curtea celui dintâi lipovan, iar primarul declără că va fi împușcat cel care va rezista. Lipovanul cu toată familia părăsi frumușel casa și mă lăsa pe mine și pe soldat stăpân pe ea.

Odăile erau foarte curate. Imi preparai așternutul singur, iar soldatul se culcă la ușa mea în tindă.

Am dormit admirabil. A doua zi des-de-dimineață văd pe la garduri niște capete, era lipovanul cu familia, care aștepta să plec. M'am grăbit a părăsi odaia ca să mă duc la învățător, unde eram invitat la dejun.

Abia părăsisem curtea și am văzut pe lipoveni repezindu-se în casă și aruncând pe fereastră, în curte, așternutul pe care dormisem, cu semnele celei mai vădite spaime și scârbe.

Sosesc la învățător. Femeea acestuia pregătise după a-

parentă, un dejun bun, ne punem la masă: era un castron întreg de icre moi.

Observ cu nemulțumire că pe masă era o garafă cu apă tulbure. Sunt nevoit să beau din ea. Mă uit însă la nasul învățătorului și observ că avea culoarea unei lanterne de locomotivă. Mi-am zis în mine: omului acestuia nu i s'a putut înroși nasul cu apă...

Torn din garafă în pahar apă, gustând, simțesc că apa miroase a vin; concluzie: a fost deci în această garafă foarte de curând vin.

Învățătorul avea aerul încurcat; văzându-mă că beau apă a trebuit să facă și el acelaș lucru. Puse paharul la gură, îngh.ți odată din apă și făcu o strâmbătură oribilă.

Eu zâmbesc uitându-mă drept în ochii lui. Atunci el încurcat, îmi zise:

D-le inspector, (rămăsesem inspector) iată ce apă mizerabilă hem în satul acesta.

Atunci eu mă hotărâsc să grăbesc lucrurile.

— D-le învățător, i-am zis, icrele acestea sunt admirabile, iar scrobul care-l simțesc că se prăjește are un miros delicios. N'ai putea d-ta găsi pe aici puțin vin căci apa aceasta nu e de băut?

Ochii omului străluciră. Văzui o luptă interioară că se petrecea într'însul; se uită de vre-o două-trei ori la mine și în fine zise:

— Nevastă, mi se pare că acum trei zile, când a fost frate-tău pe aici, a adus puțin vin, vezi n'a mai rămas o picătură?

Femeea se uită cu reproș la bărbatu-său și cu bănuială la mine. În fine, răspunse:

— Zău, nu știu, fiindcă vezi, d-le inspector, că noi nu bem vin, dar am să caut.

Peste două minute veni cu o garafă mică de vin. Natural că turnându-mi mie, am turnat și gazdelor. Gărăfița se de-

șertă. Băui din vin, era bun. Învățătorul cu ochii ațintiți la vin nu îndrăznea să bea.

— D-le învățător, să știi că dacă nu bei d-ta, nu beau nici eu.

Cu o mișcare febrilă luă paharul și făcu o înghițitură enormă, dar resgândindu-se se opri la jumătatea paharului, neputându-și deslipi buzele de pe el.

Înțelesesem totul.

— D-le învățător, plăcintele acestea sunt nu se poate mai gustoase, dar fără vin ce ne facem? Ia vezi, cumnatul d-tale când a venit pe aici n'a mai lăsat vre-o garafă de vin?

Atunci bietul om se sculă în picioare și-mi zise.

— D-le inspector, dacă te duci la minister, te rog să nu mă înegrești. Îți mărturisesc că-m place un pahar de vin, dar oamenii fiind răi, pretind că sunt bețiv. De aceea....

— D-le învățător, ospitalitatea mi-i scumpă, înțelegi că nu din partea mea vei auzi alt-ceva de cât recomandatu' bune.

Atunci omul meu, vesel strigă:

• — Nevastă, ia ie gărăfițele astea de a aici și adu călugărița (garafă de mai multe oca și cu sticla neagră) cea mare.

Dejunul ținu vre-o oră jumătate, în care timp învățătorul mi povesti toate nevoile lui.

Tipul învățătorului de la Gibrienii mi-a rămas și până acum în memorie

POLITICA LA JUNIMEA

Am spus altă dată că la *Junimea* nu se făcea politică; notați că zic că nu se făcea, dar nu că *Junimea* nu făcea politică.

Cei cinci tineri, cari au fundat societatea *Junimea* în 1864 (măcar că originile *Junimei* se pretinde că se perd în noaptea timpurilor), d-nii Rosetti, Maiorescu, Carp, Pogor și Negruți, nu făceau atunci politică determinată, nici nu se gândiau la așa ceva înființând *Junimea*. În adevăr, d. Rosetti era cumnatul lui Cuza-Vodă, care era încă pe tron atunci. Ce politică putea să facă? D. Maiorescu era profesor și nu se gândea de cât să se distingă și să atragă atenția asupra sa prin frumoasele sale prelegeri populare. D. Pogor în viața sa n'a făcut politică serioasă, cu atât mai puțin în 1864. D. Negruți abia sosise din străinătate. Numai d. Carp probabil avea veleități și dispoziții de politică, nu știu însă care îi erau ideile pe atunci.

Pe patru din acești cinci tineri îi lega ceva mai de aproape: d-nii Carp, Maiorescu, Theodor Rosetti și Negruți își făcuseră studiile în Germania, prin urmare aveau o comunitate de educație intelectuală și de idei; numai d. Pogor studiasse în Franța.

Cum s'a transformat încetul cu încetul *Junimea* literară, în *Junime politică*? Adevărul e că *Junimea*, pe lângă caracterul literar, care a rămas fondul ei principal, a mai căpătat cu timpul și o tinctură politică, împrumutând culoarea principalilor ei membrii.

Așa de la 1866, cu ocazia discuției asupra prințului străin sau român, în locul rămas vacant prin detronarea lui Cuza, d-nii Maiorescu Carp, Negruți luară o poziție definitivă.

De atunci și până la 1870, aceștia împreună cu d-nii T. Rosetti și Pogor duseră lupta în Iași contra liberalilor reprezentați prin *Fracțiunea liberă și independentă*, iar ca idei simpatizau cu conservatorii în contra roșilor, adică liberalilor, reprezentați prin Brătianu și Rosetti.

Mi aduc aminte că d. Iacob Negruți ne spunea adesea, cum în seara întrunirii de la sala Slătineanu, când cu cunoscutul scandal și manifestație contra consulului Prusiei, scandal care afectase atât de mult pe Rege, pe atunci Dom

nitor, s'a dus la palat noaptea târziu împreună cu alții pentru a arăta Domnitorului sentimentele lor.

•

Cu venirea guvernului d-lui Lascar Catargiu, toți aceștia începură a face o politică conservatoare militantă, cu o mică nuanță junimistă, nuanță care se vede că există și astăzi.

Imprejurul acestor trei tineri, cititorii știu deja că s'au grupat o mulțime de profesori, avocați, ingineri, care deveniră colaboratorii *Convorbirilor*. Marea majoritate din aceștia, când intrară la *Junimea*, nu făceau politică, nici nu aveau idei concepute politice; era natural ca încetul cu încetul ei să împrumute ideile politice ale d-lor Maiorescu, Carp, Th. Rosetti, Negruți. Era întâiul contingent politic al grupului; cu alte cuvinte contingentul literar de la *Junimea* forma cel dintâiu contingent politic, când *Junimea* începu a face politică.

Așa se explică că și astăzi d-nii Naum, Culiianu, Grigore Buicliu, Petru Missir, etc., etc., sunt junimiști; junimiști au fost până la moartea lor Ștefan Vărgolici, Melik, Eminescu, Bodnărescu, Vasile Tasu, Ciupercescu, Miron Pom-piliu, general Cerchez, colonel Scheletti, Lambrior, Creangă, etc. etc.

•

Dintre membrii *Junimei* literare care n'au fost sau n'au rămas junimiști în politică, sunt foarte puțini.

Mai întâi este d. Nicu Gane care a făcut politică junimistă până la 1879 — — dacă nu mă înșel — și care venind în contact mai de aproape cu fermecătorul de oameni, Ioan Brătianu, a fost cuprins de admirație pentru dânsul și a părăsit lagărul junimist.

Vasile Conta, care când veni la *Junimea* era un om deja copt și format cu ideile proprii în toate chestiile, așa că era refractar la orice influență nouă.

Eu, care după cum am arătat la începutul acestor memorii, aveam înainte de a veni la *Junimea* un fel de idei politice fracționiste, sau mai drept simpatizam și votam cu liberalii fracționiști din Iași, intrarea mea la *Junimea* a avut influență și asupra ideilor mele politice, căci am început a cunoaște insuficiența și câte odată chiar ridicolul grupului liberal din Iași, cu care făceam politică. Junimist însă mi-ar fi fost greu să devin, din cauza direcției pe care citirea și studiile sociale au imprimat spiritul meu. Am căpătat însă în *Junimea* un lucru: a stima și aproape a iubi chiar pe acești oameni culți, care dacă nu aveau idei largi, dar aveau sentimentul de măsură și de disciplină intelectuală în toate. Așa se explică de ce până și astăzi, cu toate vicisitudinile politice, în cursul atâtor ani, simpatiile și inclinațiunile mele au rămas constante cu privire la junimismul politic, căci cel literar nu mai există, după părerea mea, deși *Convorbirile* continuă să apară.

Cu d. Alexandru Xenopol chestia e mai încurcată. D-sa unul din cei întâi și mai străluciți tineri a căreia achizițiune a făcut-o *Junimea*, potrivit naturei sale entuziaste, care îl face ca într'un moment dat să se dea fără rezervă— a fost mulți ani și junimist politic; de la o vreme a încetat de a fi, nu știu anume de când. Dealtmintrelea cred că nici d. Xenopol singur nu se poate supăra, când voi spune că d-sa n'a avut niciodată aptitudini politice, nici n'a făcut politică serioasă într'un sens sau altul. D. Xenopol era eminemamente un savant, pe d-sa un fapt istoric, social sau chiar literar, îl interesează mai mult decât toată politica.

Asupra membrilor *Junimei* literare deveniți junimiști politici, s'a superpus mai târziu contingentul pur politic, care n'a cunoscut ședințele de la *Junimea*. Vechii junimiști literari, însă... totdeauna au considerat pe recruții politici ca pe un fel de intruși sau mai bine ca pe un fel de junimiști de formație nouă, inferioară.

*

Cei care însă făceau mai dese incursiuni în *Junimea* pe terenul politic, era desigur d. Iacob Negruți. Acel om viu, spirit, foarte impacient, se stăpânea cu foarte multă greutate, ca să nu vorbească politică.

Din contră, d. Pogor era intratabil când era vorba ca să vâie politica la *Junimea*. Făcând parte din *Junimea* literară, natural că a devenit și el junimist politic, și a rămas, dar politica nu numai că nu l-a atras, dar nici chiar nu l-a interesat.

Cu venirea la guvern a d-lui Lascar Catargiu în 1871, li se dă junimiștilor în Iași, aproape întreaga situație politică.

Iată deci pe d. Maiorescu, frații Negruți, Nicu Gane, etc., lăgați în politică până în gât, iar unii dintrânșii ocupând funcțiile de prefecți și primari. Iată-i nevoiți ca să lupte mai cu seamă în alegeri, în contra liberalilor numiți *fracțiunea liberă și independență*, care erau foarte tari și aveau multe simpatii printre alegători.

Liberalii, printre care era și d. A. D. Holban, duceau o campanie teribilă în contra junimiștilor, pe care îi arătau alegătorilor și țarei ca francmasoni, ca vânduți străinilor, ca dușmani ai religiei și ai țarei.

Această campanie, pe care nimic nu o justifica, afară de câteva ușurinți de limbă și de condeiu, prindea în masa electorală. Și, cu toate că junimiștii aveau administrația în mână, totuși fracționiștii le dădeau mult de furcă în luptă, așa că principalii junimiști trebuiau să desfășoare o mare activitate pentru a reuși. Cel mai aprig și mai neastâmpărat luptător și agent din partea junimiștilor era d. Iacob Negruți. Acesta era într'o veșnică mișcare, făcea vizite alegătorilor și căuta să-i îndoctrineze; pe stradă aborda pe fiecare, discuta, căuta să-l convingă, căuta să risipească calomniile pe care liberalii le aruncau în contra conservatorilor. În timpul alegerilor avea registre în regulă în care alegătorii erau notați cu diferite particularități sociale. Era aproape singu-

șul dintre conservatori și junimiști care lupta și știa să lupte.

De aceea d. Iacob Negruți eșea cu cele mai multe voturi și câte odată reușea singur dintre colegii săi, ba chiar mă se pare că s'a ales și în opoziție.

Din contră, d. Vasile Pogor era cel mai indolent, cel mai apatic, cel mai dezinteresat dintre junimiști în luptele electorale. Și acest lucru făcea exasperarea d-lui Iacob Negruți, care nu se putea opri să nu facă reproșuri amare sau să-și bată joc chiar, la *Junimea* de această atitudine a d-lui Pogor. Tot felul de anecdote cu privire la nepăsarea d-lui Pogor re le spunea la începutul ședinței, când își descărca carul cu minciunile.

— Acest om e imposibil! exclama d. Negruți. Nu se duce la un alegător, nu cere un vot, nu vine nici în ziua de alegeri, îi e rușine că-i candidat. Dacă am avea pe toți ca pe Pogor, apo. halal de alegeri!

Odată d. Negruți ne-a spus o anecdotă foarte nostimă privitoare la nepăsarea d-lui Pogor.

D. Pogor era primar și candidat la deputăție.

— În comitetul electoral, ne spuse d. Negruți, eu îi făceam reproșuri că de ce nu ia și el o listă electorală să o studieze, să facă câteva vizite. După multă dojană Pogor pare că se decide la un act energetic și îmi zise:

— Bine, să fac cum zici, dar n'am listă electorală și nici nu șt'u de unde să o i u

Atunci un râs homeric ne-a apucat pe toți, de vreme ce d. Pogor, măcar că era primar, nu știa că listele electorale le face el și se gă esc la primărie la dânsul.

La asemenea zeflem le din partea d-lui Negruți, d. Pogor râdea și el.

Dezinteresarea d-lui Pogor în politică a mers până acolo, în cât sub guvernul d-lui Catargiu, mi se pare, a fost numit într'o combinație ministru, și nici măcar nu s'a deranjat să plece la București, refuzând și declinand telegrafic această onoare. Așa că d. Pogor a figurat ca ministru numai în „*Monitorul Oficial*”, timp de 24 de ore.

D. Iacob Negruți, cu spiritul său neastâmpărat, încă de la început n'a putut să rabde să nu introducă în *Convorbiri*, sub formă de satiră politică, să ridiculizeze pe adversarii săi fracționiști.

Situația politică în 1871 în Iași era astfel: Factorii principali erau trei: profesori, preoți și negustori, mulți-puțini câți erau....

Fracționiștii aveau pe profesori și pe preoți, adică majoritatea; conservatorii împreună cu junimiștii se rezemau pe negustori, care erau la discreția guvernului. Ura conservatorilor era îndreptată contra profesorilor și a preoților. Pe aceștia d. Iacob Negruți îi ridiculiza într'o sat' ră. *Electoralele*, în *Convorbiri* în 1871. Reprezentantul profesorilor în acea satiră este *Tiberiu Lehăescu* (Neculai Ionescu), *Părintele Smântână* (popa Pompilian sau Enăchescu).

Această compoziție, *Electoralele*, e ca toate de această natură: ea reprezintă o întrunire publică la primărie, în care preoții, profesorii și negustorii se dispută sub ochii binevoitori ai prezidentului, doctorul Fătu, și care se termină printr'o bătaie generală, în care profesorii mănâncă bătae, iar potcapii preoților zboară prin aer.

D. Maiorescu, cel mai atacat pe acele vremuri de adversarii săi pe toate terenurile, a avut tăria de caracter ca să înlătore mai în totdeauna politica și personalitățile, ca neîntrând în cadrul *Convorbirilor*, și ca nefiind determinante în discuție. După ce curăța astfel terenul, apoi răspundea adversarului cu răutate, dar cu răutate literară. dând un model de discuție adversarilor, care model nu era urmat niciodată.

POLITICĂ DEGHIZATĂ} DOSARUL JUNIMEI

Dacă la început în *Junimea* nu se făcea politică pe față însă deghizată, s'a făcut. De aceea în această chestie este foarte greu a mă pronunța precis și în scurte cuvinte. Ar fi mai drept să zic că se făcea și nu se făcea.

Cum se făcea politică în mod deghizat? Iată cum: *Junimea*, societate literară și eminentă critică, avea datoria ca să urmărească scrierile ce apăreau, fie pe calea jurnalismului, fie acele din revste. Oamenii culți și inteligenți, cum erau d-nii Maiorescu, Poșor, Carp, I. Negruți. Teodor Rosetti, nu se puteau împiedica să nu fie izbiți în ceea ce se publica, de o mulțime de prostii, exagerări, idei baroce, exprimate într'un stil ridicol de înflorit sau extravagant. Acele scrieri nu se raportau totdeauna la chestii literare, ci cele mai multe la politică.

Ca să relevezi asemenea enormități în *Convorbiri*, nu se putea, politica fiind acolo exclusă. Și chiar când acele scrieri erau cu caracter literar, *Junimea* credea că nu e de demnitatea unei reviste ca *Convorbirile* să releveze în ea toate nimicurile și să pună în vază autori obscuri, făcându-le onoarea de a-i ridiculiza.

De aceea se găsisse un mijloc de a împăca lucrurile. *Convorbirile* rămăneau revista serioasă și critică în mișcările literare și științifice a lucrărilor mai însemnate din țară, pentru extravaganțele însă, polițice sau chiar literare de un gen inferior, s'a întocmit *Dosarul Junimei*. Am atins deja chestia *Dosarului*; cred nemerit să mai adaug câteva de talii.

Nu știu cine a avut ideea înființării *Dosarului Junimei*; eu când am venit la 1872 l'am găsit deja înființat și chiar

voluminos. Probabil că el a fost deschis odată cu *Convorbirile*, sau poate chiar mai înainte.

În ce consista acel *Dosar*? Era un album mare și voluminos, de culoare roșie, pe ale cărui pagini albe se lipeau tăeturi din gazete cotidiene sau chiar din reviste, când scrierea se preta ridicolului, fie prin prostia ideii, fie prin exagerarea formei sau lipsa de cunoștință a limbii. Cu această ocazie se făcea politică deghizată, iar *Junimea* își arăta chiar părerile ei în politică.

În adevăr, mai toate bucățile aduse spre a se lipi în *Dosar* erau luate din scrierile adversarilor, adică ale liberalilor. Este drept că liberalismul pe atunci, cu forma nouă constituțională, cu libertatea tribunei, a presei, a intrunirilor, oferea mai multe ocazii. Novici în mănuirea acestor libertăți, precum și în exercitarea formelor constituționale, — liberalii și în special *fracționiștii* din Iași, — se dădeau la o adevărată orgie câte odată cuvinte bombastice de fraze fără înțeles de exprimări de sentimente exagerate, într'o limbă înflăcărată. Junimiștii, spirite sobre și măsurate, lipsiți de orice avânt mare sentimental, eminentemente critici, găseau materie de ridicol în toată această manifestare exuberantă; și o făceau cu plăcere cu atât mai mult cu cât politicește ei erau contra formei parlamentare și a instituțiilor, care produceau asemenea ridicolități. Căci vădit că junimiștii erau contra instituțiilor ce se introduceau de curând, nu făcîș totdeauna, dar în forul lor interior desigur; și nu numai în forul lor interior dar chiar și la *Junimea*, care era o societate, ca să zic așa, publică. (Entre qui veut, reste qui peut).

Principalii junimiști mergeau chiar mai departe; ei gîndeau, și de multe ori spuneau, că instituțiile parlamentare nu pot produce altceva mai serios de cât ceace ei lipeau la *Dosarul Junimei*. Cu nedreptatea caracteristică spiritelor celor mai distinse, (cînd sunt în joc idei adverse, ei credeau că din regimul parlamentar nu pot eși de cât fraze desarte, declamatorii, ridicole.

Iată de ce *Dosarul Junimei* se îngroșă în fiecare an cu: extracte din ziarele liberale. *Dosarul Junimei* era oare-cum gazeta săptămânală a societății, gazetă care era citită numai de membrii *Junimei*; hazul se făcea în familie.

•

Amatorul cel mai înfocat al *Dosarului Junimei* cred că ghiciți cine era: era d. Pogor. Acest bărbat delicat și simțitor la tot ce era exagerat și umflat, făcea mare haz de asemenea colecție, chiar el era depozitarul *Dosarului*. *Colaboratorii*, adică cei ce aduceau bucățile de lipit, era întreaga *Junime*; fiecare membru aducea câte ceva, de cât nu de aceeași calitate; nu se puneau în *Dosarul Junimei* prostiile fără haz, simplele prostii sau insanități ordinare. De aceea cei care se ocupau cu găsirea bucăților pentru *Dosar* trebuiau să aibă și ei miros și gust literar.

Când d. Pogor găsea câte ceva, și găsea câte ceva bun, sau când i se aducea ceva bun, era o adevărată sărbătoare pentru dânsul, făcea un haz de nedescris, lua tăetura din gazetă, cu mare precauțiune, deschidea albumul încetisor, pe urmă cu penelul și guma ungea frumușel pagina albă pe care cu mare precauțiune lipea prețiosul document. Apoi îl mai citea odată. râdea cu hohote, se învârtea prin casă și de bucurie ne mai știind ce să facă, lua o pernă și o arunca în capul d-lui Nicu Gane, strigându-i:

— Tu, Drăgănescule, nu înțelegi ce nostim este acest lucru !...

Erau vânători iscusiți pentru furnisarea *Dosarului*. Cel mai fin desigur, era d. Grigore Buicliu; el aducea bucățile cele mai nostime, alegerea lui era totdeauna sigură și vânatul ce aducea totdeauna primit.

Nu acelaș lucru se întâmpla și cu alții. *Caracuda* și ea se încerca să aducă bucăți pentru *Dosar* dar nu reușia căci nimerea lucruri nesărate și nepipărate, prostii de acle care nu te fac să râzi — și la *Junimea* cu drept cu-

vânt, după râsul mai mare sau mai mic ce provoca o bucată, se hotărea dacă merita sau nu merita a fi pusă la Dosar.

Cu membru asidu în colecționarea aceasta era Vasile Tasu, dar n'avea niciodată noroc, mai toate bucățile lui erau refuzate.

— *Faul, faul*, strigau toți din toate părțile.

Iar bietul Tasu se înroșea până în vârful urechilor și puneia ziarul în buzunar.

Și-mi e plin de ce. Il vedeam în cursul săptămânei pe Tasu ocupându-se în orele lui libere numai cu căutarea de prostii pentru *Dosar*, și toată lumea știe ce se întâmplă în asemenea cazuri: când cauți într'adins o prostie, și se pare că o găsești la fiecare pas, pierzi spontanietatea pe care spiritul trebuie să-l păstreze pentru a putea fi izbit cu succes de un ridicol deosebit.

În aducerea de bucăți pentru *Dosar*, fiecare își arăta temperamentul. Așa, când *Junimea* era la d. Pogor, îndată ce-l vedeam în ușa salonului răsând și dând din picioare, de pe scări înțelegeam că a găsit ceva nostim pentru *Dosar*. De altmintelea chiar dacă n'am fi înțeles, d. Pogor se grăbea să ne-o spună, nu putea să tacă, nici să aibă răbdare măcar câteva minute. Era Pogor în toată întregimea lui.

D. Negruți proceda altfel. D-sa venea, își descărca *carul cu minciunile*, fără să amintească nimic de *Dosar*. Incepea apoi o anecdotă politică și încetul cu încetul venea la extractul, pe care-l scotea apoi din buzunar. Aceste precauțiuni erau luate în vederea vre-unui eșec, mai ales că era vecinic pândit de d. Pogor cu verva lui îndrăcită. Apoi d. Negruți mai avea un gen comic de citit, care făcea bucată mai ridicolă încă, așa că ea era primită, chiar când nu era de prima calitate.

Cu d. Maiorescu era lucru mai interesant, căci și d

Maiorescu aducea multe lucruri pentru *Dosar*. După ce intra în salon și se așeza pe scaun zicea:

— Ei, ei, unde e *Dosarul*? Am ceva.

D. Pogor, vesel, se repezea în bibliotecă și-l aducea. Atunci d. Maiorescu, cu o mare gravitate și seriozitate, scotea jurnalul în care era însemnat cu creion verde partea încriminată. Apoi citea. Dacă bucata era înflăcărată, o citea serios, bufnind din când în când de răs. Efectul era irezistibil, d. Pogor se repezea de-își aducea pensoarul și guma și o nouă capo d'operă venea să se adauge la celelalte capo d'opere ale *Dosarului*.

La asemenea ocazie se răsfoia din nou *Dosarul* cettindu-se bucățile care provocau mai mult haz. Dintre acele bucăți, mi-aduc aminte că *Junimea* făcea mare haz de o proclamație a lui Dumitru Brătianu către locuitorii Capitalei, în calitate de primar — mi se pare — cu ocazia venirii, cred, a Domnitorului Carol.

Contribuitorii cei mai obicinuiți ai *Dosarului* erau d-nii Misail și Aricescu.

Din Iași, *fracționiștii* cu frații Tacu, Lateș, aveau și ei locul lor rezervat. Poeții din Transilvania nu erau de asemenea cruțați. Apoi urmau o serie de lucrări anonime, foarte prețioase din punct de vedere al *Dosarului*.

*

Dar și aici o observație. Când zic că la *Junimea* se făcea mare haz de asemenea lucruri, înțeleg pe cei zece sau doisprezece membri principali, restul... Este drept că la citirea *Dosarului* toți râdeau, dar dacă te-ai fi uitat la *caracadă* și la alți membri ai *Junimei*, îndată vedeai că ei râdeau, fiindcă vedeau pe ceilalți că râd, râdeau de rușine, ca să facă ca ceilalți; altmintrelea poate dacă i-ai fi pus și pe dânsii să scrie asupra unei teme, ar fi scris întocmai ca autorii din *Dosar*.

Dar aceasta era indiferent, hazul era general și într'un

moment dat îți făcea iluzia că membrii *Jun.mei*, de la cel mai mare până la cel mai mic, sunt toți plini de spirit și plini de cultură.

A doua zi prin oraș se știa cele petrecute la *Junimea* și se afla bunăoară că discursul cutăruj fraționist a fost pus în *Dosar*. Mare furie și indignare ! Păcatul fraționiștilor era că nu înțelegeau gluma și nu erau oameni de spirit; toate le luau la serios și le judecau în mod dramatic. *Dosarul Junimei* era considerat ca un act de sacrilegiu la adresa instituțiilor parlamentare și sentimentelor patriotice. Pe această temă ei declamau din nou dând astfel din nou ocazia ca *Dosarul* să se îmbogățească.

Mi-aduc aminte că erau câteva bucăți din discursurile sau broșurile fraționiștilor cu privire la *descentralizare*, de toată frumusețea.

O explicație e necesară.

În urma înscrierii în Constituția de la 1866 a dezideratului pentru o *mai mare descentralizare*, oratorii liberali din Iași făceau din acest deziderat tema mai tuturor discursurilor lor.

Este incalculabil numărul discursurilor, pe care în adolescența mea le-am auzit pe tema descentralizării, în întrunirile publice. Oratorii se succedau la tribună, dar tema rămânea aproape aceeași: *descentralizarea și iarăși descentralizarea*. Cel care însă avea specialitatea acestei teme era răposatul Dimitrie Tacu.

Și lucru curios, măcar că de nenumărate ori am auzit de la tribună în întrunirile publice, ce e descentralizarea, eu n'am înțeles aceasta de cât târziu, după ce uitasem de acele discursuri, căci nu știu cum se făcea, însă, eșeam totdeauna după sfârșitul întruniri mai nedomirit de cum venisem, de ce este descentralizarea, măcar că numai despre dânsa se vorbea.

Junimiștii natural că nu scăpau ocazia ca să adauge o pagină la *Dosar*. Și o repet, când a doua zi se afla că *des-*

centralizarea a fost pusă la *Dosar*, o mare indignare cuprindea pe d. Dimitrie Tacu, care nu perdea ocazia de a striga peste tot locul:

— Am să le arăt eu acestor cosmopoliți, schopenhauriani, vânzători de țară, acestor epicuriani și liberi cugețatori!

PARTEA II

INFIINȚAREA JUNIMEI

Până acum am căutat să arăt din amintirile mele, fizionomia intimă a Societății Junimea cu personajele ei principale, cu caracterul general care o influența. Am făcut, pe cât mi-a fost cu putință, să trăiască toți care aveau un rol principal punând în evidență ideile lor intime și spiritul care-i influența.

Dar are să mă întrebe cineva, ce voia *Junimea* în literatură, ce scop urmărea? Se adunau toți oamenii despre care am vorbit, odată pe săptămână, numai ca să glumească, să facă spirit pe socoteala altora și să critice tot ce nu aparținea *Junimei* și *Convorbirilor*? Când *Junimea* înființă *Convorbirile literare* avut-a ea un scop definit sau membri ei au căutat să aibă un ogran unde să scrie tot ce le venea prin cap? Și în sfârșit, această societate dat-a ea roade, determinat-a ea un curent în țară?

Iată întrebări care se impun în mod natural.

Am răspuns în o bună parte în mod indirect la aceste întrebări; căci partea anecdotică, căreia i-am dat un loc așa de însemnat, nu m'a făcut să las cu desăvârșire deoparte aratarea scopului ce urmărea *Junimea*. De astădată însă mă voi ocupa mai pe larg de această din urmă parte, să arăt marele lupte ale *Convorbirilor*, marele polemici ale *Junimei* cu restul țărilor ocupate de Români, și în special mai târziu, cu Bucureștii.

*

Am spus în mod anecdotic că originile *Junimei* se pierd în noaptea timpurilor; în realitate societatea *Junimea* se înființează în 1864, iar ocazia înființării ei sunt prelegerile populare pe care le inaugurează d. Maiorescu la început în saloanele Băncei Moldova din Iași, iar înființătorii sunt d-nii: Maiorescu, Carp, Teodor Rosetti, Pogor, Burgheli și Iacob Negruți.

Se știe că lucrul cel mai greu — tocmai fiindcă e ușor — este de a da numele unei cărți pe care ai scris-o, unui jurnal pe care vroești să-l deschizi sau unei societăți pe care voești s'o înființezi. Când este ca să botezi cu nume asemenea lucruri, tot felul de cuvinte pretențioase sau deșanțate îți vin în cap, care nu te mulțumesc, sau dacă te mulțumesc pe tine, nu mulțumesc pe ceilalți. Așa s'a întâmplat cu botezul acestei societăți.

D. Iacob Negruți ne spune că, deși în 1864 se hotărâște înființarea unei societăți literare, dar membrii mai sus amintiți au ținut mai multe Duminici ședințe ca să găsească un nume societăței, fără a cădea de acord. Nu știu cine propusese în fine ca să se deie societăței numele de *Ulpia Traiană* care fu primit în lipsă de alt ceva. Dar acest nume era contrar tendințelor ce trebuia să manifesteze societatea, adică tendințe de a combate latinismul cu orice pret. De aceea Duminica viitoare membrii reveniră asupra hotărâreii luate. Și iată cum d. Negruți, în numărul jubiliar al *Convorbirilor literare* din 1892, povestește găsirea numelui:

„După multă discuție, Theodor Rosetti ne zise de pe patul unde era culcat: — Mai băeți, vreți să vă dau eu un nume fără pretenție, care are să vă placă la toți, fiindcă nu zice mare lucru? — Vorbește! — Hai s'o botezăm *Junimea*, zise Theodor Rosetti. — Foarte bine găsit! strigarăm cu toții. Atunci Pogor, ridicându-se de pe canapeaua pe care se aruncase, începu să cânte ca un preot pe nas și

întrebă de trei ori: „S'a lepădat copilul de Satana pedantismului?” De trei ori răspunserăm cu toții rîzînd: S'a lepădat!”. — În numele Domnului, boteze-se dar *Junimea*, exclamă Pogor, și *Junimea* a rămas pînă în ziua de azi!”.

Cuvîntul *Junimea*, în sens de reprezentanți ai tinerimei față de bătrîni, fu utilizat mult timp.

Așa, în multe articole ale d-lui Maiorescu, dela început vedem spunîndu-se: că *Junimea*, adică *tinerii*, au datoria, etc. Dar mai târziu, bine înțeles. acest cuvînt a pierdut semnificația lui primitivă și mai târziu precum și astăzi el nîmăi însemna nimic. Ba chiar el contrastează cu vârsta fondatorilor *Junimei*, contrast din cauza vârstei adepților.

Societatea se înființează deci la 1864 iar *Convorbirile literare* apar în 1867. Trei ani societatea n'are organ. Ce face ea în acest timp? A făcut conferințe. D. Carp a vorbit odată asupra *tragediei antice și moderne*, căci atunci era preocupat de chestia tragediei; nu-i vorbă că nici politica nu-l lăsa indiferent, dovadă că a mai ținut o conferință despre *cei trei Cesari*. În anul întăiu al conferințelor — eu eram atunci în clasa IV-a gimnazială — urmăream ca băet, cu mare răvnă, acele conferințe.

Probabil că în acești trei ani ai *Junimei* s'a acumulat materialul pentru cel întăiu an al *Convorbirilor*, adică membrii au dat cetire la lucrări care mai târziu au fost publicate în *Convorbiri*. Printre acele lucrări a fost și o traducere a lui *Othello* de d. Carp.

D. Negruți de multe ori în *Junimea* ne spunea cu cătă seninătate d. Carp și-a cetit traducerea, apoi adăuga:

— Nu știu în ce dispoziții eram atunci, de vreme ce am găsit traducerea bună, acuma când am cetit-o din nou în *Convorbiri*, văd că lucrarea lui Carp este oribilă.

— Apoi de ce ai publicat-o? întrebă unul.

— Intăi fiindcă era de Carp, și al doilea — lucru mai principal — fiindcă era lungă.

*

Și cu această ocazie o anecdotă.

D. Carp totdeauna — și cu mai mult cuvânt în tinerețe — a fost un glumeț de spirit.

Era la Iași, — când a apărut *Othello* în *Convorbiri literare* — un jurnal *Curierul*, redactat de unul numit Balasan, un om foarte cumsecade, dar care nu știu dacă știa să scrie ceva mai inteligibil. Un fracționist răutăcios s'a dus la acea gazetă și a pus cam următoarea notiță:

„In *Convorbiri literare* se publică tragedia *Othello* a lui Shakespeare, am vroi să știm din ce limbă a tradus-o d. Carp: din nemțește sau din franțuzește, de vreme ce d. Carp nu știe englezește? Este cazul de a zice: traduttore traduttore”.

A doua zi după ce d. Carp ia cunoștință de această notiță, se duce la redacția *Curierului* și întreabă de d. Balasan. Apropiindu-se de acesta, cu pălărie înaltă pe cap și cu monoclu în ochi, îl întreabă în englezește ce mai face. Bietul Balasan nu numai că nu înțelegea nimic, dar nici nu pricepea în ce limbă i se vorbește. Atunci d. Carp râzând, se retrage zicându-i: „Să spui redactorului care a scris notița că am fost pe aici și că ți-am vorbit în limba în care piesa *Othello* a fost scrisă”.

Ca farsă era bună, dar convingătoare nu era, căci lui bietu Balasan puteai să-i vorbești orice limbă și să-i spui că-i englezește și era silit să creadă; afară de românește el nu știa decât armeneste fiindcă era armean, și turcește, fiindcă, ca toți armenii bătrâni, învășase a vorbi această limbă.

CONVORBIRILE LITERARE

Eram în clasa VII-a a liceului când apar în 1867 *Convorbirile literare*. Pentru noi băieții mari, în curent cu literatura română și în parte cu cea străină, apariția *Convorbirilor* a fost un eveniment. *Convorbirile* pe atunci nu se vindeau cu numărul, dar tot-deauna căutam de mi le procuram.

Pe d. Maiorescu îl cunoșteam, în afară de ocazia prelegerilor sale populare, fiindcă îmi fusese director la liceu, (a fost vre-o trei ani director). Nu pot spune că noi elevii îl 'ubeam; lsa era rece și ceremonios cu elevii, având tot-deauna o intenție mușcătoare în tot ce spunea, dar îl stimam și aveam mare idee de învățătura sa, ceace era suficient.

Convorbirile de la început iau caracterul, care trebuiau să-l păstreze până la urmă, acel de revistă eminentamente critică. Da ă te gândești bine, *Convorbirile* nu puteau să aibă altă rațiune de a fi, și iată de ce: Din tinerii ce se grupaseră, numai unul avea dispoziții și mai cu seamă pretenții de a face literatură, d. Iacob Negruți. D. Pogor nu era de cât un diletant, iar ceilalți, d-nii Maiorescu, Carp și Teodor Rosetti, critici. Apoi în calitate de critici, aceștia din urmă trebuiau să adopte un sistem sever, altmintrelea scoaterea unei reviste în acest scop, nu ar fi avut rost.

Cum că *critica* se impunea la noua revistă, este că prin studii anterioare te poți pregăti pentru aceasta, pe când nu te poți pregăti pentru a fi literat, poet sau autor, și talentele nu se improvizează...

*

Când apar *Convorbirile*, situația literaturii noastre lăsa mult de dorit, lăsa aproape tot de dorit; nu exista nici o

revistă literară cu un caracter mai permanent, ele apăreau trăiau câteva luni și dispăreau. E drept că erau reprezentanți autorizați ai literaturii române, precum Alexandri, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu și Costache Negruși; dar dedesubtul acestora mișunau o mulțime de oameni de litere fără nici un talent, care scriau și scriau lucruri dedesubtul mediocrului. Toți acești literatori găseau încurajare în public. Nu exista propriu-zis nici un fel de spirit critic, operele literare nu se judecau din punct de vedere al valorii estetice, ci din acela al utilității și al patriotismului. Fiindcă ne lipsea o literatură națională, fiecare se pusese pe lucru ca s'o creeze, și ca s'o creeze se credea că este destul ca cineva să scrie, și cu cât mai mulți vor fi scriitorii cu atât literatura va deveni mai de valoare și mai temeinică.

Spiritul de critică nu exista am zis, și nici nu putea să existe, admis punctul de mai sus. Indată ce era convenit că toți Românii trebuie să contribuie la formarea literaturii naționale, o critică estetică nu mai avea loc. Acest spirit bine-voitor, această lipsă de ori-ce critică, ne venea mai cu seamă din Transilvania.

Trebuie să spun că la acea dată influența literaților și oamenilor de știință Transilvăneni și Bucovineni era încă mare în România. Din cauza luptei politice ce Românii duceau în Transilvania și în Bucovina chiar, ei îmbrățișau tot ce se scria în românește, ei aveau nevoie de o literatură națională de opus literaturii maghiare și germane; ar fi fost în asemenea împrejurări de neînțeles ca ei să facă pe dificultăți în această ramură. Așa, e destul să spunem că Pumnul în Bucovina scosese un *Lecturar rumănesc* în 6 volume, rezumând literatura noastră națională. Notăți, sease volume! În Transilvania se lucra la așa ceva, iar gazete ca, *Familia*, *Transilvania*, *Albina*, *Telegraful*, *Federația* înălțau până în ceruri tot ce se scria în românește.

În *România liberă* autorii se laudau unii pe alții, în tot

cazul nu se criticau, lucrarea fie-căruia era bine-venită, de vreme ce era scrisă în românește și însuflețită de bune intenții naționale.

În asemenea împrejurări, oameni ca d. Maiorescu și Carp, educați la critica estetică germană și însuflețiți de exemplele acelei literaturi, oameni cu gust estetic distins ca d. Pogor, oameni hotărâți să lucreze ca d. Iacob Negruți, nu puteau să rămâie impasibili și indiferenți, nu puteau să nu intre în luptă pentru a pune literatura pe terenul ei adevărat, dezbrăcând-o de caracterele străine de ea; nu puteau ca să nu pună chestia pe valoarea reală și intrinsecă a producerilor, indiferent de spiritul de naționalitate.

De altă parte, zilnic se debitau atâtea naivități sau enormități în domeniul literar, în cât o elementară critică putea să-și facă drumul și să aibă succes.

Iată rațiunea apariției *Convorbirilor literare*.

*

Convorbirile literare apar după trei ani de la înființarea societății *Jun mea*, pentru că nu se putea altminterea. În adevăr, dacă cei cinci cari au înființat acea societate s'ar fi hotărât ca a doua zi să deschidă și un organ literar, ce ar fi publicat într'înnsul? Bune intenții erau, dar materialul nu.

Ar fi fost nevoiți ca să primească manuscrite de la poeți și literați necunoscuți și nepreparați, și ar fi primit în cantitate considerabilă acest material, chiar pe atunci, mai cu seamă pe atunci.

Ați observat un lucru: nimic mai ușor de cât a căpăta colaboratori (?) la o gazetă literară. Este destul ca să anunți că în ziua cutare va apărea, de exemplu, *Fluerul cioabanului*, gazetă literară bimensuală, pentru ca a doua zi să înceapă să curgă tot felul de scrieri, poezii, nuvele, drame, tragedii, etc. Te întrebi de unde acest potop subit

de lucrări literare? de unde? de unde, să vă spun. În țară, jumătate din acei cari au trecut prin liceu sau prin gimnaziu, și au deschis un volum de poezii sau au citit o nuvelă, devin la rândul lor poeți sau autori. Ar fi un fenomen de analizat, acela că mai orice băet sau fată, de la 13 sau 14 ani în sus, începe a compune în diferite genuri literare; cât despre poezie, nici nu mai încape vorbă, poezia este moneda curentă a debutanților. Dar mulți se încearcă în drame, în tragedii, în romane.

Mi-aduc aminte că în clasa mea în liceu erau vre-o cinci autori de tragedii, alți cinci poeți lirici și vre-o zece scriitori de nuvele. Restul, afară de doi sau trei, toți poeți; printre acești doi-trei eram și eu. Apoi pe lângă tinerime, mai este clasa funcționarilor și militarilor, cari compun și ei considerabile și voluminoase lucrări literare. În saltarele birourilor de pe la prefecturi, în provincie, la o perchiziție vei putea găsi voluminoase corpuri delict literare printre care sonetele, acrostișurile, sunt peștișori mici pe lângă somnii dramatici și nisetrii epopeei.

Mai sunt pe lângă aceștia, rentieri, oameni în vârstă, bătrâni chiar, care compun și scriu din tinerețe, și care păstrează cu religiozitate toate operele lor, opere destinate vai! a nu vedea lumina zilei! Dacă ai socoti literatura scrisă și netipărită în comparație cu cea tipărită, această din urmă reprezintă o infimă parte. Cum se explică această manie de a compune, de a scrie versuri, de a întocmi romane sau drame? Nu-i loc ca să răspund la asemenea întrebare foarte interesanta psihologiceste. Un lucru e sigur, este că literatura are un număr de forme și de calupuri căzute în domeniul public, pe care fiecare își închipuește că le poate umple, și că umplute ori cum, ele devin bucăți literare. Aveam un prieten, care dacă citea un volum era în stare să scrie două pe aceeași temă. Ce erau acele două volume ale lui? Era frazeologia volumului citit. Cam așa se face literatura în licee, în birourile civile și militare, la

pensionatele de fete, la universitate și chiar în unele cercuri literare.

Iată de ce ziceam mai sus, că-i destul să anunți apariția unei reviste literare, ca a doua zi să te trezești cu nemărate trimeteri de manuscrite din toate unghiurile țării și de toate spețele. Toți acești literați necunoscuți de care am vorbit mai sus, stau la pândă, urmăresc revistele literare, aparițiile altora noi, fiindcă în genere ei au avut decepții cu cele ce apar, operele lor fiind refuzate; ei se aruncă cu lăcomie asupra noilor publicații, la care speră mai mult succes. Ași putea zice că la citirea vestei fericite că o nouă gazetă literară va apare, printr'o mișcare uniformă și la comandă, o mulțime de autori deschid saltarele pentru a scoate prețioasele lor producții, și la aceeași oră diferite birouri poștale din țară primesc pentru aceeași adresă voluminoase pachete.

*

Prin urmare, dacă cei cinci întemeietori ai societății *Junimea* ar fi procedat cam cum se procedează acuma, adică ar fi scos a doua zi o gazetă literară, *Convorbirile* ar fi deviat de la început de la direcția pe care întemeietorii trebuiau s'o deie, sau ar fi lăncezit în lipsă de manuscrite.

Din contră însă, cei cinci întemeietori încep regulat a ține ședințe odată pe săptămână, la început Duminicile, nu seara mi se pare, ci în timpul zilei. Vestea acestor întruniri în societatea nouă înființată începe a circula prin orașe. De altmintelega este destul să spun că printre întemeietori era și d. Iacob Negruți, ca pentru cei care-l cunosc să înțeleagă că această veste s'a împrăștiat imediat. În adevăr, rar am cunoscut un om căruia când îi intră în cap o idee sau îl interesează un lucru, să dezvolte mai multă activitate.

Pe atunci Iașul era în plină dezvoltare și maturitate intelectuală, adevărată capitală în această privință; tineri cu

viitor. talente în formațiune, oameni studiosi și în curentul mișcării literare europene, formau o elită care dacă nu lua parte la mișcarea generală a orașului, ci stăteau retrași ca niște delicați, feriți de contacturi profane, nu mai puțin ei erau totuși cunoscuți și știuți, prin urmare era lesne membrilor *Junimei* ca să se pună în contact cu acești delicați.

La Iași mai erau doi fruntași ai literaturii noastre: era Vasile Alexandri, cunoscutul și drăguțul poet de pe atunci al *Doinelor* și *Lăcrămioarelor* și a mai multor piese-soare de teatru; mai era Constantin Negruți, clasicul prozator, autorul neîntrecut al nuvelei *Alexandru Lăpușneanu*, poet jalnic și emoționant, a cărei producție, *La șalul negru*, era în memoria tuturor și pe toate buzele.

Nu știu cum se face apropierea între tinerii de la *Junimea* și Vasile Alexandri, dar ea se face îndată, căci din anul I-ii al apariției *Convorbirilor*, Vasile Alexandri devine colaboratorul revistei și continuă a fi o serie lungă de ani. Alexandri în *Convorbiri* are a doua a sa maniere: nu mai este poetul *Doinelor* și *Lăcrămioarelor*, poetul lui *Mergi la Lido barcarolo* și a veselei *Didri*. Talentul lui emancipat, suvenirurile voiajurilor din tinerețe iau o formă mai matură: el inaugurează în *Convorbiri* pastelurile, un gen nou literar, gen descriptiv ce e dreptul, dar foarte adaptat cu natura talentului său. Iar cu privire la teatru, începe a publica în *Convorbiri* acea serie de piese pline de spirit și de haz, ca *Cucoana Chirița*, *Harța răzășul*, *Gînerile lui Hagi-Petcu* și altele, adaptări care nu-i întunecă cu totul originalitatea. Apoi încetul cu încetul se ridică la genul epic în *Dumbrava roșie*, pentru a atinge mai târziu înălțimile genului dramatic cu *Fântâna Blanduziei*.

Apropierea *Junimei* cu Constantin Negruți se înțelege că este explicabilă, de vreme ce d. Iacob Negruți fiul, era unul din întemeietorii. D. Iacob Negruți, în articolul său din *Convorbiri literare*, număr jubiliar, *Inițierea socie-*

tăței „Junimea”, ne spune cum tatăl său l'a dus la toți oamenii cunoscuți din Iași, după ce se întorsese de la Berlin.

Dar cu Vasile Alexandri și Constantin Negruși, societatea *Junimea* nu putea să zică că-i o societate cu o nouă direcție, ci mai degrabă s'ar fi putut pretinde că cei tineri se pun sub direcția celor doi.

Trebuiau deci elemente noi, elemente care să se desvolte în direcția întemeietorilor și care să servească de model în favoarea teoriilor estetice ce erau a se forma. Acest lucru era greu, foarte greu; cum se putea improviza o literatură în scopul teoriilor, pe care d. Maiorescu le expune în prelegerile sale populare din salonul Băncei Moldovei?

Ei bine, s'a găsit mijlocul. Fiindcă societatea formată reprezenta ca fond cultura germană, toate elementele care își căpătaseră educația în Germania, s'au grăbit a se grupa în juru-i. Cel mai însemnat aderent în acest sens a fost regretatul Neculai Scheletti, pe atunci mi se pare maior, mai târziu moț colonel, care adaptat la literatura practică germană, de la începutul *Convorbirilor*, dădu numeroase traduceri din toți cei mai iluștri poeți germani, traduceri foarte reușite. Aproape pentru prima-oară în România, publicul cel mare făcu cunoștință cu poezii din Schiller, Goethe, Uhland, Heine, Lessing, pentru a nu numi de cât pe cei principali. Scheletti nu se mărgini numai aici, el culese poezii germane din autori de mâna a doua și le traduse în *Convorbiri*.

Se înțelege că capo-d'operele literaturii germane erau exemple model pentru o literatură nouă, exemple însă foarte sus pentru o mișcare literară foarte joasă încă.

Nici literatura franceză care deși mai cunoscută nu era încă la îndemâna tuturor nu fu neglijată, și bucăți din Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Musset, fură reproduse în traducere în noua revistă literară.

Dar poezii originale? Se găsiră și de aceia și cu valoare oare-care. Așa poetul român care știuse să dea în

versuri românești tonul poeziei germane și să se inspire din fondul acelei literaturi, fu domnișoara Mathilda Cugler, germană de origină. Mathilda Cugler fu în cei dintâi ani ai *Convorbirilor* cea mai fecundă poetă, poeziile sale drăgălașe în spiritul și în felul mai cu seamă al lui Heine. aduceau o notă nouă în literatura noastră și cadrau perfect cu ideile și teoriile estetice ale *Convorbirilor*.

Acești doi poeți, Scheletti și Mathilda Cugler, reprezentau spiritul literar al noiei reviste. Pe lângă dâșii se adunară încetul cu încetul și alți tineri poeți sau cu pretenții de a fi, precum și amatori de o gingășie de talent deosebită. Printre amatorii distinși, au să fie mulți astăzi surprinși când voiu cita un nume, care mai târziu a ilustrat baroul ieșan și pe urmă cel bucureștean, acela al lui Mihail Korne.

Mihail Korne, ale cărui calități superioare le cunoaște toate lumea, a fost unul din cei întâi colaboratori ai *Junimei* și junimist ab ovo. Tânăr inteligent, de o inteligență cam farniente și de o simpatie atractivă, el la 20 de ani se distrează, făcând poezii care se întâmplă să fie unele din ele adevărate juvaeruri. Societatea *Junimea* îi deschide brațele, el devine un colaborator gentil și foarte mult gustat în saloane. Pe atunci n'avea nici o carieră, s'ar fi părut că el voia să îmbrățișeze pe aceea de poet diletant. Era copilul răsfățat al *Junimei*. I se întâmplă să aibă o altercație dintr'o cauză de ordin privat, și atunci Mihail Korne e nevoit să părăsească Iașul pentru câț-va timp. Ce să facă și unde să se ducă? Se duce în Belgia și face dreptul. Când se întoarce, Korne devine imediat unul din cei mai iluștri avocați, el nu se mai poate întoarce la *Junimea*, din cauză că avusese neînțelegeri cu ea, deci adio diletantismului poetic! Și cu toate acestea, Mihail Korne năstreață până în ultimul moment al vieții, dragostea pentru literatură și gustul de a face poezii.

Dealtmintagelea pentru un mare orator, orator de tempe-

rament, eu cred că este foarte ușor ca să fie și poet. sunt puncte de atingere și toată lumea știe că Mihail Korne era un mare orator al baroului.

Târziu încoace de multe ori, el mă oprea în sala pașilor pierduți, în palatul justiției, și îmi zicea:

— Panule, ia ascultă versurile aceste care mi-au venit în minte în trăsură când veneam la Curte.

Și începea a-mi recita o strofă sau două.

Eu ca să-l șicanez, îi răspundeam.

— Bine, tu nu vezi că aceste sunt prostii! Lasă versurile pentru băieții cei mediocri.

Korne se uita un moment la mine ca să-mi ghicească gândirea.

— Ia ascultă celebrele, îmi răspundea, nu căuta să mă protestezi, eu sunt sigur că tu le găsești frumoase, dar amorul propriu de om superior te face să le desprețuești.

Aceste cuvinte măgulitoare, se înțelege că mă mișcau și atunci schimbam tonul glumeț în altul semi-glumeț și-i replicam:

— Evident că ai ghicit că glumesc; cine nu știe că tu ai talent în toate prin urmare și în poezie; crezi tu că nu cunosc poeziile tale drăguțe din *Convorbiri literare*?

— Dar volumul meu de poezii scrise în franțuzește, Panule, cele scrise în franțuzește? Acele sunt mai frumoase!

— Le știi și le am, îi răspundeam.

Korne rămânea încântat. După 30 de ani el avea tot temperamentul din cei întâi ani ai *Convorbirilor* și de multe ori îmi repeta cuvintele:

— Eu urăsc pe junimiști, mi-a plăcut foarte mult *Junimea*.

*

E drept că poeziile lui Mihail Korne nu avea profunzitate, nici originalitate, dar erau drăguțe și nostime ca și persoana sa, ca tot ce emana de la acest om fermecător.

Și aproape de aceasta îmi vine o reflecție, care trebuie să o pun, căci ea are un caracter mai general.

Poezia, mai cu seamă cea lirică, este oare-cum apanagiul tinereții și al tinereței. La o vârstă oarecare mai toți suntem poeți. E așa ușor de a versifica, e așa ușor de a cânta câteva sentimente simple, inerente în inima omului: amorul, bucuria, tristețea! E așa de ușor de a pune aceste sentimente sub forme variate! Cel puțin poetul o crede aceasta, căci în realitate toată acea presupusă varietate se reduce la una și aceeași formă fundamentală. Mai adaugă că natura cu aspectul ei variază îți dă subiecte multiple de poezie subiectivă, și cu aceasta îți explici pentru ce în tinerețe fiecare încearcă să fie poet. Luați numerele dintâi ale une reviste literare și veți vedea o mulțime de nume noi și necunoscute, iscăbind poezii. Peste câțiva ani nu le mai întâlniți nicăeri, doară în vre-un volum părăsit în vre-un raft de librărie. Ce-au devenit acei poeți? Nu se știe, sau mai bine au intrat în viața practică, unde fac operă mai folositoare.

Așa s'a întâmplat și cu *Convorbirile* și cu societatea *Junimea*. La început aproape toți membrii erau poeți. Odată la *Junimea* am făcut noi socoteală să vedem câți din cei vre-o 30 de membri activi n'au scris niciodată un vers. Au eșit foarte puțini, vre-o 5 sau 6, între care și d. Maiorescu. Dar imediat d. Negruți s'a sculat să protesteze, susținând că și d. Maiorescu a făcut versuri. În adevăr, d. Maiorescu în criticele sale citând versuri din poeți germani, a fost nevoit să traducă câte o strofă sau două.

La această afirmare, noi ne-am ridicat combătând pe d. Negruți. I-am replicat că nu înseamnă a fi poet traducând versuri în interesul unei teze sau a unei teorii a tale. Dar cu d. Negruți, care știa toate tainele *Junimei* și tot ce s'a scris sau s'a tipărit la *Junimea*, era greu de discutat.

— Am să vă dovedesc că și Maiorescu a păcătuit versuri ! ne răspunse.

— Când? Cum? Unde? strigarăm.

— Intr'o scriere umoristică cetită la unul din banchelele *Junimei*, replică d. Negruți victorios.

Apoi din vorbă în vorbă și din scrutarea trecutului fiecărui membru, a ieșit mai la urmă că numai trei n'au comis nici un vers, anume: Papa Culiianu, Melik și Vasile Tasu. Și încă de Vasile Tasu era îndoială, căci Lambrior adăugă glumind:

— Tasu ista e foarte ascuns; cîne știe dacă el nu are buzunarele pline de poezii, pe care le împarte pe la mahalala căci de don Juan nu se mai încape că-i don Juan, și de, ori-ce don Juan e poet!

La acestea Tasu țintea ochii drept în pământ și se înroșea ca racul până în vârful urechilor răsând. Probabil că-i plăcea rolul pe care i-l dădea Lambrior, fiindcă râdea.

Pentru a susține ideea mea, iau tabla de materie a *Convorbirilor* din anii întâi, unde citesc o mulțime de nume de poeți, precum: Bodnărescu, Brociner, Capșa, Korne, Nicu Gane, Gregoriade, Bonachi, Pogor, Pruncu, Miron Pompițiu, Crețeanu, Mathilda Cugler, Șerbănescu, etc.

‘Câți au rămas peste 10 sau 15 ani dintre aceștia ca poeți? Afară de Șerbănescu, nici unul. Un om de o producție prodigioasă era d. Iacob Negruți. Nu era număr din *Convorbiri* în care să nu fie o poezie de a d-sale; de altminterlea d-sa aborda toate genurile literare: poezii, poeme, nuvele, romane, etc. Astăzi numai contemporanii săi, sau cei în curentul literaturii române știu că d. Negruți a fost un bogat lucrător pe câmpul literaturii românești. Azi d-sa își caută de afaceri și nimeni n'ar presupune că odată a simțit și a scris așa de mult. D. Negruți nici n'a voit să păstreze măcar direcția *Convorbirilor literare* de mulți ani a trecut-o altora.

Un alt scriitor prolix a fost Bodnărescu, care de ase-

menea a abordat toate genurile literare: poezii lirice, epigrame, tragedii, etc. De la un timp numele lui Bođnărescu dispăre din materia *Convorbirilor literare*. Ce devenise? Luase direcția liceului de la Pomârla și se ocupa în mod prozaic cu dirijarea aceluia institut.

Cine vede astăzi pe d. Pogor pe stradele Iașului, nu-și poate închipui că a fost și el un poet de gust în orele lui pierdute.

Unii nu se pot lecu de boala tinereții și din când în când tot mai revin la vechile și plăcutele distracții literare din tinerețe. Așa e cazul d-lui Nicu Gane, care acum un an a scos un volum de amintiri, iar mai deună-ză am cetit în foiletonul *Voinței Naționale* ceva care ași paria că trebuie să fie de d. Nicu Gane.

Din toată pleiada de poeți ce se grupase în jurul *Convorbirilor* — vorbesc de poeți de mâna a doua — colonelul Șerbănescu și-a menținut mai mult de cât toți reputația lui de poet; dar mi se pare că și el la urmă se desinteresase de predilecția lui din timpul tinereții.

Pentru ce oare numai Vasile Alexandri și Eminescu, din cercul *Junimei*, lucrează și rămân poeți până la sfârșitul vieții lor? Răspunsul nu e greu de dat: fiindcă și unul și altul aveau un talent superior. La dânsii poezia nu era o distracție, era o necesitate impulsivă a naturei lor. Asta distinge pe poeții de ocazie, poeți de tinerețe, de poeții ca să zic așa de carieră, care rămân poeți până la adâncul bătrânețelor, ca Victor Hugo și alții.

Vezi că și aici sunt multe de zis. Poezia lirică sentimentală are margini foarte restrânse, căci în defintiv ea se reduce la un sentiment sau două și la descrierea diferitelor impresiuni pe care acele sentimente le produc poetului în raport cu lumea exterioară. Trebuie să fii mare meșter, trebuie să ai mare talent, pentru ca să-ți variezi impresiile așa, încât să se pară cetitorului că vecinic este un sentiment nou, o impresie nouă. Cu *frunză verde* și cu iubita

nu poți merge prea departe în poezia lirică și nu poți găsi mai cu seamă accente noi și originale. De aici oboseala și plictiseala chiar a poetului pentru acest gen, el simțește banalitatea așa numitei inspirații, care îi face să-i treacă gustul unor asemenea jucării literare.

Zic, că-i foarte greu genul liric, plângător, greu, monoton și câte odată chiar plicticos. Așa, să dau un exemplu clasic. Petrarca, clasicul poet care a cântat amorul în sonete, în mare parte a cântat amorul său pentru Laura cât ea 'era în viață. *In vita di Laura*, și apoi s'a văicăraț tot în versuri după moartea aceleia în *In morte di Laura*. Când citești 10—15 sonete din acest dulce poet, simțești o mare mulțumire sufletească și interes chiar, pe urmă oboseala începe a veni, căci ori-cât este de fin, subtil și variat, cântând acelaș sentiment și mai cu seamă ocupându-se de aceeași persoană, monotonia începe a domina.

Adevăratul poet trebuie să cuprindă în inspirația sa întreg câmpul de cugetare și de simțire a omului; numai așa, dacă are talent, el rămâne poet toată viața lui, iar nu simplu diletant ceia ce este efectul tinereței sau al altor împrejurări oarecare.

Să iau pe Alexandri. Alexandri la început este un simplu poet liric, drăgălaș. *Doinele* și *Lăcrămioarele* lui sunt jucării drăguțe și cu puternice reminiscențe din poeziile populare, cu care se ocupase. Ce are fi acum Alexandri, dacă ar fi rămas la *Doine* și *Lăcrămioare*, sau dacă ar fi scos alte volume tot în genul *Doinelor* și *Lăcrămioarelor*? Ar fi rămas un poet și alt nimic.

Alexandri însă simțește că cu acest gen literar și-a epuizat inspirația și verva, el trece la altele. El abordează pastelurile—poezie, o mai repet, ce e dreptul descriptivă—unde sentimentul lipsește, însă este înlocuit cu folos de frumusețea versului și descrierea naturii, în care partea omisă nu este cea vie și însuflețită. Apoi el abordează genul epic, după aceia îmbrățișează drama, comedia, ridicându-se la

fiecare doi-trei ani cu o treaptă mai mult cuprinzând un cerc tot mai mare de activitate și de gândire literară.

Iată de ce Alexandri rămâne poet până la sfârșitul vieții.

Cu Eminescu acelaș lucru. Desigur că noi n'am avut un poet mai mare, cu simțiri mai adânci și cu un fel mai fermecător în a se exprima decât Eminescu. Și el a cântat amorul, dar ce deosebire între felul original al lui și banalitățile și platitudinile altor poeți înamorați!... Dacă însă Eminescu s'ar fi mărginit numai la acest gen literar, desigur că ar fi rămas clasic, dar meritul său în literatura românească ar fi fost împutinat. De la genul sentimental să nu ceri mai mult de cât ce el poate să-ți dea; cei care nu înțeleg acest lucru cad în banalitate. inspirația devine o meserie.

Dealtmintelea, unui om cu un creier în care toate problemele lumii sunt cuprinse, îi este imposibil ca să se mărginească a cânta numai câteva sentimente și a aborda numai o problemă. Aceasta ar însemna mutilarea creierului, ceea ce psihologiceste este imposibil. De aceea Eminescu abordează încetul cu încetul în poeziile sale întreaga simțire și activitate omenească. Aceasta îi dă lui Eminescu durabilitatea lui de poet superior.

Un poet care cântă totul și toate, nu se poate găsi într'un moment dat la strâmtoare și la încurcătură, el are de simțit și de gândit pentru toată viața.

Desigur că în determinarea carierei literare a cui-va mai sunt și alte elemente care influențează, precum acela al situației materiale a individului și altele și altele. Așa, se poate pune întrebarea: Oare dacă Alexandri ar fi fost sărac și ar fi fost nevoit să-și câștige viața cu munca de toate zilele, ar fi fost tot Alexandri de acum și cariera lui poetică ar fi fost tot așa de bogată? Iată o întrebare:

Și dacă Eminescu ar fi fost un om bogat, putând trăi o viață ușoară, ar fi rămas tot acel poet sombru, pesimist și

amărat, care face caracteristica talentului lui? Iată o altă întrebare. Dar mă grăbesc a adăoga că asemenea întrebări sunt oșioase, în tot cazul n'au nici o însemnătate. A pune asemenea întrebări este a face ca unii istorici, care au scris volume întregi pe următoarea altă întrebare: Ce ar fi devenit Europa, dacă Napoleon I bătea pe Prusieni și pe Englezi la Waterloo?

Mă opresc căci digresiunea este deja prea lungă.

*

Aș putea zice apropo de *Convorbiri literare*, că, cu cât o gazetă pune mai mult timp pregătire de a apărea, cu atâta ea are mai multă durată. Iată în adevăr un semn bun pentru mintea așezată a celor cari au înființat *Convorbirile*. Am spus că societatea literară *Junimea* exista de la 1864.

Adevărul e, că, pe la 1864 era foarte greu de a scoate o gazetă literară. Existase înainte numai câteva cu reputație: *Dacia literară* a d-lor Kogălniceanu, Constantin Ne-gruți și Vasile Alexandri în Moldova, și alte câte-va în Muntenia, între care și cea a d-lui Odobescu. Incercări de scoateri de reviste se făcuseră multe, dar nu reușiră nici una; toate acele gazete apărură, durară câteva luni și muriră.

Desigur că acest lucru a făcut pe membrii *Junimei* să stea mult timp la îndoială, însă, cercul intelectual la Iași, dealtmintrelea ca în toată țara, era destul de restrâns pentru ca *Junimea* să nu aibă mult timp nevoie de un organ de publicitate atât timp cât nu l-a avut.

Prelegerile populare în fiecare an țineau loc de un fel de literatură vorbită. D. Maiorescu le introdusese și erau, cum am spus altădată, la mare favoare. Mi-aduc aminte de acele prelegeri când d. Maiorescu era directorul liceului (eu eram prin clasa a 2-a sau a 3-a a liceului). Pe la unu jumătate d. Maiorescu pleca la prelegeri, Duminicile, noi

îl așteptam pe scările de eșire ca să-l vedem cum se duce. Sub pardesiul său galben îi zăream fracul. Eram amețiți. Apoi o mândrie ne umplea inimele noastre de copii, de vreme ce, cel care ținea asemenea prelegeri frecventate de aristocrația intelectuală și cea de sânge din Iași, era directorul nostru și trecea cu drept cuvânt, de cel mai învățat dintre profesori.

Avusesem înaintea d-lui Maiorescu, doi directori pe care îi iubisem până la entuziasm, anume doi munteni trimeși de la București, pe Gheorghe Petrescu și pe urmă pe regretatul și talentatul poet N. Niculeanu, amândoi naturi entuziaste, partizani înfocați ai Unirei, nături ca să zic așa patruzeci-optiste. Gheorghe Petrescu mai cu seamă era mai tot timpul printre noi și la fiecare pas ne improviză câte un discurs patriotic. Eram de exemplu în refector, pe când mâncam pilaful de gris; de odată directorul nostru apărarea și imediat auzeam: „— Băeți...” așa începea discursurile sale, și ne vorbea câte o jumătate de oră despre Unire, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, etc. Apoi ne anunța că la masă vom avea și câte un pahar cu vin, ceace ducea entuziasmul nostru până la delir.

Niculeanu, care i-a succedat, era o natură mult mai profundă și sub entuziasmul lui aparent se trăda un mare desgust de viață. Natură poetică în toată puterea cuvântului, Niculeanu s'a apropiat imediat de *Junimea*. Ne iubea în felul lui, brusc și foarte puțin comunicativ, dar ne iubea, asta se vedea în tot felul lui de a vorbi cu noi. În volumul său de poezii, astăzi uitat, se găsesc lucruri admirabile.

Ni se vorbește și vorbim în tot timpul de inspirație. La cei mai mulți poeți, așa numita inspirație este o pregătire laborioasă și înceată a subiectului și o căutare trudehnică a expresiilor, este ca acele discursuri așa numite improvizate, pe care oratorul le-a pregătit acasă timp de două săptămâni. Ei bine, citiți poeziile lui Niculeanu, dacă

le veți mai găsi — eu nu le mai am — și vă veți face idee ce însemnează un poet de temperament, ași putea zice ce înseamnă inspirația. Să nu credeți că aveți să găsiți o inspirație înaltă, largă, superioară, dar în tot ce scrie îl vezi că a pus creerul lui și mai cu seamă inima lui.

Amândoi acești directori de scurtă durată de la Iași, au avut un sfârșit trist, au murit tineri și nebuni.

Vă puteți închipui ce efect a produs venirea d-lui Maiorescu ca director, nouă, care aveam amintirea lui Petrescu și Niculescu. Natural că nu-l puteam iubi și natural că luam partida profesorilor cu care d. Maiorescu nu trăia bine. Nu-mi aduc aminte bine de aceea nu pot afirma pozitiv, dar mi se pare că la cursul superior a fost și d. Hășdău profesor, pe când era d. Maiorescu director. Aceste două naturi superioare și deosebite trebuiau să se ciocnească în raporturile lor zilnice și printre noi elevii cei mici circulau versiuni de aceste ciocniri. Așa una, un calambur a d-lui Hășdău, a cărui autenticitate iarăși nu o garantez. Intr'o zi d. Maiorescu se duce în cancelarie la ora 8 fix ca să controleze venirea profesorilor. Negăsindu-l pe d. Hășdău, notează în registrul de prezență a profesorilor în dreptul numelui d-lui Hășdău, următoarele cuvinte: d. Hășdău *e absinte*. Apoi pleacă.

Peste câteva minute sosește d. Hășdău și vede adnotația; imediat adăugă și d-sa următoarele:

„Nu sunt *absinte*, ci sunt Hășdău și am venit la clasă”.

Calamburul era asupra cuvântului *absinte*, planta care a dat nume odioasei băuturi alcoolice cunoscute.

Noi făceam, cum vedeți, mare haz de aceste mici înțepături.

*

Cu toate că *Junimea* nu avea încă un organ de publicitate, dar noi urmăream manifestările ei, iar ecoul de ce se petrecea acolo ajungea până la internatul nostru.

Un detaliu. Nu departe de liceu (*Academie* i se zicea) pe aceeași stradă, așa putea zice alături aproape de partea externatului, era o cafenea numită *Franțoze*, una din cafenele de lux de pe atunci a Iașului; ea era frecventată numai de aristocrație, și de elita intelectuală a Iașului. De la ferestrele internatului se vedea foarte bine cine intră și cine ese de la acea cafenea. Seara mai ales, auzeam duritul cupelelor și trăsurilor de lux care intrau în curtea cafenelei. De la observatorul nostru (ferestrele dormitoarelor) vedeam adeseori intrând la *Franțoze* pe d. Carp, Iacob Negruți, Leon Negruți și d. Maiorescu, acest din urmă mai rar. Ne făcea o impresie mare.

În naivitatea noastră nu ne închipuim că oameni pe cari îi văzusem în frac și mănuși albe în saloanele de la Banca Moldovei, ținând prelegeri despre Shakespeare, Napoleon, revoluția franceză, să meargă ca simpli muritori la cafenea. Idealul nostru era cam știrbit. Ce ar fi fost dacă am fi știut pe atunci, lucruri cari le-am aflat mai târziu, că conferențiarul cu Napoleon și cu toți ceilalți Cezari din lume, veneau seara la *Franțoze*, petreceau până foarte târziu, până în spre ziuă de multe ori, bând șampanie și mai cu seamă cogniac. D. Carp așa cum îl vedeți uscătiv, tot așa era și pe atunci, avea renumele în cercul cel intim de un amator foarte fervent a cognacului fine Champagne. Așa că discuțiile de la *Franțoze* erau întovărășite în totdeauna de mai multe butelii în fiecare seară. Rămăsese la *Junimea* până târziu și un cuvânt de la aceste seri memorabile, și cuvântul era al d-lui Leon Negruți. Dar fiindcă anecdota primează să o spun:

*

Regretatul Leon Negruți, o inteligență deschisă, o natură leală și francă, era de o veselie inalterabilă. Făcându-și studiile în Germania, — împreună cu frații săi, era fratele cel mai mare — în timpul când studențimea era o adevă-

rată instituție, își făcuse probele sale de a ține piept cu panarul de bere în mână, studenților germani.

La Franțoze acest om bun și cum se cade își mai amintea de petrecerile de student, așa cum își poate aminti un om ceja apucat de nevoile vieții. Leon Negruți era un causeur viu și interesant, îi plăcea mult să discute, avea talent literar, a scris și a publicat chiar câteva nucele interesante în *Convorbiri*.

Noaptea târziu la Franțoze, unul dintre junimiști striga pe băiet și îi zicea:

— Haide socoteala!

— Da, adăoga Leon Negruți, socoteala și un cognac.

Protestări din partea celor care erau grăbiți; dar discuția se înfierbânta din nou. Peste un ceas d. Carp striga din nou pe băiet și îi zicea:

— Socoteala!

— Și un cognac, adăuga Leon Negruți.

Așa că lucrul devenea interminabil.

Mai târziu mult, când eram și eu la *Junimea*, Leon Negruți, grav, preocupat, deși vecinic bun, venea din când în când.

Cum îl vedea d. Pogor striga:

— Socoteala!

Iar noi în cor adăugam:

— Și un cognac!

Leon Negruți zâmbea cu oarecare tristeță. Zâmbetul lui însemna: s'a dus, au trecut acele timpuri.

APARIȚIA „CONVORBIRILOR LITERARE”

Inceputurile *Convorbirilor literare* au fost modeste. Nici o lucrare care să atragă atenția în opinia public, sau să așeze deodată acea publicație pe linia întâi; este o gazetă literară fără pretenție, de bun gust, dar atât.

Două frunți ai literaturii îi dau de la început colaborarea; Vasile Alexandri și Constantin Negruți. Este singura recomandare, și serioasă recomandare către public; în colo debuturi de necunoscuți. În adevăr, necunoscuți erau poeții, Bodnărescu, Korne, Mathilda Cugler, Iacob Negruți, Șerbănescu, etc. Eminescu scria pe atunci prin gazetele din Transilvania. Poezia ocupa cel mai însemnat loc în *Convorbiri*. Partea originală este că poate pentru întâia oară, o altă literatură de cât cea franceză este pusă de traducători la contribuția, aceea germană.

Neculai Scheletti, maior, este acel care face cunoscut Românilor cele mai frumoase și gingașe poezii din literatura germană. Traducerile lui delicioase și fidele au mare succes Umland, Heine, Lessing, Geibel, Goethe etc. sunt arătați cititorilor *Convorbirilor literare*, iar publicul ales găsește imediat într'nsi ceva adânc, vag, filosofic, ceva care nu seamănă de loc nici cu genul nostru, nici cu școala literară de la noi. Aceasta e partea, o repet, originală de la început a *Convorbirilor* și una din direcțiile noii reviste literare ce se inaugura.

Aceasta, dă chiar loc la un început de invidie literară între *Convorbiri* și alte reviste românești.

Germania nu se gândea de cât să facă cunoscut țării pe

Neculai Scheletti când traduce pe poeții mari germani nu se gândește să facă politică. *Convorbirile literare* publicându-le, și ea este departe de aceasta.

Junimea reprezentată prin d-nii Maioreșcu, Iacob Negruți, Theodor Rosetti, Carp, care își făcuseră studiile în Germania, nu se gândea de cât să facă cunoscut țării pe poeți iluștri ai Germaniei. Dar fără de voia lor, ei căutără să stabilească superioritatea literaturii germane, față cu literaturile neolatine, franceză, italiană, spaniolă, la izvorul cărora oamenii noștri iluștri se adăpaseră încă dela începutul Renașterii. Mai pune încă un lucru, mai pune presupunția tinereții și inflexibilitatea teoriilor, lucru ce găseai

în abundență la d. Maiorescu și ceilalți, mai ales la d. Carp. În adevăr, d. Maiorescu în discuțiile generale era mai conciliant, sau cel puțin mai rezervat în judecățile pe cari le făcea, dar d. Carp cu intrasigența sa cunoscută, o spunea fățiș și tare: că afară de literatura germană și, de cea engleză shakeriană, nu există altă literatură. Am asistat de multe ori la discuții între d. Carp deoparte și d-nii Naum, Vârgolici, etc., partizanii clasicismului francez de alta. De multe ori l'am auziț pe d. Carp strigând :

— Ce mai vorbiți de Racine și de Corneille, aceștia sunt tragediani de salon, personajele lor imitate din tragicii Greci și Romani poartă peruca pe care o purta Ludovic al XIV-lea, stăpânul lor, și contemporanii lui iar sentimentele lor sunt sentimentele curtezanilor de la curtea regelui precum și acele ale metreselor !

Mari protestări. Partizanii literaturii franceze replicau, răspunsul lor cel mai puternic era acesta :

— Dar Molière, ce zici de Molière ?

— Molière ? răspundea imperturbabil d. Carp, Molière era fructul școalei spaniole, pe care a imitat-o și, dacă are și originalitate, fiind singurul clasic francez de valoare, aceasta o datorește meseriei lui de cabotin, care îl îndepărta din când în când de curtea marelui rege.

Toate aceste păreri tranșante jigneau convingerile multora, iar cei cari erau crescuți în școala franceză, deprinși după comentatori de a admira fiecare vers din Racine și a se extazia de eroismul ce se degajează din versurile lui Corneille, contractau un fel de animozitate față cu literatura germană, pe care germinofilii i-o opuneau la fiecare pas.

Nu era numai atâta. Prin stabilirea pe tron a unui principe german, actualul nostru Rege, se lovise în susceptibilitatea țării de rasă latină, în convingerile celor mai mulți. Se vedea un pericol în viitor; lumea fie naivă, fie interesată, credea în o apropiată germanizare a țării; câteva întreprinderi mari în țară, având în frunte oameni de afaceri din

Berlin, indispușese opinia publică; politica, mizerabila politică își deslănțușe patima în jurul principelui și tânărului Domn de origină germană; toate aceste adunate, exploatate și detaliate, stabilise o atmosferă germanofobă în țară.

În asemenea împrejurări, publicarea de traduceri din poezii germane și direcția în acest sens a *Convorbirilor*, punea încă unt-de-lemn pe foc. De aceea asemenea publicații nu erau judecate din punct de vedere literar, ci din punct de vedere politic și de partid.

*

O amintire personală. Noi elevii de clasa VII-a, în anul când au apărut *Convorbirile*, ne procuram această revistă. Mi-aduc aminte că cele dintâi lucrări la care îmi aținteam ochii, erau traduceri ale lui Scheletti. Umland avea un farmec deosebit pentru mine. Așa știam pe de rost *Blăstăm*ul cântărețului, precum și poezioarele drăguțe ale lui Heine. Dar într'o clasă de liceu, ca și în societate, sunt progresiști și reacționari. Printre reacționari era un coleg Anastase Pompil, care toată ziua ne urmărea mișcările și ne critica la orice făceam sau ziceam. Când noi câțiva ascultam citindu-se traduceri ale lui Scheletti, el sta deoparte, clătina din cap și se uita cu jale la noi, apoi ne zicea:

— Admirați, admirați, aveți să vedeți voi când peste zece ani nemții au să fie stăpâni în țară!

— Ce are aface, îi răspundeam noi, dacă poezia e frumoasă.

— De la dușman, ne replica el, să nu primiți nici ceace e frumos.

*

Nivelul politic pe atunci era foarte jos în Iași, măcar ca cel cultural era sus. Nu e de mirare lucrul dacă și astăzi el este în halul în care toți îl știu. Căci e de remarcat un lucru: în genere nu făceau pe atunci politică militantă în

Îași cei cu cultură, oamenii culți făceau numai literatură, așa că aproximativ erau două tabere; tabăra oamenilor inculți cari făceau politică și aceea a oamenilor culți care făceau literatură. Ciocnirea între ambele tabere era inevitabilă.

Politicianii citeau *Convorbirile literare* — când le citeau — cum ar fi citit o gazetă politică, ei tălmăceau și restălmăceau cele scrise acolo, dându-le înțelesuri denaturate, citind prin versurile lui Uhland aproape amenințări contra naționalismului. Apoi se mai știe un lucru: invidia este soră dreaptă cu ignoranța sau cu inferioritatea. Dușmanii *Convorbirilor* simțeau un fel de răutate, văzând că acolo se publică poezii de poeți, a căror nume măcar nu le auziseră înainte, traduse dintr'o limbă pe care n'o învățaseră.

Iată cum *Convorbirile* de la început căpătară porecla de gazetă cu simpatii nemțești, iar aceste simpatii fură de la început, și mai târziu și mai mult, exploatare în politică.

Mai adaug încă un lucru: zilnic de la apariția *Convorbirilor*, poezii români inediți sau nu, începură a trimite producțiile lor, producții care erau sistematic refuzate. Și dacă ar fi fost numai refuzate! Dar d. Iacob Negruți nu se mulțumea numai cu aceasta, d-sa, deschisese o rubrică la sfârșitul *Convorbirilor* cu titlul de *Correspondență* în care persifla cu spirit și câte odată chiar cu răutate pe nenorociții trimițători de poezii, ceea ce lovea adânc în amorul propriu al poezilor. Aceștia deveneau aprigi dușmani ai *Convorbirilor* și mai cu seamă ai traducătorilor din poeți germani. Locul ocupat de asemenea traduceri îl considerau ca usurpat, acel loc trebuind să fie al lor.

Așa încât nu trecuse doi ani de la apariția *Convorbirilor*, și prin cercurile anti-junimiste domina următoarea idee: că la *Convorbiri* nu se publică de cât lucrări din nemțește și nu se consideră de bun, de cât numai ce vine de la nemți.

Inspirat de acest curent, d. Hășdău mai târziu — după

cum vom vedea— joacă *Convorbirilor* o farsă, trimițând o poezie fabricată de d-sa, iscăind-o cu numele nemțesc Galblitz.

O altă critică care s'a făcut de la început *Convorbirilor*, a fost aceea că membrii *Junimei* își publicau lucrările lor chiar mediocre și proaste, pe când altele bune, venite din afară, erau respinse; această acuzare a fost mai târziu po-reclită sub cuvintele: „Societatea *Junimea* este o societate de admirație mutuală“.

Critica aceasta numai în parte era întemeiată, dar faptul se explică foarte natural.

E drept că în *Convorbiri* s'au publicat în cea mai mare parte numai opere și lucrări ale membrilor *Junimei*, rar, foarte rar, se publicau și lucrări trimise prin poștă.

De la început *Convorbirile* își au poeții, nuveliștii, istoricii lor, iar cercul este în mare parte închis pentru poeții, nuveliștii și istoricii din afară.

Ce însemna aceasta?

Cine nu știe că la o gazetă literară, ca și la una politică, complezența nu poate fi exclusă, iar colegialitatea te face să publici lucruri care nu sunt tocmai meritoase. Când noi 30 ne adunam în fiecare săptămână cum nu eram să fim indulgenți unii față de alții? Desigur că în *Convorbiri* s'au publicat multe lucruri slabe din partea membrilor *Junimei*; critica nu poate să-și exerciteze în libertate toată verva, dar acest lucru nu se făcea din sistem.

Evident că lucrurile primite prin poștă erau mai sever judecate, săreau cu toții asupra acelor lucruri ca lupii; cei 9 care nu înțelegeau niciodată, înțelegeau perfect, *caracuda* eșea și ea din rezerva ei, până și Papa Culiănu devenea elocvent.

Să fi văzut cum era depănat, smuls și pieptănat bietul autor! Să fi auzit bietul om ce se zicea pe socoteala lui, ar fi fugit în lume. Toți erau critici, toți cunoscători, de aceea

numai dacă lucrarea era în adevăr de valoare putea să treacă.

Pe când, de, când unul de ai noștri venea cu o lucrare, era greu să faci pe emancipatul și pe independentul. Cei nouă declarau îndată că nu înțeleg nimic, *caracuda* tăcea ca chiticul cum și era, Iacob Negruți se scărpină în cap, d. Maiorescu căuta să inventeze o teorie ad-hoc, d. Pogor făcea o strâmbătură, iar noi ne ghionteam pe furiș sau ne comunicam la ureche impresiile. Cu toate acestea lucrarea se publica.

Totuși să fiu drept, multe lucrări, poezii sau nuvele de ale membrilor *Junimei* erau respinse, însă se păstra în respingerea lor oare-care formă. Așa dacă un junimist venea cu trei poezii, una i se respingea, dar două i se primeau ca să nu fie descurajat. În tot cazul una trebuia să i se primească de rigoare.

Acelaș lucru cu nuvelele. La început *Convorbirile* aveau un nuvelist în persoana d-lui Dimitrie Morțun. Acest autor își trimetea nuvele prin poștă. I se refuzase vre-o două. Peste o lună d. Morțun mai trimete o nuvelă întovărășită de o scrisoare, care zicea cam acestea:

„D-le redactor, cred că-mi veți primi această nuvelă, *de vreme ce mi-ați refuzat două*”.

Junimea găsi că omul are mare dreptate și pe acest considerent, poate pe singurul, i se publică nuvela: *Movila lui Dobreanu*.

MICI ÎNTEPĂTURI

Convorbirile literare încă dela apariția lor, împreună cu *Junimea*, se ridicau cam ca un fel de cenzor general, căutând să nu le scape nimic ce era de criticat sau de zeflemisit.

De aceea asistăm la lucruri foarte nostime. Voiu aminti

una cu privire la Andrei Vizanti, omul dispărut acum în mod păcătos.

Andrei Vizanti, proaspăt întors din Spania, unde își făcuse studiile universitare (de ce în Spania? probabil fiindcă Spania e o soră latină cu noi), solici-tează imediat o catedră de universitate. Pe atunci ca și acum catedrele universitare se dădeau foarte lesne, pe atunci cel puțin lucrul se explica, acuma nu.

Vizanti își face lecția introductivă la cursul său, vorbind despre: *Principiul unității în istorie*. Ce o fi însemnat acest principiu al unității în istorie, nu-mi mai aduc aminte, măcar că eu ca student am asistat la acea lecție atât știu că acea lecție a fost deplorabilă, dovedind la autor o lipsă completă de cele mai elementare noțiuni în materie.

Vizanti natural că era de altă părere, de aceea se grăbește a-și publica lecțiunea într'o broșurică intitulată astfel:

„*Principiul unității în istorie. Discurs rostit la Universitatea din Iași de A. Vizanti, licențiat în filosofie și litere, profesor suplinitor de istoria și literatura română. etc., membru al academiei madritense*”.

Broșurica, Vizanti o dedică în latinește lui Ștefan Vârgolici, coleg de liceu și camarad de studii de la universitatea din Madrid. Vârgolici era deja membru al societății *Junimea*. Broșurica aceea cade în mâna d-lui Maiorescu, care pune în *Convorbiri* următoarea notiță:

„*Notiță bibliografică.*

„*Principiul unității în istorie. Discurs rostit la Universitatea din Iași de A. Vizanti, licențiat în filosofie și litere, profesor suplinitor de istoria și literatura română. etc., membru al academiei madritense*”.

„O broșură de 30 pagini, dedicată d-lui Vârgolici, cu următoarele cuvinte latinești:

„Domino Stephano Vergolici, omnium litterarum studium felicissimo, amicoque fidelissimo;

„Andreas Vizanti, ad perpetuam amicitiae memoriam *hunc* pauperulum munus, non arte sed ex caeco ingenio ortum D. D.

„O reminiscență din clasa I gmnazială. În gramatica latină se spune că toate substantivele de declinațiunea a 3-a, terminate în *us*, sunt de genul neutru, afară de *lepus* (masc.) și de *Venus* (fem.). Prin urmare la *munus*, *muneris* se cuvine pronumele *hoc* și nu *hunc*.

Sapienti sat“.

M.

Mare haz s'a făcut în lumea universitară de această notiță. Noi studenții, căruia Vizanti ne dăduse fiecăruia câte o broșurică a capo-d'operei sale, remarcasem deja greșala elementară a lui *hunc*, acordat cu un substantiv neutru.

Aceasta dovedea și tăria cunoștințelor de limba latină a lui Vizanti, și inconștiența lui, de aceea notița d-lui Maiorescu fu foarte displăcut primită în cercul *Fracțiunei libere și independente*, din care Andrei Vizanti făcea parte.

Dar iată a doua parte nostimă a acestei aventuri literare: Era pe atunci o gazetă, *Uniunea liberală*, al cărei redactor era d. A. D. Holban. Fraționiștii, profesori de limba latină se adunară la acea gazetă și unul din ei remarcă că *nu toate* substantivele de declinația a 3-a în *us* sunt neutre cum afirmă d. Maiorescu, ci numai acele care fac la genitiv *eris* sau *oris*.

A doua zi apăru în *Uniunea liberală* o notiță, în care și cunoștințele de gramatică latină a d-lui Maiorescu erau zeflemiste și care era redactată cam astfel:

„In *Convorbirile literare* a apărut o notiță relativ la broșura d-lui Vizanti în care un latinist profund stabilește o regulă generală numai cu două excepții, regulă care nu se găsește în nici o gramatică și pe care elevii din clasa I

gimnazială o știu că nu este exactă, anume: că nu toate cuvintele de declinația a 3-a în *us* sunt neutre ci numai acele, a căror genetive sunt în *eris sau oris*“.

„Facem această rectificare la rectificarea *Convorbirilor*.

„Oare *Sapient, sat* este suficient?“

D. Maiorescu era prins cu o greșală de gramatică, dar de sigur cu o regulă în sine exactă dar rău formulată.

Iată deci rătătorii că trec în partea *fracționiștilor* și mi se pare că aceștia au dat un banchet în onoarea profesorului de limba latină, care îmfundase pe d. Maiorescu, în tot cazul fracționistii avură un moment de triumf.

D. Maiorescu fu nevoit să revină în *Convorbirile* viitoare cu următoarea notiță:

„Notiță.

(*Rectificare*). O foaie din Iași a observat cu drept cuvânt inexactitatea regulii gramaticale publicată în notița bibliografică a *Convorbirilor* din 1 August. În adevăr, în loc de „toate substantivele de declinarea a 3-a în *us* sunt neutre“, trebuia să se zică: „Toate substantivele de declinarea 3-a în *us* cu genetivul *eris* și *oris* sunt neutre, precum de la sine vor fi înțeles latiniștii, din excepțiunile însemnate acolo *lepus, leporis* și *Venus, Veneris*“.

Titu Maiorescu

Notița era bună, decât ea venea prea târziu, căci după cum însuși d. Maiorescu observă în rectificare, alt-cineva relevase neexactitatea regulii gramaticale.

În zadar d. Maiorescu arunca o săgeată afirmând că pentru *latiniști* nu era nevoie de această rectificare, nu e mai puțin adevărat că fusese nevoit să o facă, gazetele din București reproduseseră cu mare haz notița *Uniunii liberale*, așa că *Convorbirile literare* fuseseră mai la urmă prinse cu neexactitate gramaticală.

Este întâia păcălitură a *Convorbirilor* și a d-lui Maiorescu.

*

Se înțelege că asemenea lucruri erau simple nimicuri, ele pe atunci însă atrăgeau atențiunea și făceau obiectul conversației tuturor. De ce? Mai întâiu că elita se ocupa mai mult atunci de literatură de cât astăzi, al doilea din cauza atitudinii *Convorbirilor* și a d-lui Maiorescu.

În adevăr, *Convorbirile* cum am spus, se ridică într'un fel de cenzor general. Nu apărea nici o gazetă, nici o revistă, nici o scriere, care să nu treacă sub scrutarea severă a criticilor dela *Convorbiri*; până și foile cele mai obscure nu erau trecute cu vederea. Așa, tot pe atunci apăruse o foaie de ocazie la Roman, intitulată *Femeea*, *Convorbirile* îi consacră o mică critică, în care își bate joc de bietul redactor, un anume Gheorghiu. D. Gheorghe Sion publică o comedie în versuri, intitulată *Influența morală*; *Convorbirile* imediat se leagă de dedicația pe care Sion o făcuse lui Vasile Alexandri. Și așa cu toate scrierile.

Era deci explicabil ca toți cei înțepați sau mușcați de *Convorbiri* să se bucure și ei la rândul lor de ceea ce se întâmpla câteodată și *Convorbirilor*.

*

Ceiace supăra pe atunci mai mult în atitudinea *Convorbirilor* și a *Junimei* era suficiența și zeflemeaua.

Desigur că cercul *Junimei* era mult superior oricărui alt cerc literar din țară, dar acesta nu era un motiv ca el să arate în toate manifestările lui o mare suficiență. În genere, un autor nu se supără prea mult (căci de supărat nici nu e vorba că se supără) când i se face o critică într'o formă blândă și binevoitoare, chiar severă în fond.

O critică de acest fel este cea obicinuită în revistele franceze. Un critic francez găsește să spună orice voește și orice

gândește asupra operei, și cu toate acestea reușește în același timp să îmbrace gândirea în forme foarte măgulitoare și foarte curtenitoare pentru autor. Un spirit superficial citind o critică a unui scriitor francez, ar putea crede că este o laudă dela început până la sfârșit, în realitate însă nu; criticul caută a menaja amorul propriu al autorului, este o datorie de curtenie pe care o îndeplinește, căci mai la urmă, pentru ce să lovească pe autor în amorul său propriu, când el poate să spună tot ce gândește și fără aceasta. Se înțelege că la aceasta contribuie și limba franceză, muncită, făurită, dantelată și subțiată de veacuri.

La *Convorbiri* nu se obicinuia asemenea critică, un lucru însă era salutar: injuria și trivialitatea erau înlăturate. Inșă tonul suficient, fraza seacă și rece ustura și ustura câte odată ma tare de cât o trivialitate.

Am zis că a doua caracteristică era zeflemeaua. Aici este altceva. Se înțelege că zeflemeaua nu este permisă când e vorba de opere serioase sau de oameni cu reputație stabilită literară, în acest caz zeflemeaua este pur și simplu o necuviință. Cu asemenea opere sau cu asemenea oameni este permisă răutatea, fraza mușcătoare, intenția de a lovi, și de această armă, slavă Domnului, *Convorbirile* se serveau cu prisosință.

Zeflemeaua însă este foarte permisă cu autori absolut mediocri sau cu debutanți, în care nu vezi nici o scântee de real talent. Asemenea oameni nu se încurajează, nici nu trebuie încurajați de la început, cu atât e mai bine și pentru ei și pentru literatură.

În această privință *Convorbirile literare* n'au lăsat nimic de dorit; au zeflemisit pe toți autorii mediocri, pe toți debutanții, pe toți amatorii. Zeflemeaua își avea la *Convorbiri literare* un loc deosebit era al *Correspondenței*. Cel ce se ocupa de această rubrică am spus era d. Iacob Negruți.

Când nu eram încă la *Junimea*, ca adolescent, cel întâi lucru pe care-mi aruncam ochii când luam *Convorbirile* era

Corespondența; găseai lucruri foarte hazlii și de spirit. În această privință au rămas unele clasice; așa un poet improvizat trimite niște versuri intitulate *Odă la natură* cari începea cu cuvintele: Cînd natura..., iar d. Iacob Negruți pune în *Corespondență* la adresa poetului următoarele:

Ai voit să cânți natura
Și te-ai dus, te-ai dus... de a dura..

Un alt poet îi trimete niște versuri intitulate *Oftări*. Redactorul în *Corespondență* îi scrie:

Oftări? Am oftat după ce am citit.

Poetul însă nu se descurajează și-i mai trimite încă o serie de versuri. Iar d. Negruți îi replică în *Corespondență*:

Am cetit și iar am oftat.

Dar autorul cu *Oftări* era foarte persistent, de aceea voi face din acest fapt divers, un mic incident. De cât mai întâiu, oarecare reflecții generale.

Supărarea autorilor ale căror opere se refuză este cunoscută de când e lumea și de multe ori ea a fost exploatată fie în versuri, fie în proză. Autorul este o speță de animal rău, susceptibil, rancunos, cu care nu-i bine să vii în contact. Rana pe care o produce cineva în amorul propriu de autor este adâncă și nu se tămăduște niciodată. Un om cu pretenții de literat sau scriitor poate să ierte cele mai grave injurii, el însă nu-ți iartă niciodată lovirea când îi zici că este un autor prost.

Cine nu știe scenele nostime din *Misantropul* lui Molière, cum, cu privire la un sonet, asupra căruia *Misantropul* își spune părerea, acesta își ridică în cap o furtună întregă.

În genere se spune că dacă voești să cunoști caracterul cuiva, n'ai decât să călătorești împreună; foarte just, căci voiajul cu diferitele lui peripeții neprevăzute, pune la încer-

care caracterul unui om, pe care-l poți vedea sub toate fețele lui. Ași putea zice că tot așa este de adevărată și afirmația pe care o fac, că dacă voești să cunoști susceptibilitatea și amorul propriu a cuiva, apoi este să ai daravere cu dânsul cu privire la scrierile sale. Și cu această ocazie cunoști ascunsurile caracterului lui.

Așa, în viața mea de conducător de ziare, câte și câte mizerii ale caracterului omenesc în această privință n'am văzut!

Pe când scoteam *Lupta*, zilnic eram asaltat cu solicitări de a publica tot felul de articole, iar scrisorile cu corespondențe se îngrămădeau teancuri. Ași observat că în fruntea tuturor ziarelor se vede următoarea înștiințare: „Manuscrisurile nepublicate nu se trimet înapoi, ci se ard”.

Aceasta nu este o simplă frază, ea arată o parte din mizeriile și slăbiciunile autorilor.

Mai toți corespondenții sau autorii, când îți trimet manuscrisul, sfârșesc scrisoarea prin cuvintele următoare: „vă rog a-mi înapoia manuscrisul, în caz când nu-l veți găsi demn de publicare”. Autorul nu se poate deprinde cu ideea că opera lui refuzată să fie arsă sau trimeasă la coș, după cum o mamă nu se poate despărți de copilul ei. Și să nu credeți că cineva când trimete un manuscris la o revistă sau la o gazetă, nu-și păstrează copii! Cu toate acestea, toți își cer înapoi și cealaltă copie, pentru ca ea să nu sufere profanație în birourile gazetei sau revistei.

Am zis că ura autorului refuzat este teribilă; trebuie să spun însă că până ajunge la această fază de revoltă, el întrebuițează toate ademenirile și lingușirile pentru a te îndupleca să-i publici lucrarea. Așa la *Lupta* vedeam câte odată pe cineva intrând cu o figură dulce și zâmbitoare, se interesa în detaliu de gazetă, lua un abonament, jumătate de oră exala laudele cele mai fără rezervă, apoi făcea o mișcare că pleacă și odată se oprea, se întorcea și cu glas cam tremurând îmi zicea:

— A, uitasem pentru ce am venit, am și eu o lucrare, dacă ați voi să o publicați.

În genere, când simțeam mai dinainte că am să fiu atacat pe această temă, mă furișam și lăsam pe d. Frunzescu, actualmente avocat, ca să-l expedieze pe importun cu manuscris cu tot. D. Frunzescu avea talentul de a îndeplini această delicată sarcină cu cât se poate mai puțină durere pentru autor. Câte odată însă nu puteam să scap și atunci eram nevoit să-l întreb:

— Dar despre ce ați scris? E mare articolul ?

— Ii cam mare, sunt vre-o 40 de foi... însă nu vă speriați, căci obiectul este foarte interesant. Tratez chestia importanței insectelor care distrug omidele.

La aceste cuvinte o sudoare rece mă trecea.

— Foarte bine, dar fiindcă eu nu sunt cunoscător în asemenea materii, am să dau manuscrisul d-lui Frunzescu ca să-l vadă. Știi că d-sa a făcut și medicina, în cât este specialist.

La aceste cuvinte, d. Frunzescu care le auzise, îmi arunca o căutătură desperată, dar n'avea ce face, de vreme ce el era specialistul.

Ași putea pe această temă să istorisesc coloane întregi de lucrurile cele mai nostime, dar ia să mă întorc la atribuțiile d-lui Iacob Negruți.

*

Ce provocase următorul răspuns al d-lui Negruți ? „Of-tări? am oftat după ce am cetit”. Iată:

Un domn G. trimisese o poezie intitulată *Of-tări*; era o poezie interminabilă, toată în comparații:

O F T A R I

Precum roua dimineții prin câmpie strălucește
Si de-a soarelui lucire, printre iarbă se topește,
Precum apa ce se scurge dintr'un limpede isvor,

Și se împrăștie pe câmpie, ca o ploaie dintr'un nor,
 Precum omul cal departe, de-a lui țărni înstrăinat,
 Din a lui piept scoate adesea, fără voie un oftat,
 Precum câinele ce latră pe o platră de mormânt,
 Și oftează, lăcămează, pe stăpânul său plângând,

Și așa continua cu *precum* la nesfârșit.

Natural că această poezie provocase o mare veselie la *Junimea* și fusese refuzată cu entuziasm. Poetul devine irascibil, când citește în corespondențe oftatul d-lui Negruți, căci de, el credea potrivit ca să ofteze în 60 de versuri, dar, un singur oftat după cetirea d-lui Negruți, îl credea imperinent. Trebuia să-și răzbune. Și cum? Natural lovind și el rându-lui în d. Negruți *autor*.

Iată, în adevăr, ce scrisoare primește redactorul *Convorbirilor*, pe care dacă o reproduc în parte, este că starea sufletească a scriitorului este în genere a tuturor autorilor loviți în amorul propriu:

„Am cetit în corespondența No. 7:

„D-lui G. — Oftări? Am oftat după ce am cetit...

„D-ta scrii, — d-ta înțelegi, — însă n'am ce zice, v'ați pus pe un tărâm umoristic cu mult spirit, — cum văd, aveți să întreceți în acesta privință chiar pe Iacovachi Stoianovici, redactorul *Clopotelor*, — urmați înainte această cale, căci este foarte ușor de a vă căpăta mulți abonați, — veți câștiga multe parale, vă veți face bancher, din jurnalist comic, — vă veți face în fine om mare și bogat...

„Vă rog din tot sufletul și vă sfătuesc amical să părăsiți și d-voastră scrierile cele faimoase ca *Copii de pe natură*, — căci mergeți foarte rău, într'aceasta ca și în celelalte... Inșă nu face nimica, este societatea d-voastră literară, în care se va găsi vre'un om ca să-ți laude scrierile”.

Se înțelege că am răs din nou, fără de astă dată de a ofta de supărarea d-lui G. Incă odată, cu această ocazie s'a îndeplinit vorba că „supărarea este rău sfătuitoare”. In ade-

văr d. G. ca să lovească în d. Iacob Negruți îi amintește în ironie de *Copiile de pe natură*. Critica era absolut nepotrivită, căci dacă d. Negruți a făcut ceva cu haz vre-odată, dovedind în același timp un spirit de observație fină și mișcătoare, apoi sunt desigur *Copiile de pe natură*. Așa de exemplu *Părintele Gavril, Vespasian și Papinian, Ion'ță Căcoveiu*, etc., pot servi ca modele, încă și astăzi, în acest gen.

INCEPUTURI DE LUPTĂ

Până la apariția *Convorbirilor literare*, mai că ași putea afirma că *critica* era rezervată numai *politicei*. O, aici ea domina pe toată linia, luptele politice erau tot așa de violente ca și acum, gazetele se combăteau cu ardoare, cu o singură deosebire: că pe atunci ziaristica era reprezentată prin oameni de valoare și sus puși în societate, precum C. A. Rosetti și Cesar Boliac. Pe atunci gazetăria nu era încă o meserie, toată lumea, tot tineretul amestecat în politică lucra la gazete, de aceea, gazetele pe atunci conțineau articole remarcabile, dar numai atâta — partea informațiilor și de reportaj nu exista, pe când astăzi când există gazetari de profesie partea de informații, reportaj, etc., a luat o așa de mare dezvoltare încât a ucis articolele și pe gazetarii cari mai înainte se ocupau cu asemenea lucru.

Din contră, în câmpul literar domnea cea mai mare, dacă nu armonie, dar desigur liniște; era un câmp deschis unde fiecare putea să intre și să lucreze fără a se teme că va fi cenzurat de ceilalți colaboratori.

Era o idee admisă anume: pentru ca să putem trăi ca națiune și să ne afirmăm ca atare, trebuie să avem o literatură, dovadă celelalte popoare. Și atunci.... la lucru băieți cu toții ca să înființăm această literatură. Critica n'ar putea decât să strice la dezvoltarea literaturii, ea descurajează

bunele voinți și face să se înveselească dușmanul „În adevăr ar fi nepatriotic, își ziceau naționaliștii, ca să ne criticăm și să ne înjurăm în fața străinilor și să ne desconsiderăm operele noastre, fiecare Român face ce poate și ce face trebuie să fie bine primit“.

Această stranie teorie de estetică venia mai cu seamă din Transilvania și acolo se explica în parte. Asemenea și în Bucovina. Românii din acele provincii aveau nevoie de o literatură națională, era o armă trebuincioasă pentru lupta de toate zilele, ei trebuiau să cultive limba lor și s'o scrie, numai astfel puteau să lupte contra desnaționalizării.

Pe atunci era o mare eflorescență de gazete în Transilvania și chiar de scriitori de valoare, precum Cipariu etc. Iar ca gazete existau: *Telegraful Român*, *Alb na*, *Gazeta Transilvaniei*, *Federațiunea*, *Familia*. În Bucovina: *Foala societății*, *Bucoveneni*, etc. Să nu uităm de asemenea că Transilvania dăduse naștere la o însemnată pleiadă de savanți și scriitori, precum și Bucovina. Pot de asemenea zice că în România liberă preponderența istorică și limbistică o aveau Transilvănenii și Bucovenenii. În adevăr, scrierile lui Petru Maior și a lui Șincai erau clasice. Papiu Ilarian redacta importantul său *Tezaur*; Laurian făcuse școală cu istoria și etimologia sa; Barnuț domina în Iași cu filosofia; iar Cipariu și Pumnu din Bucovina își împărțeau terenul culturii limbei române.

Pe lângă acestea, corpul didactic era împânat cu Transilvănenii și oare-care Bucoveneni; Iașul, Bârladul, București, Craiova, erau centre de influență ardelenescă. Scriitorii de origine din România liberă sufereau și urmau acea direcțiune ca elevi docili și supuși, afară de câteva excepții, precum un om de talia d-lui Hășdău.

Aceasta era situația literară când apar *Convorbirile*. Această revistă fiind la început blajină și cam ștearsă, este foarte bine primită de confracții luptători din acelaș ogor și dacă d. Maiorescu secundat de alți câți-va nu ar fi început

a publica *criticele* lor în *Convorbiri*, ar fi deșteptat mari simpatii în cercurile literare. Mai ales în Transilvania, *Convorbirile* sunt la început bine primite; poeziile și proza *Convorbirilor* încep a fi reproduse de celelalte gazete. Dar și aici se vede un semn al timpului. Fiecare gazetă reproducând din *Convorbiri*, omitea de a menționa de unde e luată lucrarea și după teoria admisă, lucrul era explicabil. În adevăr, de vreme ce toți care lucrau în literatură erau considerați ca solidari, era indiferent ca să se spună cine a publicat întâi lucrarea. Era o apropiere a unei gazete în detrimentul alteia pe terenul național.

Cu privire la aceasta, nu mă pot opri de a nu face repede o observație. Plagiatul a fost mult mai întins la începutul mișcării noastre literare de cât acum. Autorii de atunci, învățătorii noștri, aveau mai puține scrupule de cât noi asupra acestui delict capital. Luați mișcarea de la 1821 înapoi, cetiți pe frunzașii literaturii noastre de pe atunci și până mai înapoi, și veți găsi plagiaturi mai la fiecare pas, scriitorii omițând de a spune de unde au luat sau de unde s'au inspirat.

Aveau și un motiv pentru aceasta, controlul era mult mai greu pe atunci, dat fiind cercul îngust al cunoscătorilor: de altminterlea ei erau grăbiți să scrie și să producă românește și omul când e grăbit nu se uită la asemenea piedici care le consideră ca neînsemnate.

Ca să revin la subiect, redacția *Convorbirilor* se plânge de mai multe ori de asemenea omisiuni regretabile din partea foilor care reproduceau fără să spue de unde. Dacă am insistat asupra acestui amănunt, este ca să arăt buna primire care se face *Convorbirilor* în Ardeal. În adevăr, gazetele *Perseverenta*, *Tara*, *Albina*, *Telegraful Român*, *Nepărtănitul*, reproduc din fiecare număr al *Convorbirilor* poezii și nuvele. Asemenea gazete nu erau scandalizate de curentul german, știut fiind că în Transilvania și Bucovina aveau o educație germană.

La început, prin urmare, traiul este destul de bun între

confrați și nici nu putea să fie alt-fel, dat fiind începuturile *Convorbirilor*.

În afară de poezii care, fie chiar traduse din nemțește erau bine traduse, cât timp această revistă se abține de a face critici, ea nu deșteaptă nici o susceptibilitate, materiile care se publică nu pot lovi de loc ideile admise.

Așa, Bodnărescu publicând tragedia sa *Rienzi*, cu aceasta nu lovea în nimeni, din contra. Lucrătorii literari erau încântați că din ogorul literaturii române a eșit o tragedie în versuri, chiar fragmentele publicate din *Othello* traduse de d. Carp nu puteau face de cât onoarea națiunii. D. Ioan Maiorescu, tatăl d-lui Maiorescu, publica un itinerariu în Istria; I. Chintescu își publica un discurs ținut în memoria lui Vasile Lupu; d. I. Caragiani publica un studiu despre Românii din Macedonia și poezia lor populară. Cel mult puteau să ridice oare-care critică aforismele d-lui Titu Maiorescu, ele erau foarte abstracte și prin urmare nu erau în uzul inteligenței comune.

Și aici iarăși trebuie să deschid un mic parentez.

Multe discuții au mai avut loc privitor la aceste aforisme, aproape tot atâtea ca și acele ale faimoaselor epigrame ale lui Bodnărescu. D. Maiorescu venea la *Junimea* și anunța că are cu sine o serie de aforisme. Se stabilea îndată tăcere și fiecare din noi luam aerul atent obicinuit când maestrul vorbea sau mai cu seamă când maestrul cetea. Aforismele, toată lumea știe care trebuie să fie calitatea lor; în puține cuvinte ele trebuie să conțină o idee, un sens de cele mai multe ori adânc, dar în acelaș timp de la sine e evident că înțelesul care-l conține trebuie să reiasă în mod clar. Un aforism confuz sau al cărui înțeles este aproape imperceptibil nu este un aforism.

D. Maiorescu aducea aforisme și foarte scurte dar și foarte lungi, care conțineau adevărate dezvoltări. Cetirea lor dădea loc la obiecțiuni și discuții foarte interesante. Și

acum îmi aduc aminte de aforismele care au dat loc la discuții mai furtunoase.

Așa în seara întâia a ceturei arorismelor, d. Maiorescu cetește următorul: „Prima treaptă pe care ne urcăm spre mărirea omenească e un altar de sacrificii”.

Acest aforism e urmat de o tăcere generală.

D. Pogor obiectează:

— Aforismul e scurt, prin urmare e bun ca formă.

D. Negruți, care vedea o răceală în atmosferă, voește să producă o diversiune veselă și adresându-se către cei 9 care nu înțelegeau nici odată nimic îi întreabă:

— Ați înțeles ceva?

D. Nicu Gane răspunde:

— N'am înțeles nimic.

— Dar *caracuda*?

— Nici noi, strigară vre-o șapte-opt.

Atunci d. Pogor se adresează în spre noi, adică în spre Lambrior, Tasu și mine și ne zice:

— Ce zic cei *trei Români* la acest aforism?

Tasu se înroșește, Lambrior care era timid până se înfierbânta în discuție, morrăește ceva neînțeles, iar eu cel mai curajos dintre dâșii răspund:

— Eu am înțeles aforismul, dar ideea care o exprimă mi se pare că nu e cu totul justă.

D. Maiorescu cu afabilitatea lui îmi răspunde:

— Ei, ei, să vorbească Panu.

Când deschid gura să încep, deodată d. Carp care ședea ghemuit într'un fotoliu larg, cu genunchii la gură, ținându-și cu brațele genunchii, sare din locul său, îmi ia cuvântul din gură și zice:

— Apoi are dreptate Panu.

De aici se încinge o lungă și interesantă discuție asupra chestiei dacă efortul pe care îl face un om suindu-se tot mai sus și situația dominantă care o capătă treptat, poate fi numită un altar de sacrificii.

Pe atunci încă nu era numită banca ministerială *banca de durere*, dar altarul de sacrificiu a aforismului d-lui Maiorescu cam semăna cu *banca de durere* a miniştrilor.

Cu toate explicațiile și argumentele d-lui Maiorescu, au rămas câțiva neconvinși, după cum ca studenți ai d-sale la filosofie, nu ne convinsese când la curs definise procreațiunea ca un sacrificiu pe care generația prezentă îl face pentru cea viitoare.

D. Maiorescu citește apoi un alt aforism: „O măsură a oamenilor și a lucrurilor este propria lor umbră“.

— A, da, acesta este bun, strigă d. Carp, și adevărat!

— E și poetic adaugă Bodnărescu.

D. Maiorescu continuă cetind un al treilea, lung-lung de tot, cu explicații și dezvoltări.

— Acesta nu numai că nu este aforism, ci este o adevărată *anaforă*, strigă d. N. Gane.

Cuvântul a rămas.

— Ai călcat, îi spune d. Carp, forma scurtă și sentențioasă a aforismului.

Iar d. Pogor hazliu ca totdeauna zise:

— Ascultă Titule, ai putea să faci o prelegere populară din aforismul tău.

Dar, trebuie să închid acest parentez căci altmintrelea nu mai sfârșesc.

Revin iarăși la subiect.

*

Nu trecu mult după apariția *Convorbirilor*, și armonia se strică în confraternitatea română și aceasta din vina d-lui Maiorescu, care începu seria criticilor sale, începând cu acea a *poeziei române*.

Mi-aduc aminte de impresia ce o făcea criticele sale, asupra noastră, a școlarilor și studenților; era și nu era simpatică acea campanie. Natural că pe atunci nu puteam să ne dăm seama bine ce era drept și întemeiat sau fals și exa-

gerat, în campania ce d. Maiorescu întreprinsese, dar sentimentul de jenă care ne lăsau unele din criticele d-lui Maiorescu, exprima în noi o stare sufletească nelămurită, dar de sigur nu tocmai favorabilă luptătorului.

Și lucru de mirat, astăzi când îmi dau seama de toată această campanie, văd că adolescentul de atunci simțea just în multe părți a lucrării întreprinse de d. Maiorescu, și că acel sentiment de jenă, neexplicabil pe atunci, reprezenta un fond de intuiție adevărată.

D. Maiorescu ca ori-ce luptător lovea, dar nu lovea totdeauna just sau mai bine înfigea sabia mai adânc de cât trebuia.

Ia să discutăm puțin. Desigur opera sănătoasă, pe care d. Maiorescu a făcut-o acum 25 de ani a fost critica poeziei române. Acolo d. Maiorescu a văzut just și s'a întemeiat pe norme estetice sănătoase, pe care — mă grăbesc a adăoga — nu le inventase, ci și le apropiase din școala germană, lucrul însă, este în această privință indiferent.

Ceeace este important este că d-sa ne-a adus norme sigure și a ridiculizat cu drept cuvânt o tendință a literaturii noastre de atunci, care putea cu timpul să cadă în copilărie.

Această operă, o mai repet, a fost sănătoasă, de o reală utilitate, însă opera în sine nu a fost mare, adică nu a fost una din acele care stabilesc pe un om, punându-l sus, sus.

Mă explic. D. Maiorescu tratând chestia poeziei române, a făcut operă mai mult didactico-estetică, un mic compendiu admirabil de regule în această privință, cu exemple foarte fericite. Dar sarcina era așa de ușoară! Nu-și poate închipui cineva, în ce stare de copilărie era pe atunci literatura noastră curentă! Afară de câți-va poeți de real talent, Alexandri, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, și încă vre-unul, doi, pe care d. Maiorescu nu-i critica, ci din contră îi lăuda, încolo toată mulțimea de așa numiți poeți erau scriitori de ocazie, sau lipsiți de talent.

Ce imens progres am făcut de atunci și în această privință! Nu mă gândesc, zicând acestea, la poeții de astăzi de frunte sau la poeții de mâna doua, dar pot afirma și dovedi la nevoie, că astăzi tinerii începători în ale poeziei sunt superiori așa numiților fruntași de pe atunci, cu rezervele arătate mai sus. Poeților noștri de astăzi le lipsește originalitatea, dar afară de aceasta ei posedă cultura, au sentimentul estetic, scriu frumos și cu gust, adică au toate calitățile pe care instrucția și educația le pot da cui-va, pe când poeților de atunci le lipsea cultura, le lipsea nu numai gustul estetic, dar chiar și bunul simț, nu numai că nu erau poeți, dar nu erau scriitori, în sensul comun al cuvântului.

Vă închipuiți pe asemenea poeți, supuși la critica acerbă și mușcătoare a spiritului d-lui Maiorescu!

Nu vroesc să mă ocup în special de regulele estetice stabilite atunci de d. Maiorescu, ar fi a merge prea departe; acele regule erau de o simplitate clasică și ca toate regulele simple erau lipsite de elasticitate și conțineau numai o parte de adevăr; sau mai bine, acele regule erau întemeiate, dar pe lângă dânsule mai existau o mulțime altele pe care d. Maiorescu le înlătura, și din această cauză dădea lucrării sale un aer de micime, de ceva îngust, fără atmosferă în jur. În regulele estetice ale d-lui Maiorescu, un poet original și de un mare avânt intelectual nu putea intra, normele erau prea înguste, conținutul prea mic; acele regule sunt admirabil de bune pentru talente mediocre și pentru poeți a căror calitate este corectitudinea și cuminenția.

Dealtmintrelea aceasta caracterizează talentul și spiritul d-lui Maiorescu. Acest bărbat duce la perfecție calitățile intelectuale care le are, dar îi lipsește sborul, îi lipsește lărgimea de vederi, îi lipsește puterea de a generaliza, criticele sale sunt juste, însă ele privesc adesea ori numai o față a lucrurilor și prin urmare sunt nedrepte. Acest lucru îl voi:

arăta când mă voiu ocupa cu criticele stărei generale a spiritului publicului din țară. Iată după mine explicația pentru ce d. Maiorescu în politică și în judecarea chestiilor sociale nu s'a ridicat la înălțimea la care talentul d-sale ar fi fost îndreptățit să aspire.

Să dau un exemplu cu privire la regulile estetice stabilite atunci de d. Maiorescu. Nu am cartea d-sale în mână. prin urmare voiu cita din memorie. O regulă principală estetică pe care o stabilea era: că poetul trebuie să se servească de materialul sensibil, păzindu-se de cel abstract și că toate imaginile sale trebuie să fie sensibilizate, adică puse în forme concrete. Poezia, adăoga — repet, citez din memorie — trebuie să fugă de abstracțiuni, domeniul ei este acela al imaginilor plastice. Și-mi aduc aminte că între alte multe exemple, aducea versul cunoscut al lui Bolintineanu:

„Stă bătrânul Mircea încărcat de ani”.

și adăoga că cuvântul *încărcat* materializa ideea făcând-o plastică.

Necontestat că d. Maiorescu avea dreptate, dar acest adevăr nu este din acele care exclud orice altă formă poetică, nu este o normă unică, ci este numai una din normele estetice; iar eroarea d-lui Maiorescu era că dădea regula ca unică și prin urmare condamna mai dinainte orice altă formă abstractă, cu care un poet original s'ar fi putut servi și cu mare succes.

Așa, necontestaț că dacă iei poezii antici și poezia populară modernă, teoria d-lui Maiorescu se găsește deplin justificată. În Homer întâlnești foarte puține abstracțiuni, poezia noastră populară e plină de imagini plastice și sensibile, care sunt admirabil de frumoase. Comparații cu idei sau cu concepțiuni abstracte întâlnești foarte puține, așa ideea repeziciunii în poezia populară o găsim exprimată :

Epurește,
Păsărește.

Prin urmare sensibilizare.

Dar tot în poezia și poveștile populare găsim exprimată repeziciune prin cuvintele:

Iute ca gândul.

O imagine foarte abstractă, în care ideea sensibilă este comparată cu ideea cu totul abstractă a operației gândirii.

Iată deci că întâlnim și în poveștile și poeziile populare o imagine tocmai contrară regulei estetice a d-lui Maiorescu.

D. Maiorescu când stabilea acea faimoasă lege estetică, care o mai repet, este și ea *alături* cu altele întemeiată, nu ținea seamă de oare-care lucruri generale.

Mai întâiu, este o greșală literară de a voi să separi o limbă în două, în limba poezilor și în limba vorbită de oameni. Cum că prin natura ei, poezia comportă oare-care particularități de expresie și de material, acest lucru e adevărat, dar de aci nu urmează că limba poetului trebuie să fie alta de cât cea literară a oamenilor culți. Când d. Maiorescu cerea ca poetul să-și sensibilizeze gândirile sale abstracte, cerea o lucrare aproape imposibilă pentru mulți, în tot cazul o lucrare forțată, laborioasă. Inchipuește-ți un poet, un adevărat talent poetic, deprins a gândi și a se exprima cu imagini abstracte, silindu-se ca să pue în forme plastice inspirația sa, și pentru aceasta, alergând după asemenea material care nu i se prezintă spontan în minte, alergând zic, cu disperare după căutarea unui asemenea material și fiind silit să-l împrumute din poezia și din expresiile populare! Ce devine originalitatea lui?

Cele ce d. Maiorescu scăpa atunci din vedere, erau următoarele: limba fiind exprimarea gândirii, ea se modifică, se lărgește, se sensibilizează sau se abstractizează după progresul și dezvoltarea culturei omenești. O limbă la început este totdeauna plastică, conținând imagini sensibile și foarte puține cuvinte abstracte. Pentru ce, n'am ne-

voe să spun, căci lucru se înțelege de la sine. Când cercul de gândire a omului se lărgeste tot mai mult, când el are alt material de cât numai cel sensibil, atunci tendința de abstracțiune se impune, iar cuvintele, care la început exprimau înțelesuri materiale, servesc a exprima noțiuni abstracte, așa că cu încetul cercul noțiunilor abstracte se mărește într'o limbă. Când cultura ia o dezvoltare foarte mare, atunci pentru nevoia exprimării unui imens material al gândirii și al ideilor, operația abstracțiunii devine dominantă, iar elementul abstract dominează pe cel material.

Prin urmare, a cere de la un poet cu cultură abstractă, care în producțiile sale nu se mulțumește a cânta câteva sentimente sau câmpia cu florile, ci caută a exprima varietatea sentimentelor și a cugetărilor sale, a-i cere zic, ca el să se păzească ca de foc de idei și imagini abstracte, în tot cazul de a prefera pe cele sensibile, este a-i cere ceva imposibil, este a știrbi domeniul poetic și a-l reduce la o simplă armonie poetică., la simple jucării de versificație sau cel puțin a exclude din materialul poetic, întreg materialul imens, cu care desvoltarea științei și a culturii a înzestrat spiritul omenesc.

Astăzi un om cult are un vast domeniu nou, din care poate să-și ia expresiile, comparațiile imaginile; este necontestat că noi, astăzi exprimăm altmintrelea ideea repeziciunei, a mișcării, servindu-ne de alte comparații de cât cele ale țaranului. Deosebirea dintre limba noastră și a țaranului este o anomalie, trebuie să tindem a o suprima în interesul universalității culturei.

Dar anomalia există mai mult de cât în țările culte. Este un fapt: Un țaran poet nu poate să se exprime în limba noastră abstractă, nici nu poate îmbrățișa cercul larg al gândirilor noastre. Poți să ceri de la un poet cult ca el să se scoboare la expresiile simple și la concepțiunea simplă a poetului popular? Este numai aceia poezie?

Și atunci se pune marea chestie, cunoscuta chestie, mult

desbătută: dacă civilizația noastră, rezultatul progreselor științei, este proprie poeziei sau nu?

Dacă judeci după regulile de estetică, stabilite acum 25 de ani de d. Maiorescu, s'ar părea că d-sa rezolva pe atunci chestia de mai sus în mod negativ, aceasta este însă numai o deducere a mea.

Eu cred că poezia — dezbrăcată sau îmbrăcată în versuri, — este una din fețele multiple ale gândirii și ale sentimentelor omenești și ca atare va exista totdeauna; ea însă se va modifica ca formă și ca material, după cum creerul și cultura omului se vor modifica; că prin urmare poezia este compatibilă cu orice sistem de credință și orice civilizație, că inspirația își va găsi totdeauna materialul său propriu, și că separația între materialul sensibil și cel abstract este în tot cazul prea absolută.

Dar iată-mă departe, prea departe, de cadrul restrâns al acestor amintiri.

Revenind — critica poeziei române a d-lui Maiorescu, acum 25 de ani, măcar că conținea reguli, în tot cazul discutabile, însă ea a fost de o mare valoare practică pentru starea literară în care ne aflăm.

Nu același lucru pot zice și despre celelalte chestiuni cu un caracter mai general, pe care le-a abordat d. Maiorescu. Acolo d-sa a fost mai nedrept, mai ales când s'a atins și de domeniul politic, parte unde acest eminent bărbat păcătuște mai mult și se distinge mai puțin.

*

În campania pe care d. Maiorescu a întreprins o în criticele sale în coloanele *Convorbirilor literare*, d-sa își alegea în genere bine obiectul de criticat și scopul de urmărit. Acea campanie, chiar când era nedreaptă, precedea dintr'un spirit cu desăvârșire nou.

Dar, i s'a întâmplat să atace, dacă nu pe nedrept, dar cel puțin fără o utilitate mai însemnată și fără un rezultat mai

plausibil, pentru simpla plăcere de a critica și a întoarce în ridicol lucruri neînălăturabile foarte explicabile.

Aceasta a fost cazul cu critica limbei române din ziarele din Austria.

Intr'o bună dimineață ne trezim noi, cititorii *Convorbirilor*, cu începutul unei serii de articole, în care d. Maiorescu cita exemple de numeroase nemțisme din ziarele transilvănene, continuând apoi în mai multe numere același lucru și silindu-se să dovedească că această limbă stricată are o mulțime de inconveniente, fie din punct de vedere național, fie din acel al formării noțiunilor în creerul omului.

Aceste critice nu ne-au plăcut nouă, nouă pe care d. Maiorescu deja ne deprinsese cu lucruri mai substanțiale.

O simplă notiță sau cel mult un articol ar fi fost suficient ca să atragă gazetarilor din Transilvania, atenția asupra prea multor nemțisme.

Dar ia să vedem care era pe atunci situația limbei scrise în Transilvania.

Până la începutul veacului al XVIII-lea, când o parte din Români fac uniunea cu biserica catolică, recunoscând autoritatea Papei, până atunci nu exista propriu-zis o literatură deosebită scrisă, românească, existau numai cărți românești bisericești și, trebuie să adaug : și această literatură bisericească fusese creată tot prin îmboldiri cu caracter religios, căci ideea de a traduce cărțile bisericești în românește, fu sugerată Românilor cu ocazia lățirii protestantismului în Transilvania.

Din diferitele documente și acte de pe atunci, rezultă că Românii vorbeau acolo o limbă care nu se deosebea mai de loc de limba vorbită în țările noastre.

Românii făcând uniunea bisericească, tineri clerici fură trimiși la Roma, astfel ei începură a învăța limba latină și a se înflăcăra de limba vechilor Romani, a căror — și se întâmplă ca limba română să fie și cea a bisericii catolice — descendenți erau. Atunci, o nouă literatură românească în-

cepe a înflori, literatură în care limba română este adusă cât se poate mai mult la ortografia și formele latine, iar cercetările istorice sunt îndreptate exclusiv să dovedească continuitatea etnică și culturală pe aceste locuri a vechilor Romani, deveniți Români de astăzi.

Această literatură domnea și acum două zeci și cinci de ani. Scriitorii Transilvăneni, adică literații și oamenii de știință creau o asemenea limbă și se inspira din asemenea idei.

Se mai întâmplase însă în timpurile din urmă și altceva. Transilvania aparținuse, până la 1866 domniei directe austriace; Români, fatalmente, crescuți în școli unde limba austriacă era obligatorie și nevoiți a-și forma educația și cultura din literatura germană — nemăsurat superioară față cu începuturile rudimentare ale unei culturi românești — se influențară de acea cultură și literatură; apoi neavând o limbă formată propriu literară, ci aproape o limbă artificială, fabricată din elemente latine, Români nu puteau să se susțină de la influența limbii culte germane.

Cu o asemenea limbă, presărată de nemțisme, se serveau mai cu seamă gazetele politice. Nimic mai explicabil, dacă nu mai natural.

Ei bine, d. Maiorescu găsește, cum am zis, cu cale ca să facă o chestie din limba scrisă de gazetarii din Transilvania, o chestie serioasă, cu consecvențe incalculabil de rele. În fond, lucrul nu era serios și scriitorii Transilvăneni ar fi putut foarte bine să întoarcă argumentele cu germanismele din limba lor, arătând franțuzismele din limba vorbită în România pe un fond de grecisme, turcisme, etc.

Am avut curiozitatea să văd în *Convorbiri* această polemică. În adevăr, exemplele pe care d. Maiorescu le da, luate din diferite gazete românești transilvănene, sunt vădite ca germanisme, și de multe ori traduceri ad-literam a expresiilor și locuțiunilor germane. Însă cu această ocazie am constat că unele nu numai că nu au fost stârpite

din limbă, dar s'au introdus și în limba scrisă în România. Iată un exemplu:

Gazeta Transilvaniei, vorbind despre un general strămutat de la Pozonium la Brünn, adăuga: „o muzică de pisici i se pregătea în Pozonium”.

D. Maiorescu critica această expresie, care e o traducere literară a lui *Katzenmusik*. Foarte bine, dar e între-barea: care este expresia românească, care ar putea exprima ideea de *Katzenmusik*? În românește nu este; iată-ne deci în situația displăcută de a renunța la o idee așa de nostimă, numai pentru cuvântul că nu avem expresie. Și atunci d. Maiorescu adăuga că scriitorul Transilvănean trebuia să scrie fraza de mai sus în următorul mod: „un *charivari* i se pregătea în Pozonium”. Cu alte cuvinte propunerea ca cuvântul nemțesc să fie înfolcuit prin unul franțuzesc și cu acesta, adică cu cuvântul *charivari*, se purifica limba romjnească.

Ei bine, după douăzeci și cinci de ani limba a condamnat pe d. Maiorescu, căci *charivari* din ce în ce este întrebuințat mai puțin, pe când toată lumea azi înțelege ce înseamnă o muzică de pisici. Dealtmintrelea, o *muzică de pisici* este o exprimare mult mai plastică de cât *charivari*, a cărui etimologie este necunoscută.

Printre exemple nimerite, d. Maiorescu dădea unele îndoelnice. Așa găsisese în *Federațiunea*, expresia:

„Franța se pregătește, numai *sufere* îndoială”.

D. Maiorescu corecta; pretinzând ca să se zică: „nu mai *încape* îndoială”. Astăzi noi zicem: „nu mai face umbră de îndoială” adică un franțuzism vădit și nimeni nu se mai scandalizează. Iar expresia criticată „nu mai *sufere* îndoială”, astăzi este curent întrebuințată. Critică mică, meticuloasă!

Tot acea foaie îndrăznise să scrie: „Pot spune din *fân-fână* credibilă”. Expresia nu era nimerită, dar d. Maiorescu ca să arate enormitatea ei, adăuga: „Inchipuiți-vă un fran-

cez care ar zise: „Je peux affirmer d'une fontaine croyable”.

Dar un francez care ar zice: Je peux affirmer d'une source certaine”?

Oare cuvântul de *source* nu exprimă în franțuzește, ceace *fântână* exprimă dincolo? Azi în românește se zice curent: dintr'un *izvor sigur*, dintr'un *izvor îndoelnic*, ba poți zice și dintr'un *izvor credibil*.

Aceste lucruri le arăt pentru ca să confirm ceace la început am zis, adică că din toate criticele d-lui Maiorescu, desigur că acea a limbei române din ziarele din Austria a fost cea mai slabă și cea mai puțin fondată, privită în generalitatea lucrurilor.

*

La aceste critici *Gazeta Transilvaniei* răspundea d-lui Maiorescu și cu succes. Așa, numita gazetă începe prin a recunoaște că ziarele din Austria scriu rău românește, dar se miră pentru ce și cele dela Iași scriu poate și mai rău. Apoi *Gazeta Transilvaniei* face și spirit, și spirit nimerit. Nu mă pot împedeca de a-l cita:

„In marele număr de proverbe românești este unul care zice: „Satul arde și baba se piaptână”; acuma uite-te, în anul 1868 își află d. Tit Maiorescu de a cere de la publicistii de dincolo st.l neted, gramatică, ortografie”.

Și mai la vale:

„A cere de la noi astăzi ca să scrim pe placul d-lui Tit Maiorescu, ar fi ca și când ai cere de la ofițeri ca între șuerăturile gloanțelor și vaetele celor răniți, să scrie rapoarte și buletine elegante și caligrafice”!

Nimic mai just și mai de spirit; toată critica d-lui Maiorescu cade față cu această idee, cu care *Gazeta Transilvaniei* explică admirabil situația Românilor de acolo.

În adevăr, de la 1868 începe mai cu seamă — dacă nu mă înșel — lupta grea pentru Români de acolo, luptă pe

care o continuă și astăzi. Regimul austriac fusese, de bine de rău, suportabil, din punct de vedere al dezvoltării culturii naționale; dar când în locul acestuia vine după războiul Austro-Prusian regimul unghuresc în Transilvania, lucrul se schimbă cu desăvârșire. Cine n'o știe aceasta. Românii încep a duce o luptă plină de pericole, și avea dreptate *Gazeta Transilvaniei* când compara starea lor cu cea de războiu în care gloanțele șueră pe la urechile luptătorilor

Cu bună credință — era momentul de a ataca cea ziaristică bravă și patriotică, care totdeauna și-a făcut datoria ei luptând pentru naționalitate ?

Dealmintrelea nici pericolul pe care îl întrevedea d. Maiorescu atunci, din fericire nu a avut loc; eminentul critic al *Convorbirilor* prevedea urmări foarte triste pentru limba română din cauza germanismelor din gazetele transilvănene. În locul acelor prevederi pesimistice, vedem din ce în ce mai mult o stare foarte satisfăcătoare și un progres mare în limba scrisă din Transilvania.

Astăzi în Transilvania se scrie o limbă — cu puțină excepție de natură locală — frumoasă și curată. Suntem departe de limba de la 1868, suntem pe cale de a avea o limbă unică literară scrisă de toți Românii din toate unghiurile locuite de ei, deosebirea între limba noastră literară și cea scrisă de Transilvăneni dispare în fiecare zi.

Critica d-lui Maiorescu n'a avut în această privință nici o înrăurire, ea a supărat și încă foarte mult, dar nu a remediat.

Îndată ce în România liberă mișcarea literară s'a dezvoltat, producând pe lângă Alexandri, Bolintineanu, etc., poeți și scriitori de mare valoare, îndată ce mișcarea literară s'a lățit și popularizat cu elemente în care cel transilvănean a făcut și face încă parte, era natural ca și în acest caz, ca și în toate, influența unei literaturi deja formate și culte să se resimtă în toate părțile unde se scrie

și se vorbește românește. Este o lege fatală, de la care chiar rău voitorii nu se pot sustrage.

D. Maiorescu simțeste dreptatea răspunsului *Gazetei Transilvaniei* și celorlalte gazete; în loc ca să închidă incidentul, d-sa face greșala de a căuta să lărgască obiectul discuției și să generalizeze ceea ce la început se mărginise a aplica asupra unui caz special.

În critica *Poeziei române*, d. Maiorescu uitase să se ocupe de partea cea mai veche a literaturii noastre. Acest lucru, îl constatam chiar noi studenții de la Universitate.

Nu știu cum se face, încă prin liceu noi avusesem în mână pe Konachi și pe Beldiman. Ba chiar știam pe de rost o mulțime de versuri din *Cheia* lui Beldiman intitulată: *Jalnica tragedie a țarei Moldove*.

D. Maiorescu nu zicea un cuvânt. Mișcarea literară începuse cu V. Alexandri. Cu toate acestea, cum am zis, poezia n'a încetat niciodată la noi de a înflori: la popor poezia populară, în clasă cultă boerească fabula, poezia lirică, și câte odată epopeea sau tragedia, cum am pomenit mai sus.

Aceste poezii boerești nu se transmiteau ca la țărani din gură în gură, ci copiile lor treceau din mână în mână în cercurile mai alese ale societății. Un boer literat compunea niște versuri, o epigramă, o odă anacreontică la o iubită, un cântec de veselie. Acele versuri nu se tipăreau, ele rămâneau în manuscris, se scoteau copii de pe dânsese. Nu se tipăreau, mai întâiu fiindcă tiparul era rar și anevoios, al doilea, fiindcă autorul nu ținea numai decât să treacă de poet, și al treilea, poate el nu vroia să se știe că el e autorul. Nu-și poate închipui cineva câtă literatură manuscrisă mișuna mai ales în Moldova, de la jumătatea veacului al XVIII-lea în sus. Fiecare boer își avea biblioteca lui inedită cu teancuri de poezii, traduceri străine și literatură.

Pe la 1860 asemenea literatură se găsea prin podurile caselor boerești. Dacă s'ar fi găsit cercetători ai unei asc-

menea literaturi, după cum s'au găsit pentru cea populară. aceștia ar fi găsit lucruri foarte interesante și câteodată bucăți de o reală însemnătate literară, bucăți scrise fără pretenție după inspirația momentului.

Vasile Alexandri a scotocit pe ici pe colo această literatură, ba în calitatea lui de poet avea privilegiul ca boerii să-i aducă lui manuscrite ce găseau prin gherghire. Era singurul om în curent cu această mișcare a veacului trecut. El aducea din când în când la *Junimea* asemenea curiozități din care *Convorbirile* au publicat câte ceva.

Mulț haz făceam noi de catastihurile pe care Vasile Alexandri ni le prezinta cu spiritul lui sarcastic. Așa odată ne aduse socotelile unui boer, care vine la Iași și stă 7 zile. Venirea unui boer din țara de sus sau de jos, era un eveniment pe atunci pentru acela. Călătorul își notează cu minuțiozitate toate cheltuelile făcute în Capitală, cheltueli mărunte pentru mici cumpărături de băcănie, pentru câteva rânduri de haine, etc. Apoi urma o cifră de 80 de galbeni, pe care o justifica cu următoarele cuvinte: „Cheltuiți pentru ceva știut mie”.

La aceasta *Junimea* întreagă pufnește de râs, d. Pogor bătea din picioare și din mâini, iar unii adresându-se d-lui Culianu îi zise:

— Papa, ași vroi să-ți văd catastihul? N'ai și d-ta cheltueli știute numai de d-ta ?

Papa Culianu se înroșea.

Printre alte socoteli ale altor persoane se găsea urme de bacșișuri date la slujbași. Așa în contul unui boeraș se vedea următoarele: 27 de lei 15 parale dați lui Bașbulibaș Dumitru pentru oarece.

Poeziile boerești de care vorbesc, după cum am spus, sunt mai toate de dragoste; era genul în favoarea veacului. V. Alexandri ne-a cetit într'o seară niște versuri de toată drăgălășenia găsite într'un manuscris al lui Jögale, pe care *Convorbirile* le-au publicat apoi. Ele slăvesc amorul. Nu mă pot opri de a le reproduce ca curiozitate pentru

cititorii deprinși cu versuri muncite, bazate pe suferinți închipuite și pe idei posomorâte.

Iată acele versuri:

CANTEC DE LUME

Am holărit cât trăesc
Să iubesc, să tot iubesc.
Nu vreau să fiu împărat,
Vreau să fiu amoretat.

Lumea 'i tristă, bârfitoare,
Ticăloas'nșelătoare,
Nu'mi pasă, nu vreau s'o știu,
Amorez voesc să fiu.

Strige lumea cât dă mult,
Eu nju vreau ca s'o ascult
De cât glasul psihicesc
Care-mi zice să iubesc.

Fie alții împărați,
Fie mari, fie bogați,
Eu sunt mult, mult mai avut,
Când am ochi dulci să sărut,

Un poet dacă ar compune așa ceva astăzi s'ar duce repede ca să caute un editor ca să-și publice capo-d'opera necunoscutul autor al versurilor de mai sus compunând din vârful condeiului aceste stihuri, nu avea nici o pretenție, el cânta amorul, cum cântă păsările, în mod natural

CÂNTECE COMICE ȘI ȘANSONETE

Vădiesc să vorbesc ceva de un gen literar, aproape dispărut care atunci se numea *cântecel comic*, un gen luat de la francezi, adaptat la moravurile noastre foarte răspândite pe atunci.

Convorb. rile literare aveau doi șansonști: unul ilustru, al cărui talent viu nu disprețuia a se coborî și la genuri mai ușoare, Vasile Alexandri, și celalt simpaticul și veselul Ioan Ianov, mort nu de mult.

Acest gen literar consista, în aceea că, autorul lua un tip caracteristic care se preta la ridicol, îl înfățișa pe scenă, făcându-l să-și istorisească întâmplări comico-nenorocite, sau își expunea ideile sale politice și sociale și toate aceste amestecate din când în când cu versuri. Nu era propriu-zis un monolog, autorul simțea că monoloagele prin natura lor sunt monotone și ori cât ar cuprinde ele lucruri hazlii, tot obolesc cu timpul. Personajul, care era singur pe scenă, vorbea cu toată lumea, se adresa publicului, îl întreba — nu-i vorbă că tot el răspundea — dar aceasta făcea diversionea. Câte odată se întorcea în spre culise de apostrofa un inamic imaginar, altă dată un glas dintre culise îl speria și îl întrerupea. În *Herșcu Buccingiu*, tipul evreului care vinde *marfă mărunțișuri*, într'o boccea pe care o purta în spinare, când acesta făcea mai pe voinicosul, de odată un câine lătra între culise și atunci Herșcu începea a țipa: ai! vei... În *Cucoana Chirița*, un glas din galerie îi striga: „Aferim cucoana Chiriță!” ca în revistele franceze. În fine scena deși era ocupată de un singur personaj, însă fiindcă acesta se certa și discuta cu toată lumea, ea avea un aer de animație.

Acest gen l-a introdus întâi la noi Vasile Alexandri, creând tipuri ușoare, dar foarte hazlii, care făceau deliciul unui public naiv. Ca tip de moravuri ne-a dat cum am spus pe *Herșcu Buccingiu*; ca tip de reacționar, care nu admite nici unirea, nici vre-o reformă, pe *Timofte Napoilă*; ca tip de liberal intrigant și insidios pe *Clevit. ci Demagogul*; ca tip de cucoană de mahala care se duce la Paris pe *Cucoana Chirița la Par s.* Iar d. Ianov a zugrăvit și el tipuri foarte nostime politice, precum *Pugină Smt. chirescu* alegător, vestitul *Von Kalickenberg*, etc.

Cucoana Ch rița la Paris și *Rugină Sinichirescu* a d-lui Ianov sunt publicate în *Convorbiri*, iar celelalte cântece ale lui Vasile Alexandri sunt mai vechi decât apariția *Convorbirilor*.

Actorul Millo, pe care l-a cunoscut toată lumea, era interpretul obicinuit al acestor creațiuni nostime și ușoare.

Noi copiii făceam mare haz' la teatru de verva inepuisabilă a lui Millo. Câte odată el juca în aceeași seară două cânticele de natură deosebite, începea prin *Timofte Napoilă* în care apărea ca un boer ruginit cu ișlic în cap, cu antereu până jos și încins cu încingătoare cu paftale mari.

Alexandri care era un spirit pe atunci liberal, puse în gura lui *Timofte Napoilă* toată critica pe care boerii își-lucari și retrograzi o făceau noilor instituții și noului spirit de sub domnia lui Cuza. *Napoilă* tuna și fulgera în contra legalității și libertății, în contra reformelor, în contra bonjouristilor de la Paris și plângea timpurile scumpe când putea pune la scară pe oricine ca să-i administreze 25 de bice.

Cortina cădea: cinci minute după aceea ea se ridica din nou și vedeam pe un tânăr îmbrăcat în haine moderne, cu părul lung, cu fața aprinsă, gesticulând și perorând, era tot Millo însă de astădată în *Clevetici Demagogul*.

Am spus că Alexandri era un spirit liberal, liberal în sensul de la 1848 și 1856. Din această pricină, el nu simpatisează mai încoace cu mișcarea de reformă liberală, deși Alexandri nu era un doctrinar, căci în politică n'avea păreri. De la 1866, de la noua Constituție, el se alipește pe lângă mișcarea junimistă din Iași, mișcare pe care noi copii pe atunci o consideram ca reacționară, retrogradă, confundând-o cu apucăturile și eresurile vechei clase boerești; în aceasta, nu făceam de cât să urmăim declamațiile liberalilor din Iași, împărțînd felul lor de acuzații politice.

În realitatea *Junimea* pe atunci era *conservatoare* ca și

acum, ea nu avea nimic comun cu vechile idei boerești. Când zic *conservatoare* ca și acum, vorbesc de fond, înțeleg felul de a gândi, felul de a concepe politica, căci în privința ideilor ea s'a schimbat mult, foarte mult din fericire; este drept să spun că și lucrurile s'au schimbat și au progresat de atunci.

Jun mea era atunci în contra mișcării direcției generale, intelectuale, literare și politice, ceea ce era nu numai exagerat dar fals. Falsitatea venea de acolo că d. Maiorescu mai cu seamă nu vroia să țină seamă de un fapt, care se impunea atunci ca o necesitate irezistibilă, neînălăturabilă, de prima ordine, acela de a ne da cu orice preț, cu mijloace mici, cu oameni insuficienți, o organizație socială și politică de stat modern. Pe d-sa îl izbea numai artificialitatea înjghebărei, defectele de detaliu, lipsa de cultură, lipsa de oameni, graba de a improviza; dar nu se întreba criticând toate aceste: ce ar fi putut face generația de atunci, ce organizare, alta politică putea țara să-și dea, dacă s'ar fi ținut seamă de justa valoare a elementelor pe care le conținea? Ce fel de mișcare culturală putea să aibă o țară, în care lipseau elemente solide și serios preparate?

Era explicabil ca spiritele alese și culte să vadă greșelile și marile lipsuri ale unei înjghebări pripite; spiritele culte sunt în genere, în toate țările conservatoare, pentru ca să nu zic cuvântul de reacționare. Pentru ce? Pentru că ele sunt puse în mai bună situație de a vedea goliciunea formelor și neseriozitatea încercărilor; ele însă scapă din vedere că societățile nu se desvoltă în mod normal și încet, ci și în mod pripit și artificial și că cu anume forme date, timpul și progresul fac să dispară artificialul și din ceea ce o societate începe cu creațiuni factice, poate să ajungă la altele adevărat reale

CREDINȚELE POLITICE ALE JUNIMEI

Pe cât pe de o parte *Junimea* a făcut școală în literatură, pe atâta pe de altă parte școala ei politică nu a putut prinde, căci *Junimea* avea o doctrină politică mult mai înainte ca societatea să facă politică militantă. Acea doctrină era, cum am spus mai sus, conservatoare îngustă, înădușitoare de aspirații, fără orizont, fără circulație de aer liber, doctrină bazată pe observații de fapt scurte, pe deducții fără privire largă, pe un fel de pesismism încăpățânat.

Asemenea doctrini politice nu pot reuși, mai ales în publicul cel mare; opiniei publice nu-i trebuie raționamente subtile, nici preziceri descurajatoare, îi trebuie un ideal oarecare, îi trebuie o parte de optimism, îi trebuie formule, care chiar dacă nu se pot demonstra se pot pricepe, poț încălzi sufletele și doctrina *Junimei* n'avea nici una din aceste însușiri.

Zic că *Junimea* avea idei politice înainte de a face politică; acest lucru este natural. Nu este om cu idei și mai cu seamă cu principii generale, care să nu aibă prin aceasta însuși o credință politică. *Politica este considerarea lucrurilor și a chestiilor sociale dintr'o față a lor și este imposibil ca cineva să le privească din trei fețe și să se abțină de a le privi și din cea a patra. Un sistem filosofic te duce fatal la o formulă și la doctrini politice.*

Toți filosofii care au îmbrățișat întregul cunoștințelor omenești, au cuprins în el și organizația politică din timpurile cele mai vechi până la cele mai noi. Să iau doi moderni din cei mai însemnați.

August Comte, un spirit eminent științific, nici nu gândea să facă politică militară, nici n'avea o părere cu-

rentă de partid, dar în lucrarea lui, după ce îmbrățișează întreaga dezvoltare a omenirii, nu poate prin deducție logică să nu aplice și la politică aceleași principii. Acest filosof admite regimul reprezentativ, fiindcă nu găsește un altul superior; admite ca cetățenii să voteze, dar conform spiritului său științific, nu admite ca toți egal să se amestece în toate chestiunile, fără ca să fie competenți, de aceea el împarte colegiul electoral în o mulțime de categorii după specialitățile mari ale activității omenești și fiecare din aceste specialități își alege reprezentanți. El are prin urmare o doctrină politică conservatoare, sau mai drept, o doctrină riguros dedusă din principiile științifice.

Herbert Spencer și el este conservator de doctrină; el e contra sufragiului universal ca antiștiințific, și este partizanul unei elite sociale. După cum el nu permite ca în chestiuni de artă și de știință să se amestece oameni necompetenți, tot așa nu-i de părere ca cel dintâiu venit să rezolve problemele sociale, care sunt cele mai greu de rezolvit.

Cine nu știe că toți filosofii antici sunt mai mult organizatori ai felului de a trăi în societatea omenirii, prin urmare lucrările lor sunt eminentemente politice în sensul cel larg al cuvântului.

Revenind la *Junimea*, cei care au înființat-o aveau o doctrină, un sistem de credință în artă, în literatură, în știință, în istorie; era cu neputință ca ei să nu aibă unul în politică și acel unul nu putea să fie decât aplicarea aceleiași doctrine în chestie de aplicare și dezvoltare socială.

Doctrina literaro-artistică a *Junimei* era eminentemente conservatoare, ea înlătura pe cei nechemați, ea făcea din artă și literatură un domeniu închis, ea impunea celor chemați chiar reguli riguroase de estetică, pe care trebuia să le aibă în vedere creând opera lor. *Junimea* își crease doctrina din observarea și studierea modelelor literaturii alese, fie

antică, fie modernă, ea nu admitea pot zice nimic nou, nimic liber, nimic improvizat. Și această doctrină nu era numai a d-lui Maiorescu, ci era a tuturor fondatorilor. Așa d. Carp era și d-sa un doctrinar estetic ca și d. Maiorescu. De exemplu. Un poet de mediocru talent, Gheorghe Sion, scoate un volum de fabule; volumul era deplorabil, erau fabule fără nici un înțeles, scrise într'o limbă neliterară. Acel volum cade în mâinile d-lui Carp, d-sa se indignează la citirea lui și se hotărăște să facă o critică. Cum procedează d. Carp? În mod cu totul doctrinar. Începe a stabili regulile privitoare la fabulă, apoi ia la analiză fabulele d-lui Sion și dovedește că ele nu sunt nici concepute, nici scrise conform acelor reguli.

Prin urmare vedeți cum reese doctrina: scoți reguli estetice din modelurile de genuri literare, ilustrate de mari scriitori și le dai de executat scriitorilor tăi; cine nu se abate dela ele este literat, chiar dacă nu are talent. Așa Bodnărescu a fost poetul și tragedianul *Convorbirilor*. De ce? Fiindcă tragedia sa *Rienzi*, absolut mediocră, era scrisă conform tipului clasic de tragedie, iar poeziile sale îmbrăcau totdeauna forma cunoscută în marii poeți germani.

Din contră, îndată ce un poet nu scria după regulile așa numite eterne ale artei, ci avea un talent pe care nu-l puteai băga într'un calup estetic, acel poet nu era gustat. Așa, Bolintineanu, care cu toată partea fantastică și neglijența stilului, este poet în toată puterea cuvântului și unul din cei mai mari ai noștri, nu era gustat de *Jun mea*, și considerat ca inferior altora. Pentru ce? Pentru că talentul lui nu corespundea, ca să pot zice așa, la nici una din fișele pe care *Junimea* le avea pentru toate genurile și pentru toate formele artistice și literare. Numai Eminescu s'a impus în contra, sau mai bine, printre regulile *Junimei*. S'a impus, întâiu, fiindcă avea mult talent și al doilea fiindcă făcea parte din societate.

Era deci natural ca și doctrina politică a *Junimei*,

după cum am arătat mai sus, să fie îngustă, încadrată în puncte fixe, care să nu lase loc vre-unei surprinderi sau la ceva necunoscut.

Și în această privință tot d. Maiorescu a fost primul doctrinar, el a formulat întâiu în *Convorbiri* și încă din anul 1868 doctrina politică, după cum formulase pe cea estetică. Dar câtă deosebire între una și alta, fie din punct vedere al observațiilor, fie din punct de vedere al adevărului!

Când redactând niște amintiri cineva este nevoit să se întoarcă cu treizeci de ani în urmă pentru a pune în evidență cece o societate sau un om gândea în materie de organizație de stat, este ușor de a arăta dreptatea sau nedreptatea acelei doctrini. Și știți pentru ce? Pentru că sunt treizeci de ani de experiență, treizeci de ani cari infirmă sau confirmă cele susținute la 1868. Ei bine, experiența acestor treizeci de ani din urmă infirmă doctrina politică a d-lui Maiorescu, ea arată cu prisosință că d. Maiorescu s'a înșelat, că pesimismul său și prezicerile sale nu numai că nu s'au realizat, dar cece e mai mult, s'a dovedit că cei pe care d-sa îi combătea au avut dreptate.

Să mă explic. Răspunsul pe care cetitorii își aduc aminte că l-a dat *Gazeta Transilvaniei* relativ la observațiile critice ale d-lui Maiorescu asupra limbei române din Austria, tocmai fiindcă erau juste au enervat pe recele și metodicul critic. Și atunci vedem un lucru, vedem pe d. Maiorescu eșind din cadrul discuției restrânse a „limbei române în jurnalele din Austria” și ridicând chestiunea, o generalizează.

Da, zicea d. Maiorescu, cu ocazia polemică amintite, totul este fals și artificial în întreaga noastră organizare dată. Înainte de a avea o activitate științifică am făcut o Academie, prin urmare am falsificat ideia Academiei; înainte de a avea artiști am făcut conservator de muzică; înainte de a avea un singur pictor, am înființat

școala de Bele-Arte; înainte de avea o singură piesă dramatică de merit, am fondat Teatrul Național. Toate aceste sunt forme goale: avem un teatru, mai repetă d. Maiorescu, *după cum avem chiar o Constituție*, stafie fără trup, iluziuni fără adevăr, totul este formă fără fond. Și d. Maiorescu ca să dovedească și cu fapta părerile sale, își dă demisia dela Academie. Iar o notiță în *Convorbiri literare* explică pentru ce își dă demisia; cauza este: „lipsa totală de rezultate, amăgirea complectă în speranțele și așteptările sale asupra societății.

Ca logică și ca observații scurte de fapt, tot ceea ce spune d. Maiorescu era exact, dar ca doctrină lucrul era fals.

Ia să întoarcem teza și să ne închipuim că cei cari cărmuiau țara ar fi fost și ei partizanii unei asemenea doctrine, doctrină care consista în a cere o formă numai când fondul o cere, a consacra o constituție, numai după ce imperios și experimental ar fi fost reclamată și a da drepturi electorale numai aceluia care le merită și mai cu seamă luptă pentru căpătarea lor.

Căci aceasta este doctrina curentă la *Junimea*. De câte ori n'am auzit fraze ca: *Constituția este o haină prea largă pentru trupul nostru, drepturile electorale nu se dau ci se iau, în alte țări libertățile s'au căpătat cu prețul sângelui la noi să decretează?*

Ziceam, să ne închipuim că diriguitorii țării ar fi ascultat pe d. Maiorescu în criticele sale și ar fi desființat Academia, teatru, școli care nu aveau profesori buni, tribunale cu noua organizare neavând judecători la înălțime, etc., etc.

Sau mai bine să ne închipuim că acei diriguitori ai țării, ar fi ascultat de la început pe d. Maiorescu ca să nu înființeze teatru, decât când vor fi actori eminenți, să nu deschidă un conservator decât având numai muzicanți excelenți, să nu întindă învățământul primar, secundar și universitar, decât când s'ar fi găsit din abundență profesori

pregătiți pentru aceasta, să nu înființeze o Constituție cu libertățile acolo prevăzute, să nu dea drepturi politice cetățenilor decât când vor deveni luminați și culți, etc., etc.

Ce am fi astăzi! Unde era să fim ca cultură, ca progres, ca instituții, ca valoare de stat, ca poziție internațională?

Concepțiile doctrinare politice, mai ales cele care sunt produsul gândirii filosofice, cu toate că au caracterul riguros științific, sunt false când cauți a le aplica la societate, care este un corp viu în vecinică mișcare, a cărei viață e compusă din mii și mii de elemente, care are resorturi ascunse de o putere de expansiune gigantică, care conține comori de putere și de vigoare latentă, pentru care o formă goală, o ocazie, este destul pentru ca să se manifesteze cu o forță de improvizație necalculabilă.

Cu un corp social nu se procedează ca cu un cadavru, nu-l poți diseca etichetându-i fiecare mușchiu, fiecare articulație; unui corp social trebuie să-i dai forme largi să se dezvolte; dezvoltarea lui se face în puterea vitalității organice, el umple în cursul timpului forma care întâi era goală cu produsul activității lui, o modifică, o ciunțește, o lărgeste.

Când ni se vorbește de formă fără fond, se scapă din vedere un proces real. Un fond poate nu are nevoie de o formă, dar o formă are nevoie de un fond și forma aduce de multe ori fondul. Așa, școli înființate provoacă cultura, în același timp cultura este consacrată de școli. Să dăm un exemplu.

Sunt țări cari au avut artă, fără să aibe școli de pictură sau sculptură: Anglia și mult timp Franța. Din contră sunt țări mai tinere care prin școli și institute bine dotate din punctul de vedere artistic au provocat o mișcare artistică.

Ce ar fi fost la noi dacă am fi înființat drumuri de fier într'o regiune oarecare, numai când s'ar fi dovedit că din anul întâiu vor fi productive?

Dar ce să mai argumentez pe această temă, pe care as-tăzi nimeni nu o mai neagă.

*

Articolul d-lui Maiorescu *contra d'recției actuale*, pe care l-am analizat, a dat naștere unei protestări aproape unanime; noi cei întâi, studenții dela Universitate, am rămas indignați.

Această indignare la mine personal a fost alimentată încă de un fapt; cititorii își amintesc că d. Maiorescu în critica sa asupra stărei de lucruri de atunci, definea acea stare cu cuvintele: *formă fără fond*. Nu trecu mult și revenind din nou asupra subiectului, anunță și ținu o prelegere populară intitulată: *Forma și fondul*, în care desvoltă din nou teoria sa.

Cititorii poate își aduc aminte că la începutul acestor *Amintiri* am atins această chestie, arătând că am combătut acea părere prin un articol publicat în o gazetă de ocazie.

Până atunci, teoriile estetice ale d-lui Maiorescu supăraseră numai cercul restrâns și sărac al literatorilor de pe atunci, cantitate neglijabilă în marele public. Acele articole estetice fură primite numai cu rezerve fără protestări, cu atât mai mult cu cât d. Maiorescu avusese poate abilitatea de a lăuda într'insele și câțiva poeți români.

Cu părerile d-sale politice lucrul merse mai greu.

Acest virulent atac fu resimțit de toți liberalii cari trăiau în formele constituționale, de toată lumea care se mișca în noua atmosferă socială. Gazetele politice începură a ataca.

Așa *Țara*, *Perseverența*, *Telegraful Român*, *Nepărtătorul*, etc., etc., începură a se întreba ce voesc *Convorbirile* și mai ales ce voește d. Maiorescu.

Trebuie să spun că în momentul când apăreau *Convorbirile* în 1867—1868, nu exista gazetă literară propriu zisă; cu literatura se însărcinau tot gazetele politice, în care ve-

deai poezii, nuvele, satire, etc. Ceva mai târziu a fost o gazetă de acest gen, care s'a distins de celelalte. *Columna lui Traian* a d-lui Hășdău. În această foaie d. Hășdău făcea și politică — nu-mi mai aduc aminte ce fel de politică — dar făcea mai cu seamă istorie și literatură.

În *Columna lui Traian* d. Hășdău a început a publica o serie de prețioase documente istorice, așa de rare și necunoscute pe atunci, serie pe care a continuat-o, când după aceea a început a scoate *Archiva* sa istorică.

Propriu-zis, în 1867 numai *Corvorbirile* era gazetă literară, ea domina exclusiv situația. Fuseseră ce e dreptul câteva gazete literare mai înainte, între care în București *Ateneul*, care a avut o scurtă durată; la Iași, câțiva tineri — nu-mi aduc aminte cine — scoaseră *Originea* care a dispărut după câteva numere; la Botoșani fusese o gazetă de efemeră apariție, *Steluța*; pe urmă foi obscure, ca *Jurnalul pentru toți*. Toate aceste nu avură nici o înrăurire asupra publicului, nu fură cetite și mai puțin remarcate. Încă odată, *Convorbirile* tronau în toată splendoria lor, atât prin apariția lor regulată cât mai cu seamă prin oamenii de valoare care colaborau.

În 1868 o nouă încercare se face la București — apare foaia literară *Albina Pindului*, redactată de d. Grăndea și de poetul Bolintineanu.

Curioasă soartă literară a mai avut și d. Grăndea! Precoc, la vârsta de 16 ani — mi se pare — începe a scrie o serie de poezii din care, considerând acea vârstă, sunt unele admirabile; toată lumea se mișcă, crezând că un geniu puternic apăruse în România. Dar d. Grăndea nu ține ceea ce făgăduise. Când în 1866 scoate *Albina Pindului*, reputația sa era deja știrbită în spiritul multora.

Colaboratorul său Dumitru Bolintineanu avea o reputație stabilită de poet. Nu știu dacă cineva s'a ocupat pe larg de acel scriitor; ar fi o lucrare interesantă din mai multe puncte de vedere. Bolintineanu, poetul incoherent,

dar plin de talent și scriitorul fantastic și prolix, este tipul literatului din faza regenerării noastre politico-sociale, scrierile lui pline de neglijență, de confuzie, de idei false, respiră totuși în totalitate o suflare sinceră sub care se manifestează un temperament viu și neastâmpărat. Cine își mai aduce astăzi aminte de călătoriile sale în Turcia, scrise poate cu mai multă îngrijire decât lucrările lui ulterioare! Dacă nu mă înșel, el la 1860 descopere din nou pe Românii macedoneni, grosului public român; cel puțin eu care mă ocupam ceva mai târziu de istoria Românilor neglijasem cu totul această viță românească, știam numai cum știa oarecare lume aleasă, că sunt în Pind Români numiți Cuțovlahi.

Titlul chiar al noii gazete literare *Albina Pindului* dovedește că poetul continua a fi preocupat de acei Români.

Cum apare această gazetă, *Convorbirile literare* se grăbesc a face, cum pe atunci se numea, o *recensiune*. Acea dare de seamă este plină de ironii și de răutăți, mai ales la adresa lui Bolintineanu. Este destul să reproduc între alte multe răutăți, următoarele, pe care le scrie redacția *Convorbirilor*, făcând darea de seamă a primului număr: „*Mania cucoanei Elencu*, este un alt fragment de d. Bolintineanu, în care se istorisește că un copist dintr'un mînistru a fost dat afară din serviciu și înlocuit prin un „lacheu a unei dame bogate, și se vorbește în contra mînistrelui și a ciocoilor”.

CHESTIA EVREIASCĂ

Și ca să sfîrșesc cu politica la *Junimea*, voi adăuga: o singură chestie cu caracter politic se discuta liber la *Junimea* și dădea loc la discuții de ceasuri întregi, când nu era

nimic de citit și când venea d. Carp mai cu seamă — era chestia evreească.

Prezența d-lui Carp era necesară ca să se poată isca discuția, fiindcă d-sa era singurul, dar absolut singurul partizan de pe atunci al evreilor, iar în toată țara, dintre oamenii politici, mai era încă Manolache Costache. A uitam încă pe d. C. A. Rosetti; dar ideile sale în această privință erau foarte complexe și iese din cadrul acestor amintiri.

La Iași toți eram mai mult sau puțin antisemiți și *Juni-mea* nu se deosebea în această privință.

Așa eu tocmai mai târziu, după ce m'am întors din străinătate și mai cu seamă cu discuțiile care au avut loc în 1878 cu ocazia revizuirii articolului 7, am încetat de a fi antisemit. Înainte de a pleca în străinătate însă, eram antisemit în regulă, nu fanatic, dar ne-amicul evreilor.

Și nici nu se putea altmintrelea. Crescut într'un oraș ca Iași, cu o populație eminentemente evreiască, făcând la început politică cu fracțiunea liberă și independentă, dușmanul neîmpăcat al evreilor, îmbuibat de ideile ei, neavând timpul să mă gândesc prin mine asupra chestiei, alte ocupații literare și științifice absorbindu-mi gândirea, era natural ca să primesc preparate în politică ideile pe cari le profesau și ceilalți — și aceasta cu atât mai mult, cu cât în chestia de care vorbesc nu era deosebire de vederi între partide: conservatorii ca și liberalii din Iași, gândind în fond aproape identic — zic aproape — căci era deosebire în ceea ce privește modalitatea.

Așa, era o deosebire între *Juni-mea* și fracțiunea liberă și independentă. Această din urmă grupare avea cal de bătaie aproape zilnic chestia evreiască, care pe lângă chestia descentralizării, forma fondul de rezistență al întrunirilor liberale. Discursuri interminabile se rosteau împotriva evreilor, toate relele din omenire erau cauzate de evrei, iar Românii erau arătați ca trebuind să dispară peste 10

sau 15 ani cel mult, și țara Românească să devină o nouă Palestină.

*

De altmintrelea era explicabilă acea dușmănie și mai cu seamă îngrijirea ce această chestie inspira celor mai moderați.

Și astăzi sunt evrei în Iași și foarte mulți în București; dar e o deosebire între evreii de acuma, — vorbesc de pătura superioară — și între evreii de atunci.

La Iași, pe atunci, afară de un număr de familii mai vechi, evreii erau emigranți din Rusia și din Galiția, de 15 — 20 ani, și în fiecare zi, grupuri-grupuri de familii soseau proaspăt. Totul îi deosebea de Români, și totul îi făcea pe aceștia să se revolte sau să se îngrijească. Portul atât la evrei cât și la evreice era deosebit; bonetele cele de catifea garnite cu blană, anterecele lungi, barbele inculte și prolixе și perciunii cei interminabili, iar la femei perucele mari și păroase de pe cap cu cărarea lor lată (femeile la măritare își tăiau părul) care se vedea de o poștă că-i artificială, toate acestea te izbeau ca ceva straniu și neadaptabil.

Nu era evreu pe atunci care să vorbească, nu perfect, dar măcar corect românește; toți doctorii, arhitecții, etc., evrei, vorbeau o limbă oribilă! În școli abia începuse câte un evreu a-și trimite copilul; școli speciale lor, în care erau profesori de o ignoranță fenomenală, serveau copiilor, mai cu seamă celor din clasa de jos, de a le dota o cultură primitivă și informă. Ceea ce ne izbea pe noi, între altele, era felul cum copiii în timp glodos erau duși la școală în spete de niște purtători numiți *belferi*, cari aveau mi se pare chiar în școală, un rol oarecare. Cuvântul de *belfer* s'a dat pe urmă profesorilor liberali, în semn de răs și batjocură.

Moravurile acestor emigranți erau nu mai puțin izbitoare. Cei mai mulți evrei nu știau mai de loc românește, nici nu

*

puteau să învețe, trăind cu desăvârșire numai între dâșii. Sărbătorile lor le petreceau în mod zgomotos: cântece, plânsete, vaete, toate erau asurzitoare spre marele scandal al Românilor, care nu înțelegeau că evreii își exercită cultul; ei considerau aceste manifestări ca niște provocări la adresa lor.

Adaugă pe lângă aceasta și chestia economică. Iașul părăsit pentru București, devenind sărac, comerțul și meseriile toate în mâna evreilor.

În adevăr, era imposibil ca cineva să nu fie antisemit, punându-se din orice punct de vedere, fie din acel al linbei și culturai, fie din al curățeniei moravurilor, fie din acel economic.

De chestie politică nici nu putea să fie vorba; nimeni nici că se gândea a da evreilor drepturi politice sau măcar la posibilitatea unei asemenea întâmplări.

Constituția de la 1866 regulase după credința generală în mod definitiv această îngrijitoare chestie, excluzând pe evrei de la puțința de a deveni cetățeni români.

Numai un singur lucru preocupa pe toată lumea, aceea a înmulțirii neconținute a evreilor și aceea de a găsi un mijloc ca să scape țara de dâșii.

Despre asimilarea lor sau posibilitatea asimilării, nici nu era vorbă, aceasta era considerată ca un lucru imposibil, după cum voiu arăta mai la vale.

*

În mijlocul acestei stări generale, *Junimea* nu se putea să nu se resimtă și ea; dar cu moderația care o caracteriza în toate manifestările ei, natural că *Junimea* nu putea să-și exprime în mod zgomotos și declamator ceea ce păstra numai pentru dânsa, cu atât mai mult cu cât chestia eșea în definitiv din cadrul preocupărilor societății.

Noi tinerii eram toți antisemiți și nu ne jenam a arăta aceasta. Eminescu mai seamă, natură impulsivă, era teribil

când îl puneai pe această temă. Eminescu voiajase mult în țările locuite de români, nu știu de unde chiar căpătase un accent muntenesco-ardelean, în cât mulți n'ar fi crezut că e moldovean și încă din Botoșani, orașul unde se vorbește mai mult moldovenește ca accent, de cât peste tot locul.

Mi-aduc amin'e că odată se întorsese din o excursiune de la Suceava. Era așa de emoționat, în cât nu putea vorbi.

— Auzi, orașul Suceava, oraș boeresc, cetate a sfântului Ștefan cel Mare, cetatea care a rezistat la asalturile Leșilor și Ungurilor, cuibul zmeilor și al vulturilor, în prada verminei jidovești ! Iar Iașul, scaunul lui Lăpușeanu și atâtor Domni Romani, de batjocura tuturor strainilor de limbă si de neam !

D. Maiorescu rar își exprima ideea în chestia evreească. Cum că era contra; o spunea; de altmintrelea a dovedit-o cu ocazia revizuirii articolului 7.

D. Pogor se dezinteresa de chestie, dar nu iubea pe evrei.

Alexandri era un antisemit vesel și glumeț, ceea ce nu-l împiedeca ca să desprețuiască mai mult de cât să urască pe evrei. Toată literatura cea ușoară de teatru a lui Alexandri se învârtește în jurul grecului și a jidanului, mai cu seamă a jidanului. Ba chiar a făcut o piesă cu tendinți sociale: *Lip torile satelor*, în care jidanul este dat ca o adevărată plagă la sate.

*

Un singur junimist era antisemit pasionat, neastâmpărat, având vecinic preocuparea evreilor, acela era d. Negruți. D-sa nu mai sfârșia când începea a vorbi despre evrei: teorii, lucruri observate, anecdote, exploata totul pentru a-și susține părerea.

D. Negruți nu scăpa nici o ocaziune ca să nu spună în treacăt o ceva la adresa evreilor. De multe ori ne povestea anecdote despre jidanii din Berlin, arătându-ne că evreii peste tot locul sunt aceeași, la Berlin ca și la Iași; că

numai în aparență se deosibesc, că evreii la Berlin sunt urâți și desprețuiți, că așa trebuie să facem și noi.

Însă nu avea contrazicători, cum am zis, toți fiind în fond de aceeași părere. Când însă venea d. Carp la *Junimea*, atunci d-sa găsea într'acesta un contrazicător, tot așa de violent și tranșant, în celalt sens. Erau interesante discuțiile în chestia evreilor, când asista d. Carp. Toți se coalizau în contra d-lui Carp, luând mai mult sau mai puțin apărarea d-lui Negruți.

În adevăr, d. Carp era atunci ceea ce este astăzi, un om cu unghiuri și cu ascuțisuri, un om cu sentințe și cu formule, care provoacă pe cei mai blânzi și mai răbdători.

— Ce vă plângeți de jidani — de multe ori zicea — fără jidani n'am avea comerț, n'am avea meserie, ei ocupă un loc, care fără dâșii, ar trebui să fie gol; Românul este leneș și vițios.

La aceste cuvinte se ridicau mari protestări, până și *caracuda* își eșea din atitudinea ei modestă și tăcută pentru ca să protesteze.

-- Românul este inteligent, strigau glasuri.

— Inteligent cât veți voi, adăoga în mod nemilos d. Carp, dar leneș și bețiv; jidanul din contră, este harnic și sobru, aceasta-i tăria lui...

Iar discuția urma înflăcărată.

Terenul discuției teoretice, anume dacă evreul este asimilabil sau ba, nu-l preocupa pe d. Carp, nu cerea ca acela să știe limba sau să se adapteze țarei. Nu; se mulțumea pur și simplu să constate două fapte; că Românul este leneș și vițios și că din contră evreul este harnic și cumpătat. Și cu aceasta d. Carp rezolva întreaga chestie economică, care era în discuție.

Și coincidență curioasă, faptele într'o seară i-au dat d-lui Carp un succes ușor.

Èșiam târziu de la *Junimea*, pe la unu, după o discuție furtunoasă în chestia evreiască. Îl conduceam pe d. Carp

discutând, când iată întâlnim un om beat, de abia se ținea pe picioare, făcând zig-zaguri imense în mijlocul străzii. Drept acolo, într'o casă mică și murdară, zărim o mică lumină la o fereastră. Era un ciubotar evreu, care la lumina unui glob umplut cu apă servind de reflector, lucra penibil la această oră înaintată.

D. Carp triumfător se oprește și arătând pe omul beat, ne zise:

— Iată Românul d-voastră !

Apoi cu un gest cam dramatic, arătând pe lucrătorul evreu, adăogă :

— Iată și evreul meu ! Acum înțelegeți deosebirea între unul și între altul și înțelegeți de ce unul este superior celuilalt ?

Acest argument viu, nu era de loc convingător; sau, dacă voiți, pentru antisemiți el era un argument mai mult contra evreilor.

În adevăr, ce susțineau pe atunci fracționiștii, și care erau argumentele cu care evreii erau combătuți ?

De atunci s'a schimbat mult terenul de luptă, s'a mai subțiat; atunci însă, toate argumentele erau bune contra evreilor, ba cu cât erau mai puțin temeinice, erau mai ușor primite. Evreul era considerat ca o ființă periculoasă din toate punctele de vedere: religios, economic și social.

Erau în Iași foarte mulți oameni culți care credeau că la sărbătoririle cele mari de toamnă ale evreilor, aceștia trebuiau să se înfrupte cu sânge de creștin. Iată cum se pretindea că se face aceasta: Evreii pânneau împrejurul havrelor lor (școli unde se închină) trecerea vre-unui copil creștin. Când observau că nu-i n'mene străin prinprejur, ei se repezeau, înconjurau copilul și iute îl târau în școală. Acolo, după ce-l omorau, conform ritului lor, îl puneau într'un poloboc tapisat cu cuie ascuțite și-l învârteau până i se scurgea tot sângele. În sângele creștinesc, ei muiau o pânză mare și o lăsau până când se imbiba, apoi acea pânză era tăiată în

mici bucățele, câte familii de evrei erau în Iași, cărora li se dădea câte una. Apoi bucățica de pânză muiată în sânge o purta membrii familiei de la cei mai mari până la cei mai mici în buzuniarele lor. Această practică o certificau oameni serioși. În fiecare an, cu ocazia sărbătorilor, se semnală dispariția vre-unui copil Român și poliția de multe ori făcea să se acrediteze asemenea zgomote; cu toate acestea, niciodată nu s'a văzut un părinte care să reclame un copil dispărut.

*

Dar oamenii învățați aveau alt mijloc de a combate pe evrei. Acest mijloc era, a arăta că după legile lor, după talmud, evreii sunt datori să fie lacomi, cruzi și înșelători față de alte rase.

Iar pe de altă parte se susținea că evreii au rămas și vor rămâne totdeauna neschimbați, că ei sunt neasimilabili, neaccesibili la orice cultură alta de cât a lor, incapabili de a se apropia vre-odată de Români sau de a se interesa de țara lor adoptivă.

Câte nopți n'am petrecut în discuții furtunoase de asemenea natură ! D. Hășdău cu vasta sa erudiție de pe atunci tipărise un opuscul intitulat, mi se pare: „*Evreii și Talmudul*” și mai scrisese încă o broșură intitulată: „*Istoria toleranței religioase la Români*”. În primul opuscul d-sa adunase tot ce se poate extrage din „Talmud” nefavorabil evreilor, cu comentariile celor mai iluștri antisemiți din Europa.

Acest opuscul avu un răsunet mare, toți îl citeau și-l aprobau. D. Hășdău era dușmanul *Junimei*, dar în această materie, unde nu erau păreri deosebite, d. Iacob Negruți aproba cartea, precum și ceilalți junimiști.

În asemenea stare era vădit că noi pe atunci eram foarte intoleranți față de evrei; deja de pe atunci evreii foarte puternici în Europa, stăpâni pe capitaluri și pe presă, începură

o campanie în contra României, tratându-ne de țară barbară și netolerantă. Mai ales această campanie deveni violentă cu ocazia unor mișcări populare din 1869 — dacă nu mă înșăl — de la Bacău și din alte părți, precum și cu ocazia trimiterii înapoi peste Dunăre a unor evrei prinși fără pașapoarte, din care s'a înecat unul sau doi în graba cu care au fost trimiși înapoi de unde veniseră.

Necesitatea unui răspuns defăimătorilor noștri și presei evreești din Europa se impunea, și atunci d. Hășdău scrisese „*Istoria toleranței la Români*” în care arăta lipsa de fanatism religios a Românului în cursul veacurilor.

Mai era un mijloc de a sprijini campania în contra evreilor, un mijloc de asemenea pentru oameni culți, acela de a cita părerile tuturor oamenilor mari din toate veacurile cari s'au pronunțat contra evreilor. Eșise o broșură, în care erau reproduse aceste păreri, începând cu proconsulii romani din Palestina, apoi cu împărații romani, apoi veneau citații din sfinții creștini, catolici mai cu seamă, și așa mai încoace până la Napoleon I, ale cărui păreri antisemite erau puse la locul de onoare. Mai pe urmă veneau citații din filozofii germani și din toate ilustrațiile contemporane antisemite.

Un antisemit îndârjit era Vasile Conta.

Cu Conta aveam foarte multe discuții, Lambrior și cu mine, cu toate că nici noi nu eram filosemiți. Conta însă avea idei așa de absolute în această chestie, antisemitismul lui era așa de tranșant și de ireductibil, în cât nu-l puteam admite. Acest om superior, nu era un temperament combativ, și în toate chestiunile puteai discuta cu dânsul, având spiritul conciliant; când venea vorba însă de evreu, nu-l mai cunoșteai, din bun și blând el devenea rău, iar glasul lui dulce și plăcut lua accente aspre și violente. Nu era chip să sfârșească când începea pe această chestie.

Adunase un material vast în contra evreilor, punea la contribuție toate scrierile cunoscute, și-și formase o doc-

trină implacabilă. Acest om bun și această inteligență superioară nu se dădea înapoi înaintea oricărei soluții, ori cât de extremă, numai ca să poată scăpa ȧara de evrei; cĂci Conta neadmițând nici asimilare, nici măcar o împĂcare cu evreii, propunea ca singura soluție alungarea în masă, pe care el o credea posibilă.

EMINESCU ȘI VERONICA MICLE

În momentele cĂnd scriu, se discută în presă, mai cu seamă în cea de la Iași, dragostea dintre Eminescu și d-na Veronica Micle, precum și consecințele ce se pretinde cĂ a avut acea dragoste asupra lui Eminescu.

Acest episod intră de a dreptul în cadrul acestor amintiri cĂci nu numai cĂ Eminescu a fost membru la *Junimea*, dar și Veronica Micle a fost poeta *Convorbirilor literare* si una din cele mai dulci poete care a adus în poeziile sale sentimentele femești la un înalt grad de delicatețĂ.

Dacă n'am vorbit pĂnă acum de Veronica Micle, este cĂ poeziile ei apar mult mai târziu în *Convorbiri*. Veronica Micle a trebuit sĂ fie o copilă pe la 1868.

•

Dar trebuie mai întĂiu sĂ limpezesc o chestie care revine de sub pana autorului dela *Gazeta Moldovei*, care se ocupă de dragostea dintre Eminescu și Veronica Micle, este chestia amestecului *Junimei* și în special a d-lui Maiorescu în această dragoste și silința de a-i pune piedici.

S'ar pĂrea straniu ca o societate literară sĂ se amestece în sentimentele intime ale unuia din membrii ei, de aceea cine n'ar cunoaște ca mine *Junimea*, ar putea sĂ nu creadĂ

pe d. V. Scânteie (aşa se iscăleşte autorul dela *Gazeta Moldovei*).

Lucrul este în principiu, perfect adevărat. Junimea se amesteca în afacerile private de oarecare importanţă a membrilor ei, în tot ce privea onoarea sau determinarea unui fapt important din viaţa lor.

Aşa regretatul Mihail Korne, a fost nu exclus, dar îndepărtat în mod delicat de la *Junimea*, pentru o chestie de pur cavalerism. Insultat în mod grav de un ofiţer pentru o afacere de natură intimă, Mihail Korne n'a provocat la duel pe ofiţer, faptul neprovocării a produs mare emoţie şi scandal la *Junimea*, membrii marcanţi s'au constituit într'un tribunal de onoare şi au decis în unanimitate îndepărtarea lui.

Vedeţi că *Junimea* nu era numai literară, era şi cavalierească.

În timpul când şi eu făceam parte, un membru — pot să-i spun numele fiindcă e mort — Ştefan Vârgolici, avea relaţii amoroase cu o tânără văduvă. Un copil se naşte din această legătură. Vârgolici se crede dator a-şi legitima poziţia lui şi a doamnei prin căsătorie.

Nu ştiu dacă Vârgolici a consultat pe şefii *Junimei* sau aceştia s'au amestecat direct în afacere, auzind din întâmplare de intenţia lui Vârgolici; ceeace ştiu e că *Junimea* s'a ocupat imediat de această eventuală căsătorie. Eu care eram tânăr şi n'aveam însemnătate în *Junimea*, eram lăsat la o parte ca şi alţii în aceste lucruri, dar la vre-o două-trei şedinţi înainte de a se începe cetirea bucăţilor ce se aduceau, prindeam fără voia mea bucăţi de fraze schimbate între d-nii Maiorescu, Negruţi şi Pogor, conversaţie în care figura înăcrită şi severă a d-lui Maiorescu trăda o desaprobare formală.

Cunoşteam familia tinerei văduve, prin urmare aveam ocazia să văd bucuria şi fericirea pe care decizia lui Vârgolici o adusesese în sânul acestei familii; toţi erau veseli,

toți considerau lucrul ca absolut hotărît. Când însă am început a simți cele ce se petreceau la *Junimea* cu privire la această chestie, atunci am crezut de datorie să previn pe tânăra văduvă. Întâiu ea n'a luat lucrul în serios, având mare încredere în dragostea lui Vărgolici, pe urmă văzu la el oare-care schimbare și mai cu seamă o mare preocupare.

Ea mă chemă și-mi spuse temerea ei, recunosc că aveam dreptate când am prevenit-o, acuzând formal *Junimea* și mai ales pe d. Maiorescu că voește să o facă nenorocită.

Faptul era adevărat. Șefii *Junimei*, nu știu din ce cauză, sfătuiră și insistară pe lângă Vărgolici să nu contracteze această căsătorie, și acesta cu toată dragostea ce avea pentru tânăra văduvă, se supuse *Junimei* și legăturile fură rupte definitiv. La aceasta desigur contribui și moartea copilului eșit din acele relații.

Vra să zică *Junimea* se amesteca în asemenea chestii delicate, de câte ori era vorba de un membru influent, și rar se întâmpla ca ea să nu izbutească.

Amestecatu-s'a *Junimea* în amorul dintre Eminescu și Veronica Micle? Urmărit-a această societate pe biata Veronica Micle cu antipatie? Aceasta nu știu; eu nu mai frecventam pe atunci *Junimea*, prin urmare nu sunt în poziție de a ști nimic pozitiv. Cu toate acestea, oare care afirmări ale d-lui Scânteie din *Gazele Moldovei* se potrivesc cu felul de a gândi și de a lucra a membrilor marcați ai *Junimei* în asemenea chestii. Așa, îndrăznesc a crede veridică afirmarea lui Scânteie când spune că d. Titu Maiorescu era în contra legăturii lui Eminescu cu Veronica Micle și prin urmare contra unei căsătorii proiectate. Motivul pe care îl dă Scânteie este maiorescuan, când spune că d. Maiorescu era contra pentru că în clima în care Eminescu și Veronica Micle își vor vedea visul realizat, „cele

două talente literare nu vor mai plânge așa de frumos în versuri”.

*

Dar viu la chestia propriu-zisă.

Totdeauna amorurile unui poet însemnat cu o femeie literară mai ales, fac zgomot și dau loc la multe reflecții și comentarii; căci și unul și celălalt fiind în vază, cele mai mici demersuri ale lor sunt știute, desfigurare, colportate, supuse criticei și câte odată răutăței.

Așa, cine nu cunoaște câte și câte volume s'au scris asupra amorului dintre Alfred de Musset și Georges Sand. între dulcele poet al Franței și romanciera de primul ordin Madame Sand. Mai cu seamă fuga lor, (fuga în loc de plecarea lor) în Italia și șederea acestei perechi strălucite la Veneția, au dat locul la tot felul de aprecieri și judecăți.

Și cu această ocazie, poetul, adică Alfred de Musset a fost plâns și jelit, iar biata Georges Sand criticată și învinuită. Alfred de Musset se întorsese în adevăr trist, abătut și moralmente slăbit. Ce se petrecuse între dânsul și Georges Sand nu se știe precis, toată lumea însă a crezut pe romanțieră cum să ea a fost cauza acestei zdruncinări morale, pe care lumea o observa la Alfred de Musset.

Lumea ține cu bărbații, mai cu seamă cu poeții, și este din instinct contra femeilor care-i acaparează, mai ales un poet dulce care cântă amorul și-și comunică iubirea lui cetitorilor. Lumea cetitoare este egoistă, ea voește să aibă pe poet întreg al ei și al nimănu-i altuia. Cât timp poetul cântă iubirea și are legături numai pasagere, publicul e mulțumit, căci poetul este întreg al lui, publicul neglijează micile infidelități comise de poet. Indată ce o pasiune mare cuprinde pe poet, pasiune care se resimte în activitatea acestuia, publicul se interesează, află, și este nemilos pentru aceia care-i

fură iubirea poetului, care-l ia pentru ea, luându-l oare-cum de la dânsul.

Aceasta este în genere psihologia amorului poezilor.

Așa trebuie să se explice și cabala în contra Veronicăi Micle, relativ la amorul ei cu Eminescu.

De unde s'a născut această chestie? Un ziarist francez într'o revistă, *Le penseur*, probabil servindu-se de izvoare germane și probabil și românești, se lasă înduioșat de sfârșitul tragic al lui Eminescu și alunecă pe povârnișul încriminărilor până a afirma că nebunia poetului se datorește zguduielei morale ce a resimțit, văzându-se trădat de Veronica Micle.

Ideea e romantică și ar putea admirabil cadra cu tragedia vieții lui Eminescu, dacă n'ar fi vorba de o femeie cunoscută și dacă trădarea prin urmare nu s'ar încarna într'o ființă reală.

În adevăr, nimic nu e mai duios, poetic și romantic decât a dramatiza sfârșitul unui poet nenorocit, atribuindu-i nebunia și moartea tot escesului său de simțire, tot naturii sale pasionate. Tabloul e frumos, dacă — o mai repet — o femeie, poeta Veronica Micle, n'ar eși ponegriță.

Mai este un lucru, care a făcut pe mulți să caute ceva special în nebunia lui Eminescu. Pentru grosul publicului, o inteligență așa de frumoasă ca aceea a lui Eminescu nu are explicare cum sfârșește prin a fi stăpânită de întuneric, fără o cauză extraordinară. Și în adevăr, dacă lucrul nu s'ar vedea din nenorocire în fiecare zi, ar fi de neînțeles cum un om cu o inteligență mare, cu vaste concepții, îl vezi stingându-se și căzând în rândul ființelor inconștiente.

Dar repet, lucrul s'a văzut adesea ori. Bolintineanu moare mi se pare într'un spital de nebuni, nebun sau aproape așa ceva. Cine ar fi crezut vre-odată, cetind admirabilele nulele ale lui Maupassant, că acel ilustru prozator, una din gloriile literaturii franceze, va muri nebun?

Publicul însă nu caută a scruta cauzele care sunt în ade-

văr obscure, el se mulțumește a-și explica decăderea fatală printr'un fapt exterior, prin ceva din afară care a putut determina catastrofa — și aparențele în chestia care mă ocupă, unite cu o mare doză de imaginație duioasă, au putut da naștere legendei semnate de Venancourt.

În adevăr, legătura lui Eminescu cu Veronica Micle, pe cât știu precedează de aproape ivirea celor întâi simptome ale teribilei boli. Este un fapt însă pozitiv, că Veronica Micle nu părăsește pe poet, pe cât îi era cu putință, în toată această perioadă.

Iată câteva detalii personale în această privință.

Prin 1888—1889, Eminescu este adus în București. În tâmplător el își ia o odăiță într'o mare casă mobilată din calea Victoriei, unde era tipografia și redacția *Luptei* și unde aveam și eu apartamentul. Eminescu ca să se scoboare jos în stradă trebuia să treacă prin culoarul pe unde locuiam, prin urmare aveam ocazia foarte des să-l văd. Nu mai era rebun ca înainte, dar era într'o stare de prostațiune, din care rar, foarte rar eșia. Mă interesam să știu cum își petrecea ziua. Ședea închis într'o odaie toată ziua, având plăcere de a ceti numai cronicile țării, precum și toate scrierile atingătoare la istoria acestor țări, în coloz nimic nu-l mai interesa. Evita societatea oamenilor și chiar a prietenilor.

La început Eminescu mă evita. Am spus în aceste amintiri că noi la *Junimea* n'am dus nici odată casă bună; eu totdeauna îl consideram mentalicește un zdruncinat de geniu — dacă voiți — el simțea oarecare antipatie pentru felul meu de a gândi și de a mă exprima.

Cu toate acestea am căutat, în noua ocazie care mi se prezinta, să-l cultiv, simțeam o imensă milă pentru nenorocirea lui și voiam să știu până la ce grad nenorocirea este ireparabilă. Il pofteam la mine la masă, refuza de două ori și venea numai odată. La masă erau totdeauna colaboratorii de la *Lupta* și alte persoane. El ședea jenat, timid, cu ochii

în jos și nu vorbea aproape de loc. La întrebările ce i se făceau, el răspundea prin un „da” sau „nu” și cu toate acestea, toată lumea îi arăta stimă și dragoste.

Renunțase la băutură, bea foarte puțin. Cu toate acestea după vre-o două pahare, pe la sfârșitul mesei, se mai încălzea, fizionomia lui devenea mai vioaie, răspundea mai lesne la întrebări.

Intr'o seară după masă, deodată văd în Eminescu manifestându-se vechia lui natură, începu să râdă și să glumască, să vorbească cu cei de față și să persifleze pe unii cu mult spirit. Ne-am bucurat cu toții și am început să-l punem tot mai mult la îndemână; speranța născându-ni-se că remediul poate avea loc.

Zadarnic, după cinci minute el căzu din nou în mutismul obicinuit, având aerul că nu mai cunoaște, sau puțin îl importă lumea ce-l înconjură. Stătu vre-un sfert de ceas în prostație, apoi întorcându-se către mine îmi zise încet ca să nu fie auzit de ceilalți:

— Panule, știi tu că în lumea aceasta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui, tot, tot, este un șir neîntrerupt de martiri. Ți-o spun ție fiindcă tu te-ai ocupat de istoria Românilor.

Apoi s'a sculat și fără să zică nimic a plecat.

De atunci n'a mai venit la masă la mine. Il întâlneam prin culoar și-l întrebam de ce nu mai vine la mine, el îngâna câte ceva. Intr'o zi îmi zise:

— Sunt prea mulți la masă la tine și sunt prea zgomoși.

Aceasta era starea lui mentală, când într'o zi aud un glas de femeie prin sală oftând. Deschid ușa și întâlnesc pe Veronica Micle, care își frământa mâinele și ofta.

— Ce este, M-me Micle, o întrebai eu ?

— Ce să fie, am venit după Eminescu, acum ies de la dânsul din odaie; imposibil, nu mai este nimic de sperat de la dânsul, toate silințele mele ca să-l aduc la o viață reală

n'au izbutit; el se uită lung la mine, nu zice nimic, ba câte odată are aerul de a zâmbi ironic.

Și biata femeie își continuă drumul, oftând și frângându-și mâinele.

Nu știu ce se petrecuse între Eminescu și Veronica Micle, dar scena descrisă mai sus, pe care am văzut-o eu, dovedește un lucru: că biata femeie vinovată sau nu de trădare — iar nu știu — nu l-a părăsit până la sfârșitul vieții, arătându-i aceeași dragoste.

PETRU GRIGORIU

Și de astădată sunt nevoit să intervertesc șirul cronologic și să vorbesc de un poet foarte puțin cunoscut de grosul publicului, poet mort acum câteva zile, și care și el a aparținut odată *Junimei*.

Mare centru de atracție au fost *Junimea* și *Convorbirile literare*. Când ia cineva colecția până în momentele actuale și vede câți colaboratori au avut *Convorbirile literare*, nu poate să se oprească și să nu simțească un sentiment de admirație pentru *Junimea* și pentru gazeta ei.

Dar si vechimea precum și permanența revistei explică faptul acesta. Știți, că *Convorbirile literare* este o revistă venerabilă, care peste doi ani are să ajungă la vârsta foarte înaintată pentru revistele periodice, la acea de patru-zeci de ani ?

Patru-zeci de ani de viață literară mai cu seamă la noi în țară, unde nu avem o gazetă politică cu asemenea etate, este enorm ! Mai multe generații au scris la *Convorbiri* — înțeleg generații intelectuale — și desigur două generații de

ordine naturală. De unde au plecat *Convorbirile* și unde au ajuns. Stadiile acestei reviste formează epoce de locațiune, păturile intelectuale și literare la această revistă se suprapun unele peste altele, întocmai cum se întâmplă când, printr'un cutremur sau alt cataclism, se rupe o adâncă masă de pământ, poți vedea păturile geologice, rezultatul diferitelor epoce colosale, așezate unele peste altele, sau încrucișate.

*

Nu e de mirare deci ca incidental sau cu ocazia morței unui biet poet, să constați că și acela a fost colaboratorul bătrânei reviste *Convorbiri literare*. În adevăr, luați colecția *Convorbirilor* d.1a 1877 încoace curs de câțiva ani, și veți vedea că Petru Grigoriu colabora prin admirabile traduceri din poezii francezi, Victor Hugo, Alfred de Musset, etc., etc. Câtă tinerețe și viața în versurile lui! Traducerile acestui scriitor nu excelau prin fidelitatea și decalcarea, ca să zic așa, a originalului; nu, în traducerea lui, Petru Grigoriu uza de oarecare libertate, o traducere care nu ai fi bănuț-o ca atare, dacă nu cunoșteai originalul, întru atâta poetul avea elan, fantezie și spontaneitate în lucrarea sa.

Și mărturisesc, eu prefer acest gen de traducere pentru marele public și pentru literatură.

Traducerile textuale sunt necesare pentru școli și pentru cunoașterea tehnică a autorului unei limbi străine, dar pentru marele public nu văd necesitatea; căci dacă dintr'un poet străin nu poți să redai limba lui meșteșugită, precum și caracterul distinctiv al acestei limbi, atunci pentru a umple aceste lacune, fatale trebuie să-i reproduci suflarea, avântul, caracteristica generală.

Pentru traducători textuali, ori-cine aproape este bun, mai cu seamă profesorii și meticuloșii, ca să nu zic pedanții. În adevăr, ieși fiecare vers în parte, îl măsoară, cauți cuvintele absolut proprii, și după o muncă mecanică poți

reuși să reproducă textul original, Dar se întâmplă mai totdeauna că traducerea copiază exact originalul, însă spiritul autorului lipsește. De multe ori cea mai exactă traducere, este cea mai îndepărtată când voești a judeca geniul unui autor.

În *Convorbirile literare* întâlnești amândouă categoriile acestea de traducători. Sunt traducători textuali, cum de exemplu e Vârgolici, sunt semitextuali, cum e d. Naum, sunt traducători liberi și emancipați cum e Petru Grigoriu.

Ceeace caracterizează pe Petru Grigoriu este o limbă energică, vânjoasă și colorată, adică caracteristica omului de talent și de talent original.

N'am vreme ca să răsfoesc mai de aproape *Convorbirile*, dar pentru a caracteriza traducerile acestui scriitor, iau pe cea întâiu care-mi cade sub ochi, tipărită în *Convorbiri literare* în 1877, cunoscuta bucată a lui Victor Hugo „*Pentru săraci*” și mă mărginesc a reproduce cinci strofe din cele traduse de Grigoriu, pentru ca cetitorii să-și facă o idee de felul maestru cum poetul, pe atunci un simplu adolescent, știa să mănuiască condeiul.

PENTRU SARACI

În a voastre serbări iarna, bogați, fericiți în lume,
Pe când balul cel frenetic vă inundă în focul sume
Când în jur sub pașii voștri cu mândrie admirați
Cum ard și lucesc cristale, oglinzi, aur și dantele,
Candelabre luminoase, policandre 'n mii de stele,
Danțul, veselă 'n fața unei lumi de invitați !

Când vă sună timbrul de aur în palat de splendoare,
Prefăcând în cântec vesel glasul orelor amare,
O ! gândit-ați voi vr'odată, că de foame prăpădit
Poate vr'un sărman s'oprește colo'n strada 'ntunecoasă,
Privind lung prin geamuri danțul a mii 'umbre luminoase
Din salonul aurit ?!

O ! Gândit-ați voi că game colo'n viscol, sub zăpadă,
 Un părinte fără muncă, lăsat foametei în pradă,
 Și că-și zice'n sine : „Doamne ! câte bunuri pentru ei !
 „La festinu-i câți prietini se desfat în veselie !
 „In păpușele lor numai, câtă pâine pentru-ai mei !”.

Și în sufletu-i compară cu serbarea voastră mare,
 Casa-i unde, niciodată nu aprinde-o lumânare.
 Pe copii, pe a lor mamă în mizerie gemând,
 Și pe patul cel de paie, mută, nemișcată, vede
 Pe bunica-i ce de ierne e d'stul de rece, crede,
 Pentru vecinicul mormânt !

Căci destinelor umane, Dumnezeu a pus o scară
 Unu merg plecați cu totul sub a grijelor povoaară,
 La banchetul fericirii prea puțini sunt cei poftiți,
 Pretutindeni nu-i oricine așezat egal, ferice;
 Este o lege rea, nedreaptă, jos pe lume, care zice
 „Bucurați-vă” la unii, iară altora: „răvniți !”.

Cititorii au să fie cam mirați când le voui spune că cu Petru Grigoriu moare, cel puțin pentru moment, versul alexandrin, și mai cu seamă versul eroic de 14 silabe, odată în atâta floare și pe care acuma în urmă, numai Grigoriu știa să-l mănuiască cu artă, fiind în mare parte căzut în desuetudine.

Câteva lămuriri în această privință. Diferitele versuri au și ele timpul și favoarea lor, iar schimbările în modul de concepție poetică aduc schimbări în forma cu care poeții obicinuesc a se servi. Lucrările poetice mai mari, precum poemele și cu tot ce se leagă de marea poezie, uzează de versul eroic, de versul cu multe silabe, care permite poetului ca să-și toarne liber gândirea lui complicată cu toate nuanțele ei. Apoi și subiectul împinge la adoptarea acestei forme. Când ai de descris fapte mari, când ai de pus în mișcare marele sentimente ale omului sau marele lui gândiri, calupurile de versificație îngustă și mică sunt incompatibile. Aceste calupuri convin micilor idei sau turnărei

în ele a unei mici nuanțe de sentiment sau a ideilor și gândirilor discrete, cărora prin natura lor le place rafinăria unei versificații delicate.

Am putea zice, că întâia perioadă literară a noastră este caracterizată prin întrebuințarea versului eroic. Acest vers a fost ilustrat de Beldiman în *Eteria*, de Bolintineanu, de Alexandri (*Dumbrava roșie*), Eminescu chiar, când s'a hotărât să scrie satirile sale, a adoptat versul eroic și cine ruștie cu câtă măiestrie și mărire a cântat ca s'implu episod întâlnirea sultanului Baiazid cu eroicul nostru domn Mircea cel Bătrân.

Astăzi această formă de vers este în descreștere, poezii actuali se servesc rar de dânsul. De ce? Pentru că ei au pierdut deprinderea de a trata subiecte mari, scene istorice din trecutul nostru, de a cânta faptele eroice sau a pune în mișcare marele sentimente sau marele idei.

Astăzi analiza, acea teribilă analiză care domină cunoștințele noastre moderne, știința noastră, faptele noastre, a invadat și în domeniul poetic.

Astăzi n'avem numai oameni de știință analiști, ci avem romancieri analiști, nuveliști analiști, poeți analiști. Psihologia, care a luat o dezvoltare așa de enormă în timpurile din urmă, domină activitatea noastră literară și artistică. Romancierul disecă sentimentele personajelor sale, lucru aproape necunoscut la marea generație de romancieri a la Alexandre Dumas tatăl; poezii își torturează creierul și examinează în poeziile lor meticolos sentimentele iar pictorii și sculptorii caută să pue pe pânză sau pe marmură un moment psihologic prins în fugă.

Să mă ferească D-zeu de a condamna o asemenea școală. Literatura și arta sunt în totdeauna produsul stărei și cunoștințelor sociale, prin urmare nu eu, natură analistă, aș putea găsi ceva de zis contra.

Eu nu fac decât să constat un fapt, constat că poezia a

trecuț din faza versului eroic în forme variate a versului de analiză și de psihologie.

Ei bine, o mai repet, cu Petru Grigoriu aproape se stinge generația de poeți eroici, de poeți cu versuri „à panache”, versuri mândre, care răsună ca o trâmbiță victorioasă sau ca strigătul unui glas funebru, versuri frumoase, în definitiv versuri care te atrag în vârtejul în care poetul vrea să te ducă mai totdeauna într’o lume romantică plină de eroi și de fapte mari.

Nu pot să mă opresc a nu reproduce pentru a caracteriza genul, una din poeziile făcute de Petru Grigoriu acum câțiva ani, cu ocazia unei reprezentări a studenților în onoarea coloniei italiene din România.

L A I T A L I A

O glorioasă țară ! Tu, patria lui Dante !
 Comoara ta de fapte eterne și gigante,
 Creat-au un alt soare pe acest străvechiu pământ !
 Și cerul tău albastru și nopțile cu stele,
 Si limba ta de ingeri..., dă foc inimii mele,
 Cu foc ca să te cânt !

O, voi statui și templuri, ruini de vremuri roase.
 Palate, zei și idoli, morrininte glorioasă,
 Treziți din al meu suflet al Patriei amor !
 In voi admir scânteița nemuritoarei ginte.
 Si sceptrul lumii culte ce spintecă 'nainte
 Orice hotar neme nic, pășind spre viitor ...

Si astăzi ascult încă vorbind pe Cicerone,
 Si 'n flacăările Romei văd capul lui Nerone
 Hidos, arzând de setea de sânge și vin !
 Văd pe Traian, Augustus, Cezar, stăpâni pe lume,
 Văd pe Virgil poetul, l-al cărui sacru nume,
 Eu tremur și mă 'nchin !

Jos, cântă Arno neamul cel mai viteaz din lume,
 Jos Tibrul murmură că nu-i mort al său nume,

Sus, Apeninii jalnici răspund și clocotesc
 De neamul fără seamăn ce nu știa de grijă,
 Cu inimi zăm'slitate din soare, piept din schijă,
 Corp de stejar și chipul sculptat, blând omenesc !

Tot marea cristalină și țot așa adâncă
 Prin fiecare undă duios azi plânge încă
 Pe-acei a căror slavă se urcă pân'la cer...
 Virtuți abia zărite pe-a veacurilor ciază
 Figuri de bărbăție cu suflet de viață,
 Și cu voinți de fer !

Apoi privesc cum astăzi Bolonia bătrână,
 Peste științi și arte veghează tot stăpână !
 Florența, apoi Sienna ce-adoarm cu-al tei glas !
 Admir ale naturei cap-d'opere divine.
 Care belșug făcut-au, Italie, din tine,
 Al omenirei noastre cel mai modern Parnas !

Torino, farul mândru, a cărui raze varsă
 Un ideal, juneței, în gând și 'n suflet arsă
 De veacuri, să te vadă, Italie, țot sus !...
 Căci tu ai moștenirea, tu, singură, solia
 A rasselor latine, să porți etern făclia,
 Din zori pân' la apus !..

Neapoli, cuib tainic de dragoste nebună,
 Vulcan de lacrimi, șoapte pe nopți cu plină lumă
 Milano, domnind lumea prin cânt și arta sa !
 Veneția 'n lagune mahnită, somnoroasă,
 Bunica noastră Roma, tot sus, tot maiestoașă,
 Zâmbind, cu fruntea'i creață, vlăstarelor din ea !...

Italie !.. în sânu-ți, sub țerna ta cea caldă
 Dorm mii și mii de inimi a căror geniu scaldă
 Dezmierd'a noastre inimi de zbucium și năcaz !
 Căci nu există țară mai bună și mai sfântă,
 Pământ, pe care omul e vesel, uită, cântă,
 O clipă de răgaz !

O ! tu ești omenirea de Dumnezeu lăsată
 Din ceasul când de șarpe fu Eva înșelată,
 A fi în valea morții cel mai poetic raiu !...
 Și noaptea'i cerul negru stropit cu diamante,
 Și ziua'i vecinic soare în Patria lui Dante,
 Și anul tot, e numai frumoasa luna Maiu !...

Poeților în suflul dai foc, le naști ideea
 Cum trebuie să iubească și țara și femeea,
 Printându'i pe aripa zefirelor, în vis...
 Chiar bolnavul când moare, aruncă un ochiu dulce,
 Spre cer, apoi se lasă sub țerna'ți să se culce
 Pe buze cu'n surâs !

Privind spre golf apusul de soare'n marea lună,
 Zdrobind, ca barca'n valuri, fugar, murind suspină
 Voios, cu ochi'n lacrimi, că'și află un cămin,
 Că lutul seu revine unui pământ pe care
 Trăit-au cel mai vrednic popor dintre popoare,
 Că sufletu-i se stinge ușor sub cer senin !...

Italia antică, din creier și din sânge
 Au pus aureola pe fruntea'ți ce azi plânge
 După copiii'ți falnici ce te păzesc în jur:
 Un Rafael, un Tasso, în arte, poezie,
 O sută de Rossini stăpâni pe armonie,
 Pe arme Garibaldi și pe popor Cavour !...

Ei scris să-ți duci în frunte menirea de luccafăr !...
 Prin vijelia soartei scăpând voinic și teafăr,
 Popor latin, tu, astăzi uitărei să nu lași
 Un neam, ce'ntinde brațul spre tine cu durere
 Pe sora ta cea mică, robită în tăcere,
 Zvântată de vrăjmași !...

Căci Dunărea de veacuri tot spumegă prin valuri
 Că împăratul Romei ne-a pus pe-a sale maluri
 Odrasla ta !... Carpații, din vârf, mereu ne un
 Că's martori, pe când bunul Traian au sădit roadă
 La umbra lor curată !... — Vai ! unde-i azi a vadă
 Ce-au mai rămas viu încă din sângele străbun !...

Un neam măroț ca tine n'a fost și nici rămâne
 În lupta pentru viață să cate numai pâine !...
 El are'n cap și 'n fapte un ideal, un dor :
 Nu hydra, e ursită prin aur să strivească
 Popoare mari și culte, cu drepturi să trăiască
 Stăpân-o'n țara lor !

Cine mai scrie astăzi asemenea frumoase versuri ?

LUPTA ÎNTRE IAȘI ȘI BUCUREȘTI ÎNCEPE A SE AFIRMA

Între *Junimea* de la Iași și mișcarea literară din București, înțepăturile încep a fi mai dese de pe la anul 1870. Literați, din București, după tradiția obicinuită salutaseră cu elogii apariția *Convorbirilor* acestea însă nu plătiră cu aceeași monedă apariția revistelor din București, pe care le criticau la cele dintâiu numere spre marea supărare a inițiatorilor. Așa fusese cu scoaterea *Albinei Pindului* de d-nii Bolintineanu și Grandea, așa fu mai în urmă cu toate revistele, fie literare, fie științifice.

În 1870 apare în București *Revista șt ințifică* redactată de d-nii Aurelian, Grigore Ștefănescu și C. F. Robescu. Seara la *Junimea*, întâiul număr al acestei reviste ne fu adus și îmi aduc aminte cât haz a făcut *Junimea* pentru că acei onorabili redactori își pusese pe copertă pe lângă numele lor, titlurile lor academice, precum și funcțiile ce ocupau.

După metoda de critică obicinuită, anume că forma nu face nimic, că fondul este totul, d. Maiorescu zicea:

— N'am nevoie să cunosc diplomele acelor domni, important este calitatea revistei, iar revista este proastă.

Apoi râsul a continuat pe tema cum că unul din articolele din revistă se ocupa cu *potopul*, despre care vorbește Biblia.

Iar d. Pogor exclama :

— Ce are a face poveștile jidovești într'o revistă științifică ?

Nu știu cine a fost însărcinat să facă o recenziune în *Convorbiri*. O critică foarte aspră apăru. Critica după ce nu găsea nimic bun în revistă sfârșia astfel:

„Cu toate aceste, fiindcă eroarea este umană, noi vom urmări cu luare aminte această foaie, și dacă vom găsi că se îndreaptă spre o cale sănătoasă, coloanele noastre vor cuprinde în viitor dări de seamă și critice asupra *Revistei științifice*, iar dacă va urma calea celorlalte jurnale care în curând prin cuprinsul ș'apoi prin disparițiunea lor au confirmat prezicerile noastre, *aceste rânduri vor fi cele de pe urmă ce se vor ocupa de „Revista Științifică”*”.

O altă revistă apăru la București, *Foaia societăței Românilor*, redactată de d. Hășdău împreună cu tineri, care pe urmă s'au distins, precum răposatul G. D. Teodorescu și d. Grigore Tocilescu.

Era obiceiul la *Junimea* ca îndată ce o publicație nouă apărea, să fie adusă în cea întâiu seară de întrunire de d. Iacob Negruți, redactorul *Convorbirilor*.

D. Negruți ne spunea impresiile sale asupra ei la început, când *descărca carul cu minciuni* așteptând pe d. Maiorescu. D. Maiorescu făcea pe urmă critica sistematică, critică bine înțeles totdeauna defavorabilă.

În toate aceste recens'uni, numele d-lui Hășdău revenea des, el era vizat, fiindcă era cel mai periculos. Pe atunci d. Hășdău era un publicist acerb și mușcător, își avea gazeta sa *Columna lui Traian*, și colabora mai la toate revistele ce apăreau în București.

În *Foaia Românilor* d. Hășdău începu să publice și documente istorice. În darea de seamă ce apăru în *Convorbiri* asupra *Foaiței Românilor*, publicarea de documente nu fu cruțată. Criticul, (mi se pare d. Iacob Negruți) scria următoarele:

„Mai sunt apoi câteva poezii populare culese, care au meritul tuturor poeziilor populare și mai pe urmă „*documente istorice inedite*” de soiul celor ce a publicaț d. B. P. Hășdău în foile sale *Traian* și *Columna lui Traian*, pe pagina a patra și câte odată când puținele interese ale zilei perm.iteau de a face foaia și mai interesantă, și pe a treia”.

D-L HAȘDAU SE PACALEȘTE SINGUR

Se știe cât e de susceptibil d. Hășdău și cum are răspunsul ușor. Imediat el începu în *Columna lui Traian* o campanie de răutăți în contra *Convorbirilor* și mai cu seamă în contra spiritului ce anima societatea *Junimea*. Lucrurile între d-sa și *Junimea* s'au înveninat în urma unei critici făcute de d. Hășdău poeziei *Bărăganul* de Vasile Alexandri și în care d. Hășdău fu prins în defect de cei de la *Convorbiri*.

Dar să istorisim mai în detaliu faptul, căci este foarte interesant. Este interesant, fiindcă dacă cele două *păcălituri* pe care d. Hășdău le-a făcut mai târziu *Convorbirilor*, și de care voiu vorbi, au rămas clasice, nu mai puțin este adevărat că și d. Hășdău s'a păcălit singur în chestia *Bărăganului* a d-lui Alexandri.

Dacă nu mă înșel, d. Hășdău pe atunci făcea — aproape ca toată lumea — un fel de politică antidinastică, în tot cazul ostilă Domnitorului, căci era un curenț general care a durat până acum câți-va ani.

De această atmosferă generală politică n'a scăpat nici d. Carp chiar care astăzi se laudă că totdeauna a fost dinastic. Cuvântul totdeauna mi se pare prea absolut; d. Carp ar putea zice mai exact totdeauna dela 1870 încoace, și iată de ce.

Sunt nevoit să deschid o mică paranteză. Sunt acum vre-o zece ani poate și mai mult, eram în aceeași Cameră cu d. Neculai Blaremburg. D. Carp ținuse un discurs dinastic, mi se pare că atunci pronunțase faimoasa frază: *Regele și Dorobanțul*. D. Blaremburg irascibil cum era nu-și găsea astâmpăr, făcându-mi la ureche tot felul de comentarii displăcute la adresa d-lui Carp. După suspendarea ședinței, d. Blaremburg îmi zise:

— Ai auzit pe acest om, (d. Carp), făcând paradă de dinasticism și afirmând cu nerușinare că totdeauna a avut această idee și numai el e consecvent cu dânsul?

— De, i-am răspuns, mi se pare că în această privință are dreptate.

— Te înșeli, te rog vino cu mine acasă să-ți arăt dovada contrară.

Nu așteptă sfârșitul ședinței și mă scoase din Cameră, ne suirăm într'o trăsură, d. Blaremburg zise birjarului:

— Acasă la mine, dar mână iute.

Ajunserăm acasă la d. Blaremburg; mă târî aproape în bibliotecă și-mi zise:

— Te rog scuză un moment.

Apoi începu a scotoci prin saltarele bibliotecii și scoase o colecție de jurnale, — era *Independentul* sau așa ceva, — de pe la 1868, mi se pare.

Această gazetă am scos-o eu împreună cu d. Carp și cu Aristid Pascal.

Apoi răsfoind repede foile se opri și îmi zise:

— Te rog citește acest articol.

Il citii. Era o critică destul de *colorată* la adresa Domnitorului și a dinastiei străine.

— Ei bine, strigă d. Blaremburg, ridicând mâinele la cer, știi de cine e scris acest articol? De d. Carp, de omul care mai ad-neauri în Cameră avea curajul să protesteze de inalterabilul său lealism față de Rege. Dar să-ți mai arăt și altele.

Și cu o rușeală febrilă, răsfoind din nou gazeta strigă:
— Iată și acesta-i tot de d. Carp, și asta și asta...

Cine l-a cunoscut pe Neculai Blaremburg, își închipue
în ce furie și în ce surescîtare a trebuit să fie în acele mo-
mente.

Inchid parantezul și revin la *Junimea*.

'Cu *Junimea* nu e tot așa ; din momentul intrării mele
în *Junimea* și până ce am părăsit-o, nici odată n'am auzit
un cuvânt rău la adresa Domnitorului, actualul Rege; tot-
deauna ideea dinastică era apărată cu convingere. În cu-
rentul general, de care vorbeam mai sus, *Junimea* a făcut
totdeauna bandă deosebită, luptând în contra aceluși cu-
rent. Alexandri împărțasea perfect modul de a vedea al
Junimei și în această privință. De aceea nu a fost pentru
noi mirare când poetul a trimis din Franța pentru *Convorbiri*
o poezie *Bărăganul*, care avea după titlu în parantez
cuvintele: „*dedicată Mărire Sale Domnitorului*”.

*

Poezia fu publicată. Dedicajia supără pe d. Hășdău, de
aici se nascu o polemică între *Convorbiri* și *Columna lui*
Traian.

Iată în adevăr ce publică *Columna lui Traian* relativ la
aceasta:

„De la 1866 și până astăzi, singura acțiune a dinastiei
„asupra literaturii naționale a fost de a deprinde pe vre-o
„câți-va scriitori de ultima specie a se gudura pe lângă
„stăpân. Ne pare rău de a vedea până și pe nemuritorul
„nostru Vasile Alexandri ambiționând o asemenea atitu-
„dine”.

Mă opresc un moment aici. Este întrebarea: poezia *Bă-
răganul* și dedicația ei Domnitorului era un act de
curtenie ?

Desigur că nu; poezia *Bărăganul* este una din cele mai
slabe pasteluri ale poetului. Cu doi ani înainte, Alexandri
inaugurase, admirabila lui serie de pasteluri : *Sfârșit de*

toamnă, Iarna, Gerul, Viscolul, La gura sobei, Sania, Primăvara, Cucoarele, Fântâna, Mărgărînta din Muncel, Puntea, etc.

Toate aceste scrise într'o limbă admirabilă, fără lungimi fără umpluturi.

PRIMĂVARA

In fund pe cer albastru, in zarea depărtată
La răsărit, sub soare un negru punct s'arată;
E cocostârcul tainic în lume călător
Al primăverei dulce iubit prevestitor.

etc., etc.

Din contră, o mai repet, *Bărăganul* nu se poate compara cu pastelurile citate. Judecați:

BĂRĂGANUL

(dedicată Măriei Sale Domnitorului)

Pe cea câmpie lungă a cărei tristă zare
Sub cer, în fund, departe, misterios dispăre,
Nici casă, nici pădure, nici râu răcoritor,
Nimic nu 'nveselește pe bietul călător.

Pustietatea goală sub arșița de soare,
În patru părți a lumii se 'ntinde 'ngrozitoare
Cu țarba-i mohorâtă, cu negrul ei pământ
Cu a sale mari vârtejuri de colb, ce sbor în vânt.

De mii de ani în sânul-i dormind, zace ascunsă
Singurătatea mută, sterilă, nepătrunsă,
Ce-adoarme 'n focul verei l'al grierilor hor
Și țarna se deșteaptă sub criveți în fior.

etc. etc.

Pentru ce Alexandri dedică *Bărăganul* Măriei Sale Domnitorului? Pentru un singur motiv; pentru că poetul în cele

din urmă două strofe își exprimă părerea cum că acestui pustiu, *Bărăganul*, numai trecerea prin el a unui drum de fier ar putea să-i dea viață și prosperitate. În adevăr, iată cum se încheie poezia:

Ah! dulce, glorioasă și mult s'rălucitoare
 Va fi z'ua de viață când pe sub mândrul soare,
 Trecând în regegiune un zmeu cu aripi de foc
 Goni va trista moarte ce zace 'n acest loc!

Mult vesel va fi câmpul când vecinica tăcere
 Va dispărea d'odată la glasul de 'nviere
 Ce scoate zmeul falnic din gura lui de fer
 Vestind noua răpire a focului din cer.

Cititorii înțeleg acum de ce Alexandri face această dedicație. Ca orice dedicație, desigur că era un semn de curtenie, dar ea avea un înțeles mai îndepărtat, în ea nu se vorbea nimic de Domnitor, dar vorbindu-se de binefacerile înființării unei linii ferate prin mijlocul *Bărăganului*, prin aceasta, Alexandri atrăgea atenția Domnitorului asupra unei asemenea necesități. Iată pur și simplu semnificația *Bărăganului* și a dedicației.

D. Hășdău deci se înșală de două ori, se înșală întâiu când crede că *Bărăganul* cu dedicația lui este o simplă platitudine de curtezan; se înșală însă mai grav încă odată când nesezisând (pasiunea face asemenea comedii) semnificația celor două strofe pe care le-am citat, cred că ele se referă la persoana Domnitorului, că zmeul este Domnitorul care anunță cu gura lui de fier învierea pustietății.

În adevăr, iată cum *Columna lui Traian* continua:

„Până aici e sublim, (vorbește de cele opt strofe dela în-
 „ceput, care numai sublime nu sunt), dar d. Alexandri
 „vroeste cu orice preț să sfârșească print' o profundă ple-
 „căciunea la adresa tronului și iată cum o scl ntește.

(Aici, *Columna lui Traian* reproducea cele din urmă două strofe citate mai sus, apoi continua).

„Slab ca formă și slab ca ideile! Ipocrizia ucide inspira-
 „țiunea. Și apoi în zilele noastre numai doară copiii în Ro-
 „mânia se mai joacă cu zmei, ridicându-i pe o sfoară în mod
 „artificial și trântindu-i cu furie jos, de îndată ce încetează
 „vântul...”

Cum vedeți, în realitate d. Hășdău o scrintise neînțele-
 gând comparația. Iată deci d. Hășdău prins de *Convorbiri*
literare. Junimea o ia de sus și-i răspunde în modul cel mai
 disprețuitor prin următoarea notiță publicată în *Convorbiri*:

„Nu ne ocupăm de modul cu care redactorii *Columnei*
lui Traian lovesc în persoanele cele mai onorabile; făcând
 „aceasta ei își împlinesc misiunea ce au și plecarea lor su-
 „fletească. Asemenea oameni au fost în toate timpurile și
 „în toate țările, însă în alte țări și timpuri aveau cel puțin
 „mai multă pătrundere de spirit. Ce să zicem însă de inteli-
 „gența redactorilor *Columna lui Traian* când după cum
 „rezultă din cuvintele sus menționate ei au înțeles că d. A-
 „lexandri prin zmeul cu aripi de foc și gură de fer a făcut
 „o alușiune la persoana Domnitorului?”

„Un copil ar fi pătruns îndată că poetul a gândit la dru-
 „mul de fer.

„Asemenea inteligențe critică pe Alexandrii!”.

D. Hășdău înghite persiflarea, și devine mai furios.

Dar lucrul nu se oprește aci.

Intr'o satiră, d. Negruți amenință pe d. Hășdău cu soarta
 lui Ureche. Cu ocazia criticei piesei *Răzvan și Vidra*, d.
 Carp nerecunoscând acestei piese nici un merit, trimete pe
 d. Hășdău la jurnalul său umoristic *Agh'uță*, singurul
 pentru care are talent.

Intr'o critică d. Maiorescu vorbind de poeți zicea că ne-
 păsarea publicului român pe acest teren merge așa departe,
 încât pune pe aceiași linie cu adevărații poeți, pe *Tăut*,
Hășdău et tutti quanti.

Natură vindicativă, d. Hășdău nu putea să rămâne nepă-
 sător la toate acestea.

DIRECȚIA NOUA ȘI ÎNTAIA FARSA A D-LUI HĂȘDAU

Dar ceea ce produce în lumea literară din țară o adevărată explozie de indignare este, cum am spus și altă dată, publicarea articolelor *Direcția nouă* de d. Maiorescu.

Această lucrare putea să fie mai bine intitulată *Critica direcției vechi*, căci ea are mai mult partea negativă decât cea pozitivă.

Prin publicarea în *Convorbiri a Direcției nouă*, d. Maiorescu căuta să arate o îndrumare literară mai sănătoasă. Avea dreptate, dar când e vorba să dea modele, să illustreze această direcție prin lucrări pozitive, lucrarea lăsa de dorit.

De ce lasă de dorit? Pentru că fruntașul pe care-l pune înaintea ca un model în adevăr necontestat e Alexandri, iar Alexandri era deja cunoscut și admirat de toată suflarea românească, în cât nimenea nu putea pretinde cu oarecare temei că ilustrul poet era producția *Convorbirilor*. Ceilalți poeți citați erau sau la începutul carierei sau de o valoare mediocră. Așa, Eminescu nu publicase decât numai cele întâi ale sale trei poezii *Venere și Madona*, *Mortua est* și *Epigonii*, iar ceilalți ca Bodnărescu, Șerbănescu, Petrino, etc., nu aveau destule calități ca să fie citați ca exemple incarnate a unei noi direcții.

Un lucru era necontestat, că d. Maiorescu în *Direcția nouă* critica sau mai bine, își bătea joc de aproape întreaga noastră mișcare literară și științifică. Își bătea joc de poeți și scriitori cari se bucurau de oarecare reputație, precum Pralea, Tăut, Cichindeal, Săulescu, Densușeanu, etc. Își bătea joc de teoriile limbistice ale lui Cipar, — o autoritate pe atunci în materie. D. Maiorescu zicea despre ele că ar scorni răsul unui filolog apusan și că teoriile lui nu sunt bune și juste nici măcar în circumscripția Tîrnavelor. Des-

pre dreptul public a lui Barnuț împrejurul căruia se adunase o numeroasă tinerime, care ridicase acele teorii la valoarea de școală, d-sa zicea că ele n'ar trebui să aibe trecere nici măcar pe malul Bahluiului.

Trecând la d. Ureche, relev exagerările în adevăr fenomenale cu care glorifica poezia română. Răposatul Ureche trecea marginele oricărei laude când spunea că: lirba română de sub degetele lui Mureșanu, Sion, Tăut, Baronți se aseamănă cântărilor lui Horațiu și Dante, și compara pe Văcărescu cu Goethe.

În fine, d. Maiorescu ca să răspundă la obiecția cum că succesul d-sale de critic în poezia română era foarte ușor, de vreme ce ca să ridiculizeze poezia română se servise cu exemple din poeți obscuri sau începători, d-sa răspundea categoric, că afară de Alexandri, la toți ceilalți s'a adresat critica sa și, că exemplele pe care le-a adus erau din Văcărescu, Sion, Bolintineanu, Aricescu, Pelimon, Hășdău, etc., etc.

Scurt și coprinzător! Era un războiu declarat contra întregii miscări literare și științifice a țării.

Avea d. Maiorescu dreptate? Desigur în cea mai mare parte; dar iarăși tot așa este de sigur că sub critic, polemistul mergea uneori prea departe, era nedrept; mai ales ar vedea cineva aceasta când ar compara exemplele care le dădea ca model față cu cele care trebuiau reprobate. Era nedrept ca să confunde pe Bolintineanu în mulțimea poezilor ca Tăut și ca Aricescu. Era nedrept chiar ca Sion să fie absolut desconsiderat. Și lumea literară pasionată și ea, nu putea să primească înjuria ca să nu li se recunoască vechilor poeți nici un merit, ci din contră, să li se dea de model pe Mathilda Cugler, Bodnărescu, Șerbănescu și Petrino. Din cei pe care d. Maiorescu îi dădea ca modelul unei direcțiuni sănătoase, n'a rămas decât unul, în adevăr cel mai ilustru, în colo ceilalți au ținut câtva timp un rang onorabil în poezie, apoi s'a încetat a se mai vorbi de dânșii!

Și atunci, era natural ca să se nască următoarea întrebare în capul adversarilor *Convorbirilor*; desigur că nu trebuie luat la serios, poeții pe care d. Maiorescu îi impune. Ce-l face ca să disprețuiască literatura română, oare cei câți-va palizi poeți dela *Convorbiri*? Nu. Ci desigur literatura străină, în special cea germană, pe care *Convorbirile* o are de model și din care scoate aproape inepuizabil traduceri sale. Vra să zică, își ziceau ei, numai ce este nemțesc este bun. Schiller, Heine, Uhland, Lessing, etc., aceștia și numai aceștia. Este deci, continuau a zice, un „parti pris” contra a orice se compune în românește afară de ceea ce se publică în *Convorbiri*.

Literatorii noștri de pe atunci, ori cât de puțin erau în curent cu literatura germană, cunoșteau totuși pe Schiller, Heine, Goethe, Lessing; în contra lor nu aveau nimic de obiectat. Dar *Convorbirile* nu se mulțumeau a face traduceri numai din acești clasici, ei se scoborau mai jos și dădeau traduceri din poeți germani relativ obscuri. Așa ei observară traduceri din Claudius și din un poet *Gaibel*. Acest *Gaibel* a dat desigur d-lui Hășdău ideea farsei cu *Gablitz*.

Iată păcăleala.

În numărul din *Convorbiri* din 15 Iulie 1871, apare următoarea poezie:

E U Ș I E A
(Din *Gablitz*)

Ca o liră fără sunet
Ca un fulg r fără tunet
Ca un râu fără murmur ;
Ca o pasăre tăcută ;
Ca o casă, ce stă mută
Și pustie împrejur —

Astfel sunt și eu vai mie !
Formă fără melodie,
Pur spectacol făr' deî..

De când cânta nu-i sub soare
 Și puterea-mi cântătoare
 A perit cu moartea ei.

M. I. Elias

Această poezie, mi-aduc aminte că a fost citită la *Junimea* și pot afirma pozitiv că în acea seară nu luase parte la acea ședință nici d. Maiorescu, nici d. Negruți, care amândoi erau la București fiind deputați.

Traducerea din Gablitz fusese adusă de Miron Pompiliu care înlocuia la *Convorbiri* pe d. Negruți, de câte ori acesta lipsea. Miron Pompiliu făcea în lipsă corecturile, el primea corespondența, el o aducea la *Junimea*.

Dintre principalii membri era numai d. Pogor de față. Miron Pompiliu despoind curierul *Convorbirilor* ne spuse:

— Iată, am primit și o traducere din poetul Gablitz.

Noi, nu eram tari nimeni în literatura germană, dealtmintelea chiar de am fi fost tari, puteam noi ști toți poezii și poetașii din Germania?

Cu câțva timp înainte se publicase tot așa o traducere din *Gaibel*; *Gaibel*, *Gablitz*, nu putea zice nimeni nimic. Trebuie să mai adaog că ea fu citită de Eminescu care citea frumos și muzical. După cetire Eminescu dădu din umeri, adică privi poezia cu indiferență, noi ceilalți nu dădurăm nici o atenție, d. Pogor mi se pare că o găsi chiar bună.

Miron Pompiliu luă poezia și fiindcă era în plină vacanție (Iulie), iar numărul din *Convorbiri* care trebuia să apară era sărac de tot, (*Studiu asupra Maghiarilor* de Slavici, interminabil; *Observăr. critice asupra gramaticii* de Burlă; iarăși interminabile și numai două poezii *Idei de toamnă* și *Strigoiul* de Șerbănescu), în lipsă de altceva Miron Pompiliu publică pe ultima pagină *Eu și ea* de Gablitz.

*

O întrebare: Dacă ar fi fost la *Junimea* d. Maiorescu când s'a citit poezia, s'ar fi admis? Dacă d. Negruți ar fi

fost în Iași, s'ar fi publicat în *Convorbiri*? Nu știu; dar dacă voiți să vă spun părerea mea, eu cred că tot s'ar fi publicat. După cum voi arăta mai la vale, farsa era prea fină, păcălitura învăluită în versuri prea sonore și bine învărtite pentru ca cineva să nu se înșele, dacă nu ar fi avut atenția atrasă în mod deosebit. Din mormanul de poezii bune și rele care veneau la *Convorbiri* prin poștă, se făcea un triaj, triajul nu era prea, prea sever totdeauna: întâiu ca cercul *Convorbirilor* să se lărgească și al doilea din cauza de lipsă de materie a cărei necesitate se simțea de multe ori la revistă.

Adesea *Jun'mea* critica și-și bătea chiar joc de poezii, cu toate acestea d. Negruți le publica pentru că avea nevoie de materie.

— Puteți voi să criticați și să râdeți, zicea d. Negruți adese, eu însă am s'o public în *Convorbiri*, căci n'am cu ce umple opt pagini.

Poezia lui Gablitz a trecut și ea printre altele multe, mai rele, ce se publicase în *Convorbiri*.

*

D. Hășdău izbutise, căci cum cititorii bănuiesc, poezia *Eu și ea* era o farsă, a ineputabilului umorist. Imi închipui starea de nerăbdare și de neastâmpăr a d-lui Hășdău din momentul trimeterii poeziei *Eu și ea* la *Convorbiri*, până în momentul apariției numărului. Fi-va ea primită de *Junime*? Oare nu va observa nimeni că este o glumă?

Im închipui momentul în care d. Hășdău a luat în mână *Convorbirile* din 15 Iulie și bucuria imensă care a simțit când în sumarul din capul revistei a citit: „*Eu și ea*” de d. M. I. Ellias.

Indată ce d. Hășdău primind *Convorbirile*, vede că farsa sa a reușit, imediat convoacă pe amicii săi, cari erau toți dușmanii *Junimei* și după ce face mare haz de succesul obținut, se hotărăște să dea cea mai întinsă publicitate farsei.

De aceea, peste câteva zile, mai toate gazetele din București publică în fruntea lor, următoarea destăinuire:

„In Traum sah ich ein Männchen, klein und putzig
 „Das ging auf Stelzen, Schritte ellenweit
 „Trug weisse Wäsche und ein feines Kleid,
 „Inwendig aber war es grob und schmutzig,
 „Inwendig war es jämmerlich, nichtsnutzig.

Heine, Traumbilder, 4.

„La 3 Iunie, în ajunul marelui serbări naționale în onoarea „lui Tudor Vladimirescu, mai mulți amici se întruniseră „seara la mine din care mi-aduc aminte pe d. Alexandru „Lupașcu, dr. Vlădescu, Grigore Tocilescu, T. Rădulescu, „N. Popovici și Scurtescu.

„In acel moment mi se aduse numărul *Convorbirilor Literare*, în care d. Titu Liviu Maiorescu, bătându-și joc de „Barnuțiu, de Șincal, de Cichindeal, de Cipariu, de Sion, „de Bolintineanu, de toate *som.țățile* cugetărei române, și „mai ales de poeți, celebrează cu emfază așa numita *Noua Direcție*, inaugurată — *risum teneatis!* — de d-nii Bod- „nărescu, *Eminescu*, Iacob Negruți și *tutti quanti*.

„Pentru a arăta cât de ridicole sunt toate criticele în bine „și în rău ale d-lui Titu Liviu Maiorescu, eu propusei a- „tunci un rămășag afirmând, cu deplină certitudine, că nu „este nici o galimatias pe fața pământului în proză sau în „versuri, pe care *Convorbirile Literare* să nu se grăbească „a o primi în sânul lor, cu singura condițiune esențială ca „să nu cuprindă nimic românesc.

„Drept probă luai condeiul și improvizai pe loc urmă- „toarea frivolitate rimată:

E U Ș I E A

(Din Gablitz)

„Ca o liră fără sunet,
 „Ca un fulger fără tunet,
 „Ca un râu fără murmur,

„Ca o pasăre tăcută :
 „Ca o casă ce stă mută,
 „Și pustie împrejur !
 „Astfel sunt și eu, vai mie !
 „Formă fără melodie.
 „Pur spectacol fărăidei
 „De când dânsa nu-i sub soare,
 „Și puterea-mi cântătoare
 „A pierit cu moartea ei.

M. I. Ellias”.

„Observați bine că dela cea dintâi și până la ultima li-
 „teră, totul este vag, absurd, rece, mistificat, fără creeri și
 „fără inimă — o adunătură de silabe sonore.

„Titlul *Eu și Ea* ne face a râde din capul locului.

„*Gablitz* este un poet care n'a existat nicăeri și niciodată;
 „inventând acest sunet nemțesc, eu avui în vedere predilec-
 „țiunea *Convorbirilor Literare* pentru tot ce se aduce dela
 „Berlin.

„Subscrierea *M. I. Ellias* este un nume evreesc, croit în-
 „tr'adins pentru a măguli simpatiile și aspirațiunile izrae-
 „lite ale d-lui Titu Liviu Maiorescu.

„Primul vers, *Ca o liră fără sunet*, este tot ce poate fi
 „mai comic, prin echivocitatea de a desemna tot așa de bine
 „o harpă ca și o monedă turcă falșă.

„Cele cinci versuri dela început, debutând fiecare prin
 „câte un mare C, formează *Cacofonia*.

„Apoi un *fulger fără tunet, o formă fără melodie, o pu-
 „tere cântătoare*, tot vorbe în vânt fără nici un înțeles.

„In fine un *vai mie!*” era necesar pentru a completa
 „tipul sinagogic al acestei bufonde.

„Am câștigat rămășagul.

„Era de ajuns o *fantasmagorie evreo-nemțească, un Ga-
 „blitz în cap, un Ellias în coadă și un înșiră'te mărgărite* la
 „mijloc, dar nici o idee, nici o simțire, nici aspirațiune re-
 „mânească, pentru ca *Eu și Ea* să placă d-lui Titu Liviu
 „Maiorescu.

„De îndată după întoarcerea-i din București, unde de-
„venise atât de celebru prin sfâșierea școlii naționale de
„pe tribuna parlamentului, dumnealui a și admis cu feri-
„cure galimatias *Convorbirilor literare din 15 Iulie*,

„Mă cred acum dator a divulga rămășagul, rugând toate
„ziarele române a-i da o publicitate cât de întinsă, fiind cea
„mai solidă măsură despre seriozitatea de criticizm a d-lui
„Titu Liviu Maiorescu și cea mai generoasă răzbunare pen-
„tru acei scriitori români, filosofi, istorici, filologi, bele-
„triști pe care-i batjocoresc mereu *Convorbirile literare*.

„Mie unuia îmi pare bine că de câte ori voi vrea să fiu
„poet pentru d. Titu Liviu Maiorescu, nu-mi trebuie decât
„să subscriu evreește și să zic că am tradus din nemțește.

„Iacă-vă *Noua Direcție!!!*”

Hășdău.

*

Vă puteți închipui marele haz și adâncă impresie care a
produs în public această farsă; noi cei dela *Junimea* am
fost, cum se zice ordinar, opăriți. Notița d-lui Hășdău era
o bătae de joc acerbă în contra întregii activități a *Jun-
mei* de cinci ani, și mai cu seamă un atac direct d-lui Maio-
rescu, în contra căruia d. Hășdău și școala sa își dirija a-
tacul, confundând *Convorbirile* și *Junimea* cu acesta, con-
siderând atât *Junimea* cât și *Convorbirile* ca opera d-lui
Maiorescu, în tot cazul revista ca o cantitate neglijabilă,
de care nici nu voește să se ocupe; principalul, singurul
adversar era, pentru București d. Maiorescu, și farsa nu
avusese alt scop decât a-l micșora.

D. Hășdău vorbind de poeți — care după d. Maiorescu
formează *Direcția nouă* — citează pe Bodnărescu *Emi-
nescu*, Iacob Negruți și *tutti quanti*, adăogând : *risum te-
neatis!*...

În această farsă nostimă ilustrul academician se înșală
din nou și se înșală enorm asupra lui Eminescu, a cărui ta-

lent, nici prin gând nu-i trecea ca să-l aprecieze, pe care-l punea alătrui cu *tutti quanti* bătându-și joc.

Asemenea greșeli pot să facă oamenii când sunt pasionați.

Este drept că Eminescu nu-și dăduse pe atunci toată măsura talentului său. Cum am spus, când d. Maiorescu scrie *Direcția nouă*, Eminescu nu publicase în *Convorbiri* decât *Venere și Madona*, *Mortua est* și *Epigonii*, dar pentru un critic aceasta era destul. Și totdeauna am recunoscut meritul d-lui Maiorescu de a fi fost izbiț cel dintâiu de talentul lui Eminescu.

În adevăr, citiți cu atenție *Direcția nouă*, într'insa veți observa două stări sufletești ale criticului. Grăbit ca să formeze o școală și să o dea drept exemplu, d. Maiorescu întocmește în pripă dintre cei ce scriau la *Convorbiri* un fel de pleiadă, în cea mai mare parte de complezență. Complezența d-lui Maiorescu de a pune nume proprii printre modelele pe care le dă, purcede din două mobile: Întâiu, d-sa are nevoie de nume mai multe, și alegerea este grea când n'ai de unde alege; al doilea, spiritul de camaraderie, de relații literare, îl face să voiască a fi binevoitor cu colaboratorii *Convorbirilor*, de aceea exagerează meritele acestora.

Aceasta este întâia stare sufletească a criticului.

Pe deasupra, sau dacă voți pe de desubtul acestei stări, când e vorba de Alexandri sau Eminescu, străbate o alta. Citești un mare sentiment de convingere la critic când vorbește de Vasile Alexandri și de Eminescu. Pe Alexandri nu'l critică, ci numai îl laudă; Alexandri avea o situație literară care excludea orice critică. Pe Eminescu debutant îl critică. Dar din critica pe care i-o face se vede sentimentul adânc al d-lui Maiorescu despre talentul real al lui Eminescu, căci după ce își face o mulțime de rezerve asupra formei neglijate, asupra comparațiilor riscate, asupra ideilor chiar, d. Maiorescu sfârșește prin a zice de Eminescu: „dar în fine este poet, poet în toată puterea cuvântului”.

Și dacă a fost cineva, pe care d. Maiorescu trebuia să-l dea ca inaugurând o nouă direcție în poezie, desigur că a fost Eminescu, asupra căruia d. Hășdșu s'a înșelat cu desăvârșire.

*

Dar oricum, farsa d-lui Hășdău izbutise. Trebuie să a-
daug însă că procedeul nu fusese tocmai leal, el conținea oa-
recare perfidie.

Iată de ce: *Jun mea* ținea ședințele ei, începând de prin luna Octombrie și până pe la vre-o 15 Iunie' rar când aceste ședințe se prelungeau până la 1 Iulie. Pentru ce? Pentru un lucru cunoscut: D-nii Maiorescu, Negruți, Pogor, Cane, acci la care se țineau ședințele, pe la 1 Iulie plecau în străinătate, la băi; natural că *Junimea* n'avea unde să se întrunească. Ei se întorceau pe la Septembrie, și numai după ce erau cu toții în oraș, numai după aceea ședințele reîncepeau.

Convorbirile literare însă apăreau și în timpul vacanței. În vederea acestei perspective d. Negruzzi își aduna material din timp, căci ducându-se toată lumea, *Convorbirile* rămâneau fără colaboratori, iar societatea *Junimea* nu mai putea să aibă nici o influență asupra celor ce se publicau în vacanțe în *Convorbiri*, fiindcă ea nu se mai întrunea, rămânând tot pe seama oficial a d-lui Negruți, în realitate a câtorva membri care nu părăseau Iașul în vacanție.

Mica perfidie a d-lui Hășdău a consistat deci că a pândit — ca să facă farsa — ocazia când știa că fiind în pre-
ziua vacanțelor, *Junimea* chiar dacă se ținea, se ținea cu un număr restrâns de membri, iar redacția *Convorbirilor* era neglijată.

Perfidia, mai la urmă, în războiul e admisă, îndată ce reușește.

Așa că, primită pe la începutul lui Iulie, citită la *Junimea* în mod distras, *Eu și Ea* a fost publicată.

*

Dar eu zic ceva mai mult. D. Hășdău cu farsa sa *Eu și Ea* n'a biciuit numai *Convorbirile literare* ci genul de poezie în favoare la acea revistă. Să mă ierte poeții, sau mai bine unii poeți, dar eu cred că *Eu și Ea* este o parodie a unui gen literar poetic întreg, gustat foarte mult de public, având de reprezentanți oameni care trec de poeți și de multe ori de poeți de valoare.

Să luați vă rog volumele celor mai iluștri poeți ai veacului trecut și al acestuia și români și străini și citiți cu atențiune unele din capo d'operile lor. Ei bine, veți constata o mulțime de nonsensuri, o mulțime de comparații absurde și idei imposibile, întocmai ca în *Eu și Ea* a d-lui Hășdău.

Eu și Ea n'are nimic excepțional și ridicol și dacă cei dela *Convorbiri* ar fi voit să facă o farsă analoagă celor dela *Revista Contemporană* dela București, farsa ar fi reușit tot atât de bine.

În adevăr, este un gen de poezie, genul liric, acela în care poetul își varsă durerea sa imensă pentru pierderea iubitei sau cel puțin pentru despărțirea lui de ea. În acest gen poetul trebuie să arate marea lui durere și disperare și să o arate în termeni sensibili și în fraze zdrobitoare, căci altminterlea efectul este mediocru.

Ia să ne punem în ipoteza unui poet care voește a cânta acest sentiment dureros. Este un mijloc și poetic și în același timp și real, acela de a-ți analiza sentimentele, a arăta în mod modest ce transformare psihologică s'a făcut în tine prin dispariția unei ființe iubite și ce gol ți-a lăsat în activitatea creierului tău. Toate aceste spuse în termeni sinceri și juști.

Dar acest fel este foarte delicat, trebuie să ai multă putere de analiză și senzibilitate concentrată, pentru ca să nu cadă în banalitate sentimentul pe care voește să-l exprimi și durerea pe care voești s'o arăți, fiind foarte obicinuite și cunoscute.

Poetul trebuie să evite banalitatea. Banalitatea fiind stânca

periculoasă de care se sparge barca, sa, el evitând-o, forțamente cade în un alt pericol: voind să facă ceva nou, voind să dea simțirei sale forme neobicinuite și izbitoare, el cade în enormități sufletești și recurge la comparații, la metafore și expresii, care dacă câte odată ating sublimul, cele de mai multe ori înoată în plin ridicol.

Asemenea compoziții le găsim mai la toți poeții. Neversimilitățile le admitem în mod convențional și intrând în felul de a gândi al poetului ne extasiăm de unele lucruri care lovesc bunul simț și logica.

Dacă ași avea vreme, ași putea să illustrez această părere cu multe și variate exemple în literatura noastră și cea străină.

Să luăm de exemplu pe Alexandri. Desigur că din poeții noștri, poetul cel mai logic și mai de bun simț care s'a imbarcat mai puțin în concepții banale și care a întrebuințat un limbaj mai natural, este Bardul dela Mircești. Sub poetul Alexandri totdeauna vezi pe omul echilibrat cu mintea sănătoasă, pe când în dosul poeziilor lui Bolintineanu și Eminescu simțești oarecare deranjare de spirit. La Alexandri n'ai să întâlnești galimatiasuri de sens sau de fraze pe când la Eminescu înoși câte odată în plină incoerență, iar la Bolintineanu în plin non-sens.

De ce această deosebire? Lăsând la o parte organizația respectivă a creierului, voi spune că bunului simț al lui Alexandri îi repugna genul de care vorbesc; sau dacă voiți Alexandri n'are acel fond de sensibilitate nici puterea de a analiza mai adânc lucrurile, mulțumindu-se cu pipăire la suprafață.

Alexandri însă are o poezie sentimentală, ași putea zice una singură, *Steluța*, ea are istoria ei. Poetul iubea sau poate numai era prietenul soriei lui Constantin Negri, care moare prematură la Constantinople.

Poetul este afectat de această moarte, el caută a-și exprima sentimentul în versuri.

Ne închipuim pe Alexandri punându-se la masa lui de lucru, hotărît să scrie ceva, în care durerea lui să apară în mod extraordinar și măreț. Și atunci vedem un lucru curios: Alexandri, poetul logic cu expresii sobre și juste, căzând într'un fel de sentimentalism exagerat, exprimat într'un stil destrăbălat cu expresii și gândiri riscate. Citiți *Steluța* și veți vedea singuri. E destul să citez strofa întâi:

O, tu, care ești pierdută în neagra veșnicie
 Stea dulce mult iubită a sufletului meu
 Și care odinioară luceai atât de vie
 Pe când eram în lume tu singură și eu.

Ce înseamnă acest din urmă vers? Prin raționamente multiple pot să-i găsești un sens, poetul voește să arate că atât era de absorbit de ființa pe care a pierdut-o, încât când ea trăia, el nu mai dădea atenție la nimic în lumea aceasta și că în lume nu erau decât două persoane, *el și ea*. Nu vedeți o apropiere de *Eu și Ea* a d-lui Hășdău?

Dar versurile lui Alexandri amintesc un alt vers al unui poet francez ilustru în acest gen și pe care probabil Alexandri l-a avut în vedere.

În adevăr cine nu-și amintește *Lacul* lui Lamartine, în care poetul plânge și el pierderea iubitei sale în care găsim un vers umflaț și exagerat, cel puțin ca expresie dacă nu ca sentiment, frumosul vers admirat de critici:

Un seul être vous manque et tout est dépeuplé.

Poezii pe tema exagerărilor sau a imposibilităților și anti-tezelor, mai repet, găsim la toți poeții. Caută cineva să analizeze de exemplu poezia *Mortua est* a lui Eminescu, al cărei subiect este, cum vedeți, acelaș ca în *Steluța* lui Alexandri, ca în *Lacul* lui Lamartine, ca în *Eu și Ea* a lui Galitz.

Ce ziceți de această strofă:

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu moartea lui largă,
Să vad cerul negru că lumile-s cerne,
Ca plâns trecătoare a morței eterne.

Poetul își închipue cerul ca o boltă. Foarte bine, aceasta era concepția celor vechi asupra lumii; în antichitate se credea de vulg că cerul este o boltă albastră ținută cu cue strălucitoare.

Prin urmare, unui poet modern i se permite ca să utilizeze asemenea credință.

Dar ce sens are că bolta spărgându-se lasă să cadă nimicul cu moartea lui largă? Dar să admitem că nimicul este neantul. Dar atunci ce caută cerul negru cu lumile cerului? Ia căutați să vă dați seamă în mod logic de această îngrămădeală de non-sensuri voite.

Din acest punct de vedere, ce este așa de extraordinar, de ridicol, ca un alt poet care și el a pierdut pe iubita lui, pe care o iubea ca și Alexandri pe a lui în *Steluța*, încât se credea că în lume nu este decât *El* și *Ea*, sau ca Lamartine căruia i se pare că lumea a devenit pustie când lipsește ea; ca Eminescu care-și închipue că cu moartea iubitei s'a spart bolta cerească și a căzut nimicul peste lume, iar lumile cerne au să dispară și ele, — ce e de mirare dar repet, că acel alt poet analizându-și starea lui sufletească după moartea iubitei să se compare:

Ca o liră fără sunet
Ca un fulger fără tunet,
Ca un râu fără murmur,
Ca o pasăre tăcută,
Ca o casă ce stă mută,
Și pustie împrejur.

Dar aveți să spuneți că o liră fără sunet, un fulger fără tunet, un râu fără murmur, sunt non-sensuri. Sunt și nu

prea. Se poate foarte bine un fulger fără tunet, dacă fulgerul este în depărtare; se poate *metaforic* o lăcră fără sunet. Dar ce nu se poate în literatură și mai cu seamă în poezie?

Când Eminescu în *Epigoni* zice:

Simfiri reci, harpe zdrobite

oare nu este un non-sens a spune *simfiri reci*?

Prin urmare, vedeți că farsa d-lui Hășdău era mai la urmă o poezie ca multe altele și alt nimic.

*

Efectul farsei însă a fost imens. Gazetele din Transilvania au reprodus păcăleala cu o vie mulțumire. *Convorbirile literare* și d. Maiorescu care lovise în atâtea susceptibilități literare erau la rândul lor puși în încurcătură. D. Maiorescu pus direct în cauză, crede de cuviință să răspundă. În numărul următor al *Convorbirilor* d-sa începe prin a reproduce articolul d-lui Hășdău și apoi adaugă următoarea notiță :

„În fața acestui articol am onoare a vă ruga să publicați și pentru persoana mea o declarație făcută deja în „primii numeri ai „*Convorbirilor literare*“ (15 Iunie 1867). „Nici societatea „*Junimea*“ în genere, nici subscrierul în „special nu au nici un amestec la redacția „*Convorbirilor*“. „Atât meritul cât și responsabilitatea acestei întreprinderi „privesc exclusiv pe d. Iacob Negruți. Participarea mea la „*Convorbiri* se mărginește la art'colele subsemnate de mine, „pentru a căror publicare această revistă mi-a făcut onoarea „de a-mi deschide coloanele sale. În deosebi nu am avut „nici o știință (și nu eram chemat a o avea) despre poezia „menționată mai sus, și în timpul când s'a primit și când „s'a publicat în *Convorbiri* eram absent d'n Iași.

„Nu se poate dar argumenta dela publicarea acelei poezii „străine într'o foaie a cărei redacție nu mă privește, în con-

„tra criticelor mele „în bine și în rău” și prin urmare cred „că d. Hășdău, împreună cu scriitorii români la cari face „aluzie, „filosofi, istorici, filologi, beletriști” sunt cu mult „prea modești, când văd în această procedare „cea mai „solidă măsură” în contra-mi. Asemenea nu mă îndoesc că „dacă în materie literară și științifică, poate fi vorba de răz- „bunare, acești bărbați eminenți vor găsi o „răzbunare „mai generoasă” și deocamdată mai cuminte.
„Primiți, etc.”.

Titu Maiorescu.

Perfect, dar farsa rămânea tot farsă, nu cu explicații și cu argumentări se răspunde la o farsă; la o farsă se răspunde prin o alta sau printr'o mică notiță zeflemistă în care să se întoarcă în ridicol scopul urmărit de păcălitor.

D. Maiorescu însă răspunde serios și în acel limbaj moderat pe care îl întrebuițează cu atât mai într'adins cu cât adversarii sunt mai batjocoritori. În fond tot ce spune d. Maiorescu este strict exact : în formă, oficial. În adevăr, *Convorbirilor* nu erau orșanul creat pentru a fi la dispoziția *Junimei*, d. Maiorescu nu făcea parte din redacția *Convorbirilor*, redactorul responsabil al acestei reviste era d. Iacob Negruți.

Încă odată, strict așa era, dar oare în bună credință lucru se mărginea numai la atâta ? Cum ? *Convorbirile literare* erau pentru *Junimea*, cum ar fi fost *Revista Contemporană* pentru X sau Y ? D. Maiorescu nu era nimic pentru *Convorbiri* ? Și influența sa la acea revistă se mărginea numai pentru ca d. Iacob Negruți să-i facă onoarea a-i deschide coloanele revistei sale ? Publicațiile din *Convorbiri* erau ele străine și de *Junimea* și chiar de d. Maiorescu până într'atâta încât, într'o asemenea împrejurare să se degajeze de orice responsabilitate aruncând-o exclusiv și întregă numai pe d. Negruți ?

Când d. Maiorescu prin scrisoarea sa, ca răspuns farser

d-lui Hășdău, *Eu și Ea*, se leapădă de *Convorbirile literare*, arată un egoism regretabil. Dealtmîntrelea, aceasta a fost în acele momente sentimentul de lepădare generală: toți membrii, dela cel mai mic, făcură ca d. Maiorescu, aruncară toată vina pe *Convorbiri* și în special pe Miron Pompiliu, fără să voiască măcar să-și amîntească că poezia *Eu și Ea* fusese citată la *Junimea* și, dacă nu fusese aprobată formal, nu fusese nici desaprobată, așa că bietul Miron Pompiliu se crezuse în drept să o dea publicității.

Mi-aduc aminte cât eram noi de rușinați de farsa ce ne făcuse d. Hășdău. În localitate, unde după cum am spus, *Junimea* și *Convorbirile* aveau mulți dușmani, toată lumea jubila. Vre-o câteva zile nu ne aventuram prin locuri unde puteam întălni adversari. Trecând într'o zi pe strada mare, iată că dau peste câți-va fracționiști. Cum mă văzură de departe, începură a rāde, apoi îmi ziseră:

— Așa că a pățit-o Maiorescu al d-voastră cu *Direcția nouă*, cu *Junimea* și cu *Convorbirile!*

În zadar am căutat să arăt că d. Maiorescu n'avea nimic ce căuta în această farsă și că cel mult *Convorbirile* pot fi puse în chestie.

Fracționiștii făcură și mai mult haz de motivele ce dădeam și nici nu voiau să admită ideea că poezia s'a publicat fără știrea d-lui Maiorescu.

— Suntem pozitiv informați de un membru dela *Junimea* că și însuși d. Maiorescu a adus-o, el a citit-o și a găsit-o sublimă.

— Cine v'a spus asta, spuneți-mi numele lui?

— Asta nu se poate, căci nu voim — replicară în cor — ca să expunem pe bietul om la răzbunarea d-lui Maiorescu, căci cine nu știe cât de vindicativ este acest om.

A trebuit să plec furios, iar fracționiștii m'au mai privit în urmă câteva secunde, făcând mare haz de necazul meu.

*

Eram rușinați și umiliți, aceasta e pozitiv. O dovadă am găsit și astăzi de starea mea sufletească de atunci. Răsfoind colecția mea de *Convorbiri*, am constatat că ultima pagină din numărul cel cu farsa este ruptă; pe acea pagină figurase poezia *Eu și Ea*. Numai după sumarul din capul numărului am putut găsi urma unde această poezie este publicată.

Și lucru curios, la mai toate colecțiile vechilor junimiști se constată această suprimare. Ba ceva mai mult, în tabla anuală de materii pe anul al V-lea în zadar caută cineva și astăzi la rubrica „poezii”: *Eu și Ea* de Gablitz, căci nu o găsește.

Astăzi însă, văd că asemenea mutilări și suprimări pornite dintr'un sentiment de rușine, a trebuit odată mai mult să înveselească pe d. Hășdău și cel mai bun lucru ar fi fost ca d. Negruți să pună în tabla de materii și poezia lui Gablitz *Eu și Ea*, cel puțin asta ar fi echivalat cu „faire bonne mine à mauvais jeu”.

Făcea bine d. Maiorescu când se lepăda cu totul de *Convorbiri*? Și era exact când d-sa declară că: „Nici societatea *Junimea* în genere, nici subscrisul în special, nu au nici un amestec la redacția *Convorbirilor*” — adăugând că „participarea sa la *Convorbiri*” se reduce la articolele subsemnate?

Ia să vedem. *Convorbirile literare* erau organul recunoscut al societății *Junimea*, erau alimentate aproape în întregime de pana membrilor *Junimei*, foarte puțini colaboratori străini aveau. Să iau, de exemplu, anul al V-lea, la întâmplare. Numărul 1 conține: *Fata de birou*, comedie de Slavici, membru al *Junimei*; *Observări critice asupra gramaticei* de Vasile Burlă, membru al *Junimei*; *Mortua est* de Eminescu, idem.

Numărul 2: același, plus o poezie de d-ra Mathilda Cugler, membra corespondentă a *Junimei*. Zic membră corespondentă, fiindcă d-șoara Cugler ca orice alte doamne, nu era primită la ședințele societății *Junimea* din Iași. Numai

târziu, după ce *Jun mea* se strănută la București, numai acolo se făcu inovație ca și doamnele să fie admise.

Această inovație a distrus caracterul vechei *Jun mi*, spre marea indignare a d-lui Pogor. În adevăr, o ședință de *Junimea* cu doamne nu mai semăna de loc cu vechile, veselele și spiritualele ședinți dela Iași, unde fiecare își dădea curs vervei fără nici o jenă și unde un cuvânt săraț putea să zugrăvească o stuație întreagă literară sau să constituie o întreagă critică a unei opere.

Numărul 3: *Vidra și Simon*, legendă de Bodnărescu, membru din *Jun mea*; *Martira inimii*, critică de Vârgolici, membru al *Junimei*; *Armonii intime* de Iacob Negruți; poezii de Scheletti, membru al *Junimei*.

Numărul 4: *Zoea Zurișan*, nuvelă de Florantin, membru al *Junimei*; *O palmă la bal mascat*, de Bengescu, membru al *Junimei*, etc., etc.

Și așa mai departe.

Pr'n urmare, legătura dintre *Convorbiri* și *Junimea* era abosolut intimă. Mai mult, *Convorbirile* la început nu se puteau susține prin ele însuși, membrii *Junimei* cei cu dare de mână cotizau ca să acopere deficitul. Iată deci o legătură și materială între *Junimea* și *Convorbiri*.

Dar dacă ar fi fost numai atâta! Mai toate bucățile care se publicau în *Convorbiri* erau citite la *Junimea*, iar studiile lungi și fastidioase, cum erau cercetările limbistice, dacă nu se citeau toate în întregul dar desigur se citea începutul, pentru ca *Junimea* să-și facă o idee de modul cum autorul înțelege a trata o chestie.

Este drept că în *Convorbiri* se publicau câte odată și unele lucrări cari nu fuseseră citite în *Jun mea*, aceste însă erau foarte puțin numeroase; pentru timpul cât am stat la *Junimea*, ași putea să le număr pe degete. Este drept de asemenea că d. Iacob Negruți publica câte odată chiar lucrări refuzate de *Junimea*, dar și aceste într'un număr neînsemnat. Și dovadă că *Junimea* avea în definitiv direcția ge-

nerală a *Convorbirilor* este, când d. Iacob Negruți venea seara la ședință era primit cu strigăte și desaprobari de membrii marcanți ai *Junimei* care îi reproșau pentru ce publică toate prostiile. La care d. Negruți răspundea, adresându-se mai cu seamă d-lui Pogor:

— Tu nu știi să faci altceva decât să cârtești; tu n'ai dreptul să vorbești, căci la un an odată dacă traduci o poezie...

O discuție pe această temă foarte înflăcărată se încingea, iar d. Pogor în lipsă de alte argumente, ajungea la lucruri cam absurde, când îi zicea d-lui Negruți:

— Dacă n'ai lucrări bune atunci închide *Convorbirile*, în toț cazul scoate un număr la o lună sau două, dar nu-mi da la fiecare 15 zile drept literatură, hârtie înegrită.

D. Negruți la acestea dădea din umeri și zicea cu dispreț, adresându-se nouă:

— Cu Pogor nu se poate discuta.

Ceva mai mult. Dacă studiile sau alte lucrări de natura aceasta nu se prea citeau, poeziile care se publicau în *Convorbiri*, mai toate erau citite la *Junimea*. Seara când venea d. Negruți, ședința începea cu această parte. După ce d-sa își descărca carul cu minciunile, scoatea din buzunar corespondența revistei pe care o citea, iar *Junimea* hotăra ce să se publice și ce nu. — bine înțeles că aceasta nu obliga numai decât pe d. Negruți, dar moralmente desigur că-l obliga.

Încă ceva. Vădit că *Convorbirile* aveau o direcție, fie în cercetări cu caracter deosebit, fie în poezie. Această revistă își avea estetica ei, nu se publicau decât poezii scrise în genul și în felul esteticei revistei. Citiți *Convorbirile* din cei dintâi ani și veți vedea că nu e disonanță din punct de vedere estetic al lucrărilor poetice publicate. O dovadă este chiar farsa d-lui Hășdău; dacă aceșt bărbat plin de spirit ar fi voit să facă o farsă *Convorbirilor* trimițând o poezie scrisă în genul lui Gheorghe Sion sau a lui Tăut, desigur că nici chiar Miron Pompiliu nu ar fi publicat-o, pen-

tru că toți membrii *Junimeii* dela mare până la mic aveau o concepție precisă asupra ceea ce este poezie și înlăturau dela prima citire orice producție poetică care ar fi lovit în acea concepție.

La *Junimea* erau la favoare poeziile în felul lui *Eu și Ea* de Gablitz și în aceasta a consistat fineța farsei d-lui Hășdău.

Fiind așa, este întrebarea: Acea concepție a poeziei de care vorbesc, acele reguli estetice ale *Junimeii*, cine le propagase, cine le stabilise, cine le cristalizase în articole sobre de cuvinte și pline de miez? D. Maiorescu.

Apoi când redacția *Convorbirilor* — admitând că ea era independentă — adoptase ca normă de critică teoriile estetice ale d-lui Maiorescu, era oare generos și drept din partea d-sale ca cu ocazia unei păcălituri să-și degaje orice răspundere de *Convorbiri* și să arunce meritul cât și responsabilitatea (în acest caz nu era vorba de merit) numai asupra d-lui Negruți?

Iată de ce răspunsul d-lui Maiorescu nu a satisfăcut pe nimeni. N'a putut satisface *Convorbirile* de care d. Maiorescu se lepăda așa de ușor. N'a putut satisface pe dușmanii săi personali, căci aceia știau ca și mine și ca oricine strânsa legătură dintre d. Maiorescu și *Junimea*, d. Maiorescu și *Convorbirile literare*.

Un singur lucru este drept și fără replică în răspunsul d-lui Maiorescu, acela că d-sa nu era în oraș și nu participase la *Junimea*, nici n'avusese cunoștință de poezia *Eu și Ea*. Acest lucru ar fi fost suficient pentru toți oamenii de bună credință, și d. Maiorescu putea, după cum a și făcut, să stabilească faptul material al lipsei sale din Iași. Făcând așa, d-sa își degaja răspunderea fără să o arunce pe spatele altuia și n'am fi văzut declarându-se un lucru greu de crezut, un lucru chiar penibil, acela că între d. Maiorescu și *Convorbiri* nu exista nici o legătură

TOT DIRECȚIA NOUA

În timpul acesta d. Maiorescu continuă în liniște publicarea lucrării sale *Direcția nouă*. Desigur că cu toate încriminările care a stârnit și această lucrare a d-lui Maiorescu, a avut asupra spiritului din țară un efect salutar. Asupra mea desigur că a avut acest efect, după cum voi arăta îndată, vorbind de prima mea scriere.

D. Maiorescu dela poeți, în *Direcția sa nouă* trece la prozatori. Aici era mai greu, căci *Convorbirile literare* nu puseseră în evidență decât debutanți și e greu ca cu debutanți să poți pretinde a forma o școală. În genere o școală literară totdeauna nu se desenează decât după ce cei care o indică sunt în maturitatea talentului lor; orice începuturi fie cât de fericite pot da indicațiuni, dar nu pot determina ceva hotărât, și școala așa ceva însemnează.

În privința *Direcției nouă* a poeziei, d. Maiorescu avuseseră un om de mână întâiu, cu totul de mână întâiu, pe Vasile Alexandri; putea prin urmare să pună în jurul său pe Eminescu și Bodnărescu și să-i boteze cu numele de *Direcție nouă*. Dar la proză? Aici o mai repet, era mai greu. Ca prozatori în genul literar propriu-zis *Convorbirile* n'aveau decât pe d. Iacob Negruți și pe d. Nicu Gane, dacă exceptez pe abundantul Bodnărescu, care fusese clasat deja printre poeți. Ba mai era încă unul, era d. Slavici, care pe lângă studiul său asupra maghiarilor, publicase câteva povești populare și o nuvelă sau două. Ca scriitori în diferite genuri era d. A. Xenopol, desigur cel mai important, Burlă, Vârgolici, etc.

Cu aceștia d. Maiorescu nu putea să se prezinte în noua sa direcție, numai cu ei, căci fiecare și-ar fi pus întrebarea: Cum? Adică până la d-nii de mai sus România nu produ-

sese nimic în proză? Acest lucru îl simțise autorul, de aceea în *Direcția nouă*, proza începe cu trei autori, care n'aveau nimic comun cu *Convorbirile*, dar pe care nu putea să-i treacă cu vederea, anume: Odobescu, Strat și Marțian.

Alegerea era nimerită și dreaptă; desigur că Odobescu a fost cel mai bun scriitor din generația de înainte de 1860, dacă exceptez pe Bălcescu. Înainte de toate el era om de gust în tot ce făcea și scria. Când am început să mă ocup cu chestii de literatură și de știință și am vrut să cunosc ce se scrisese în românește în această privință, mi-am procurat imediat *Revista Română* a lui Odobescu pe toți anii, mi se pare cinci ani. Ei bine, am fost foarte plăcut surprins de tonul deosebit, felul ales și elegant, precum și de oarecare profunditate relativă de gândire ce am găsit în acea revistă, desigur cea mai bună ce apăruse înainte de *Convorbirile literare*, măcar că genul literar nu era specialitatea acelei reviste.

Nu aceeași impresie am putut avea citind *Analele statistice* în care se distinsese Marțian. Nimic deosebit nu izbește în citirea lucrării lui Marțian, nici o chestie economică nu se vede puternic tratată, nici vederi mai deosebite.

Nu înțeleg nici acuma pentru ce d. Maiorescu îi amintește numele, numindu-l neuitatul Dion. Marțian, fără ca de altminterlea să insite asupra lucrării acestuia.

Înțeleg foarte bine pentru ce îl pune pe Strat în *Direcția nouă*; Strat aparținea *Junimei*. Strat publicase o economie politică foarte elementară, un rezumat al principiilor de economie politică de pe vremea aceea, nimic extraordinar. Dar, ne zice d. Maiorescu, acel tratat de economie politică, ca toate tratatele, era o *introducere*, și în acea introducere se poate vedea spiritul *Direcției noi*. Nu mai am lucrarea lui Strat și mi-aduc aminte în mod foarte vag de acea introducere; n'aș putea prin urmare spune nimic pozitiv, dar mai că ași paria că nu era mare lucru de dânsa.

Strat însă făcea politică și făcea politică junimistă; a fost

ministru de finanțe în guvernul lui Lascăr Catargi, luptător alături de d-nii Carp, Maiorescu și ceilalți, toate aceste explică cu prisosință pentru ce figurează în *Direcția nouă*.

D. Maiorescu era prea fin și pătrunzător pentru ca punând înainte în proză numele de mai sus, să cadă în exagerațiune; criticul fin și dificil nu putea ca să distribue elogii fără rezervă unor scriitori, care erau încă la începutul carierei lor. Pe urmă este drept ca să spun că cece criticase cu privire la trecut, nu fusese lipsa de talent și de cunoștințe a lucrătorilor în *ogorul* național, ci patriotismul umflat și lipsa de bună credință. Prin urmare d. Maiorescu când vine la proză nu recomandă pe d-nii Marțian, Strat, Slavici, Xenopol, Burlă, Vărgolici, Iacob Negruți ca scriitori de talent, ci ca oameni care au cunoștință de cece scriu, însuflețiți de lealitate și sinceritate.

Și din acest punct de vedere autorul avea dreptate, căci dacă d. Maiorescu prin criticele sale a căutat să tindă la un rezultat, pe care l'a obținut în cea mai mare parte, a fost acela că a biciuit unde a văzut rea credință sau falșul patriotism, aprobând tot ce pornea dintr'un spirit sincer și dintr'o lucrare conștiințioasă.

Am spus mai sus că d. Maiorescu a avut în această privință o mare influență asupra mea. Nu știu în ce direcție m'aș fi îndreptat, dacă n'ași fi fost călăuzit de lucrările sale.

Ia să analizez puțin acest lucru. Să-mi închipui că eu n'ași fi fost la Iași, în acest centru în care *Junimea* domnia, și că mi-aș fi făcut studiile în București. Prin aplicațiunea naturei mele la studii, cercetări și analize, desigur că ași fi căutat să mă alipesc pe lângă vre-un om cu vază științifică sau să particip la una din societățile literare și științifice care existau în București. În asemenea condiție, aș fi scris eu în spiritul pe care-l voi arăta, studiul asupra *atârănării sau neatârănării Românilor în diferite secole*? Ași fi făcut critica *Istoriei critice* a d-lui Hășdău, din acel punct de

vedere din care am făcut-o? Iată o chestie la care e foarte greu să răspund. Prin natura spiritului meu este drept că urăsc exagerațiunile, umflăturile naționaliste precum și falsificările istorice; dar știu eu ce ar fi putut să se întâmple și cu mine dacă ași fi trăit într'o atmosferă în care asemenea lucruri erau obicnuite?

Trebue însă să fiu sincer, nu spre lauda mea ci a lucrurilor cum au fost. Incepusem să mă ocup cu tot felul de studii, după cum am arătat în partea întâia a acestor amintiri, încă din liceu, în tot cazul îndată ce am intrat în Universitate. Vre-o doi-trei ani am fost mai mult adversarul mișcării dela *Convorbiri literare* decât partizanul, și am spus de ce: din cauze mai mult politice, nu simpatizam cu politica junimistă. Am trăit acești ani în atmosfera liberală — fracționistă, — în acea școală a lui Barnuț, a lui Cipariu, sau mai bine în școala naționalistă care era absolut dominantă, și cu toate acestea n'am fost serios atras de asemenea școală nici nu mi-am pierdut libertatea mea de judecată, după cum voi arăta îndată.

Ba ceva mai mult, faptul că deși nu simțeam simpatie pentru *Junimea* m'am dus la ea, dovedește că era o afinitate naturală între felul meu de a lucra și înțelege, cu acela al *Junimei*, pe care d. Maiorescu îl propaga în diferitele sale lucrări.

TABLA DE MATERIE VOL. I.

PARTEA I

	Pag.
Prima mea scriere critică	1
A doua mea scriere critică	20
A treia mea scriere critică. O satiră în versuri . . .	25
Curente Literare	29
Cum am intrat la Junimea	40
O societate istorică	41
Apropierea începe	43
La Junimea	46
Stări sufletești și estetice	56
Viața la Junimea. Mici tradiții. Zeflemeaua	63
V. Alexandri la Junimea	78
M. Eminescu la Junimea. Sărmanul Dionis	87
Colaborarea mea la Convorbiri	94
Traducerile mele din Petrarea	100
Semne de luptă între Iași și București	103
D. Maiorescu se desemnează pentru Minist. Instr. Publice	106
O discuție asupra alegerii de subiect pentru prelegeri populare	113
Debutul meu de conferențiar	121
Fizionomia câtor-va membri de la Junimea	134
D-nii Paicu și Gr. Buicliu	136
Bine hrănitul Caragiani	138
Pudicul Naum	139

	Pag
Ion Creangă	141
Prietenia între Creangă și Eminescu	144
D. Carp la Junimea	146
D. Teodor Rosetti	151
D. Alexandru Lambrior	153
Filologia și limba Română la Junimea	157
Școala Transilvăneană Etimologică. Dicționarul Aca-	
demiei. Ortografia Minist. Instr. Publice	159
Fonetiștii. A. Pumnul	162
Întâia scriere a lui Lambrior	170
Samson Bodnărescu. Chestiuni estetice	179
Chestiuni de metafizică	193
Povești și poezii populare	197
Aniversările Junimei	207
Banchetul	214
La masă	219
Junimea când d. Maiorescu ajunge Ministru	230
Politica la Junimea	235
Politica deghezată. Dosarul Junimei	242

PARTEA II

Iniunțarea Junimei	249
Convorbirile literare	253
Apariția Convorbirilor literare	271
Mici întâpături	277
Inceputuri de luptă	287
Cântece comice și șansonete	306
Credințele politice ale Junimei	310
Eminescu și Veronica Micle	327
Petre Grigoriu	334
Lupta dintre Iași și București	342
DI. Hașdeu se păcălește singur	344
Direcția nouă și întâia farsă a d-lui Hașdeu	350
Tot Direcția nouă	371

INDEXUL VOL. I.

A

Akerman D-na: 189.

Alexandrescu (Grigorie): 198, 254, 293.

Alexandrescu (Vasile): 21, 37, 105.

Alexandri (Vasile): 21, 22, 23, 32, 35, 36, 37, 60, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 172, 198, 203, 204, 254,
258, 259, 264, 265, 266, 267, 272, 301, 304, 305, 307,
308, 322, 383, 344, 346, 347, 349, 350, 358, 361, 362,
363, 371.

Anacreon: 75.

Aricescu: 15, 20, 246, 351.

Ariosto: 23, 30, 34, 83, 100, 190, 191.

Asachi: 20.

Aslan: 27.

Aristofan: 140.

Aurelian: 343.

B

Babeş: 105.

Balasan: 252.

Bălcescu: 15, 372.

Baritz: 105, 351.

- Barontzi: 20.
Boliac: 105, 287.
Bărnuțiu (Simion): 12, 13, 14, 19, 161, 351, 355, 374.
Byron: 75.
Beldiceanu: 60, 64, 181.
Beldiman: 165, 172, 334.
Bengescu (Dabija): 77, 23, 214, 229, 365.
Beranjer: 168.
Blaremburg: 345, 346.
Boccacio: 167.
Bobeica (Costică): 217.
Bodnărescu: 22, 23, 24, 25, 35, 36, 37, 47, 49, 50, 52, 53,
54, 55, 57, 61, 62, 64, 76, 77, 92, 128, 129, 136, 179,
181, 182, 183, 184, 185, 188, 195, 211, 212, 230, 231,
237, 263, 264, 272, 290, 292, 293, 303, 312, 338, 350,
351, 368, 371.
Bogdan: 96.
Boileau: 139, 226.
Boliac (Cezar): 20, 35, 37.
Bolintineanu: 15, 21, 198, 254, 317, 318, 331, 342, 351,
355, 361.
Bonachi: 263.
Bopp: 18, 157.
Bossuet: 58.
Brătianu (Dumitru): 107, 236, 246.
Brătianu (Ion): 65, 150, 237.
Brocciner: 22, 263.
Buckle: 18, 116.
Bulwer Lytton: 24, 25.
Buicliu (Grigore): 128, 129, 138, 139, 194, 236, 244.
Buznea (Mihai): 15.
Burlă: 58, 63, 77, 118, 129, 130, 131, 132, 157, 162, 168,
177, 201, 202, 367, 361, 371, 373.
Burgheli: 250.

C

- Calimach: 105.
 Cantacuzino: 107.
 Caragiani (Dim.): 6, 63, 76, 77, 136, 138, 139, 140, 166, 212, 227, 229, 290.
 Capșa: 263.
 Cariagdi (Dim.): 107.
 Carlyle: 18.
 Carp P. P.: 6, 9, 11, 12, 17, 29, 30, 31, 34, 45, 47, 49, 63, 71, 77, 123, 133, 134, 146, 147, 148, 149, 150, 193, 194, 197, 217, 218, 221, 236, 237, 242, 248, 250, 251, 252, 253, 255, 270, 271, 272, 273, 290, 291, 292, 312, 319, 322, 323, 324, 344, 345, 346, 349, 373.
 Catargiu (Lascar): 109, 127, 146, 147, 153, 213, 237, 239, 240, 373.
 Cercez (Colonelul): 182, 210, 212, 237.
 Cernescu: 41, 43, 45, 46, 49, 136, 181.
 Chateaubriand: 58.
 Chenier (André): 58, 139, 140.
 Gibrario : 96.
 Ciupercescu: 79, 211, 223, 224, 237.
 Comte (Augusti): 18, 58, 116, 187, 311.
 Cipariu 16, 160, 161, 162, 175, 288, 350, 351, 374.
 Conta (Vasile): 18, 134, 173, 183, 204, 237, 326, 327.
 Coppée (Francois): 75.
 Corjescu (frații): 12.
 Corneille: 23, 100, 173.
 Creangă: 77, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 155, 156, 197, 199, 200, 237.
 Crețeanu: 107, 262.
 Cugler (Matilda): 35, 36, 37, 58, 148, 260, 263, 272, 351, 367.

Culianu (N.): 60, 63, 77, 79, 85, 129, 169, 211, 237, 263, 276, 305.

Cuza (Domnitorul): 10, 89, 151, 236.

D

Daniel (librar): 18, 24.

Dante: 23, 100, 119, 190, 351.

Darvin: 18, 116.

Densușianu: 350.

Diderot: 23.

Diez: 18, 19.

Dimitrescu (Const.): 111,

Dosoșteiu (Mitropolit): 60.

Drapper: 116.

Drouineau : 24, 25.

Duca (Colonel): 10.

Du Cange: 96.

Dumas (Alex) tatăl: 338.

E

Eminescu: 22, 35, 36, 37, 38, 47, 49, 50, 53, 54, 57, 60, 61, 62, 64, 77, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 99, 128, 129, 133, 134, 144, 145, 146, 154, 155, 156, 194, 195, 220, 223, 237, 264, 266, 272, 312, 321, 322, 327, 329, 331, 332, 333, 334, 338, 350, 353, 357, 358, 359, 361, 363, 364, 367, 371.

Epictet: 13.

Eurepid: 23,

F

Fichte: 61.

Filimon: 15.

Florantin (Pop): 136, 368.

Florescu (General): 107, 108.
 Florian (Aron): 110.
 Fontaine (ha): 30.
 Frunzescu: 285.

G

Ganea (Nicu): 12, 44, 48, 54, 60, 61, 62, 65, 77, 79, 87, 88,
 115, 116, 128, 129, 148, 171, 172, 182, 195, 213, 229,
 237, 239, 244, 263, 264, 291, 292, 359, 371.
 Gaston Paris: 154, 178.
 Geibel: 272.
 Gheorghiu (Alex): 12, 19, 64, 65, 113.
 Gheorghiu (Nic.): 66, 67, 68, 69, 125.
 Gheorghiu (Xenofon): 66.
 Ghica (Dim.): 105, 107.
 Goethe: 8, 23, 63, 259, 272, 351, 352.
 Golescu: 107.
 Golescu (Vornicu Iordache): 165, 166, 167, 168, 169, 174.
 Grădişteanu (Petre): 105.
 Granda: 317, 343.
 Gregoriade: 263.
 Grigoriu (Petre): 334, 335, 336, 337, 339.
 Guizot: 18.
 Gusti (Dim.): 107.

H.

Haşdău: 15, 22, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 41, 42, 77, 94,
 95, 96, 100, 103, 104, 105, 135, 149, 150, 156, 163,
 176, 183, 202, 208, 269, 275, 276, 317, 325, 326, 343,
 344, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 357, 359, 360,
 362, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 373.
 Hegel: 61.
 Heine: 22, 259, 260, 272, 352, 355.
 Holban: 12, 19, 57, 213, 239, 279.

Homer: 83, 139, 197, 295.

Horățiu: 351.

Hugo (Victor): 58, 259, 264, 335, 336.

I.

Ianov: 12, 22, 86, 305, 307, 308.

Ilarian Papiu: 15.

Ionescu (Neculai): 48, 241.

Ionescu (profesor): 184, 212.

Iorgala: 305.

K.

Kant: 47, 61.

Klain Samuel: 160.

Kogălniceanu (M.): 107, 267.

Konachi: 165, 172, 178, 304.

Krug: 17.

Korne (Mihai): 12, 217, 260, 261, 263, 272, 328.

L.

Lamartine: 49, 58, 75, 79, 80, 98, 139, 259, 362, 363.

Lambrior (Alex.): 8, 18, 40, 41, 42, 43, 45, 48, 58, 59, 64,
65, 68, 69, 74, 77, 91, 95, 97, 98, 99, 109, 111, 112,
114, 118, 119, 121, 122, 130, 131, 132, 135, 153,
154, 155, 156, 157, 162, 163, 165, 166, 169, 170,
171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 183, 187,
194, 196, 197, 204, 206, 211, 214, 237, 263, 291.

Lateș Teodor: 12, 13, 14, 17, 246.

Laurian: 16, 94, 95, 105, 160, 161, 175.

Lessing: 22, 29, 30, 259, 272, 353.

Littré: 188.

Livingstone: 119.

Lope de Vega: 23, 75.
 Lubbock: 120.
 Lupaşcu (Alex.): 355.

M.

Măcărescu: 160.

Maiorescu Ion: 290.

Maiorescu (Titu): 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 74, 77, 79, 81, 87, 93, 97, 99, 100, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 142, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 157, 159, 162, 163, 164, 171, 174, 179, 181, 182, 183, 184, 192, 193, 194, 198, 199, 208, 211, 212, 215, 216, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 229, 230, 231, 236, 237, 239, 241, 242, 245, 246, 250, 251, 253, 255, 259, 262, 263, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 277, 278, 279, 280, 281, 288, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 309, 312, 313, 314, 316, 322, 327, 328, 329, 342, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 365, 366, 367, 370, 371, 372, 373, 374.

Maior Petre: 285.

Mandrea (Neculai): 6.

Manolache (Costache): 147, 248, 319.

Manu (Gh.): 107.

Marghiloman: 168.

Marin A: 110.

Martian: 372, 373.

Mârzescu: 27, 107, 108, 112.

Maxim: 161, 162, 175.

Mavrocordat: 27.

- Macauley: 18.
 Melik: 48, 49, 51, 63, 77, 79, 85, 88, 169, 236, 263.
 Micle (Veronica): 327, 329, 331, 332, 333, 334.
 Micle: 125.
 Millo: 308.
 Misail: 15, 34, 246.
 Missir: 237.
 Molière: 23, 99, 110, 119, 273, 283.
 Momuleanu 20.
 Morțun Dimitrie: 277.
 Moruzzi: 231.
 Mozart: 83
 Müller (Max): 18, 19.
 Mureșanu: 20, 37, 351.
 Musset: 75, 259, 330, 335.

N.

- Napoleon I: 6, 47, 267, 270.
 Naum: 48, 50, 58, 60, 77, 128, 131, 139, 140, 141, 166,
 169, 183, 199, 211, 218, 219, 223, 224, 226, 227, 237,
 273, 338.
 Negri (Const.): 361.
 Negruți (Cost.): 22, 172, 259, 267, 272.
 Negruți George: 11, 12.
 Negruți Leon: 6, 9, 11, 22, 63, 213, 214, 220, 270, 271.
 Negruți (Iacob): 1, 5, 6, 12, 16, 17, 22, 26, 27, 28, 44, 45,
 47, 48, 49, 51, 53, 58, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
 71, 72, 74, 75, 77, 80, 85, 86, 87, 90, 93, 96, 98, 100,
 105, 109, 113, 114, 115, 117, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 146,
 148, 159, 166, 167, 171, 174, 176, 181, 184, 193,
 194, 197, 200, 201, 202, 206, 207, 208, 209, 210,
 211, 212, 213, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 236,
 237, 239, 240, 241, 242, 245, 250, 251, 253, 255,
 257, 258, 262, 263, 270, 275, 277, 282, 283, 285.

286, 287, 291, 322, 323, 325, 328, 343, 349, 354,
355, 357, 359, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371,
373.

Nicoleanu (N.): 136, 268, 269.

O

Odobescu: 203, 267, 372.

Onciu: 96.

Orășanu: 20.

Oreșcu (Alex.): 110.

Oxenstiern: 97, 163, 169

P

Paicu (Pavel): 58, 60, 63, 79, 136, 137, 157, 166, 167, 181.

Pascal (Aristid): 345.

Pașcanu: 27.

Pastia (Scarlat): 46.

Paucescu (Gr.). 78.

Farlov (Gr.): 11.

Pclimon: 20, 351.

Petrarca: 26, 100, 101, 102, 190, 265

Petrescu (D.): 110, 268, 269.

Petrino: 35, 36, 37, 136, 350, 357.

Pogor (V.): 1, 2, 6, 7, 11, 12, 17, 22, 27, 34, 44, 45, 47,
48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 66,
69, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 80, 83, 86, 87, 89, 97, 98,
99, 100, 101, 105, 109, 114, 115, 116, 127, 128,
129, 130, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 146,
148, 149, 150, 154, 157, 158, 162, 163, 165, 166,
167, 169, 174, 176, 181, 184, 185, 186, 193, 197,
200, 202, 204, 206, 207, 208, 212, 213, 214, 215,
218, 219, 220, 221, 222, 223, 227, 229, 236, 239,

240, 242, 244, 245, 246, 250, 251, 253, 255, 263,
264, 271, 277, 291, 292, 322, 328, 343, 359, 353,
359, 368, 369.

Pompil (Anastase): 274.

Pompiliu (Miron): 22, 58, 60, 77, 79, 100, 142, 174, 184,
185, 191, 199, 210, 237, 263, 354, 366, 369.

Poni: 8.

Popovici: 136, 355.

Pralea: 350.

Pruncu: 22, 263.

Pumnul (Aron): 16, 162.

R

Rădulescu (Heliade): 94, 161, 174.

Rădulescu: 335.

Racine: 23, 99, 100, 273.

Racoviță (Gh.): 79, 214

Renan: 58.

Robescu C. F.: 343.

Roessler: 42, 43.

Roiu: 131, 132.

Roman: 105.

Rosseti A. C.: 37, 217, 236, 248, 287, 319.

Rosseti Teodor: 63, 123, 133, 147, 151, 152, 153, 237, 242,
250, 253, 272.

Rousseau J. Jaques: 23.

Roznovanu (Neculai): 10.

S

Sand (Georges D-na): 330.

Săulescu: 350.

Scânteia: 329.

Scheletti: 58, 210, 212, 237, 259, 260, 272, 274, 368.

Schiller: 23, 26, 75, 259, 352.

- Schina (George): 138.
 Schopenhauer: 30, 57, 61.
 Scribe: 107.
 Sculi (Vasile): 186, 214.
 Scurtescu: 355.
 Șerbănescu: 22, 35, 36, 37, 58, 69, 212, 263, 264, 272, 350,
 351, 353.
 Shakespeare: 8, 23, 24, 30, 132, 168, 270.
 Șincai: 15, 288, 355.
 Sion (Gh.): 20, 31, 32, 105, 281, 312, 351, 355, 369
 Slavici: 61, 136, 142, 197, 199, 353, 361, 373.
 Socrate: 13.
 Sofocle: 23.
 Spencer (Herbert): 18, 116, 192, 311.
 Stambulow: 231.
 Stanlay: 119.
 Ștefănescu Gr.: 343.
 Straja: 58, 136.
 Strat (Ion): 107, 371, 373.
 Sturza (Dumitru): 9, 60, 217.
 Sturza Bezadea Grigoriu: 28, 125.

T

- Tasso: 34, 83, 100, 190.
 Tacu (Dumitru): 64, 247
 Tacu (frații): 12, 13, 14, 246.
 Taine: 18, 19.
 Tasu (Vasile): 41, 42, 43, 48, 58, 59, 63, 68, 77, 79, 98
 99, 124, 125, 129, 130, 154, 214, 237, 245, 263, 291.
 Tăut: 20, 35, 350, 357, 369.
 Tell (Generalul): 109, 110, 111, 112, 113, 161.
 Teodorescu (G. D.): 33, 105, 134, 173, 343, 355.
 Terențiu: 23.
 Thièrs: 18.
 Thierry: 18.

Tocilescu (Grigore): 38, 105, 135, 173, 343, 355.

Torquato (Tasso): 23.

U

Uhland: 22, 259, 272, 274, 275, 352

Ureche Gh.: 113.

Ureche (V. A.): 32, 34, 94, 135, 143, 349, 351.

V

Văcărescu: 22, 33, 37, 351.

Vârgolici (Ștefan): 22, 48, 49, 58, 60, 61, 63, 75, 76, 79,
80, 85, 129, 132, 133, 157, 161, 175, 177, 183, 185,
194, 205, 206, 237, 273, 278, 279, 328, 329, 336, 368,
370, 371, 373.

Venancourt: 332.

Verne (Jules): 189, 190, 191, 192.

Vernescu (Gh.): 49, 107.

Verussi: 130, 131, 132, 133, 204.

Volney: 23.

Vizanti (Andrei): 278.

Vlădescu (D.): 355.

Voltaire: 23, 83.

W

Wagner: 24.

X

Xenopol Alex.: 18, 41, 42, 43, 44, 51, 52, 53, 63, 66, 68,
77, 90, 96, 98, 99, 114, 118, 121, 122, 130, 131, 132,
133, 134, 140, 166, 169, 170, 171, 172, 176, 183, 185,
187, 194, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 238,
361, 371, 373.

ERATĂ

Volumul I

pagina 26	rândul 16	in loc de coplor	citește	copîlor
„ 45	„ 4	„ „ „	avusese	citește avuseseră
„ 49	„ 8	„ „ „	Bodănărescu	citește Bodnărescu
„ 73	„ 17	„ „ „	instiuțiile	citește instituțiile
„ 75	„ 30	„ „ „	or	citește ori
„ 76	„ 11	„ „ „	ei	citește ei
„ 87	„ 3	„ „ „	fie cărui	pre citește al
„ 92	„ 18	„ „ „	prăbuși	citește prăbușește
„ 108	„ 24	„ „ „	marginim	citește mărginim
„ 108	„ 25	„ „ „	radcală	citește radicală
„ 114	„ 7	„ „ „	să zic	citește să zică
„ 122	„ 20	„ „ „	rotunjirei	citește rotunjimei
„ 145	„ 23	„ „ „	uneau aceleași	citește uneau însă a- celeiași
„ 166	„ 20	„ „ „	si domnisoară	citește și o domnișoară
„ 196	„ 27	„ „ „	neneonestitate	citește neonestitate
„ 200	„ 2	„ „ „	plecând la	citește plecând dela
„ 206	„ 28	„ „ „	protestăm	citește protestam
„ 206	„ 30	„ „ „	ce vă	citește că vă
„ 206	„ 18	„ „ „	Acest tot	citește Acest ton
„ 226	„ 28	„ „ „	; qu'un téméraire	citește un téméraire
„ 259	„ 29	„ „ „	foarte sus	citește foarte de sus
„ 262	„ 2	„ „ „	pun	citește spun

pagina 272 rândul 16 în loc de într'înși citește întrînșii
 „ 272 „ 23 „ „ „ se suprimă și se înlocuește cu „cu-
 rioasă este opinia publică din toate
 timpurile”!
 „ 314 „ 20 „ „ „ aceasta este doctrina, citește aceasta
 era doctrina
 „ 322 „ 31 „ „ „ o ceva, citește o răutate
 „ 330 „ 21 „ „ „ cum să ea, citește cum că ea
 „ 335 „ 4 „ „ „ suprapun pun unele, citește suprapun
 unele
 „ 335 „ 28 „ „ „ fatale trebuie, citește fatal trebuie
 „ 358 „ 2 „ „ „ alături cu tutt, citește alături cu
 tutti
